

د الفت ثري كليات

(دوهم ټوك)

د

په زيار
Ketabton.com

۱۴۲۲هـ ق

فهرست

شماره	سرليک	مخ
۱	بناغلو ورونور ميرويس الفت	۱
۲	يو جو خبري (عبد الرحيم بختاني)	۵
۳	غوره نشرونه	۱۰
۴	ويش زلميان	۱۳
۵	ستايته	۱۵
۶	د مرغلرو اميل د بناغلي الفت په نظر کښي	۱۷
۷	پښتانه د علامه اقبال په نظر کښي	۲۰
۸	د اورلمبي	۲۱
۹	پښتو نشرونه	۲۲
۱۰	منتخب شعرونه	۲۴
۱۱	د زره بخری	۲۶
۱۲	کليمه داره روپښ	۲۷
۱۳	د پښتو ادبياتو تاريخ (دويم ټوک)	۲۸
۱۴	د افغانستان د ځينو ژبو او لهجو قاموس	۳۰
۱۵	پلوشې	۳۲
۱۶	پښتانه شعراء (دريم ټوک)	۳۵
۱۷	پښتانه شعراء (دريم ټوک)	۳۷
۱۸	راز	۳۸
۱۹	نوميالی غازي (چکنور ملا صاحب رحمه الله عليه)	۳۹
۲۰	سيد غلام حيدر (رحمة الله عليه)	۴۲
۲۱	ازدهای خودی	۴۴
۲۲	شريعت يا رهبر سعادت	۴۶

۲۳	د افکارو تعمیم او تکامل.....	۴۹
۲۴	وینښ زلمی څوک دی!.....	۵۷
۲۵	پښتانه وگورئ!.....	۶۰
۲۶	د حقایقو اظهار.....	۶۲
۲۷	ازادۍ، گفتار.....	۶۵
۲۸	پاک کور.....	۶۷
۲۹	زما دعا.....	۷۰
۳۰	د پښتو او پښتونولۍ دنیا.....	۷۲
۳۱	خپله ژبه.....	۷۵
۳۲	هسې خوشحاله یم.....	۸۰
۳۳	د ژبې خدمت.....	۸۲
۳۴	د خوشحال خان د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا.....	۸۵
۳۵	د اولسي جرگې په عمومي غونډه کې یوه بیانیه.....	۱۰۱
۳۶	د شورا اوومه او دولسمه دوره.....	۱۰۵
۳۷	د بناغلي میوندوال په عقایدو او اصلاحي.....	۱۱۰
۳۸	شخصي.....	۱۱۵
۳۹	سخاوت نه دی قرباني ده.....	۱۱۹
۴۰	کیست؟.....	۱۲۱
۴۱	شوری.....	۱۲۲
۴۲	د اشنای په یاد.....	۱۲۷
۴۳	جریده نگاري.....	۱۳۰
۴۴	د خط مشي په رڼا کې.....	۱۳۳
۴۵	گریز ماهرانه.....	۱۳۷
۴۶	د پښتو انکشاف او تقویه.....	۱۳۹
۴۷	میدانید چه میخواهد؟.....	۱۴۳
۴۸	د اساسي قانون مطالعه او مقایسه.....	۱۴۴
۴۹	هنر کجدار و مریز.....	۱۷۵

۱۷۷	رشوت څنگه ورکېږي؟	۵۰
۱۷۹	پرسش و پاسخ	۵۱
۱۸۰	کابینه	۵۲
۱۸۱	شنهه دیموکراسي	۵۳
۱۸۲	قانوني اصل	۵۴
۱۸۵	الحق للقريب	۵۵
۱۸۷	تصور او واقعیت	۵۶
۱۹۲	بناغلی ډاکټر عبدالظاهر د اولسي جرگې د ...	۵۷
۲۰۶	پرسش و پاسخ	۵۸
۲۰۸	د اوسني حکومت بڼه او بد	۵۹
۲۱۳	د اولسي جرگې د څلویښتو وکیلانو مطالبه	۶۰
۲۲۵	تجرید	۶۱
۲۲۹	د فکرونو مخه کومې خوا ته د گرزیدو...	۶۲
۲۴۰	تبعیض او امتیاز یعنی څه؟	۶۳
۲۴۸	بې قانوني بڼه ده که قانون شکنی؟	۶۴
۲۵۱	د قانون د حاکمیت وعده	۶۵
۲۵۴	د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی	۶۶
۲۵۸	د سیاست سراب	۶۷
۲۶۳	گونگه روژه	۶۸
۲۶۷	مټی	۶۹
۲۶۹	دیني تبلیغ	۷۰
۲۷۱	حقوقی مساوات	۷۱
۲۷۶	د سیاست بوالعجبی	۷۲
۲۸۱	استیضاح او توضیح	۷۳
۲۸۹	حکومت او اولسي جرگه	۷۴
۲۹۵	څنگه اعتماد او څنگه خط مشی؟	۷۵
۳۱۴	د ژبو فیصله	۷۶

بناغلو وروڼو!

پښتو ټولنه، په افغانستان کېنې د پښتو ژبې او ادبياتو د څېړلو اکاډمي ده. د هغې د وظيفې د همدې نوعیت له مخه، د بهرنيو هيوادونو د علمي موسسو او محافلو له خوا هم، د (افغان اکاډمي) په نامه پېژندل شوي ده. وروسته بيا د همدې ټولني (اکاډمي) په چوکاټ کېنې د ټولنيزو پوهنو د څېړلو څانگه هم جوړه شوه او د يونسکو په فيصله، مرسته او ملاتړ د پښتو څېړنو بين المللي مرکز هم تاسيس شو. په پای کېنې، له پښتو ټولني او له نورو ورته موسسو څخه، د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ژبو او

ادبیاتو په مرکز کښې، پښتو ټولنه د پښتو ژبې او ادبیاتو د انستیتوت په نامه هم یادېږي.

استاد گل پاچا 'الفټ' د هېواد ویاړلی ادیب، منلی شاعر، ښاغلی دانشمند او غښتلی ملي ټولنیز سیاسي شخصیت دی، چه په سیمه او نړۍ کښې د پوره شهرت او وجاهت خاوند دی. هغه د خپل رسمي ماموریت په پیل کښې لس کاله د پښتو ټولنې علمي غړی و او (۱۳۳۵-۱۳۴۲ هـ ش کښې) اوه کاله د هغې ټولنې مشر (رئیس) و. د هغه دریاست په دغه موده کښې د هغه په هلو ځلو د پښتو ټولنې د مسلکي غړو د علمي مدارجولایه تصویب او عملي شوه، دې ټولنې په کمي او کیفي توگه پراختیا وموندله او د یوې علمي ژبنۍ او ادبي اکادمۍ په بڼه یې حیثیت نور هم لوړ او شهرت یې لاسي زیات شو.

د استاد الفټ علمي، تحقيقي او ادبي آثار زیاتره د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپاره شوي دي او په دې صورت له (اکادمۍ) سره د (الفټ) نوم او بالعکس نژدې ارتباط لري او د همداسې روابطو په اساس، اوس (الفټ اکادمي) د استاد الفټ د آثارو د راټولولو او خپرولو، د استاد د کارونو او کارنامو د معرفي کولو او خپرولو لپاره هلې ځلې کوي او د افغاني ادب په کرښه کښې د هغه ویاړلي استاد په پل، پل اخلي.

الفټ اکادمي ویاړي چه له ۱۹۹۲ کال نه راپه دې خوا، په وچو ډډو، تشولاسونو او سپره ډاگه کښې، بیا هم توفیق موندلی دی چه د استاد الفټ دغه آثار چاپ او ټولنې ته وړاندې کړي:

۱- د الفټ مرغلرې. شعري کلیات، د ښاغلي شهرت ننگیال په زیار، یوزر ټوکه.

۲- د الفټ نثري کلیات، د ښاغلي محمد اسماعیل یون په زیار، یوزر ټوکه.

۳- د ټولنې په جوړښت کښې د اسلام نقش، د استاد وروستی تحقيقي اثر، یوزر ټوکه.

۴- زما استاد الفت، د محترم سرمحقق عبدالله بختاني خدمتگار ليکنه، يو زر ټوکه

۵- ادبي سوغات، د سرمحقق بختاني خدمتگار په زيار، يو زر ټوکه.

- ډېر خوشحاله يو چه وتوانېدو د استاد الفت د هديرې گيرچاپېره ديوالونه په پاخه ډول له سره جوړ او ترميم او د نوموړي مزار جوړ کړو. چه د سپ کال د حمل په ۲۷ نېټه د قرآن کریم د ختم نه وروسته، د ننگرهار د اطلاعاتو او کولتور درياست په مرسته او برخې اخیستلو افتتاح او بيا د استاد په کور کښې ادبي غونډې او مشاعزې تر مازيگره پورې دوام وموند او په همدې مناسبت د ښاغلي استاذ عیسی په ابتکار د هغه او د جلال آباد د ښار د نورو خطاطانو هنري نندارتون په هماغه کور کښې پرانیستلی و.

- اوس په ډېره خوشحالی درنو لوستونکو ته زېری ورکوو، چه د استاد الفت د نثرونو د کلیاتو د بشپړتیا په لاره کښې دغه دی یو بل گام پورته شو او د الفت نثري کلیات، دوهم ټوک هم ترتیب او چاپ شو.

ښاغلی عبدالرحیم "بختانی" د استاد سرمحقق عبدالله بختاني خدمتگار کشر زوی، په دې بریالی شو چه له ممکنو منابعو څخه، د دې کلیاتو مضامین په ډېر زیار او دقت راټول کړي او یوه خوږه مقدمه پرې ولیکي.

بې شکه چه استاد الفت د ادبي منظومو او منشورو آثارو یو مبتکر لیکوال دی، مگر لکه څنگه چه گورو د کلیاتو په دې دوهم ټوک کښې د استاد داسې آثار هم زیات شوي دي، چه له ادبي خوند او رنگ سره سیاسي، حقوقي او قانوني اړخ یې ډېر قوي دی او د استا. په پوره قانونپوهنې او فقهات پوره دلالت کوي. د کتاب ښاغلي ټولونکي، چه پخپله د تاریخ او ټولنیزو پوهنو ماستر دی، د تاریخ او ټولنپوهنې له نظره، د استاد دغسې لیکنو ته لوړ ارزښت ورکړی دی او د دې پوهنې د څېړندویانو لپاره یې د څېړنې ښه منبع

کنلې ده. موږ پناغلي عبدالرحيم بختاني ته کورودانسی وايو، د هغه
زيار او زحمت ستايو او د علم او فرهنگ په لاره کې ورته زيات
توفيق غواړو.

دا دی الفت اکادمي په ډير وياړ د استاد الفت د زېږېدو د دوه
نويمې کاليزې په درناوي او د هغه د وفات د څليريشتم تلين د
نمانځنې په موقع (د الفت نثري کليات- دوهم ټوک) چاپ او ټولنې
ته يې وړاندې کوي.

اللهم زدنا فزدا

په درناوي

ميرويس الفت

الفت اکادمي، د کب د مياشتې لسمه، ۱۳۸۰ هـ ش

يو خو خبرې

استاد گل پاچا "الفت" د شعر او ادب په اسمان کښې يو ځلاند ستوری دی. د هغه په ژوندانه کښې، د هغه ډېرې ديني، ادبي، اجتماعي، انتقادي، علمي او څېړنيزې مقالې او کتابونه چاپ شوي دي. د هغه تر مړينې وروسته د هغه يو شمېر ناچاپ آثار هم چاپ شوي او ځينې چاپ شوي کتابونه يې بيا او بيا چاپ شول. په افغاني ټولنه، په تېره بيا په ادبي محافلو کښې دا ضرورت محسوسېده، چه بايد د هغه د نثرونو او نظمونو کليات هم چاپ شي. (د الفت مرغلري) د هغه د منظمو شعرونو کليات دی چه د بناغلي شهرت ننگيال په زيار راټول او مکرر چاپ شوی دی. دويم چاپ يې (۱۳۷۵ هـ ش) پورې اړه لري. د استاد الفت د نثرونو د کلياتو د راټولو لپاره د افغانستان د علومو اکادمي د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز له خوا د هغه مرکز غړي بناغلي عبدالحسيب حکيمي موظف شوی و، هغه ډېر زيار وايست او د يو غټ کتاب په حجم يې د استاد منشور آثار راټول کړل او د نورو د ټولولو په کار بوخت و، مگر د وروستيو تحولاتو په دوران کښې اوس نه پوهېږم چه د حکيمي صاحب ځواکي اوبه او که د زمانې بادونو وړې ده؟ حکيمي صاحب پخپله هم حق ته رسېدلی دی، خدای دې يې وبخښي.

وروسته بيا ځوان محقق بناغلي محمد اسماعيل يون، دې ارزښتمن کار ته ملا وتړله او د (الفت نثري کليات) د هغه په زيار راټول او د نوموړي له سريزې سره په مکرر ډول چاپ شوو. بيا هم د لوستونکو تلوسه ورته ډېره ده او له بلې خوا په دغه کلياتو کښې، د استاد الفت ټول نثرونه نه، بلکه هغه چه د دې وخت په ناوړه بې سر

وسامانو شرایطو کښې د ښاغلي یون لاس ته راغلي وو، راټول شوي دي.

زه ډېر خوشحاله یم چه زما گران او مهربان پلار، سرمحقق عبدالله بختاني خدمتگار دا وظیفه ماته وسپارله، لارښودنه یې راته وکړه او یو لړ ماخذونه یې راته وسپارل. د ژوندانه له درنو پیټو او ناووزگاتیاوو سره هم زه د الله پاک نه شکر گزار یم، چه په تېرو دوو کلونو کښې په دې بریالی شوم، چه د استاد الفت یو لړ نورې نثري لیکنې له هغو منابعو نه چه زما لاس ته رسېدلې دي راټولې کړم.

دا کتاب د هغو لیکنو مجموعه ده چه د هېواد په جرایدو، مجلو او ادبي مجموعو کښې چاپ شوي دي. په دې کتاب کښې د استاد الفت یو لړ ادبي، اجتماعي، حقوقي او سیاسي لیکنې راغلي دي. په ډېرو لیکنو کښې د وخت د اساسي قانون په باره کښې توضیحات او په حکومتي او دولتي موسسو باندې سالم انتقادونه دي. که څوک د افغانستان معاصر تاریخ لیکي، کولی شي له دغسې لیکنو څخه د یو معتبر ماخذ په توگه استفاده وکړي. همدارنگه د پښتو ژبې د انکشاف په برخه کښې هم څو لیکنې شته. د استاد الفت هغه نظريې، تقریظونه او سریزې چه نوموړي د نورو لیکوالو او شاعرانو په کتابونو باندې لیکلي دي هم په دې مجموعه کښې راغلي دي.

ډېره مهمه موضوع چه د استاد الفت په دې لیکنو کښې د توجه وړ ده دا ده چه د وخت د حکومت د ځینو کارمندانو بې بند وباري، انارشي او رشوت خوري پکښې رسوا شوي ده چه په دې باره کښې په ډېرو ادبي الفاظو او کلماتو باندې او کله په طنزي پیرایو کښې لیکنې شوي، د وخت ظالمان، رشوت خواره او ځاینان افشا شوي او دغریبانو او مظلومانو د ژوند دښه کېدو د باره ډېر څه او ډېر ښه لیکلي شوي دي.

باید وویل شي چه دغه یوازې انتقادي لیکنې نه دي، بلکه اصلاحي بڼه هم لري، په ځینو مواردو کېنې ډېر شدید انتقادونه شوي دي او په ځینو مواردو کېنې په نرمه ژبه اصلاحي لارښودنې شوي دي او د ځینو بڼو کارونو په برخه کېنې تسائیدی او تشویقي لیکنې هم شته.

د الفت صاحب نشر هم د هغه نظم غوندي ډېر تاثیر ناک دی او کله چه سړی د کوم مطلب په لوستو شروع وکړي، نو ترآخړه پورې یې لولي او د یوې لیکنې په لوستو د بلې د لوستو شوق ورته پیدا کېږي او په ځینو ځایونو کېنې یې همدغه نشر د نظم نه ډېر خوندر او اغېزناک دی.

په دې لیکنو کېنې د وخت د اعلان شوي دموکراسۍ او د هغه په اساس د تدوین شوي اساسي قانون نیمگړتیاوې تحلیل شوي او ښودل شوي او په دې کېنې د هغه اساسي قانون او دیموکراسۍ د نه تطبیق په باره کېنې صریح شکایتونه او انتقادونه لوستی شوو، چه له هغه څخه هم د لیکوال سمه دقیقه څېړنه او ژور نظر څرگندېږي او هم د وخت سیاسي-اجتماعي وضع د سړي سترگو ته درېږي او دا هم ښکاره کېږي چه په هغو نمایشونو کېنې دومره خو وو چه یو لیکوال، د دموکراسۍ له اعلان څخه دومره استفاده کولای شوای چه په ډېر ښکاره او بریند صورت په ډېر وضاحت او صراحت سره دومره آزاد وغږېږي او په همدغه اندازه د قلم د آزادۍ د حقیقت معیار تاریخ ته وسپاري.

لکه چه گورو د کلیاتو په دې ټوک کېنې هم مونږ لاپه دې بریالي شوي نه یو چه د استاد الفت د نثرونو ټولې لیکنې راټولې کړو. کېدی شي د دریم ټوک د باره هم هلې ځلې وشي او د نورو مدارکو په موندلو د کلیاتو د بشپړتیا په لور نور گامونه هم اوچت شي.

د کتاب د ترتیب په باره کېنې باید ووايم:

د استاد الفت د هرې لیکنې په پای کېنې د هغې ماخذ
ښودل شوی دی.

د کتاب په سر کېنې، د نورو لیکوالو او شاعرانو پر
کتابونو، ادبي او څېړنیزو اثارونو د استاد الفت هغه نظریې او
تقریظونو ته ځای ورکړ شوی دی چه د نوموړو کتابونو په سریزو
کېنې او یا په ځینو جرایدو کېنې چاپ شوی دی. په دې لړ کېنې
مونږ ته دا هم ښه ښکاره شوه چه د ټولو سریزو په سر کېنې د استاد
د (غوره نثرونه) سرلیک راواخلو په داسې حال کېنې چه مونږ د نورو
پر کتابونو د استاد لیکنې را اخیستي دي او د ده پر خپلو کتابونو د
هغه له سریزو څخه تېر شوي یو د دې سرلیک اخیستلو لپاره دوه
دلیلونه لرو:

الف: د غوره نثرونو سرلیک پخپله هم یو غوره ادبي نثر دی،
چه په هغه کېنې د لیکوال د لیکوالۍ، هلې ځلې او کړاوونه هم
منعکس شوي دي او د یو واقعي مسلکي لیکوال سرشت او
سرنوشت پکېنې ځلېدلې دی.

ب: استاد الفت د ذکر شوي کتاب د مضامینو په باره کېنې
لیکلي دي چه "زه یې خپل غوره نثرونه بولم" یعنې په هغه کتاب
کېنې هغه نثرونه راغلي دي چه استاد پخپله غوره کړي دي، او
زمونږ په نظر کېنې د استاد ټول یا اکثره نثرونه غوره نثرونه دي او
د غوره نثرونو د کتاب د سرلیک مضمون ورسره توافقی او تناسب
لري.

مونږ به ډېر خوښ و اوسو چه په دې کېنې ځینې داسې
نثرونه هم شامل وي چه که هغه وخت د استاد گوتو له ورغلي وای،
هغه به یې هم غوره گڼلی وای او په غوره نثرونو کېنې شامل کړی
وای، چه هغه لیکلي دي: "زما په مقالو کېنې ځینې نورې مقالې هم
شته چه دلته یې چاپول مناسب و، مگر اوس لاس ته راغلې او دا
انتخاب نیمگړی غوندې شو" مونږ وایو چه خدای دې وکړي چه دغه

نیمګړتیا اوس یو څه پوره شوي واوسي او په راتلونکي کښې لا تکمیل شي.

دې سرليک پسې نور تقریظونه او نظریات چه زیاتره د استاد الفت د پښتو ټولني د ریاست د دورې دي د هغو د چاپ د نېټې په ترتیب راغلي او بیا په مختلفو موضوعاتو کښې د استاد نورې لیکنې دي چه بیا هغه هم د چاپ د نېټو په ترتیب اوډل شوي دي. په دې باره کښې مونږ په دې نظر یو چه که دیو ادبي لیکوال یا شاعر منظوم او منثور آثار د هغو د نېټو له مخه ترتیب شي نو دې سره هم د نوموړي لیکوال د ژوندانه دبهر او ورسره د هغه د فکر او لیکنې د تحول او تکامل د پرله پسې بهیر څه نا څه څرګندونه کېږي او د ادب یو موخ او د ټولني یو موخ او ټولنپوه ته د دغو آثارو څخه د تاریخ او ټولنپوهنې په رڼا کښې د استفادې کار اسانهږي او عام لوستونکو ته هم دغسې یو فکر ورکولی شي.

د استاد الفت د آثارو په رانقلولو کښې د هغه فاضل ادیب او دانشمند استاد د خپل لیک دود رعایت کړی دی.

د استاد الفت ځینې لیکنې د هغه په مستعارو نومونو چاپ شوي دي. د هغو په بودنه کښې زما محترم پلار سرمحقق خدمتگار مرسته کړې ده.

په هر صورت زه سمدستي ویاړم او خوشحاله یم چه گرانو درنو لوستونکو او د استاد د آثارو مینه والو ته د هغه د کلیاتو دا دوهمه مجموعه وړاندې کوم. د دې آثارو د راټولولو په چارو کښې زه د خپل محترم دانشمند پلار د مرستو او لارښوونو او د هغه د چاپ لامله (د الفت اکادمي) څخه مننه کوم او دې سره محترم او درانه لوستونکي د کتاب مطالعې ته رابولم.

په مینه او احترام

عبدالرحیم "بختانی"

کابل- خبرخانه مېنه

د ۱۳۸۰ د سنبلې ۳۱ مه نېټه

غوره نثرونه

څه د پاڅه شل کاله کيږي چه زه د څه ليکلو او فکر کولو په رنځ
اڅته يم. همدغه شغل زه له خپلو او پردیو نه بيل کړم او په گوښه
ځای کښي ئې له خلقو نه لرې کښيولم. ډېرې شپې يې راپاندې په
ويښه تهرې کړې او ډېرې ورځې ئې له دوستانو او ملگرو نه بيل
وساتلم.

په دغه موده کښي ما له خپلو بچيو او د کاله خلقو سره ډېر لږ
وختدل او هر چاته به مينې غوندي ښکاره شوم. کله له سيا نه تر
ماښامه ځای په ځای کښي ناستم چه د څه ليکلو په فکر کښي رانه
لمونځونه هم قضا شوه، مگر هېڅ مې ونشو ليکلی. کله به نيمه
شپه لکه سودايي له خوږه راپاڅېدم او د آسمان ستورو ته به مې
حبران حبران کتل. يو وخت به مې خو کړنې وليکلې بيا به مې هغه
څېرې کړې، بل وخت به مې خپل څيرې کاښي د نه راغونډ کړه او يوه
کلمه به مې له باي سره نښلوله.

ډېر ځله راته خپل فکر او خيال ډېر ښه ښکاره شوی او کله کله
مې خپلو ليکنو ته په ډېر حقارت کتلي دي او له ځانه مې زړه تور
شوی دی.

ډېرې ورځې د کور او کلي له خلقو نه پټ شوی يم او چيرته لري
د غره په لمن گي په کومه هديره کښي ناست يم يا مې د سيند په
غږه يوازې ورځ تېره کړې او يوازې توب مې ډېر لوی نعمت گڼلی
دی.

په دغسې مختلفو احوالو کېنې مې کله شعر او کله نثر لیکلې
چه زما روحي او فکري اغېزې پکېنې څرگندې دي.
د دې کتاب پاڼې زما د ډېرې مودې د خاطراتو يوه برخه ده چه
زما په نظر کېنې ادبي قيمت لري او زه يې خپل غوره نثرونه گڼم.
زما په مقالو کېنې ځينې نورې مقالې هم شته چه دلته يې چاپول
مناسب و مگر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نيمگړی غوندي
شو.

دا پاڼې چه تاسې لولئ په ليکلو کېنې ئې ډېر زيار ايستل شوی
چه لوستونکو ته پوره نه معلومېږي.

لکنه چه يو کور څو ځله جوړ او وړان شي، دا مضامين هم څو
ځله يوراز او بل راز شوي دي چه د ترکيب او تاليف په لحاظ ئې
مختلف صورتونه پيدا کړي او کېدی شي چه ځينې به يې له اوسني
حاله ښه هم و.

د ليکلو فن ډېرې جگرخونۍ لري او ډېر ځله داسې کېږي چه يو
ليکوال يوه شپه په وينه سبا کړي او يوه جمله پيدا کړي يا يوه
ليکه هم ونشي ليکلې.

د يوه خيال يا فکر پيدا کول او بيا ئې په ښه ډول بيانول هغه
گران کار دی چه نورو ته ئې گرانوالی او دروندوالی نه معلومېږي.
په همدغه سبب يوه شاعر يا ليکوال ته نه ښائی چه د خپلو آثارو
قيمت له چانه وغواړي يا ورته څه قيمت وټاکي.

زه هم پدغه ټکي پوه شوی يم او له هيچا نه پرې هېڅ نه غواړم.
ډېره ښه ده چه زه اوس د پخوا په شان نه يم او خپلو افکارو ته په
هغه قيمت نه يم قايل لکه چه پخوا وم.

يو وخت ما په خان ډيره ښه عقیده درلوده او خپل فکر مې ډير
مبارک گانې. هغه وخت به چه ما هر څه وليکل هغه به راته په يقين
سره ډېر ښه ښکارېده او ډېره ښکلا به مې پکېنې ليدله، مگر اوس
هغه د يقين سرمايه په شک بدله شوه او پخپل فکر او نظر راته
بدگمانې پيدا شوه.

زه به اوس ډېر خوښ يم که دا پانې لکه د تمباکو پانې د چا د فکر صحت ته زیان ونه رسوي او څه زهر پکښې ګلونه وي، هر څه چه وي او هر څنگه چه وي، مګر له ما سره بده اراده نه ده موجوده او په بد نیت دغه کار نه کوم.

دا فکرونه ښه وي او که بد، مګر د بیان او اظهار طرز ئې بد نه دی او د ښه نشر ښېګڼې پکښې شته. که نور څه نه وي نو د عبارت په لحاظ دا کتاب د یوه ادبي متن په حیث یوه ساده انشاء بللی شو چه له نورو لیکوالو او پښتو لوستونکو سره کومک کوي.

په دغه وخت کې دغسې کتابونو ته ضرورت موجود دی او دغه ضرورت ماته هغه وخت پوره څرګند شو چه زه د حقوقو په پوهنځي او د ادبیاتو په پوهنځي کې د پښتو استاد شوم او دا دوه کاله د پښتو درس را په غاړه شو.

پدې انشاء کې چې که زه یو څه ښکلېتوب وینم هغه سادګي او آساني ده چه په لفظ او معنی کې ئې ډېر لحاظ ساتل شوی دی او دا آساني په ډېرو مشکلاتو لاس ته راغله.

پدې انشاء کې چې که د فکر او معنی څه ښایست شته هغه په سادګي کې پټ دی او څه ایغ ښېغ حسن پکښې څوک نشي لیدی. که دا نشر رواج ومومي او ځینې نوي لیکوال دغه سبک غوره کاندې ما به د خپل زیار او زحمت ډېر ښه اجر موندلی وي او خوښ به يم چه د پښتو نشر ته مې یو څه خدمت وکړی شو.^۱

^۱ د "غوره نثرونه" د کتاب سرلیک، پښتو ټولنه، ۱۳۳۶ هـ ش.

وینو زلمیان

په دې نامه یو کتاب راوړسېد چه وینو زلمیانو یې په لیکلو کښې برخه اخیستې ده او پښتو ټولني له خوا د بناغلي فاضل او بنا درده پښتون عبدالرؤف خان پښوا په زیار او کویتین د کابل د مجلې د دوه شمارو په عوض چاپ او نشر شو.

په دې کتاب کښې مونږ د مملکت مهم رجال، مهمې مفکورې، عالی شعور او لوړ احساس د وطنخواهۍ او ملیت دوستۍ سرشار قوت، اجتماعي انتباه او بیداري وینو او پوهېږو چه زمونږ په هېواد کښې یو څه زلمیان او ځوانان پیدا شوي چه د مملکت حقیقي سعادت غواړي او په ټینگه په اجتماعي خیر او بهبود پسې گرځي. د دوی غایه او مرام خودپسندی او خود نمایی، تظاهر او تمایش نه دی، له خودخواهۍ او ټیټو نفسي اغراضو نه پورته دي او د ملي عشق په حرارت د دې وطن د پاره خدمت کول غواړي.

هو! د دوی عزم و همت د ځان او شخصي گټې د پاره نه، بلکه د لوړو اجتماعي مطالبو او مبارکو مقصدونو د پاره صرفېږي. د دوی له نشراتو او ویناگانو څخه سړی د زړه په گواهي او تصدیق پوهېدی شي چه دوی خپل خدای، خپل پادشاه او خپل وطن په خدمت او محبت کښې ډېر صداقت لري او غواړي چه د دین او دنیا د اجتماعي خیر او سعادت د پاره کار وکړي او د حقیقي اسلام او صحیح مدنیت په رڼا کې د دنیا او اخرت نیکی وغواړي. لکه چه یو مسلمان ته د دې دعا تلقین شوی دی (اللهم ربنا اتنا فی الدنيا

حسنة و فسى الاخرة حسنة و قنا عذاب النار عملاً هم دواړه جهان په نظر کښې ونيول شي.

هو دوى لکه له مذهبه نا آشنا خوانان يوازې دنيا نه غواړي او د آخرت سودا هم ورسره شته، مگر دنيا هم نه هېروي او رهبانيت به نه گڼي. د دوى آرزو مونږ ته خان داسې راښوولى دى، چې دوى يوه داسې رڼا لټوي، چه د جهل و ناپوهي، د بدو رسومو او مزخرفو خيالونو د ناوړو عقايدو تورتم ورك كړي او حق و حقيقت، صحيح افكار او صحيح اعمال، صحيح اشخاص او رجال وپېژندل شي.

هغه كسان چه آخرت د پاره هېڅ نه كوي، له اخلاقو او انساني فضايلو محروم دي. بي د دنيا له عيش او عشرته بله آرزو او بله غايه نه لري. يا هغه اشخاص چه د خداى اطاعت او عبادت د دنيا د پاره دام گڼي بي له رڼا او تزوير څخه نور څه نه لري او په هغو چارو چه آخرت گټل كيږي دوى دنيا پرې گڼي.

مونږ به بايد دغه دواړه طايقي د صحيح پوهې او حقيقي بصيرت په رڼا كښې وپېژنو او د مملكت صحيح خدمتگاران او د ديسن رښتنيانې غمخواره له نورو نه بېل كړو.

د ويښو زلميانو همدغه كار دى او د دنيا او آخرت گټه هم په همدغو كارو كښې مضمړه ده.

دغه كتاب چه زمونږ لاس ته راغلى دى، دغه شان رهنمايي پكښې شته او د بېا لوستلو دى چه مونږ به په وروسته گڼو كښې څه مضامين د اختصار او اقتباس په ډول ترې واخلو.^۱

^۱ اتحاد مشرقى، جريده، جلال آباد، د ۱۳۲۷ د حمل نهمه، د ۱۹۴۸ د مارچ ۲۹ مه.

ستاینه

گمان مه کوی چنه زه د کوم شخص صفت کوم چه هغه به له یو
بڼه خوی سره سل بد خوښه هم لري
د چا د بڼه باغ، ښکلي قصر ستاینه هم له مانه پوره نه ده.
په دې گرانه او حقه روژه کښې که هر څومره وږی او تږی شم، د
چا د دسترخان راز راز نعمتونه او طعامونه، شزیتونه او مېوې نه
ستایم او نه دغه تپت شیان د ستایلو وړ بولم.
که څه هم جلال آباد ته روان یم او د زړې کرایي لاری انتظار لرم،
بیا هم د چا د بیوک او شورلیت ستاینه د ځان د پاره عار گنم.
هوا زما نظر په دغه وخت کښې له دې ټولو شیانو نه اوچت دی
او یو عمالي حقیقت او حقه وینا ستایم چه هغه له یوه خواږه، خوندور
او پرکیف شعر څخه عبارت دی او له دې مادي دنیا نه هغه خوا. په
معنوي جهان کښې له دغو ټولو شیانو نه لوړ قیمت لري.
دا شعر د پښتنو او مخصوصاً د افغانستان، په افغانستان
کښې بیا د ننگرهار د ډېر مشهور شاعر او فاضل ادیب ښاغلي
قیام الدین خادم اثر دی چه د کابل، مجلې په ۲۱۹مه گڼه کښې د

ادبیاتو له کلیشي لاندې چاپ شوی او (وا وا مسلمانې) یې عنوان دی.

دې شعر په ما باندې ډېر زیات اثر وکړ. د ریا او تزویر عالم او هغه کسان چه اسلام غوندې یو نور او مقدس شی د خپلو شخصي او نفسي اغراضو د پاره وسیله کوي، د دغه شعر په لوستلو ماته نور هم تور او بد په نظر راغله. زما په زړه کې چې چه له دوی سره کوم، دخدای د پاره، بغض پروت دی، دا شعر یې زما په نظر کې ډېر محبوب او مقبول وگرځاوه.

زما دا مفکوره نوره هم قوي شوه، چه باید مونږ حضرت مجدد الفت ثاني علیه الرحمه او هغه کسان چه په دروغو مونږ ته، لکه دغه نور جناب خان بیبي، بیل کړو او د صبح صادق او صبح کاذب فرق او تمیز وکړو.

دا شعر علاوه په حقیقي او انتقادي قیمت شعري او ادبي سرمایه هم ډېره زیاته لري او ملاحظت و مصلحت دواړه پکښې جمع شوي دي.

کوم کسان، چه دا شعر وجدانا خپل وصف الحال بولي او په زړه کې پوهیږي چه خدا یو ښه بې بیژندلي یو، هغه شاید دا شعر بد وگڼي، مگر د حق او حقیقت طرفداران او د حقیقي اسلام مینان به یې ډیر خوښ کړي.

^۱ اتحاد مشرفي، دېرشم کال، ۲۵مه گڼه

د ۱۳۲۷ د سنبلې ۱۴ مه

د ۱۳۶۷ د ذی قعدې دوهمه

د مرغلو امیل

د ښاغلي الفت په نظر کښې

د الفت له نامه سره لږه او بیره، پښتونخوا ښه اشنا ده او بیرون
 دنیایي هم پېژني. ده په خپله نوښندګۍ او شاعري، دنیا خبره کړې
 ده چه له خصوصیاتو څخه یې یو جدابیت او حق گوښی ده. د ښاغلي
 الفت په قلم د ډیرو دوښمنانو اصحاب جاه بیخایه صفت هم مونږ
 نه دی نیدلی، نو د یو شاعر څو لاسه کړي...
 نو دغه نامتو او نقاد لیکوال چه د مرغلو امیل په کتاب څه
 نیکلی دی باید په غور وکتل شي. (زېږی)

د مرغلو امیل

د مرغلو هغه امیلونه چه اوس زمونږ په بازارونو کښې خرڅیږي
 که د ښکلو او خویانو په غاږه نه وي نو د ښاغلي مولانا خادم د
 مرغلو له امیل سره چه د ده د اشعارو مجموعه ده، هېڅ نسبت
 نلري. هغه مرغلي چه د جواهر په ټول خرڅیږي او یا د پادشاهانو
 په خزانو یا کورونو کښې وي د شعر په مقابل کښې ارزان غوندي
 شي معلومیږي. مونږ ډیرې قصې اورېدلي او په کتابونو کښې مو
 لیدلي دي چه ډیرو پادشاهانو په یوه بیت یا دوه بیتونو شاعرانو ته

ختې ختې سره او سپين زر بخښلي او ډير ځله ئي د دوى خولې له جواهرو نه ډكې كړي دي. دا دى د شعر قيمت چه ډيره موده پخوا ئي په دې ملكونو كښې درلود او غير له سلاطينو نه بل چا د دغه گران او قيمتي څيز قيمت نه شو پوره كولى، ځكه وايم چه د شعر مرغلرې ارزانه نه دي او د معنى د خاوندانو په نظر كښې ډير قيمت لري. د دې عصر شاعر په دغه خبره پوهيدلى دى، ځكه د خزانو له خاوندانو نه څه نه غواړي او مدحيه قصائد نه جوړوي، كه څه غواړي هغه يوازې د قام او ملت له خوا قدرداني ده او بس.

هو! ښاغلى خادم د قام خادم او د قام شاعر دى، د ده حق په ټوله پښتونخوا او درستو پښتنو باندې دى. ده هر وخت د دغه ملت په درد او غم ژړلي دي او ملي آرزوگانې يې په شعر كښې له ورا خليږي. پښتانه بايد د خادم د اشعارو مجموعه چه "د مرغلرو اميل" يې نوم دى. ډېر قيمتي څيز وگڼي او په ډير قدر ورته وگوري. دا اشعار د يوه ډير حساس او متجسس دماغ د شلو كالو محصول دى چه له ډيرو جگرخونيو سره لاس ته راغلى دى او د يوه دردمند زړه د الهاماتو عرفاني هديه ده. په دې مجموعه كښې داسې اشعار شته چه د انسان فكر او خيال ډير هسك ځاى ته خيژوي او هغه څه وربښي چه هر فكر نه ور رسيږي.

د دنيا مالونه، ځمكې، پټې، باغونه، قصرونه، له ډيرو خلقو سره شته چه يو يې له بل نه اخستلى او پيرودلى شي، مگر څه چه د ښاغلي خادم په برخه رسيدلى دى خاص د ده مال دى او له ده سره به وي يعنې پس له مرگه يې هم ترينه څوك نه شي اخيستلى او خادم ته د پښتنو په تاريخ كښې ښه حق وركوي. د ده شاعري د فكر او معنى شاعري ده. كه دلته د علم او ادب زياته قدرداني موجوده واى، او د خيال او فكر پرواز ته هوا او فضا ښه مساعده واى، دا سړى به دغسې نه وپاتې او د ده استعداد به ډير بروز كړى وى.

د خادم په اشعارو كښې د پښتونولۍ جذبات، د پښتون مينه، فلسفي افكار، شاعرانه خيالات په ښه قوت ليدل كيږي، او

تعبیرات یې ډیر خوندور او خواږه دي د یوه مطلب تصویر په ډیر ښه شان ایستلی شي او د خیال د تسلسل په ساتلو یې لاس بر دی، په غزلو کښې یې ډیر نازک ادبي تشبیهات او خوږې استعارې وینو. ده په خپل کلام کښې طمطراق او فوق العاده مستي یا ډیر جوش و خروش نه دی غوره کړی، مگر متانت او ادبي قوت یې پکښې ډیر ښه ساتلی دی، شعرونه یې ډېر روان دي، مگر پخپله ورو، وروځي او خپلواک وگانونو ته نه دی رسیدلی. د بداعت له جنبې نه یې د فصاحت برخه قوي ده او د علامه اقبال له شعر و شاعري نه یې ډیره ښه استفاده کړې ده. د مرغلرو په امیل کښې د عروج رمز، د توري بریښ، د شاعر مسلک، دا ځکه چې پښتون یم، بې تهدابه تعمیر، واوا مسلمانې، سپین غر، قومي ژوند، له سپوږمۍ سره خبرې، اب حیات، د چمن سیل، علامه اقبال، د ترکو پلار، د ازادۍ عصر، د جرار جواب، اه و فریاد زورور نظمو نه دي.

زه ښاغلي مولانا خادم ته، چه د پښتنو مشهور او مفکر شاعر دی او هر وخت مو ده له اشعارو ډیر خوند او کیف اخیستی دی، د دغه برجسته او ډیر قیمتي اثر تیریک وایم. هغه افتخار چه د شعر او ادب دنیا کښې د ده په برخه رسیدلی دی دومره گنجایش لري چه مونږ هم پکښې برخه واخلو او فخر پرې وکړو!

^۱ زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۷ مه گڼه

د ۱۳۳۳ هـ ش د سنبلې ۲۰ مه نېټه.

پښتانه

د علامه اقبال په نظر کښې

خوډي، خوډشناسي او خوډپښتني که د فرد د پاره ښه نه وي د جماعت د پاره خوډگور معلوميري او ملتونه په همدغسې احساساتو ژوندي دي. ځيني صفات شته چه د يوه شخص د پاره عيب وي، مگر د يوه ملت د پاره حسن وي لکه ملي غرور چه د اجتماعي جنبې په پيدا کولو د ستاينې وړ بلل کيري. علامه اقبال د يوه ملت د پاره خان منته او خان کتنه ډيره ښه گڼله او د خوډي درسونه يې ورکول.

مرحوم اقبال د پښتنو په خټه او فطرت کښې څه ليدل او دغه قوم ته ئې ډيره لويه هيله درلوده. ځکه ئې دوی نه نورو نه ډير ستايلي دي او دوی ته ئې ځيني زياتې هيلې ښکاره کړيدي ده د شرق د نهضت او د اسلام د اعتلاء په باب د اميد سترگي د پښتنو خوا ته نيولي وي او افغاني ملت ته ئې په ډيري اعتنا کتل د همدې لامله د پښتنو مشاهير د ده په اشعارو کښې ډير ياد شوي دي او د دغه قوم ملي شهادت او شجاعت ته په درانه نظر کتل شوي دي. ښاغلي بختاني ډير ښه کار کړې دي چه دغه يادوني ئې د ده نه اثارو راغونډې کړيدي او د يوه کتاب په صورت د پښتو ټولني له خوا د ښاغلو پښتنو حضور ته وړاندي کيري چه دوی هم د دغه حکيم او فيلسوف شاعر په نظر خاتنه وگوري او خپل حيثيت او مقام بيا بيا د هغه په نظر کښې وويني. پښتو ټولنه د دغه کتاب چاپول د ملي احساس په روزلو او پاللو کښې ډير موثر گڼي او هيله لري چه ښاغلي پښتانه به ئې په غور او دقت ولولي. د ښاغلي بختاني په کتاب د پښتو ټولني له خوا يوه برخه له دې عنوان لاندې زياته شوه (اقبال د افغاني شاعرانو په نظر کښې) او دغه زياتوالی مفيد معلوميري^۱

^۱ د وکر شوي کتاب سريزه، پښتو ټولنه، ۱۳۳۵ هـ ش

د اور لمبي

د انگلیس او افغان هغه جنگ چه په (۱۸۴۲ع) کښې پي د
انگلیساتو په شکست خاتمه ومونده، نتیجه یې څرگنده ده او
باخیره خلک خبر دي چه ډیر پرتگیان، ځینې ووژل شوه او ځینې د
پښتو په لاس بندیان شوه کپتان جانسن یو تن له دغو بندیانو څخه
دی چه په خیبر کښې نیول شوی او بناغلي خیبري یې تاسو ته قصه
کوي

په دې قصه کښې علاوه د پښتو په توره او تنگ و غیرت د
دوی اخلاقي رویه او انساني سلوک هم یو داسې فضیلت دی چه
دینمن هم پرې اعتراف کړی او له دغې ستاینې نه یې ځان نه دی
ژغورلی.

پښتو ټولنه د دغسې آثارو نشرول. د پښتو او پښتونولۍ
په لحاظ مفید گڼي او ارزو لري چه د ښاغلو لوستونکو خوښي څه
نه څه حاصله کړي، ځکه چه هر څوک د خپل شهامت او شجاعت
قصې په مینه اوري او د خپل تاریخ دغه برخه په ډیر شوق لولي.^۱

^۱ د ذکر شوي کتاب سريزه، کابل، پښتونولنه، د ۱۳۲۵ د فوس میاشت

پښتو نثرونه

لکه چه له نامه څخه معلومیږي، دا کتاب د پښتو نثرونو
مجموعه ده.

د دې نثرونو ټولونکی او خوښوونکی ښاغلی ژواک دی چه د
مضامینو تنوع او د نشر ښهگنې یې په نظر کېښي نیولي دي، مگر
نظر یې محدود نه دی او له خیبر نه هغه خوا پښتو نثرونه یې هم
لټولي او راغونډ کړي دي.

په دې کتاب کېښي د سبک او اسلوب په لحاظ هم تنوع شته او په
لفظي او معنوي لحاظ څو ډوله نثرونه پکښي موندلی شوو.

زه دا نه وایم چه د ده انتخاب به له اوله تر اخره د هر چا خوښ
شي، ځکه چه ذوقونه او فکرونه راز راز دي او د یوه انتخاب له بل
نه ارومرو څه قدر توپیر لري، مگر دا ویلی شم چه هر څوک پکښي د
خوښولو وړ، یو څه پیدا کولی شي او دغه راز منشور اثار د پښتو
لوستونکو او زده کوونکو د پاره په کار دي.

مونږ دلته د نثرونو او پښتو مقالاتو ځينې کتابونه چاپ کړي دي چه د يوه ليکونکي غوره او ښه مضامين پکښې درج دي، مگر دا کتاب د ډيسرو ليکوالو د نشر نمونې تاسې ته بڼي او راز راز افکار، چه د يوه ذهن او دماغ محصول نه دي، پکښې موندلی شئ. له مونږ سره دا فکر شته چه په دغه اوس وخت کښې له نظم نه نشر ته زياته توجه په کار ده او د پښتو ادب دغه برخه زياته پالنه غواړي. که اوس د پښتو د پخو ليکوالو نثرونه د نمونو په ډول چاپ شي، د نوو ليکوالو د پاره به يو ښه لارښود نه وي او د ژبې اصلي طرز او رنگ به څه نه څه وساتل شي.

مونږ غواړو چه د ځينو استاذانو د نشر نمونې چه د ژبې د اصلي سبک او اسلوب په لحاظ ادبي قيمت ولري د پښتو متونو په ډول چاپ او خپاره کړو، چه نوي ليکوال په شعوري او غير شعوري ډول ترينه استفاده وکړي او دغه راز اشار سربيره د ليکلو په طرز او طريقه، د مضمون او معنا په لحاظ هم په اذهانو کښې ښه څه پيدا کړي او فکرونه وروزي.

د همدغه مطلب د پاره فعلا دا کتاب ښاغلو لوستونکو ته وړاندې کوو او هيله لرو چه مفيد او گټور به ثابت شي. انشاء الله تعالى^۱

^۱ د ذکر شوي کتاب سريزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د کب مياشت

منتخب شعرونه

دا اشعار د بیتونو د شمېر په لحاظ کم دي، مگر د کیفیت په لحاظ ډیر زیات قیمت لري او د پښتو د اوسني ادب ډیره غوره برخه ورته ویلی شوو.

د یوه شاعر لویوالی، په ډیرو یا لږو اشعارو پورې نه دی تړلی. شعر که څه هم د مادي شیانو په څېر تول او تله لري، چه د تورو زیاتوالی او لږوالی پرې منجول کیږي، مگر بیا هم د پوهې او ادب خاوندان شعر ته د کم په لحاظ نه گوري. کیفیت ته یې گوري. یعنی ښه شاعر، لور شاعر، ستر شاعر هغه چاته وايي چه اشعار یې د معنی او ادبي ښېگڼو له خوا لور وي او د فن او هنر په لحاظ هسک مقام ولري.

خیام د شعر په نړۍ کې یو څو رساغی لري چه په ډېرو لږو کوچنیو پاڼو کې یې ځای موندلی، مگر د ده شعر او شاعري د ذوق او هنر د خاوندانو په نظر کې ډېر لوی قدر او قیمت لري. د ښاغلي ادیب سید شمس الدین مجروح له لوري قریحې او شعر روزونکي استعداد څخه ځینې داسې اشعار پیدا شوي دي چه

که د اشعارو پېرل او پلورل رواج وای او د شعر په ورکړه راکېر د یوه شعر د بل کېدلی. ما په خپل څو شعرونه د ده په یوه شعر ورکړی وو او ډیر به خوښ وم چه د ده ځینې اشعار زما وای. مگر زه اوس هم، د دې لامله چه خان ده ته ډیر نژدې گڼم، د ده په اشعارو ویاړم او خپل یې گڼم. همدغه وجه ده چه له یوې خوا ته مې د اشعارو خوند او ښکلا په ستاینه مجبوروي او له بلې خوا راته دغه ستاینه لکه د خان ستاینه ښکاري او مخه مې نیسي. که دغې نه وای ما به په دغو اشعارو، په ډیرو پاتو کېښې، ډیره لویه مقدمه لیکلې وه او له نیا ته به نمنسې غټه وه. په هر حال دا اشعار پخپله خپل ځان نیسي او زما ستایلو ته څه ضرورت نه لري. زه همدومره وایم، چه پښتو ټولنه، د دې اثر په چاپولو او خپرولو، د ذوق او سلیقې خاوندانو ته د پښتو د نورو ادب یوه ښه او غوره نمونه وړاندې کوي. کاشکې دیناغلي مجروح صاحب، نور اشعار هم لاس ته راغلي وای او غږې لا غږې وای.

^۱ د ذکر شوي کتاب سرلیک: کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۷ حمل

د زړه بڅری

د بناغلي پرهېز "د زړه بڅری" چه د ده د اشعارو مجموعه ده، ما ټول ونشو کتلی، مگر ډېر ښه ښه شعرونه مې پکښې ولوستل چه په رښتیا ئې شعري کيف درلود او شعري محاسن پکښې وو. د پرهيز په شعر کښې سربيره په سلاست اوروانی هغه شی هم موجود دی، چه شعر ورته ډیر ضرورت لري، چه هغه احساسات او عواطف دي. څنگه چه بناغلي پرهيز يو سپېڅلی او پاک زړی پښتون دی چه د حق او حقیقت په مقابل کښې نورو شيانو ته څه ډیره اعتنا نه لري او هر کله جرئت او صراحت نه کار اخلي، شعر ئې هم د همدغې جذبې له تاثیر لاندې هغه جذابیت پیدا کړی دی چه په زړونو ډیر اثر لري.

د وطن مينه، د ملیت احساس، انساني عواطف او د یسوه دردمند زړه اغېزې پدې اشعارو کښې ډیر ښه ځای لري او د زړونو خاوندان ورته په ډیر ښه نظر گوري، زه دا کتاب د چاپولو وړ گڼم او ډیر ښه ادبي اثر ئې بولم.^۱

^۱ د ذکر شوي کتاب په سر کې نظريه، د ۱۳۷۶ هـ ش چاپ

کلیمه داره روپی

دا یوه خوږه ډرامه ده چه ښاغلي عبدالرحمان پزواک د پښتو ټولني افتخاري غړي، تقريبا شل کاله پخوا ليکلي ده. په دې ډرامه کښې پښتني احساسات، د وطن مينه، افغاني شجاعت، ديني جذبه ډير ښه تمثیل شوی دی چه د افغان ملت د نرو او ښځو مېرانه او نارینتوب ترې په ښه ډول څرگندېږي.

په کليمه داره روپی کښې مادي او معنوي دواړه قيمتونه موجود دي او د دين او دنيا د وصال ډيره ښه نخښه ده. په پښتو ادب کښې کليمه داره روپی د ښکلو پيغلو له اوربل سره ډير ارتباط لري او په همدغه وجه د جمال پلوشه او د عشق خاطره هم پکښې پته ده. په همدغه سبب دا نوم له دې قيصې سره ډير ښه تړون لري او ليکونکی د خپلې کيسې اساسي ټکی گڼلی دی...

د ذکر توی کتاب سريزه، پښتو ټولنه، ۱۳۳۷ هـ ش.

د پښتو ادبیاتو تاریخ

دوهم ټوک

دا د پښتو ادبیاتو د تاریخ دوهم ټوک دی چه په ۱۳۲۴ هـ ش کال کښې پیاوړې مولف عبدالحي "حبيبي" په لومړي ټوک پسې لیکلی او په ۱۳۲۹ هـ ش کښې د کابل مجلې په گڼو کښې پرله پسې خپور شوی دی.

د پښتو ټولني د ادبیاتو د خانگي ښاغلی مدیر محمد حسن ساپی له کابل مجلو نه راغونډه کړ او اوس د کتاب په صورت ښاغلو لوستونکو ته د استفادې د پاره وړاندې کيږي.
د دې کتاب لومړی ټوک په ۱۳۲۰ کښې د ادبیاتو د پوهنځي له خوا د درسي کتاب په حیث چاپ او په درس کښې شامل شو.

بناسې چه د دې ټوك په خپرېدو هغه درسي سلسله پراختيا ومومي او د ادب محصلينو ته هم ډير گټور ثابت شي.
دا ټوك د اسلام له لومړيو وختونو تر ۱۰۰۰ هـ پورې د پښتو ادب رنگ او ډول بڼي او د مستندو تاريخي واقعاتو په رڼا كښي ليكل شوي دي.

د تاريخي څيړنو او پلټنو په لحاظ دا كتاب ډير مهم دي او په ډيرو مهمو ټكو رڼا اچوي. د ادبي تحليل برخه ئې هم د اعتنا وړ ده چه مولف پكښي د ښه حق خاوند او حقدار گڼلې شو، مگر تاريخي څيړنې ئې پر ادبي څيړنو درنې او مهمې دي.
په اوسني وخت كښي چه د ماخذونو او مداركو نيمگړتيا ته گورو او دغه حال په نظر كښي نيسو، بايد ووايو چه د مولف څيړونكي طبيعت او د ډيري مودې تاريخي مطالعاتو ده ته د دغو اثارو په ليكلو له نورو نه د وړاندې والي او قدامت حق وركړي او د پښتو په علمي او ادبي پالنه كښي ئې د ډيري ښې برخې خاوند كړي دي.^۱

^۱ پر ذكر شوي كتاب سريزه، پښتو ټولنه، ۱۳۳۸ هـ ش.

د افغانستان د ځينو ژبو اولهجو قاموس

پښتو ټولني د خپل تاسيس له وخته تراوسه ډير کتابونه چاپ
کړيدي چه د ضرورت او اهميت په لحاظ ځيني ښه او ځيني ډېرښه
دي.

دا کتاب له هماغه کتابونو څخه دی، چه د پښتو ټولني له مرام
سره ټينگه او نژدې تعلق لري او د کيفيت په لحاظ ورته ډيرښه
ويلى شوو.

په دې کتاب کې د افغانستان د ارياني ژبو (پښتو، فارسي،
شعني، سنگليچي، واخي، اشکاشمي، منجي، ډير لغتونه راغونډ
شويدي چه لوستونکي د دې هېواد له څو ژبو سره آشنا کوي او
سربيره په دې له هغو کسانو سره هم ښه مرسته کوي چه د ژبو نيلې
او ريښې پلټي او په ژبنيو خبرنو بوخت دي.

موسر د دې کتاب مرحوم او فاضل مولف شاه عبدالله بدخشي او د هغه ملگرو ته په ډير ښه او درانه نظر گورو چه دغه ښه او مهم اثر نې موسر ته پريښی دی. د دې کتاب په بشپړتيا او تکميل کښې د پښتو ټولني د لغاتو دڅانگې او ځينو نورو غړو څه موده زيار ويوست چه د پښتو ژبې لغات نې ورسره زيات کړه او د دغې اضافي په وجه د کتاب قيمت او اهميت نور هم زيات شو.

څنگه چه مرحوم مولف د کتاب په مقدمه کښې ليکلي دي د پاميري ژبو په لغاتو او کلماتو کښې ځينې داسې توري شته، چه په فارسي کښې نشته او په پښتو کښې شته لکه (ت، خ، څ، ډ، ر، ږ، ښ، ڼ) په همدغه وجه دغه پښتو توري د دې قاموس په ليکلو کښې په کار شوي دي او د دغو تورو وجود دانښي چه پښتو ژبه او دغه ژبې په اصل کښې ډېرې نژدې دي او غړونه نې يو بل ته ورته دي، ډير ښه وشوه چه د پښتو ټولني له خوا په دغه قاموس کښې پښتو لغات هم زيات کړي شوه او د ژبو د مقايسي او پرتلي د پاره زمينه ښه مساعده شوه^۱

^۱ د ذکر شوي کتاب ښاره، پښتو ټولنه، ۲۲۹ هـ ش

پلوشې

اوس په افغانستان او پښتونستان کښې د پښتو ژبې ځينې ډير ښه شاعران پيدا شويدي چه د ډير لوی او ستر حق خاوندان دي. که اوس د پښتو ادب ځينې برخې د دنيا په نورو ژونديو ژبو ترجمه شي بساور لرو چه ځينې پښتانه شاعران به جهاني شهرت پيدا کړي او پردي به هم ورته په درانه نظر وگوري.

په دغسې شاعرانو کښې يو تن عبدالغني خان غني د باچا خان مشر زوی دی چه پښتو ټولنه ئې د ديوان چاپول په پښتو ادب کښې ډيره ښه اضافه بولي او د شعر علاقه مندانو ته ئې ډير ښه ادبيي سوغات گڼي.

د فخر افغان خان عبدالغفار خان په لوی کور کښې چه هم غني شته او هم ولي شته د دغسې شاعر پيدا کيدل څه عجيبه خبره نده.

کله کله د غني قصه هم واوړه

دا هم ده وروره د لويې ونې خانگه

زه د پښتو په اوسنيو شاعرانو کښې څو تنه د گوتو په شمار پيژنم چه هر يو د خپل ادبي سبک او د خپلو افکارو او خيالاتو په لحاظ ممتاز صفتونه لري او په بيلو بيلو لحاظونو يوله بل نه او بل له بل نه ښه دی، يعنې يو د غزل استاد دی. بل د ملي او وطني احساس په راويښولو کښې د لويې برخې خاوند دی. د چا اجتماعي افکار او خيالات ډير عالي دي او د چا رندانه سندري ډيرې ښکلې او په زړه پورې دي.

د غني خان په اشعارو كښې چه څه شى زما ډير خوببيري هغه د فكر او خيال ازادي او د تقليد له تلقيناتو څخه سركشي ده.

د ده زندانه مقام ته هر څوك نشي رسيداي او هغه څه چه دى نې د خپل ښاغلي ليونتوب له برکته ويلي شي د نورو خوله پرې سوزي. غني د شعر او شاعري په دنيا كښې په رښتيا غني دى او ډير څه نې په برخه رسيدلي دي. د ده په اشعارو كښې، عشق او محبت، پښتو او پښتونولي، رندي او خيامي فلسفه، ټوكي او مسخرې هر څه شته او له كارغانو او مارغانو سره نې هم په شاعرانه ژبه ډيري د خوند خبرې كړيدي.

د ده په مستانه ليونتوب كښې شاعرانه هوښياري او بيداري پته ده او په ملنډو كښې نې ډير د مقصد ټكى نغښتي دي ځكه ورته ليونى فلسفي هم وايي.

ده له مچ او ميړي، له چرگ او ملاچرگك، له اوبښ او له نورو لويو وړو ځناورو سره ډير څه ويلي او په دغسې پيرايو كښې سياسي او انتقادي مطالب بيان كړيدي.

څه كه خلق ليونى غني ته وايي

ډير ښه پيژني خپل يار او د نور يار

دغه د مينې ليونى، د مينې په حقيقت ډير ښه پوهيدلي او همدغه پوهه د شاعري ډيره لويه پانگه ده. دى د مينې او محبت په باب خپله عقیده داسې څرگندوي:

محبت د خداى صفت د زړه طاقت دى

هر طاقت د ده غلام د غلامانو

مينه حقيقت حسن سايه د حقيقت ده

حسن له زوال شته مينه نلري زوال

غني د ډيرو نورو خيالو خاوند دى او زاړه خيالونه هم په نوي جامه او نوي رنگ كښې ښيي:

بسي زور حبال نوې جامه کښې د غني دى دا صفت
خيال مې د سبا دى پيدا شوى پرونى يمه
دغه بې پروا او بې قيده شاعر که څه هم ډير ناويلی "مه گويات"
ويلی دى او خپل زړه ئې ښه يخ کړی، مگر بيا هم خپل خان مقيد
گڼي او د زړه ځينې خبرې په زړه کښې ساتي.
عني وايي که د زړه خبرې وکړم
پښتانه به مې په سر لرگي کړي مات
دغه د سر ډار که د ده په سر کښې نه وای، ښائي چه دغه ازاد
خياله شاعر د فکري ازادۍ حق نور هم ډير ښه په ځای کړی وای او
د جرئت او جسارت ډيرې لوړې څوکې ته ختلی وای. د ده د اشعارو
نمونه چه لومړی ځل ما وليده او په لوستو ئې نه مړيدم هغه د ده دا
بيتونه دي:

چه خازې شنې مې په قبر وي ولاړې
که غلام مې رسم راځئ تو کړئ پرې لاړې
که پخپلو وينو نه يم لمبيدلی
په ما مه پليتوی د جومات غاړې
چه قطري قطري مې فوخ د انگريز نکري
موري ما پسې په کوم مخ به ته ژاړې
يا به دا بې ننگه ملک باغ عدن کرم
يا به کرم د پښتنو کوڅې ويجاړې

دا بيتونه څه د پاڅه تسل کاله پخوا د پښتون مجلې په لومړي مخ
چاپيدل او په هر جا به ئې ډيره اغيزه کوله.^۱

^۱ د غني بلوشي پر کتاب تعريف، پښتون لوله، ۱۳۳۹ هـ. ش.

پښتانه شعراء

دريم ټوك

د پښتو ژبې ډير شاعران او پوهان د تيرې زمانې په تورتم كښې ورك دي چه اوس ئې چاته ښه نشته او د اشعارو او اثارو نمونې يې نه مومي. د غښتې كسانو پلټل او د وركو اثارو پيدا كول د پښتو ټولني وظيفه ده دا كار پښتو ټولني ډير پخوا شروع كړې او څو كاله پخوا ئې په دغه نامه دوه كتابونه نومړي او دوهم ټوك چاپ كړه چه د پښتو ژبې ډير ښه مشهور او غښت مشهور نوم وركي شاعران پكښې معرفي شوه.

د دغې سلسلې دريم ټوك دغه دی اوس د يوه مهم اثر په صورت خپريږي چه د پښتو ټولني د ادبياتو په څانگه كښې له ډيري مودې نه دغه لستون شروع و او په دې وروستيو وختو كښې د طبع دپاره آماده كړي شوه

پدې ټوك كښې (۱۳۱) تنه پښتانه شاعران ښودل شويدي چه په ادبي لحاظ ډير قيمت لري اويو ښه خدمت ورته ويلى شوو. د دې ټوك په تكميل كښې ښاغلى عبدالشكور "رشاد" د پښتو ټولني مرستيال د ادبياتو له څانگې سره ډيره ښه مرسته كړيده او (۱۸) تنه شاعران ئې نوي معرفي كړيدي چه ځينې پكښې د ديوان خاوندان دي او په ادبي لحاظ لوړ مقام لري. د دې ټوك په ليدلو كتلو كښې ښاغلي خادم صاحب هم برخه اخستې ده او د يادولو حق لري. ښاغلي حسن "ساپي" د ادبياتو څانگې كښې د كتاب په تدوين، مقابله او د ځينو شاعرانو په پيدا كولو او ليكلو كښې ډير زيار كښلى دى.

د دغسې كتابونو په چاپولو او خپرولو كښې دا فايده هم په نظر كښې ده چه ښاغلي لوستونكي به ئې په غور او دقت وگوري او كوم شاعران چه په دغو تذكرو كښې نه وي راغلي او دوى ته معلوم نه وي نو د هغوى په باب به كافي معلومات د كلام له نمونو سره پښتو ټولني ته د يوې ادبي مرستې په حيث راواستوي او له خپلې ملي ژبې سره به مرسته وكړي.

پښتو ټولنه د دغه زيار او خدمت په مقابل كښې د دغسې كسانو معنا او مادتا قدر كوي او په ښه نظر ورته گوري.

^۱ د ذكر شوي كتاب د لومړي چاپ سريزه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۲ هـ ش

پښتانه شعراء

دريم ټوك

په ۱۳۳۷ كښې د پښتانه شعراء دريم ټوك د پښتو ټولني له خوا چاپ شو، مگر پخوا تر دې چه دغه كتاب له دولتي مطبعې څخه راووزي او خپور شي په مطبعه كښې اور ولگيد او دا كتاب هم له ځينو نورو كتابو او مجلو سره وسوزيده.

يوازې دري څلور جلده ترينه په لاس راغلل او بس.

كله چه د دې كتاب د بيا چاپولو اراده پيدا شوه كتاب د دوهم نظر د پاره ښاغلي او فاضل ليكوال عبدالشكور رشاد^۱ ته وسپارل شو چه ځيني نيمگړتياوې او اشتباه گانې يې رفع كاندې.

دغه محترم ملگري دا كار په ښه شان وكړ او وروسته تر دې چه په كتاب ئې د تزئيد، تنقيص، اصلاح او تعديل په لحاظ يو ښه بدلون راووست كتاب بيا چاپ شو چه له پخوا نه د كم او كيف په لحاظ ډير ښه شو او د رشاد صاحب د زيار او كار يادونه پكښې د حق مننه ده.

په دې كتاب كښې سربيره پر دې چه د ځينو شاعرانو په پيژندگلوي كښې ډيره ښه اضافه راغلي ده او د اشعارو نادرې نمونې ئې راغونډې شويدي ځيني مهم اشتباهات رفع شويدي.

په دې طبع كښې د صفحو نومره هم د لومړي او دوهم جلد په تعقيب په مسلسل ډول راغلي ده او شاعران هم د تيرو جلدونو د شمېر په اعتبار مسلسل نومره لري چه په دغه دريم ټوك د ۳۳۹ تنو شاعرانو په پيژندگلوي ختمېږي.^۱

^۱ د ذكر شوي كتاب د دوهم چاپ سريزه، پښتو ټولنه ۱۳۴۲ هـ ش

راز

"راز" چه د بناغلی بختانی د اشعارو دوهمه برخه ده زما خوینه شوه او ځینی اشعار ئی د ډیری ستاینې وړ دي. د بختانی په شعر کښې ساده گي. رواني او له ژوندانه سره ښه ارتباط شته ځکه ئی ښه گڼم او په ښه نظر ورنه گورم.

زه په شعر کښې جرئت او جسارت هم خوښوم او د اجتماع سترگو ته ځلی وروړل ستایم. په دغو اشعارو کښې دغه صفت موجود دی او د وطن مینه، د ملیت احساس، په خوار غریب باندي زړه سوی پکښې ډیره اغیزه لري. د دې اشعارو یو ښه اړخ دا دی چه اسلامي او پښتني رنگ پري غالب دی او اصلاحي جنبه ئی زور وړه ده. که بختانی د چا په عقیده له گلونو نه ښکلی دسته د نمود او د نظر د خوشحالی د پاره نه وي جوړه کړی. نو د دردمنو زړونو د علاج د پاره خو ئی گل قند جوړ کړی.

د اشعارو معنوي بنایست په قاهري ساده نوب کښې پټ دی ځکه ئی ډیر ظاهر بین خلق حقیقت ته نه ملتفت کړی.

د بختانی اشعار ساده دي. مگر د ساده گانو له فکر او فهم نه لوړ دي بختانی پخپله هم خپلو اشعارو غونډي دی چه ظاهري نیاس او وضع ئی نظر راښکونکی نه معلومیري. مگر چا چه د ده په باب سمه مطالعه کړیده د ده اخلاقي او ادبي شخصیت ته په ښه نظر گوري او قدر ئی کوی.

برق الله د اب تفریط، ښوونکي، ۲۲۲ څلورم څلورگونی

نوميالی غازي

چکنور ملا صاحب رحمة الله عليه

هغه شخصیتونه چه په خپل وخت کښې د خپلو ذاتي صفاتو او خصایلو په وجه په خلکو کښې نیک شهرت او ښه اعتبار پیدا کوي، د هیرولو نه دي.

مونږ باید د دغسې رجالتو په حالاتو خان خیر کړو او ځانته دا معلومه کړو چه په دې وطن کښې چا د دې وطن د پاره څه کړې دي؟ ملایان خو اوس هم شته او د چکنور د ملا صاحب په وخت کښې هم وو چه ځینو به له ده نه کتابونه هم زیات لوستي وو.

د ده په شیخانو او مریدانو کښې به هم ځینې زاهد او عابد کسان وو چه حتی له ده نه به نې هم زیات نفلونه کول مگر شاوخوا خلک په ده راتولیدل او د ده وعظ و تبلیغ، د ده خبرې او نصیحتونه نه نورو نه زیات موثر وو.

زه دا منم چه د روحانیت تاثیر ورڅ په ورڅ په خلکو باندې کمیرې او هغه اثر چه د هډې اخندزاده صاحب په خپل وخت کښې درلود اوس نې کوم پیر او فقیر نه لري.

اوسنی تعلیم او د دې عصر ذهنیت له پخوا نه ډیر فرق کړی دی. مگر له دې خبرې سره دا هم منم چه د هډې صاحب په وخت کښې هم ځینې نوی لوی ملایان وو چه علمي مطالعه به نې له ده نه

زیاته وه بلکه زهد و عبادت به ئې هم له ده نه زیات و، مگر ده پیروي ئې کوله او ده په طریقه کښې داخل وو.

د دغه معنوي نفوذ او رسوخ علت او سبب تشخیص ویره مهمه خبره ده، چه باید د تحقیق خاوندان او سوانح نگاران ئې درک کړي او خلکو ته ئې وښيي.

پخوا وختونه پرېدی، دغه زمونږ زمانې ته نژدې وختونو کښې دلته ډیر علمي او روحاني شخصیتونه پیدا شوي او خاورې شوي دي چه د خلکو په افکارو او عقایدو ئې تسلط درلود او ډیر خلک ئې په خان پسي روان کړي وو.

که څوک دا فکر کوي چه دغو کسانو محض په ظاهري وضع یعنی جای نماز او تسبیو او په نفلونو دریدو خلک په خان راټول کړي وو دا فکر ډیر سطحی او سرسري فکر دی ځکه چه ډیر خلک ډیره موده په محض ظاهري نمایش نه غولېږي.

که چا دا تصور کړی وي چه یوازې د خولې فصاحت او بلاغت او په وعظ و تبلیغ کښې مهارت ډیر موثر دی دا قضاوت هم کاملاً صحیح نه دی.

همدغه اوس به زه تاسو ته یو بی عمله ملا او مولانا دروښیم چه په خوله به ډیرې ښې خبرې او په منبر به ډیرې ښې مسئلې کولی شي مگر د هغه بل شار وار او بی الایشه ملا د خبرو تاثیر به ده په خبرو کښې نه وي.

همدارنگه خلک یوازې په تش زهد او عبادت دومره ډیر نه غوندېږي لکه چه د چا په اخلاقي او عالی صفاتو راغونډېږي.

چکنور ملا صاحب په باب زه څه خاص معلومات نه لرم چه ده د شهرت او اعتبار، د روحاني نفوذ او رسوخ هغه اصلي ټکي تشخیص کړم مگر دا راته معلومه ده چه دغه د خیر او برکت خاوند په ازادو سرحدونو کښې، په ننگرهار او کابل کښې ډیر ارادتمندان لرل او ډیر وران ویجاړ کارونه په ده سمیدل. ډیرې بدې او دښمنۍ ده اوارولې شوي، ډیر خلک ئې د غزا لپاره له خان سره روانولی شول

او د ډيرو خلکو لوني او خویندې نې بې ولوره په ډير لږ مهر خپلو مپرونو ته و دولی شوې، ځکه چه هيسڅوک نې مخې ته نه دريدل او هر چا ورته د عقيدې له مخې ارادت درلود.

هغه کار چه ده د ازاد سرحد په مومندو او شينوارو کولی شو اوس نې يو رياست قبایل په ډيرو پيسو نشي کولی، هغه غزا چه ده په تش لاس د خلکو د جذباتو په راوینولو کوله، يوه عصري فرقه نې په توپونو او ماشيندارو نه شي کولی.

هغه لويې دښمنی، جگړې او دعوي به چه ده په يو څو خبرو فيصله کولی، يوه ستره قضايي ټولنه نې هغسې نه شي حل کولی.

دا دومره کارونه چه يو سړی په يوه سر کوي، هغه سړی بې څه نه وي او د دغسې سړيو پيدا کول څه اسانه کار نه دی. مونږ بايد دخپلو عرفاني او روحاني رجالو څيرنه او پلټنه يوازې ددې لپاره ونه کړو چه دوی به د شپې څو رکعتنه نفل کول او څومره اوراد او وظايف نې لرل، بلکه د دوی هغه اجتماعي خدمتونه چه د خلکو د تربيت او پوهولو په لاره کښې نې کړي دي څرگند کړو او د دوی د فوق العادگی سر اوراز ولټوو او دا خاتنه معلومه کړو چه زمونږ د خلکو روحيات څنگه دي؟ څنگه خلک په دوی باندې تسلط او نفوذ پيدا کولی شي او د تبليغ له لارې څنگه خلک څه راز خدمت کولی شي؟ زه د بناغلي سيال صاحب دغه پلټنه او د چکنور په ملا صاحب باندې څه ليکل د قدر وړ کار گڼم او نمانځنه نې کوم. سيالان بايد همدغسې وکړي، سيالي په همدغسې کارونو کښې ښه ده.^۱

د جدي ۲۹ مه، ۱۳۴۵

^۱ پر ذکر شوي کتاب تقریظ، د کتاب د ۱۳۷۷ هـ ش دوهم چاپ څخه، ۵/۱ مخونه

سید غلام حیدر (رحمة الله)

چا چه مرحوم غلام حیدر یو ځلی لیدلی دا به بیشکه ومنی چه د
خلقت لورینه پر ده باندي ډیره زیاته وه او بل کور سپری و .
ده وجود داسې نمود درلود چه هر چا به ئې په لیدو (فتبارک
الله احسن الخالقین) ویلي .
هغه وجاهت چه په ډیرو گڼو خلکو کښې د هر چا نظر خائنه
جلبوي د ده ممتازه برخه وه .
زه نادیده سپری نه یم مگر دا په رښتیا وایم چه تراوسه مې د ده
ساری نه دی لیدلی .
دی د معیشت په لحاظ ازاد مشریه ، قلندر صفته سپری و چه هر
څه به لاس ته ورتله په لاس کښې به ئې نه ټینگیده او د سبا ورځې
غم به ورسره نه و .
قرار درکف ازادگان نگیرد مال ... په ده باندي ډیر ښه صدق کاوه .

د د پخلی به اکثر د کور نه دباندې و او د میلی بڼه به نې
در لوده، مگر کله کله به سره سازه او هیڅ به نه و

کور نې د لغمان په چارباغ کښې د سیند په هسکه غاړه و، چه
بامونه او دیوالونه نې د ختو وو مگر چاته محقر نه معلومیده او
د سر معنیر خلک به هم ور روان و

زینة المکان بالمکین. د همدغه خای وصف الحال و ځکه چه د
دې کور اکثر غړي د حسن و جمال استازي وو. دی په امانې دوره
کښې د کابل له منورینو سره آشنا او په دوئتي چارو کښې شامل و.
کله چې اعلیحضرت امان الله خان د عمومي اغتشاش په وجه له
مینځه لاړ او پخوانی ننگرهار د لغمان او کونړ په شمول د کورنیو
جگړو صحنه شوه، سید غلام حیدر د اولس ځینې مشران په یوه
عهد او پیمان متفق کړه چه د یوې مقالې په امضاء کولو په
۱۳۰۸ هـ ش کښې چه د تجدد او تنور اکثر همنسویین د خان په پتولو
او د خپل پله په ورکولو مجبور و، دغه کار خارق العاده کار و.

که څوک کله د افغانستان سیاسي تاریخ لیکي او د مشروطیت
او جمهوریت مستقیمی او غیر مستقیمی مبارزې یادوي باور لرم،
چه سید غلام حیدر به هېڅکله هیر نکړي او دغه د کالو سیاسي
بندی او له محبس نه مدفن ته تلونکی ملي مجاهد به د لوی حق
خاوند وگڼي^۱

د سنبلې ۱۸ - ۱۳۵۲

د استاد الفت د خپل لین فونو کتابې

دوهم ټوک

۴۳

د الفت نثري کلیات

اژدهای خودی

د تورو تیارو په خمڅو او غارونو کښې لاس نیول او تېرېدل، په مجهولاتو پسې هڅه کول، هیڅ نه لیدل او له نا اشن غیر مریې محیط او ماحول سره تماس او تعلق پیدا کول، هغه کار دی چه معرفت غوښتونکي نې په ظلمت باندې د غلبې د پاره کوي (یخرجونهم من الظلمات الی النور).

نوي عرفاني کشفیات او له تورتم نه رڼا ته څه راویستل، داسې شغل دی چه د معنا طالبان ورپسې شپې سبا کوي او د ضواهرو له سطحې نه ورپسې د اسرارو او خفایاو تل ته ښکته کېږي چه هلته بیا او ښې سترگې یو حکم لري، بلکه لیدونکي سترگې د تورتم احساس لاپیر کوي.

هغه څه چه له دغسې تماس څخه، په انساني شعور کښې منعکس کېږي، د دې خلکو الفاظ او کلمات یې نه شي افاده کولی او د تعبیر له حدودو څخه لیرې وي، ځکه نې ترجماني په اشارو او کنایو، په استعارو او رمز وایما کېږي، یعنی شاعرانه ژبه او فلسفي فکر غواړي چه د ابهام تفسیر په ابهام ورته ویلی شوو، مجاز او حقیقت په همدغسې ځایونو کښې خپل ځان یو په بل کښې ورکوي او شعر و فلسفه خپل کور یو کوي د شعور له رڼا نه د تحت الشعور تورتم نه ننوتل پیر مشکل سفر دی او د تسراعظم کشف د هر چا کار نه دی.

د بناغلي سيد بهاءالدين دغه ابتكاري غامض اثر "اژدهای خودی" د شعور او تحت الشعور په قلمرو کښې ډیره ښه سفرنامه ده زه نه شم ویلی چه زه به څنگه او څومره پرې پوه شوی يم. مگر دا په يقين ویلی شم چه په خوند یې پوهیدلی يم.

په دې اثر کښې نفسیاتي بنامار له افسانوي بنامار او سیاسي بنامار سره تلمیحی ارتباط لري چه ضمنی مطالب یې له اصلي مطلب څخه لږ ارزښت نه لري

که څوک غواړي په خان او جهان کښې د اژدها د مرگ په راز او رمز پوه شي او د سیه پوښ قهرمان په ضد د سبزیوش رب النوع پرستش ته مخه کړي دا اثر دې په غور او دقت مطالعه کړي.

ښایي چه په دغه وسیله، لکه د نیمې شپې لازوی "زهگذر نیمه شب" د لاشعور د مغارې تل ته پرېوزي او بیا له خان سره د عشق ډیر مهم پیغام خپل کور و کلي ته راوړي او خلک ورته لیونی ووايي. داسې لیونی چه د سراعظم د ښکارولو جرئت او شهامت ورسره وي او په ډاگه ووايي:

ستاسو قهرمان بآدار اژدها دی چه په ټول جهان نه مریږي او په دریابونو ئې تنده نه ماتیري. که غواړئ دغه بنامار مړ کړئ نو اول په خپل خان کښې د بنامار وژلو هڅه وکړئ او هغه اشوب طلبه ازادگان چه د تحت الشعور په مغارو کښې، په زنجیرونو تړلي پراته دي خوشې کړئ.

په عقل نه شي لوی کارونه په جذباتو کیږي
بدنظامونه د جنون او عشق طوفان ماتوي
د افلاطون په حکمت نه کیږي د حق پالنه
لښکر د ظلم و معصیت ابن عمران ماتوي^۱

^۱ پر ذکر شوي کتاب تفریط د هغه په سر کښې، انجمن تاریخ و ادب افغانستان اکادمي، کابل، ۱۳۵۲ هـ.ش، ۱۹، ۱۸ مخونه

شریعت یا رهبر سعادت

بنی آدم علاوه از اینکه مثل سایر حیوانات. بواسطه حواس. بعضی چیزها را مرغوب و برخی را منفور دانسته. خوب و بد را امتیاز میدهد. بذریعه یک رهبر دیگر که شریعت نامیده شده این معرفت را خوبتر حاصل کرده. در مقام امتیاز به ازیکه برتری نشسته. زیرا سایر حیوانات تنها اضرار و منافع ظاهر و نمایان را درک نموده آتش را سوزان و آب را دافع تشنگی شناخته از یکی خود داری و بادیگری لب بلب شده صفحه دل را ابیاری مینماید. و چیزیکه دست حواس از دامن معرفت آن کوتا هست ماهیت انرا هیچ یک از طوائف حیوانات بجز نوع شریف انسان کشف نکرده. بل مضر را مفید دانسته. مانند مگس و مورچه بذایقه شیر و شربت شیرین خود را در گرداب تهلکه می اندازند. و یا مثل طیور حیوانات را در زمین سرسبز معاینه نموده از دام و قفس غافل و از کار دیکه لب ابدار خود را جهت گردن وی باز کرده جاهل. و از فضای عالی و هوای مامون نزول نموده تسلیم دست صیاد اجل و نشانه گلوله آتشین هلاک می شوند. اگر چه این چنین شکارگاه میدان تهلکه هر روز از دست مشاطه حرص و هوس بهر هلاک حضرت انسان چون باغ و بستان تزئین یافته. تاسیس میشود. انسان هم به فحوای "عسی ان تحبوا اشیا و هو شرکم" نزدیک میباشد که به حس ظاهر و جمال کاذب بازی خورده. در اثر شهوات فاسده و میل مغرطه بحقوق و نوامیس دیگران تعرض و تقرب نموده خود را مورد قصاص و محل انتقام گرداند. اما درس قناعت و اوضاع استغنا را از جمله ایه مبارکه "ولا تمدن عینیک"

درفته خواهشات و مشتبهات خود را که منجر به ضرر مادی و معنوی بسد برادر همنوع اوست جلوگیری نموده. بدون اجزاده شریعت غرا گاهی میل و اراده اش را پیروی نمیکنند. بل هر وقت مصلحت عمومی و منافع اجتماعی را در نظر داشته سعادت و رفاه خویش را مربوط و متعلق بر فاهیت عامه میدانند. پس همین شریعت است که ارتباط بشری و انتظام نوع انسانی را محافظه و نگرانی کرده روح اتفاق و اتحاد را در نفوس عداوت شعاران دمیده. عداوت را به اخوت. نفاق را به وفاق. شقاوت را به سعادت مبدل میسازد. و در مقابل شمشیر خود خواهی و خودپسندی. روابط دوستی و پیوستگی را قطع میکند. سپرداری مینماید.

شریعت است که از یک طرف انسانرا به سعی و عمل مکلف گردانیده. به مودای "و ان لیس للانسان الا ماسعی" تنبیلان و بیکران را از جمیع فضایل معنوی و منافع مادی و لوازم حیاتی محروم نشان داده و از دیگر طرف قرار فرموده: "ان احسنتم احسنتم لانفسکم و ان اساتم فلها" فعل و عمل را به خوب و بد تقسیم نموده از بدی ممانعت و بخوبی اقدامش را بسرعت خواهانست.

پس ارباب بصیرت و اصحاب عقل سلیم. اشد احتیاج خودرا بنین قانون متین اسمانی دیده. طوعا و رغبتا این کافل سعادت بشری و منتظم جمعیت انسانی و رهبر راه ترقی را بحکمرانی و حاکمیت خود قبول نمودند و حسب امر او در امور معاشی و معادی کوشیده قوای خود را کاملا در موافیکه شرعا محمود و مستحسن بوده صرف مینمایند. فرس شهوات را در میدان مشروعات و مباحثات تا حدی که برای جولان او مقرر شده سرداده بعد از ان که مزرع حقوق دیگر ها پامال میشود لگام اراده اش را گردانیده مراجعت مینمایند. پس استعمال این قود را که از

افراط و تفریط خارج و بحد اعتدال تقرر گیرد عفت و یکی از محامد شرعی گفته میشود.

هكذا قوه غضبی را در جلب حقوق و دفع اضرار خرج کرده و در مواضعیکه متعدی محسوب میشوند، اب سرد حلم و تحمل را نوشیده نایره غضب را منطقی و خاموش میسازند. تا صفت مستحسن شجاعت را برناییه خود مرتسم گردانند.

قوه فکری را نیز نه عاطل گذاشته که جاهل بمانند و نه در چیزی صرف کرده که علم ان بذات اقدس الهی مختص است. تا موجب ضلال و گمراهی گردد، بل در جستجوی اسباب برتری خویش و بهبود جامعه از وی کار گرفته و در علومیکه باعث منافع دینی و دنیوی بوده از وی استفاده مینمایند. تا فضیلت علم و حکمت را در سوانح عمری خود درج نمایند.

شریعت در هر امر کمال تحقیق را نشان داده، از افراط و تفریط ممانعت و طرف اعتدال را ارشاد و هدایت فرموده پس این شریعت حقه که در ترقی و ترفیع نوع انسانی از مثل و نظیر عالی تر و شمار جمیع محاسن او یکایک از وسع قلم ناتوان و فکر خام من بلند تر است. کسیکه قدری بنظر غور و تحقیق سوی او نگریسته سر اطاعت و انقیاد را به استان عالی او نهاده و خواهد گفت:

که بی حکم شرع اب خوردن خطا است
و گر خون به فتوی بریزی رواست^۱

^۱ الفلاح، جمعیت العلمای افغانستان، وزارت عدلیه، کابل، شماره هفتم، سال هفتم، دوم رجب ۱۳۵۵، ۲۷ سنبله ۱۳۱۵، ص ۵۹-۵۵. با امتنان از جناب فاری مولوی محمد یاسین از قلعه، میران قاسم یکه این مقاله با آنکه از نخستین نگارشات جوانی است که تازه در اداره، جریده، انیس شامل خدمت فرهنگی گردیده نمایانگر تتبع، منطق، استدلال و دقت نظر و پختگی فکر نویسنده آن میباشد (مدون)

د افکارو تعمیم او تکامل

لومړی فکر:

پروسې کال د عقرب پنځلسمه شپه وه چه به روداتو کښې مهلمانه وو، او ساز غږېده. یو ساعت وروسته دښاغلي پاچا گل نیازی دا غزل شروع شو:

عالم مې مجنون بولي څوک مې خوا ته نه پرېږدي
د دې خواږه غزل دې بیت:

صیاد په بې رحمۍ کره رانه دواړه وزر غوڅ

ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

په ما زښت ډیر اثر وکړ. ځکه چه زه د اتحاد مشرقي د عقرب د پنځمې په ۳۱ مه گڼه کښې د "دیني تبلیغ" په شعر کښې دې بیتونو:

مال کښې د میراث د خونډو برخې چا لیدلي دي؟

میل د خور و لور ته په واده کښې چا کتلي دي؟

مونږ ته چا د کونډو په باب کله څه ويلي دي؟

دا رنگ مسټلې مونږ ډېرې لږې اوريدلي دي

ډیر چه په وعظونو کښې یادیرې سخاوت دی

یا په ډیر اخلاص د کوم صاحب مخ کښې خدمت دی

د بنخو بد احوال او مظلومیت ته ملتفت کړې وم. زه پوه شوم
چې د نیازی دا مصرع

ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

د یوې مېرمنې د زخمي زړه ترجماني کوي چه د وهلو په وخت
کښې عاجزه ژړلی هم نه شي.

د نیازی دغه غزل د ننگرهار په حجرو کښې ډیره موده په کراتو
مراتو لوستل شوی و. مگر څوک ورته نه ملتفت کیدل او په دغه
شپه یې د اخبار یو لیکونکی له حده زیت خپل تاثیر لاندې راوست
او د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ په ۳۵ مه گڼه کښې نشر شو. دا شماره
چه راووتله په ډیرو کسانو یې اثر وکړ او څو ورځې وروسته د مېرمن
غوتی په نامه یو بل خوږ غزل ادارې ته د نشر د پاره راوړسید چه
هغه دا دی

بادونه د خزان غوتی خندا ته نه پرېږدي
ظالم صیاد بلبله د گل خوا ته نه پرېږدي
اختیار مې د خان نشته دی د جبر په مذهب یم
دادا مې خپلې خوښې او رضا ته نه پرېږدي
هیڅ نه شمه ویلی چه په کوم کور کښې به سوزم
زما د زړه لایه! څوک مې تاته نه پرېږدي
پرچا وکړم عرضونه چا ته وکړمه ژړا زه
دا بد رسم و رواج مې حق وینا ته نه پرېږدي
وهل که ټکول وي چاته هیڅ نه شم ویلی
ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي
د جهل په تیازه کښې به اوسېرمه تر کله!
ما څوک د علم و فن پوهې رڼا ته نه پرېږدي
له مانه تربیت د پوه اولاد غوښتل خطا دی
تعلیم ته مې چه څوک د مکتب خوا ته نه پرېږدي

دا شعر چه د اتحاد مشرفي په ۳۹ مه گڼه کښې نشر شو. ډير اشخاص يې منحس کړه او ډير ښه استقبال يې وشو. د کابل په ادبي مجله کښې هم د اقتباس په ډول بيا نشر شو او په تعقيب کښې يې د ميرمن لیلی په نامه يو ډير موثر مکتوب له يوه شعره سره راوړسید چه د اتحاد مشرفي په ۴۵ مه گڼه کښې نشر شو او له مېرمن غوتی سره يې پوره هماهنگي ښکاره کړې وه خو ورځې وروسته بيا ددغه شعر اقتفا د مېرمن بي بي جانې له خوا وشوه (چه د دغې مېرمنې ډير شعرونه د کابل په مجله کښې د مېرمن حمیدې په نامه، چه بي بي جان يې لقب دی، نشر شوه) د مېرمن بي بي جانې له درد و سوزه ډک شعر، هم د اتحاد مشرفي په ۵۰ مه گڼه کښې نشر شو او هم د کابل په مجله کښې څه موده وروسته بيا چاپ شو.

په دغه موده کښې چه دغه د مېرمنو شکوې او گلې نشر بدلې، د "پښتون" په مجله کښې هم د مېرمن الف جانې يو پوخ او قوي معنی دار شعر وليدل شو چه د ښځو په احوال يې د احساس او شعور ځاوندان ژړول او د نارينه و سلوک يې له دوی سره ډير ظالمانه او بيرحمانه ښوده. په دې شعر کښې د ښځو ډيرې بدبختی تصوير شوي وې او ډير زيات شکايتونه پکښې وو. دا شعر پروسې کال د اتحاد مشرفي په ۴۱ مه گڼه کښې پس له څه اختصاره نشر شو او سر کال د کابل په مجله کښې ټول نشر شو.

په دې کال ۱۳۲۶ کښې د "اصلاح" په مهمه روزنامه کښې د ښاغلي حساس او دردمند پښتون غلام حسن خان صافي له قلمه، د ښځو په باب کښې يوه داسې موثره مقاله نشر شوه چه ډير ليکونکي يې جلب کړه او څو تنو پوهانو دغه موضوع په مختلفو جرايدو کښې تعقيب کړه چه بايد ښاغلی صافي ته دده د مقالې په دغومره اثر تبریک وويلی شي.

د کابل په ادبي مجله کېنې هم سرکال په ډېره اعتنا د ښځو موضوع د اقتراح په ډول نشر شوه او د پښتو له مهمو ليکونکو څخه خواهش وشو چه په دې باب کېنې څه وليکي. نو د کابل مجلې دغې اقتراح چه ډير اهميت يې درلود او پښتانه ليکوال طبعاً له پښتو ټولني او د کابل مجلې سره مخصوصه علاقه لري د وطن په ليدې او نژدې ځايو، لکه کابل، قندهار او مشرقي کېنې ليکوال راجلب کړه او گټورې مقالې پکښې وليکل شوې.

دا موهنسدع چه څو تنو په اتفاق تعقيب کړه او د مملکت ليکونکو پکښې تبليغي کوبښښ وکړ په محيط کېنې يې هم تاثيرات وليدل شوه او په محافظو کېنې يې ذکر و نه وشو.

د ښځو د نکاح په باب کېنې چه بايد له شرعي اصولو سره په موافق ډول وي او له بدو رواجونو نه پکښې کار وانه خستل شي، د جلال آباد د مرافعي قاضي مولوی محمد شريف خان، چه يو منور او حقاني عالم دی، هم وخت په وخت ښه ښه تبليغونه، په مختلفو ځايونو کېنې کړي دي او خپله غاړه يې خلاصه کړې ده. يوه ورځ د لغمان په چهارباغ کېنې، دوی په دې باب کېنې، ډېر ښه امر معروف وکړ او حاضرین يې دې خوا ته ملتفت کړه. په دغه ورځ ده ته چا د يو ملک د لسو د واده قصه کړې وه چه د شريني خورې په مجلس کېنې يې علاوه په نقلونو دوه درې زره روپۍ هم په خلقو ويشلې وي او يو نوی بد رواج يې هم زيات کړ. دا حکايت يې د منبر په سر بيان کړ او په ديني او شرعي لحاظ يې هغه سړی ډير گرم او ملامت وباله. د هغه نوم که څه هم وانه خستل شو، مگر خلقو ته يې قصه معلومه وه او ورته ملتفت شوه. ځکه هغه له خجالته سر نه شو جگولی او په خپل عمل پښیمان معلومیده.

دغه مجادله چه د ازدواج له بدو رسومو سره د څو تنو پوهانو له خوا وشوه، د لغمان په عمرزيو کېنې دوه درې تنو خپلې لورگانې په

شرعي ډول يې د رواجونو له مراعاته ورکړې او عملي اثر يې په ځينو ځانو کېني وليدل شو.

سرکال هم په اتحاد مشرقي کشي د جبري نکاح گانو، د ولور او خورې په نسبت متعددې مقالې نشر شوې او تراوسه پسي نشريږي چه په دې قسمت کېني زمونږ د محترم او ښاغلي ملنگري قيام الدين خان خادم مرسته او د ښاغلي محمد ظاهر خان، گلشاه خان، ميراجان خان او نورو مقالې د يادولو او تشکر حق لري.

دوهم فکر:

پروسې کال چه د جلال آباد په باغ شاهي کېني مطبوعاتي کنفرانس د (اجتماعي حس) له عنوان لاندې، د جدي په مياشت کېني ايراد شو او مجلس خاتمه ومونده، وروسته تر هغه، څو تنو پوهانو چه د اجتماعي درد او وطني احساس ځاوندان وو. د اجتماعي شعور او احساس په باب کېني بحث کاوه چه دا حس به څنگه په خلقو کېني پيدا شي او دا د چا کار دی؟ په دغه وخت کېني چه په اجتماعي حيات بحث کيده او خپلې بدبختي مو شميرلې، يوه به ويلې زمونږ د بدبختيو اساسي او اصلي علت ناپوهي او بې علمي ده، بل به ويل په مونږ کېني د ملي او وطني درد ځاوندان نشته. چا به ويل مونږ له انفراديت او شخصي اغراضو نه، نه يور او تلي او اجتماعي شعور او احساس مونږ نه دی پيدا کړی. په آخره کېني وويل شوه چه مونږ په اکثرو مجالسو کېني ډير خلق وينو چه دغه راز اعتراضونه کوي او خپل تاثير ښکاره کوي، مگر د عمل ځاوندان بيخي نشته او هيڅوک دا نه وايي چه زه د خپل مملکت او ملت په مقابل کېني څه مسؤليت لرم او څه بايد وکړم؟ زمونږ مامورين هر يو وايي چه وظيفه شناس او صحيح اشخاص لږ دي. په مامورينو کېني دا حس نه دی پيدا شوی چه د وطن او مملکت د پاره صحيح کار وکړي او له خپلو نفسي يا شخصي اغراضو نه تير شي. مگر هيڅوک دا نه وايي چه زه خو هم يو مامور

يم، بايد اول خپل خان اصلاح کړم او څه چه وایم هغسې وکړم او کونښ وکړم چه مسلکي ملگري پیدا کړم او له صحیحو اشخاصو سره ملگري شم څوک چه د مملکت د پاره صحیح خدمت کوي هغه سره مينه ولسرم او ښه يې ووايم، که څوک خیانت کوي او ښه نه چلېږي په هغه انتقاد وکړم او له ادبي جرئت نه کار واخلم.

دا خبرې په هغه وخت کښې، د دې لامله چه اجتماعي درد ورسره و، ښې لگېدې او وویل شوه چه دغسې اشخاص به نو څوک وي؟ او دا امید بايد له څنگه اشخاصو وشي؟ ما وویل: دا د وینو زلمو کار دی او هغه څوک دا راز کارونه کولی شي چه له نوې دنيا نه باخبره وي او په دې پوهیږي چه دنيا کومې خوا ته روانه ده؟ او صحیح پیشرفت یا اجتماعي ارتقا په څه ډول کیږي؟ یعنی هغه کسان چه نوي او تازه افکار لري، د نوي عصر او جدید حیات له مقتضیاتو خبر وي او علاوه په دې د قوم او ملت درد او غم د غفلت له خوبه راویښ کړی وی، هغه کولی شي چه د قوم او ملت، د وطن او مملکت په خدمت کښې صادق او فداکار وي او یوازې د خپل شخصي مفاد د پاره کار ونه کړي، بلکه ملي او اجتماعي منظور ولري او د جامعي گټه په نظر کښې ونیسي.

دا خبرې تمامې شوې او څو ورځې پس د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ د دلو په ۴۶ مه گڼه کښې د وینو زلمیانو له عنوان لاندې، د مشاعرې په سلسله کښې، د بناغلي محمد طاهر خان صافي يو شعر نشر شو، چه لومړی بیت يې دا دی:

د جامعي د خير د پاره وینو زلمیان غواړو مونږ
چه د پتنگ په څیر خان سوزي عاشقان غواړو مونږ
وروسته تر دې په بله گڼه (۴۷) کښې بیا له همدغه عنوان لاندې
يو شعر نشر شو چه دوه بیته يې دا دي:

وینو هغه چه د قام غم يې ناقرار کړي
نه چه خوب نه يې د چرگ نارې بيدار کړي

د وطن او ملت درد يې چه راوييس کا داسې ويښ زلميان به ملک گل و گلزار کړي

دا شعرونه نشر شوه او خو ورځې پس ته، په ۵۰ مه، گڼه کښې د ښاغلي خادم له قلمه، يوه لنډه معناداره او جذابه مقاله نشر شوه چه (ويښ زلميان) يې عنوان و او د حساسو او باشعوره زلميانو وظيفه يې څه نه څه ښودلې وه.

دا عادت دی چه افکار او خيالات هم سير او انتقال، نشو او ارتقا، تحول او تکامل لري. د علم او ادب په دنيا کښې شايد داسې فکر يا داسې خيال پيدا نه شي چه په ډيرو دماغونو کښې گرځېدلی نه وي او سل رنگه تغير و تحول يې نه وي ليدلی او دغه شان د حساسو او ويښو زلمو فکر په اتحاد مشرقي کښې، کله په شعر او کله په نثر کښې د يو او بل له خوا څرگند شو او دا خبره ميدان ته راووتله چه بايد با درده او حساس زلميان خپلو وظيفو ته ملتفت شي او کوم انتظار چه دوی ته کيږي په دوی دا لږموي چه د مملکت په خدمت کښې پوره برخه واخلي.

سرکال په دې نژدې وختو کې، د (اصلاح) پر نوموړې روزنامه کښې د ښاغلي غلام حسن خان صافي له قلمه د (جوانان ما) له عنوان لاندې يوه مقاله نشر شوه چه ډير ليکونکی يې د دې موضوع اهميت ته ملتفت کړه او ډيري مقالې يې په خان پسي نشر کړې او علاوه د اصلاح په روزنامه د (انيس) په خوږه روزنامه او د (کابل) په مجله کښې د خوانانو په نسبت ډير څه وليکل شوه او متعددو مهمو نويسندگانو دا موضوع له حده زياته وځيرله او ښاغلی خادم او ښاغلی رښتيا پکښې ډير څه ليکلي دي. له دې دومره ليکلو او عمومي التفات څخه دا راعلومه شوه چه په دومره اقوالو او ويناگانو پسي اړومره عمل هم وي او په دغه اندازه تلقين هېڅکله بې اثره نه وي سړي بايد خوشبين وي چه زمونږ حساس او ويښ زلميان به که حدای کول، خپل وظيفه په ډير ښه شان سرته ورسوي

او دا مملکت به پاک خدای زمونږ د گران او محبوب زلمسي اعلیحضرت په قیادت او رهنمایی او امامت د حساسو او با دردو زلمیانو په کوششونو او فعالیت د عروج او ترقی لور معیار ته ورسوي، ځکه چه دغه راز عمومي فکرونه او هغه آرزوگانسي چه دغومره عمومیت پیدا کړي، هېڅکله به نتیجه نه وي او اړومرو اثر او عمل پرې مرتبېږي او سمدلاسه به یو قابل امید او قابل اعتنا اثر د معارف د لور وزارت دغه د نزدې ورځو مهم اقدام دی چه د زلمیانو د ملي تربیې د کنفرانسو افتتاح ده او همدغه افتتاح یوه بڼه نتیجه بللی شوو.

څنگه چه د اوبو له څاڅکو نه، لوی لوی سیندونه پیدا کيږي، دغسې د افکارو او نظریاتو له اتفاق، تزئید او تعمیم څخه هم مهم کارونه پیدا کيږي او کېدای شي چه له یوه زړې نه غټې ونې او سمسور باغونه جوړ شي.

اتحاد مشرقی، جریده، ۲۹ م کال، ۳۶ مه گڼه.

د ۱۳۲۶ د فوس انه، د ۱۹۴۷ د دسمبر اوله

او وریسي گڼه، ۳۷ مه گڼه، د فوس ۱۵ مه د دسمبر انه

وینب زلمی خوک دی؟

خوبونه یو راز نه دی او بیداري هم خائنه اقسام لري. له یوه خوبه سرې د چرگه په نارو، د ملا په آذان یا د لمر په ختو راوینبیري. مگر ځینې خوبونه اسرافیلی شنبلی غواري. ډېر ځله زلزله وشي، زمکه وڅوڅیري، کوهې وټیري، مگر ځینې کسان هماغسې ویده پاته شي او خبر هم نه وي چه دنیا څو بغري ده. په دنیا کښې عجیب و غریب خوبونه شته او ډیر رنگونه لري. ځینې کسان په خوب کښې خبرې کوي او څه وايي، ځینې نور لا داسې هم وي چه په خوب کښې له خایه پاڅیري او د یوه بل شان شعور په مرسته ځي. اوبه څکي، بیرته راځي، په خپل ځای پر یوزي، مگر ویده وي. نو مطلق کار کول یا محض خبرې کول د شعور علامه نه ده.

دغه خلق چه د ورځې په بازارو کښې کړجی او یا په ادارو او کورونو کښې کارونه کوي، ټول وینب نه دي دوی له برستو او بسترو راپاڅیدلي وي. مگر وینب شوي به نه وي. د غفلت له خوبه پاڅیدل بل شان وي د شعور او احساس وینوالی دغه نه دی او د فکر بیداري بل راز ده انسان یو قسم خوب لري چه د طفولیت له وخته د رشد او بلوغ، یعنی زلمیتوب تر وخته وي او ډیر زلمیان لاپه دغه وخت کښې هم نه وینبیري. یو بل خوب دی چه هغه بې علم او پوهې نه لیري کیري او ډیر کسان لاپه خوب کښې ملایان شوي وي او ډیره موده وروسته وپوهیري چه مونږ

ويده وو. په حنډو كسابو كښې شته چه عالم ټول ويده دى او پس له
مرگه وپيږي

مونږ بايد وپين يوازې هغه چاته ونه وايو چه جوړى يې په لاس
كښې ده او له خانه مچان شړي. خكه چه دا كار ويده هم كوي او په
خپله پوزه مچان نه پريږدي.

ويده يوازې هماغه څوك نه دى چه د خپل بچي ژړا نه اوري او نه
يې قلاوي، بلكه هغه اشخاص هم ويده بويه چه د مظلومانو او
بيوزلو ژړا او فريادونه نه شي اوريدلى او نه متاثر كيږي. كوم خلق
چه سترگې غړوي، مگر غير له خانه او بې له خپل مفاده نور څه نه
شي ليدلى. غوږونه لري خو بې له خپل شخصي او نفسي اغراضو
نورې خبرې نه اوري، په گوگل كښې يې زړه وي. مگر په زړه كښې
يې عالي شعور او عالي احساس نه وي، نو كه دوى ته مړه نه شوو
ويلى او څوك يې فاتحه نه اخلي، په خوب كښې يې خو هېڅ شك او
شبهه نشته.

موږ وپين هغه ته وايو چه د قام غم او د وطن درد له خوبه
پانځولى وي. د قام غم او د وطن درد خكه وايو چه د غاښ يا غوږ
درد مو مطلب نه دى او دردشكم هم مراد نه دى.

وپين هغه چه د قام غم يې ناقرار كړي
نه چه خوب نه يې د چرگ نارې بيدار كړي

دغسې چه د وپين له ټكي نه مونږ يوه خاصه معنا اخلو. زلمى
هم هر ځوان ته نه وايو. دلته خوشبختانه د پښتو ژبې لغوي استعداد
هم د ځوان او زلمې فرق كړى دى چه (زلمى) د ذوى العقول، يعنې
انسانو د پره استعمالېږي او (ځوان) او (جوان) نورو حيواناتو ته
هم ويل كيږي لكه ځوان اس. ځوان غويى
مونږ علاوه په دغه خصوصيت، د (زلمى) په كلمه كښې
احضلاحا په نورو خصوصياتو هم قائل يو او هر انسان ب هغه څوك
چه په بريښو اس وهي زلمى نه بولو

چسه واره يې غولسوي په هغه دغه

که په بریتولاس وهي هم صغیران دي

زلمی دا نه دی چه د بلوغ سن ته رسیدلی وي او شیطان یې
وغولسوي. بلکه زلمی هغه دی چه په نفس و شیطان، دواړو باندې
غالب وي او د هلکتوب له خویونو او خواهشاتو تهر شوی وي.

مونږ له زلمو نه د نوي نهضت، نوي تهذيب او تمدن استقبال
غواړو او انتظار لرو چه دوی د جدید عصر فضایل، علم او مدنیت
دلته راوړي او په ترویج کښي یې کوښښ وکړي نه دا چه تش په نوي
فیشن، نوي مود پسي وگرځي او یوازې څه عصري اداپ یا کلمات
یې زده کړي وي، یا د جدید عصر نه غلط تعلیم واخلې او د حریت
او آزادی گومان په بې قیدئ او بې مبالئ وکړي.

مونږ د زلمیانو په مغزو کښي نوي افکار، تازه نظریات، د نوو
علومو رڼا، د نوي عصر معاني او د جدید قرن عشق لټوو. د جدید
قرن عشق، یعنی د وطن مینه او ملي محبت، مگر تش په خوله نه،
بلکه هغه مینه او محبت چه په کار او عمل کښي ظاهرېږي. دا
عشق هم له یو زلمي نه فرهاد جوړولې شي او د دڼ پر متمدنو
اقوامو کښي یې ډیر غرونه سوري کړي دي او د ایشار و قربانی فوق
العاده عقیدوي قوت یې زلمیانو ته ورکړي دی.

زلمی باید صحیح عقیده، صحیح فکر، صحیح عمل او مقدسه غایه ولري

هو! هغه ځوان چه په یوه لوږه او صحیح مبدا عقیده نه لري،
کومه عالی غایه او لوږه ارزو ورسره نه وي، د فکر او عمل صاحب
نه وي، هغه که په غاښو هر څومره ځوان وي او له هرې کورنۍ څخه
وي، مونږ ورته وینښ زلمی لآڅه چه زلمی هم نه وایو.

زلمی هغه دی چه غیر له مېزو و چوکئ، عیش و عشرت، زمکو
او پیسو، اشخاصو او رتبو څخه نور څه هم پیژني او معنوي
افتخاراتو، حق او حقیقت، وطن او ملت، خیر او سعادت سره عشق
او مینه لري.

وینښ زلمیان، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۶ هـ ش

پښتانه وگورئ؟

دغه څېرې پښتانه چه په زړو او شلیدلو کالیو کښې گورئ، که تاسې د دوی ژوند د سر په سترگه وویښئ که ستاسې زړونه له تورو کائو نه کلک نه وي ورته به وژاړئ او ډیر به خوابدي شی. دوی اوس په غرونو او تورو څمخو کښې اوسي او په داسې ځایو کښې ژوند کوي چه هلته د لیوانو او پرانگانو کورونه هم وي.

دوی له دغو همسکو غرونو څخه نه راښکته کیږي، ځکه چه له مونږ او تاسې نه ډیر ویرېږي او د غرو له لیوانو او پراگاسو دومره ډار نلري.

تاسې باور وکړئ، چه زه رښتیا وایم. هغومره چه دوی په رڼا ورځ او په ښارونو کښې له مونږ او تاسې څخه ډارېږي، په توره تیاره شپه کښې د غرونو په تالو او خوړونو کښې له پیریانو او شیشکو او له زمیانو نه په ویره کښې نه دي.

مونږ ولې دغسې نورمالی او زړه ور پښتانه دومره بې زړه کړد؟ ولې مو له ځانه وتړول؟ ولې دوی ځانته نه رانژدې کوو او د دوی د بڼې ورځې او ښه والي د پاره زیار نه کارو.

تاسو ته به څرگنده وي چه دوی په ډیره بده ورځ اخته دي، دوی زمونږ وروڼه دي، دوی زمونږ مېت او مړوند دي. مونږ باید دوی دغسې پرې نږدو او په دوی زړه وسیزو. دوی په داسې تورو کوټو کښې له خرو او غویو سره شپې تیروي چه هلته سل رازه خوندي ځای لري او د څارویو غوجل وي. د دوی کوټې کړکۍ او ورونه نه لري او د لوگي له لاسه پکښې یره هم شپه نشي تیرولی. دوی په

همدغسو کوټو کښې له کوچنیتوب نه تر زړښته اوسې او مړینه او ژوند ئې په همدغو کورو کښې وي. د دوی رنځوران بې د غرو له بوټو نور څه نه مومي. مړې ئې په خپلو زړو او خیرنو کالو کښې بنځیري، ژوندی ئې د اوزو څرمنې اغوندي، ماشومان ئې په سپیرو خاورو کښې رغړي. بنځې ئې درانه پستی د غرو له جگو څوکو رابښکته کوي، د سرو په اوږو ئې هم درانه پنډونه پراته وي.

دوی ستړي ستومانه وړي او برېښه دي. دوی په پوزکو او د وژغنو په تغرو پیوزي. د اوبانو ځلان په ځان اچوي او خپل مړوند ئې سر ویرېدي دي. د دوی په کورونو کښې دزړو ډیوی بلهږي او رڼا ئې له تورو لوگو نه ډکه وي.

دوی جواړي ترڅه کوي او بیا ئې خوري، دا د دې د پاره چه لږ وخورل شي. د دوی نگوښی هغه شنه سابه وي چه څاروو ته ئې ورکوي، دوی نری وریجی په اخترونو کښې هم نه مومي او د نری په خوږو او خوندونو کښې هیڅ برخه نلري. دوی له دغسې ژوند سره د دې هېواد په ساتلو کښې خپلې وینې تویوي او ځانونه وژني او مونږ لکه د کاله میړمنې له کورو نشو وتلای او د هیواد په ښه نه راځو.

راځئ چه د پښتنو بده ورځ وژاړو او نور هم له ځانه سره وژړوو. که دا ژباړنیتیا وي او له زړه څخه وي مونږ به یو له بله نږدې کړي او ټول پښتانه به سره یو شي. د هلمند زوږ به د اباسیند غوږ ته ورسېږي څه چه د ایلم غره لیدلي دي، هغه به سپین غره او د کورک او سلیمان غره ته پخپلو وږمو کښې را واستوي. په پښتنو کښې به بیا لږ او بر نه وي او تور او سپین گوندونه به لکه د یوې سترگې کسي هرڅه په یو راز گوري اوبه په ډانگه نه سره بیلېږي.

د پښتو مناره، په کابل راه یو کښې، د پښتو ټولني له خپرونو څخه، کابل ۱۳۲۸ هـ ش.

د حقایقو اظهار

په هر هېواد کېږي، په هر ولس کېږي، په هر عصر کېږي بعضې اشخاص په کار دي، چه د حقایقو اظهار خپل فرض وېوې او خپل مال، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي، حقایق وساتي. ولسونه دغسې رجالو ته له حده زیات محتاج دي او د ظلم، د جبر، د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي. که دغسې خلق په یوه محیط کېږي نه وي، هلته داسې تیاره او تورتم وي چه د حق او باطلو فرق نه شي کېدلای. خدمت او خیانت، روا او ناروا د خلقو په نظر کېږي یو شان جلوه کوي.

هغه اشخاص باید له سرو او سپینو سره وتلل شي، چه د زور و قوت یا د مال و دولت په خاوندانو پسې نه وي روان او په حقیقت پسې درومي. ولسونه د همدغسې خلقو په بدرگه منزل مقصود ته رسېدلای شي او ظلم و استبداد همدغه اشخاص محو کوي. که دوی

نه وي، عدالت نشته. انصاف نشته، حقيقت نشته او انسانيت هم بل راز شی دی.

هر يو بايد په دې پوه شي چه حق ويل لوی عبادت دی او حق نه پالل لویه گناه ده. دا گناه په دنیا کښې هم انسانان په سل رنگه عذابونو گرفتاره کوي او په ژوندوني بنيادمان په دوزخونو کښې اچوي.

که حق او حقيقت ظاهر نه شي او لکه مستوره ميرمن ستر او حجاب کښې وي، حق ژوندي نه شي پاته کيدلی او حقيقت مري. دا مرگ د ملت او ولس مرگ دی او د عدالت جنازه هم سمه ورسره ووزي.

هغه کسان تاسې وپيژنی چه د حقایقو اظهار ته په نفرت او عناد گوري او حق ويونکي خلقو ته بد معرفي کوي. دوی وايي چه دغه اشخاص چه د حق او حقيقت سندرې وايي، د خپل شهرت او د خپل غرض د پاره کار کوي او د بدنيت خاوندان دي. د حق پالونکو په حق کښې دا هم وايي چه دوی په خپلو خبرو د خلقو فکرونه او ذهنونه مشوش کوي او خپل مقاصد لاس ته راولي.

له يوه او بل نه دا هم اوږو چه د حقایقو په اظهار کښې د وخت او زمان او د محیط اقتضاءات په نظر کښې نيول واجب او لازم بولي او دا هم وايي، هغه حقایق چه ويل يې زیان او ضرر رسوي او نتایج يې بد دي، بايد ونه ويل شي. دوی ته اول دا وايو، راشی تاسې بيغرضه او بې مطلبه، په يوه پاک نيت، د شهرت د پاره نه، بلکه د حقيقت د پاره حق وواياست او د جرئت نه کار واخلي؛ بيا يې په دې خبره پوهو چه د حق او حقيقت شن له دې نه پورته دی چه موقع شناسي وپيژني او د اشخاصو د اقتضاءاتو مشروط قيود ومنسي.

حقيقي امور بايد اعتباري امورو غوندي ونه بولو او په دې باور وئرو چه د حقایقو د پاره حدود معلومول او له قيد و شرط لاندې يې راوستل له حقایقو سره مجادله او مبارزه ده، حق او حقيقت هر کله

‘و هر چیرته. د هر چا له خولې د اوریدلو او منلو شی دی. د حقایقو پیروي، په هر کار کښې، په هر حال کښې، د هر چا د پاره په کار ده. تر هغه وخته پورې چه یو قوم او ولس په حقیقي لاره روان نه شي او حقیقي اساسونه قبول نه کاندې، توره شپه به یې صباح نه شي او پیشرفت به یې په نصیب نه شي. یو مملکت هله سعادت، قوت او شهامت پیدا کولای شي چه حقایقو ته نژدې شي، په حقایقو پوه شي. په حقیقي اساساتو استناد او اتکا ولري.

حقیقت یو داسې شی نه دی چه سحر یو رنگه او مازیگر بل رنگه وي. د شپې یو شاتنه او سبا بل شاتنه شي، په یو مجلس کښې مناسب اوبه بل کښې نامناسب وي، چه یو یې ووايي حقیقت وي او چه بل یې ووايي باطل شي.

هو! حقایق د فرشي خلقو جامو غونډې نه وي چه سحر یو شان، غرمه بل شان، مازیگر بل شان او بیگا ته بل شان وي یا د مجالسو او محافلو په راز راز والي بل راز شي.

بوه سمه او مستقیمه لاره په ژمي او په دوبي، په شپه او په سبا کښې د پلي او د سپاره د پاره سیخه ده او هر یو هماغه یوې نقطې ته رسوي.

که چېرې دا ومنو. چه د حقایقو تبلیغ، کله مفید او کله مضر دی، یو وخت یې پیروي فایده لري، بل وخت ضرر، نو د اخلاقو او انساني فضایلو لوی اساس وړانوو او حق او باطل مخلوط کوو. خدای دې نه کا.

ازادیء گفتار

عنوان بالا را نوشتم ولی پیش از آنکه به تمهید و مقدمه بپردازم، یا سر راست به مقصد شروع کنم، دوست محترمی وارد گردید و رشته افکار و تصورات را برهم زد. اوسوال نمود: چه مینوشتی؟ گفتم: اراده داشتم، بر عنوان ازادیء گفتار چیزی بنویسم و به نشر و اشاعه بفرستم. گفت: ازادیء گفتار بحد افراط رسید و من از آن رنجش خاطر دارم. خواستم چیزی بگویم، اما فرصت نداد و بگفته های خویش ادامه داده رفت او بسا اوقات از من میپرسد، اما موقع جواب گفتن نمیدهد. خوبست سخنهاى او دلتنگی و خلق تنگی پیش نمیکند و در بیانات او غرایبی موجود است.

من همه حرفهای او را مثل یک تند نویس قید نکرده ام، ولی جملات برجسته او این است:

در کشور عزیز ما، ازادیء گفتار اوج گرفته و هر که هر چه بخواهد، بدون اندیشه و تفکر گفته میتواند. ازادیء بیان در هیچ

یک از ممالک مترقی بدین پایه نیست و هیچ مملکت دیموکرات در
ازادی و لاقیدی باماهمتری و برابری کرده نمیتواند.

از فرموده های اوست. بروید و ببینید! در اینجا دیموکراسی
برخود میبald، کسی جرئت انرا ندارد که در حضور بزرگان به تملق
و چاپلوسی آغاز نماید و خلاف حقیقت بگوید، ولی درینجا این
جسارت موجود است و توان چاپلوسی را متملقین ما نباخته اند و
زبان هم از آن ندیده اند.

بد گفتن و دشنام دادن، در هر جا اخلاقاً ممنوعست. اما بعضی
از امرین محترم چه ناگفتی هااست که نمیگویند؟ دروغ گفتن را
هم اشخاص دیموکرات اجازه نمیدهند، مگر پسر گویان ما زیاد
میگویند و خجالتی هم مانع نیست. به مسلمان کافر گفتن شرعا
ناجایز است، ولی در اینجا بارها گفته اند و خواهند گفت.

هر گاه ما نباشیم کیست که جاهل را ارسطو یا افلاطون، تنبل
را فعال، نالایق را لایق گفته بتواند؟ تنها ما هستیم که از فرط
و غلیان مبالغه و اغراق، سیاه را سفید جلوه میدهیم و بروز روشن
به ماه و پروین اشاره میکنیم. در اینجا اشخاصی شرف وجود دارند
که بدون فکر و سنجش هر چه را بر زبان آورده و رانده میتوانند و
اندیشه ندارند که به سخافت عقل شان پی خواهند برد و طشت
بدنامی شان از بسام خواهد افتاد.

دوست محترم برای اثبات ازادیء گفتار شواهد بسیار آورد
و فرمود: اگر تنها در حق گویی و بیان حقایق قصوری داشته باشیم
و انرا گفته نتوانیم، بدیموکراسی ما خللی وارد کرده نمیتواند و
این همه ازادی های بیان نباید طرف انکار قرار گیرد.

ولس، جریده، سال اول، شماره دوم، ۴ سرطان، ۱۳۲۰

این نوشته بنام (ظ) نشر گردید که مخلف (ظ) بیک نام مستعار استاد الف است

پاک کور

هغه ډیر پاک او پاکیزه کور دی.
د سود مرداره گټه هیڅکله هلته نه ده ننوتلې.
حرام مال او د رشوت پیسې پکښې نشته.
میږو او پسونو هلته بچي نه دي کړي.
خړو او غویو هغه کور نه دی مردار کړی او د چرگانو په گنګیو
نه دی ناولی شوی.
هغه په خپل کور کښې پیسې نه ساتي، د ایسوه یا ګیندر وبرد
ورسره نشته، غوا او خوسی نه لري چه تېک ئې ونیسي یا تا کو ورته
راشي.
چرگان نشته چه توغکی ئې یوسي.
په هغه کور غدی نه لویږي.
چیرته چه د دنیا خیري او لږپه نه وي مردار خواره نه ورځي.
خان او ملک هلته نه میلمه کیږي او تکلیفي میلمانه پښه نه
کوي.

هلتنه مزدور دسادار په مخکښې نسه دی ولاړ او خدمتگاره د
میرمنې په لاس اوبه نه اچوي.
ته به وایي دی جومات یادوي، مگر زه د خدای کور له ستایلو
بې نیازه ګڼم.
زما په نظر کښې یو بل کور دی، هغه کور چه پاك خدای هم
ورته په مینه او محبت گوري.
له هغه کور سره که هر څوک احسان او نیکی وکړي د خدای رضا
او خوشحالي حاصلونوی شي.
دا کور د خان کور نه دی، د ارباب کور نه دی، د حاکم کور نه
دی، د خوار او غریب کور نه دی چه هیڅ نلري او د خپل کار او زیار
پاکې او حلالې گټې ته منتظر دی.
هغه چه لږي او سرکونه جوړوي او په شا باندې درانه پندونه
وړي.

هغه چه په لو اولور خپل اولاد ته نفقه او جامه پیدا کوي.
هغه چه له غره نه غښې راوړي او تیرې چلوي.
هغه چه هر چاته خوار او حقیر معلومیږي مگر خدای ورته په
رحم او مهربانۍ گوري.
هغه چه پخپله په جونگرو او کنډرو کښې اوسي مگر نورو ته
قصرونه او مانی جوړوي.
د خانانو کلاګانې، د سرکار چوڼۍ، د حاکمانو کوټۍ، د بزرگانو
زیارتونه، د خدای جوماتونه، دسیاتو بنگلې دوی سرته رسولي
دي.
هغه چه ناسته او ملاسته نې په پاکو خاورو باندې ده او لکه
گلونه یا لعلونه په خاورو او ایرو کښې اوسي.
هغه چه کتونو، توشکونو، بالبتونو، تگرونو او قالینو د مادر
وطن له اصلي غیږې نه، نه دي لرې کړي او د وطن له خاوروسره
نژدې تماس او مستقیم تعلق لري.

همدغه خلق دي چه د عيش او نشرت جاوندانو ته نې دا جهان
گل و گلزار کړي، مگر هغوی د دوی د پاره په دنيا کښې دوزخونه
جوړ کړل.
د دوی له لاسه ډيرو خلقو ډير ډير کارونه واخستل مگر دوی ته
نې ډير لږ څه ورکړه.
صبر او قناعت د دوی په کور کښې خدای کښوده او حرص نې
بدایانو ته ورکړ.
د دوی جامې ډيرې زړې او ډيرې شکيدلي دي مگر خپله پرده
نې ساتلې ده هغه نور چه هره ورځ نوې جامې اغوندي نژدې دي چه
بې پردې شي.
دوی وړې دي مگر چاته طمع او اميد نلري، نور ماږه دي او له
دوی استفاده کوي.
د دوی کورونو ته غله نه راځي، لېوان نه راځي، گيدران نه راځي
مگر ماسلان راځي او د حاکمانو اميد ورته کيږي.
دوی يوازې د کار لاسونه لري او بس، کار داران دغه لاسونه کله
کله وتړي او څه ترينه غواړي.
په دغه حال کښې د دوی له لاسه هېڅ نه کيږي او هېڅ نه شي
کولی مگر او و فریاد کولی شي. دا فریادونه که هېڅوک وانه وړي
پاک خدای نې اوري او په رحم او مهربانی ورته گوري.

زیرى جريده، دوهمه دوره، دريم كال، ۸ مه گڼه، د ۱۳۳۳ د سنبلې ۲۷ مه

دوهم ټوك

۶۹

د الفت نشرى كلييات

زما دعا

د ټول جهان واكداره! ته هر څه لري او هر څه كولی شي د هر چا امید تاته كیږي او هر څوك هر څه له تا غواړي، ستا خزاني او كارخاني ډكې دي. ستا بساغونو كښې د شودو، شرابو او عسلو ويايي بهیږي.

ستا بخششونه او انعامونه بې پایانه دي. ستا د رحمت نور په ځمكو او اسمانو كښې نه ځایيږي.

فقيران او مسكينان درنه د ډوډۍ سوال كوي.

مړه او بڼایيان درنه د اشتها او هضمولو قوت غواړي.

څوك درنه په زاريو او دعاگانو اولادونه غواړي. ځینې وايي چه مال او دولت راكړه

يو وايي جنت مې په كاره دی، بل وايي له دوزخه امان او پناه غواړم.

څوك د حورو شوقمند دی او د چا غلمانو ته زړه نشته.

مرتبې اولوړې درجي له تا سره دي. کامیابي او موفقیت ستا په توفیق حاصلیږي

دین او دنیا ستا په لاس کښې ده، راحت او زحمت، عزت او ذلت
ستا له خوا انسان ته رسي.
بهار او خزان ته راوړي. مرگه او ژوند ستا په اختیار کښې دی.
هر څه ته کوي او هر څه له تا غوښتل کيږي.
د دې جهان او د هغه جهان اجرونه، خيرونه، خوندونه او
خوشحالی، خلقو ته ته ورکوي.
زه پوهیږم چه تاسره هر څه شته.
مگر هر څه نه غواړم.
زما دعا او د زاهدانو دعا.
زما ارزو او د پادشاهانو ارزو یو راز نه ده.
زما سوال او د بډایانو او مسکینانو سوال ډیر فرق لري.
نه غواړم چه عزت مې ډیر او رتبه مې لوړه شي.
موترونه او اسونه مې نه دي په کار.
قصرونه او عمارتونه نورو ته ورکړه.
پتي او باغونه هغه چاته وبخښه چه په خاورو نه مړيږي.
په بانکونو کښې د سوداګرو پیسې زیاتې کړه.
د بزرګۍ اعتبار مه راکوه ځکه چه ستا په اطاعت او عبادت له
خلقو نه اجر او عزت غوښتل راته بڼه نه ښکاره کيږي.
زه له دې ټولو نه تیر یم او نور څه نه غواړم.
زه هغه څه غواړم چه ستا رضا ورباندې حاصلیږي.
او ستا له رضا نه خلاف څه نه غواړم.
زه وایم په جهان کښې پوهه او علم ډیر کړه. حق او عدالت ته
قوت ورکړه. په زړونو کښې رحم او د خیر مینه واچوه، ظالمانو ته
هدایت ورکړه چه ظلم بس کړي، په دماغونو کښې د حق نور او د
حقیقت رڼا پیدا کړه.

زیرې جریده، دوهمه دوره، دریم کال، د ۱۳۳۳ د لوی ۱۷ مه نېټه

د پښتو او پښتونولۍ دنيا

که د سر په سترگو وگورو نو قندهار هم له ننگرهاره ډیر لري دي. که د زړه سترگې وغړوو نو پېښور او قندهار هم نژدې معلوميږي.

رحمان بابا او احمد شاه بابا دلته هم د پښتنو بابا دي او هلته هم، ځکه وایم چه قندهار او پېښور لري نه دي، نژدې دي او عزیزولۍ ډیر نژدې کړي دي. د پښتو او پښتونولۍ دنيا بيله ده او د سياست دنيا بيله ده.

په سياسي لحاظ نن د نازيانو او دوربابا شينواري د لواړگي او خيبر له شينوارو نه دومره لري دي چه لندن او کراچۍ هم دومره لري نه دي، مگر په پښتني لحاظ دغه شينواري او هغه شينواري يو ټبر او يو کهول دي چه وينه، رگونه او هډونه يې سره شريك دي او ډيره ټينگه عزیزولي لري.

په حقيقي لحاظ هم د دوی هم فاصله ډيره لږه ده او يو بل ته ډير ژر رسيږي. همدغه شان د ننگرهار مومند، د غره مومند او د پېښور مومند هيڅ فرق نلري او لکه سکنې وروڼه ډير نژدې دي.

زه سياسي سړی نه يم. زما خبرې په سياست اړه نلري، زما جهان بيل دی، ما يو ملي سړی وگڼی، زه يوازې پښتو او پښتواله پيژنم او په همدغه اساس خبرې کوم. زه د هرات او ميمني پښتون د اباسين او اټک پښتون ته ډير نژدې گڼم او پنجاب راته د میانوالي له پښتنو نه ډير لري معلوميږي. د دې خبرې سند همدغه دی چه د رحمان بابا په ژبه د پنجاب خلق نه پوهيږي او هغوی ورته بابا نه وائي مگر پښتانه چه هر چيرته وي د ده په بابا توب فخر کوي او د ده

له اشعارو نه ډير خوند اخلي د پښتنو په کلي کور کښې د خوشحال خان د شعر سکه تر قيامنه چليږي، مگر په سند او پنجاب کښې ئې څوک د کتاب پاڼه نه اړوي. پښتون که د دنيا په يو سر او بل سر کښې وي دغه راز لري توب د دوی اصلي او حقيقي قرابت ته څه زيان نه رسوي. ځکه چه دوی پاک خدای د ازل په ورځ نژدې کړيدي او فطرت د دوی رابطه ټينگه ساتي.

ورور له وروره او پلار نه څويه په دغسې لريوالي نه لري کېږي او د قرابت په مخکښې غرونه، سيندونه او سياسي حدود مانع کېږي نشي.

څنگه چه هېڅ قوت او طاقت عزيزان له عزيزانو نه شي پردي کولی دغه راز پردي له پردو سره عزيزان کول هم د فطرت له تقاضا نه وتلي خبره ده پردي که هرڅومره نژدې شي او د سړي کاله ته راشي بيا هم سړي ږي او د خپلو ځای نشي نیولی.

د ديورند خط د شينوارو او مومندو په سينه تير شو او پښتانه ئې د پښتنو له کوره ايسار کړه، مگر وروري او عزيزگلسوي قطع نشوه.

د خيبر هغه خوا پښتانه له پنجاب سره يوځای د برطانوي هند له حکومت لاندې راغله. مگر پښتانه او پنجابيان يو نشوه.

ملي او قومي تعلقات پيدا کول د فطرت کار دي او د فطرت اړول د انسان کار نه دی پردي حکومت او د نورو سياست دغه شان اقدامات کوي. مگر له خدای سره د چا زور برابر نه دی او د فطرت قانون څوک نشي اړولی. وگورئ! د هوا کوترې او چنچنې يوځای نه الوزي، د غرونو په حيواناتو کښې هم د جنس او نوع تميز شته يعنې يو جنس له بل سره گډ نه گزي.

دهقانان غنم او اوربشي يوځای نه کري. د دنيا قومونه او ملتونه د ترک او ايران د عرب او افغان په نامه او نورو نومونو بيل بيل حکومتونه لري.

دین او مذهب ته رجوع وکړئ، چه د محرم او نامحرم ترمنځ
خومره فرق دی؟ د اسلام په قانون کې هم د ورور میراث ورور ته
رسېږي او پردی ترینه محروم دی وروسته له دغو ټولو خبرو پدې
خبره باندې غور وکړئ، چه پښتانه له پښتنو نه شکول او له پردو
سره ېې گډول څنگه کار دی؟

ایا داسې قوت په دنیا کې شته چه ملي احساس او ملي شعور
محوه کړي یا د خپل پردی تمیز له قومونو او ملتونو نه واخلي یعنی
پردی خپل کړي او خپل پردی کاندې یو حکومت دا کولی شي چه
زمریان د وسپني په پنجره کې ایسار کړي، انسانان په جیلونو
کې واچوي او د هوا مرغان په قفسونو کې وساتي، مگر فطرت
نشي بدلولی او د فطرت په تقاضا هر څه خپل اصل ته رجوع کوي.

زه د پېښور د رادیو یو غیر طبیعي اواز ته نه گورم ځکه چه ما د
هغه ځای د شاعرانو د زړه اوازونه د ډیرو کلونو راهیسې اوریدلي
او په رمز و اشاره باندې پوه یم. زه پوهیږم چه د یو حساس او
رېښتیا پښتون زړه څه غواړي او ملي ارزو څه تقاضا لري، ماته دا
هم معلومه ده چه ضرورت او مجبوریت په ځینو کسانو باندې څه
کوي او څه وائي؟ زه د پښتنو یووالی او نژدیوالی یو حقیقت گڼم چه
فطرت او قومي عادت ېې شاته ولاړ دی او مرسته ېې کوي. په دغه
حقیقت باندې زه ټینگه عقیده او پوره باور لرم.

زه د چا خبرو ته نه گورم د تکامل سیر ته گورم او د فطرت غږ ته
غور، ږدمه که انساني تمدن له کور او کورنۍ نه شروع وي او
مملکت ترینه جوړ شوی وي، که د اجتماع له یوه زړې نه ونښي او
باغونه پیدا شوي وي د پښتنو له قبایلو نه هم ارومرو د پښتونستان
په نامه یو دولت جوړیدونکی دی او دلسوی خدای په مرسته
جوړیږي، که زه او ته ېې نشو جوړولی قدرت ېې جوړوي او ملي
جاذبه ېې د جوړولو اراده لري. انشاء الله تعالی.

زیري، جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۲۹ مه گڼه، د ۱۳۳۴ د ثور ۱۰ مه نېټه

خپله ژبه

دا مقاله د حق په رڼا کېسې په قوي ادبیت او د اجتماعي حرارت له تاثیر لاندې لیکلې شویده
"خادم"

د انگلستان مشهور لیکونکی کارلايل وايي: "که مونږ مجبور شوو چه يا هندوستان نورو ته پرېږدو او شکسپير زمونږ وي يا شکسپير د بل چا شي او هندوستان زمونږ وي، موږ شکسپير له هندوستان څخه غوره او مهم گڼو."

دا خبره يو انگليس په هغه وخت کوي چه هند او پاکستان دواړه يو مملکت و. سړی چه اوس يوازې هند په نظر کېښي ونيسي او له نورو ملکونو سره ئې مقایسه کوي نو دغه مملکت په هر لحاظ يو لوی مملکت دی او ډير لوی قيمت لري.

کارلايل چه دا خبره کوله د هندوستان ثروت او وسعت ورته ډير ښه معلوم و او په دې پوهيده چه په هندوستان کېښې لکه ټاگور او اقبال ښه ښه شاعران هم شته او د هندوستان پخواني شاعران هم په شعر او ادب کېښې کم شهرت نلري.

سره له دغې خبرې او سره له دې چه انگليس يو خونسرد ملت دی او د شعر و ادب په مقابل کېښې فرانسويانو غوندې نه دی بيا هم دغه ثروت پسند خلق هندوستان له شکسپير نه ټکنه گڼي او خپل هغه سړی چه خپلې ژبې ته ئې ادبي او عرفاني خدمت کړيدی له يوه ډير لوی مملکت سره نه برابروي.

هر کله چه د ژبې یو ادیب او لیکونکی د یوه انگلیس په نظر کېښي د غومره ارزښت لري ته ووايه چه انگلیسي ژبه به د کار لایل په نظر خومره اهمیت لري؟

فرانسویان چه خپلې ژبې او خپل شعر و ادب ته زیات متوجه دي د هغوی په نزد به ئې قدر او قیمت خومره زیات وي؟

هغوی پرېږدی او ایران ته راشی چه فردوسی، سعدي او حافظ هلته څه قیمت لري او په څه نظر ورته گوري؟ همدارنگه عربو ته وگورئ چه خپله ژبه څنگه گڼي او نورو ته ولې "عجم" وايي؟

که هر ځای ته لاړ شی او هر چاته لاړ شی د هر چا په نظر کېښي خپله ژبه او خپل شعر و ادب ډیر ستر قیمت لري. که یو انگلیس خپل شکسپیر په ټول هندوستان نه ورکوي ایران هم هېڅکله خپل سعدي او خپل فردوسی په شکسپیر نه بدلوي.

هر ملت خپل شاعران او لیکونکي ځکه ښه گڼي چه د دوی په خپلې ژبې پورې ارتباط او تعلق لري. ژبه د هر ملت د پاره لکه لمر د نور او فیض منبع ده. که د چا په ژبه کېښي علم او معرفت ځای ونیسي او هنر پکښې پیدا شي نو د هغوی په ذهن او دماغ، په اخلاقو او افکارو. په عواطفو او احساساتو باندې عمیق اثر کوي او اثر ئې حقیقي او دایمي وي. د هر ملت د انسانیت او مدنیت معیار ژبه ده. که په ژبه کېښي هر خومره معنی پرته وه. په ملت کېښي هم هغومره معنی شته. که ژبه وحشي وه او علم او ادب پکښې لږ و هاته د وحشت او جنهالت سرمایه ډیره زیاته ده.

ژبه له زړه او دماغ، له روح او احساس سره تعلق لري او د ژبې ترقي د ټولو ترقيتو اساس دی. که په ژبه کېښي وسعت موجود و. د هغه ملت نظر هم وسیع وي.

د منطق پوهانو د انسان تعریف په نطق او بیان باندې په غلطه نه دی کړی، هغوی د ژبې په اهمیت او قیمت باندې ډیر ښه پوه شوي دي

د هر ملت پوهان او عالمان مري او علم لکه د دنيا مال وارثانو ته نه پاتې کېږي. که يوه ژبه علمي او ادبي ژبه وي او پوهه د ژبې په زړه کېږي ځای ونيسي نو ژبه نه مري او علم و معنی هم له مرگه نجات مومي. ژبه زمونږ په شان فاني نه ده او د ابدیت له پرتوه ئې استفاده کړېده. که په ژبه کېږي د عرفان رڼا موجوده وه، نو هغه ژبه د خلقو د پاره د خضر مثال لري او بل رهبر ته حاجت نشته.

ملت په حقیقت کېږي ژبه ده بل شی نه دی. هغه پښتانه چه دوه سوه یا درې سوه کاله پخوا ژوندی وو اوس یو هم نه دی پاته، که مونږ ملت د یوې محدودې خاورې افرادو ته ووايو، چه له یوه نظام لاندې ژوند کوي او خیر و شر ئې شریک وي، نو هغه ټول افراد په یوه قرن یا دوه قرنو کېږي له منځه ځي او نور ئې په ځای درېږي. هغه نظام هم بدلېږي او هغه حدود هم په هغه حال نه پاتې کېږي. په دغه صورت کېږي باید سړی وواني چه ملت قرن په قرن بدلېږي او د ملت عمر له یوه قرن څخه زیات نه دی، مگر مونږ وینو او گورو چه هر ملت خپل تاریخ زرگونو کالو ته رسوي.

نظام او حکومت بدلېږي. نسلونه نوي کېږي، سیاسي حدود تغیر کوي، مملکتونه یو له بل سره گډوډېږي یا تجزیه کېږي. مگر ملتونه باقی وي ځکه چه ملت د یوې معنی نوم دی چه په زرگونو کالو کېږي ډیر لږ تغیر قبلوي او د دوام او بقا وړمه پرې ډیر زیاته لگیدلي ده.

هوا ژبه ملت دی او د ژبې خدمت د ملت اساسي خدمت دی چه فیض او برکت ئې ټول ملت ته رسېږي او قرنونه ئې نشي محوه کولی.

دغه قصرونه او مانی، داف بیریکی او کرخانی، دغه لږې او سرکونه، دغه بندونه او نهرونه چه نن جوړېږي بی ارزښه نه دي او د وطن په خدمت کېږي حسابېږي. مگر د ژبې احیا، او ترقي ډیر ستر او مهم خدمت دی.

هغه مولفين او مترجمين چه په يوه ژبه كښې علم او معنی پدې
او ادب ژوندی كوي، د شكسپير پيروان دی او ډير لوی كار سرته
رسوي.

پښتانه پوهان بايد دې خبرې ته ښه ملتفت شي چه پښتو په
اوسني وخت كښې هيڅ نلري او د خپلو پوهانو فكري او قلمي
مرستې ته ډير زيات احتياج لري. د پښتنو معنوي مرگه او ژوند په
پښتو پورې ارتباط لري او د پښتو ژوند د پښتنو ژوند دی.

نور خلق په دې فكر كښې دي چه افراد د علم او سواد خاوندان
كړي او په سلو كښې يو تن هم بيسواده نه وي، مگر مونږ لا ژبه
د پوره سواد خاونده كړې نه ده او ډير ابتدائي حال كښې ده. كه يو
پښتون د پښتنو له مستقبل سره څه لږه ډيره علاقه لري او د ژبې
اهميت پيژني، كه څوك غواړي چه له پښتو او پښتون سره بې مينې
نه وي او د خپل اجتماعي شعور ثبوت وركړي. د پښتو له خدمت نه
بايد ځان محروم پرې نږدي او د خپلې پوهې په اندازه پښتو ته
علمي او ادبي خدمت وكړي.

كه يو پښتون سره له يو څه پوهې يوازې د خپل عيش او راحت
د پاره كار كوي او د ژبې د پاره هيڅ نه كوي سبا به ښه نه
معلوميږي او نن به ئې هم په څيره باندي بل شان گرد پروت وي.

پښتو ژبه د ټولو پښتنو مشترك ناموس دی او د پښتنو علمي او
ادبي حيات وړ پورې تړلی دی. كه دپوهې او سواد خاوندان پښتنو
ته دخير رسولو فكر لري، پښتو ژبه دې نه هيروي او د پښتو علمي
او ادبي خدمت دې په ځان فرض وگڼي.

هغه پښتانه چه نن څه قدر علم او پوهه لري كه په هر كار كښې
وي او په هر ځای كښې وي مونږ نه وايو چه خپله گټه، خپل مقام او
منصب دې پريږدي او خاص د پښتو خدمت ته دې ځان وقف كړي،
ځكه چه دغه راز تكليف يو نيم سړی په ځان باندي اينودلی شي نه

په بل چا باندې، مگر د پښتو د پاره د علم او ادب اعانه غوښتل او په کال کښې کوم اثر لیکل کوم ډیر لوی تکلیف نه دی. مونږ وینو او گورو چه ځینې پښتانه چه پښتو ئې مورنۍ ژبه ده له لوړو مدارسو نه راوتلي دي یا د مطالعې له لارې د علمي معلوماتو ځاوندان دي او په یوه خارجي ژبه هم پوهیږي، مگر د دوی د علم او پوهې هیڅ اثر په پښتو کښې څوک نه ویني او پښتو ته د خپل فضیلت له گنجه څخه څه نه ورکوي، ځکه چه دوی ته نور رسمي وظایف ور په غاړه دي او په مهمو (؟) کارونو مشغول دي. مونږ جرئت نشو کولی چه داسې خلقو ته ووايو چه تاسې خپلې چارې پرېږدئ او شپه ورځ د پښتو خدمت وکړئ مگر که دا امید وکړو چه کله کله دې د پښتو په لمن کښې څه اچوي او د خپلې پوهې زکات دې پښتو ته ورکوي ډیر جسارت به نه وي. له خپل حکومت نه هم ارزو لرو چه د پښتو د پیشرفت او ترقۍ وسایل په زیاته اعتنا ولټوي او دا ژبه علمي او ادبي ژبه وگرزوي ځکه چه خپل حکومتونه خپله ژبه روزي او پردي حکومتونه ئې محوه کوي یعنی د خپل او پردي حکومت اصلي او اساسي فرق همدغه دی.^۱

هسي خوشحاله يم

يوه ملگري راته وويل: "زه چې نا وينم هسي خوشحاله يم" ما په خواب کښې وويل: که دلته سپري هسي خوشحاله نه شي نو د خوشحالي د پاره خو عقلي او منطقي دليل نه شي پيدا کيدی. هغه چه مونږ يې د خوشحالي اسباب گڼو، په حقيقت کښې د غم او تشويش اسباب وي او خلق پرې هسي خوشحاله وي. هغه ماشومان چه په لارو او کوڅو کښې په ماتو کودرو او خاورو گټو باندي لوبې کوي، څومره خوشحاله دي؟ آيا دا خوشحالي يې سببه نه ده؟ که د دغې خوشحالي اسباب همدغه وي چه له دغو ماشومانو سره يې گورو، آيا هيڅ ورته ويلی نه شوو؟ د عقل په نظر کښې خو دنيا هم هيڅ ده او يو فيلسوف ژوندون او دنيا هرڅه هيڅ گڼي. که زه او ته يا يو بل څوک کله په څه شي خوشحالېږي په حقيقت کښې هسي خوشحاله دي او نيك بخت هماغه دی چه هسي خوشحاله وي.

که سپري سوداگر مزاجه وي او بې د دنيا له گټې نه، په بل شي نه شي خوشحاليدلی، که دروازي يې د سرو او سپينو هم وي، په کور يې د غم کاني پرېوزي او په خوب کښې هم خوشحالي نه ويني. که يو سپري هر څومره لوی شي او په لوی کور کښې کښېني هغومره له خوشحالي نه ليرې کيږي او له انديښنو سره يې تعلقات زياتيږي.

پخوا زه په بل فکر کښې وم، مگر له يوه وخته راپه دې خوا، په دې عقیده يم چه خوشحالي د ماشومانو مال دی او د بلوغ اصلي علامه له غم سره آشنا کيدل دي. د عقل او هوښياري علامه هم بې غمي نه ده غم دی، پوهان او هوښياران هر چيرته بروس ناست وي او غمونه تلي.

زه چه دلته له هر چا سره غم او اندېښنه زياته وينم او خوشحالي نه وينم، نو خوشحاله شم چه ښه ده دا خلق د صغارت له مرحلې نه تير شوي دي، ځكه دنيا ورباندې داسې تنگه ده چه افلاطون يا ديوجانس هم په خپل غم كښې د غومره په تنگ نه و.

چيرته چه د خوشحالي قحط وي، كه يو سړي هسې بې زيار و زحمته خوشحاله وي بايد نيكبخت يې وگڼو او تيريك ورته ووايو وروسته له دغو څو خبرو، زه خپل آشنا ته وايم، زه هم تا غوندي يم چه آشنا ووينم هسې خوشحاله شم او زما د خوشحالي سرمايه هم تش ليدل او كتل دي. دا سرمايه د مالياتو د قانون لاندې نه راځي او حساب و كتاب ته يې ضرورت نشته، ځكه چه خلق يې هيڅ او هسې گڼي. زه همدغه خوشحالي چه په هيڅ او هسې بنا وي، په هيڅ شي نه وركوم، دا متاع زما په نظر كښې ډير قدر لري. ته ورته هيڅ يا هسې مه وايه، كه ته زما په ليدو خوشحاله يې زه هم ستا په ليدو خوشحاله يم، ځكه وايم چه ته هسې نه يې خوشحاله، بنايي ما ډير زيار ايستلی وي چه ته زما په ليدو خوشحاليږې او د يوه بل په ليدو نه شي خوشحاليدلی. كه نور هيڅ نه وي، هغه مينه چه زه يې له تا سره لرم تا خوشحالوي او په تا باندې اثر لري. دا ټولې خبرې ما هغه وخت ونه كړې، زما جواب يوه جمله وه او بس.

نه پوهيرم بناغلي بختاني زما په خبرو كښې څه وليدل چه په دغه باب كښې يې مضمون رانه وغوښت. ماته د فرمايشي مضمون ليكل ډير گران وي او يوازې د زړه په فرمايش څه ليكلي شم، مگر ځينې اشنايان په زړه كښې ځای لري، ځكه يې خبره په ډاگ غورزول آسان كار نه وي.^۱

^۱ زيری، جريده، دوهمه دوره، دريم كال، ۴۱ مه گڼه، د ۱۳۳۴ د ثور ۲۴ مه

د ژبې خدمت

د خان خدمت یا د خان خدمت هر څوک کولی شي، مگر د ژبې علمي او ادبي خدمت د پوهانو او لایقو خلقو کار دی. کونک او ټوپک هر څوک په لاس کښې نیولی شي، مگر قلم په لاس کښې نیول د هر چا کار نه دی. هغه چه له زړه او دماغ نه کار اخلي او هغه چه د لاس او پښو وظیفه اجرا کوي یو شاتنه نه دی. په یوه ژبه کښې علم او معنی پیدا کول د خیال او احساس تصویر ایستل، ذوق او شعور تربیه کول، هغه عالی هنر دی، چه د ادیب او لیکونکي په برخه رسیدلی دی. دا هغه کار نه دی، چه مزدوران او نوکران یې کوي یا په مامور پېشه خلقو پورې اختصاص ولري.

د دې کار د پاره هغه اشخاص په کار دي، چه ډیره عالی غایه او عالی نظر لري یعنی له دنیا نه معنی ته ډیر مایل وي او د علم و ادب پالنه خپله مسلکي وظیفه گڼي. هغه څوک چه د ژبې علمي او ادبي خدمت سره عشق او علاقه لري هغه بیا د تعطیل او رخصتۍ ورځې نه پیژني او د ورځې نه د شپې ډیر کار کوي.

هغه که په محبس کښې هم وي خپله وظیفه نه هیروي او له خپل کاره لاس نه اخلي د "دشتي" "ایام محبس" د زندان محصل دی، مگر له نورو آثارو نه ئې ډیر غوره معلومیږي یا "حسین کوثر" چه د حبس په موده کښې ئې د پښتو ژبپوهنې په باره کښې نوې نظریې ورکړې. پښتو پالنه او د پښتو علمي او ادبي خدمت له پښتنو لیکوالو او پوهانو نه همدغه راز عشق او علاقه غواړي چه په هیڅ حال او په هیڅ ځای کښې ترک نشي او څوک ئې د محض پیسو د پاره ونکړي او نه دچا امر او فرمایش ته منتظر وي.

هو! دغه راز ملي او اجتماعي نهضتونه ملي او مسلکي اشخاص غواړي اود عشق او عقیدې خاوندانو ته ضرورت لري.

زه نه وایم چه په پښتو کښې داسې خلق بیخي نشته ځکه چه یو نیم سړی پیژنم چه د پښتو خدمت محض د معاش او شخصي گټې د پاره نه کوي او له ژبې سره ئې علاقه رسمي نه ده قلبی او حقیقي ده.

له دینه هم انکار نه کوم چه یو نیم سړی به پښتو پالنه د خپل معیشت وسیله گڼي مگر ټول لیکوال که هغسې نه دي دغسې هم نه دي. په دوی کښې ځینې داسې اشخاص هم شته چه پښتو سره علاقه لرل یو ملي او اجتماعي هدف گڼي او په همدغه تله خلق تللي. یعنی حب او عدم حب ئې په همدغه اساس بنا دی. که څوک یو څه علمي او ادبي اقتدار لري او د پښتو په خدمت کښې برخه نلري هغه له پښتو سره بې علاقي گڼي او خپله علاقه ورسره ټینگه نه ساتي.

د دوی په نزد هماغه سړی ډیر بناغلی او منلی دی چه د پښتو پالنې فکر او اراده ورسره شته او پښتو د پاره یو څه خدمت کوي.

دغه مسلکي شعور که څه هم نن ډیر ضعیف او نحیف غوندي معلومېږي بیا هم د امید وړ دی او هیله لرو چه نسه دې زړې نه به سمسور باغونه پیدا شي.

پوهان او ادیبان دې خبرې ته ښه ملتفت دي چه پسه دغه وخت کښې د ژبې خدمت د اولیت حق لري اویه نورو اجتماعي خدمتونو مقدم دی ځکه چه مونږ علم او ادب ته ډیر محتاج یو او د پښتنو لیکوالو ضروري او لازمي وظیفه همدغه ده.

مونږ باید یو پاک، صاف او خالص علمي او ادبي نهضت وغواړو او نور هر څه نورو ته پرېږدو.

سیاسي نهضت او اداري تحول د سیاستونو او د حکومت کار دی پوهان او ادیبان باید ادبي او عرفاني نهضت وغواړي او بس.^۱

^۱ زوی جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۴۷ گڼه، د ۱۳۳۴ د سرطان ۳ مه نېټه.

د خوشحال خان

د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا

شاعران او د اکثريت په لحاظ په عملي دنيا کښې ډير بې برخې دي او له خلکو سره ئې ناسته ولاړه او د ژوندانه تعلقات ډير کم دي. په همدغه وجه ډير شاعران په عشقي يا تصوفي خيالونو کښې دومره ډوب تللي چه د ژوند واقعي او عملي اړخونو ته ئې توجه ډيره لږه ده ځکه ئې په اشعارو کښې اجتماعي افکار او نظريات ډير لږ موندلی شو.

که د تيرو وختو شعر و شاعري ته وگورو دا حقيقت ډير ښه څرگنديږي چه پخوا به په شعر کښې يا داسې شاعرانه خيالونو ځای درلود چه په واقعي دنيا کښې به ئې مصداق نشو پيدا کولی يا به د عشق داسې رمزونو او رازونو پکښې و چه نور خلک به پرې ښه نه پوهيدل او يوازې شاعرانه شعور به ئې درک کولی شو.

هغه وخت شعر د عامو خلکو د پوهولو د پاره نه و د تفنن او کمال ښودنې د پاره و. د عوامو د احساساتو او جذباتو د راپارولو د پاره يوازې رزمي او حماسي شعرونه ويل کيده چه خلک به ئې غزا يا ملي جهاد ته تحريکول.

اخلاقي نصايح که څه هم له ډير پخوا وخته په شعر کښې موندلی شو خو هغه به هم غالباً داسې خبرې وې چه نظراً به ډيرې ټکلي معلوميدې مگر له انساني فطرت سره به ئې ډير اړخ نه لگاوه.

په دې آخړه زمانه كښې چه شعر او شاعر د زمكې له خلكو سره خپل تعلق له پخوا نه زيات كړ نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره ئې رابطه ډيره ټينگه شوه

زما په عقیده دغه كار په پښتو شاعرئ كښې خوشحال خان خټك آغاز او تكميل كړ او دغه لوی تحول يوازې ده ته منسوب دی. خوشحال خان هغه شاعر نه و چه د ژوند له جنجالونو او كړاوونو او د اجتماع له شور و شره گوښی پساتې وي او له تشو شاعرانه خيالو سره مشغول وي.

دی د شاعرانه ذوق او قريحی له لرلو سره د خپل ولس مشر هم و او د پښتون د جوړیدو، يو کیدو او لوړیدو لوی لوی فکرونه ورسره ملگري و.

دی د پښتنو حال او مال ته ښه متوجه و او د ملت مستقبل ئې په نظر كښې و.

ده د يوه معلم او مریی په حیث خلكو ته لازموونه كوله او خپل اجتماعي افكار ئې په شعر كښې وړاندې كول. ده د شعر اجتماعي خوا تر ډيره حده د ملیت او افغانیت په بنیاد اتكاء لري او د شعر ډیر ستر امتیاز ئې په همدغه برخه كښې موندلی شو چه زه د مضامینو د تقسیم په وجه په دغه مورد كښې د څه ویلو حق نلرم ځكه چه دا برخه د ده د شعر له اجتماعي خوا څخه بيله شوې ده او د مستقل مضمون په حیث يوه محترم شخص ته د څیرنې د پاره سپارل شوې ده. زه دا استثنی په نظر كښې نیسم او ځان مقید گڼم چه د ده په اشعارو كښې سواله دینه نور اجتماعي او اخلاقي مضامین ولټوم.

خوشحال خان د يوه مفكر او صاحب نظر شاعر په حیث د انفرادي او اجتماعي ژوند په مختلفو خواو او په ډيرو اجتماعي مسایلو كښې خپل افكار او نظریات څرگند كړي دي چه په ځینو

کښې له خپل عصر نه ډیر وړاندې دی او په ډیرو خبرو کښې د خپل محیط او ماحول او د پښتنې ذهن او عقایدو ډیر ښه ترجمان دی. که څوک دا سوال طرح کړي چه تاسو څنگه سړي ته په شخصیت او رجلیت قایلېږئ یا په بل عبارت د خپل ایډیالي شخص د تشخیص د پاره څه صفتونه او څه راز خوښه لازم او ضروري گڼئ؟ ښایي چه دغه سوال ته هر څوک د خپل فکر او نظر مطابق بیل بیل جواب ووايي او مختلف نظریات راپیدا شي. دی په دغه مورد کښې د پښتنې شعور او احساس په بنا هغه چاته په سړیتوب او حیثیت قایل دی چه مردی او مردانگي ولري او د ننگ او غیرت خاوند وي. دی له دینه چه سړی له نامرد سره مکښې ته ورسېږي دا بهتره گڼي چه له مرد سره په بیدیا او بیابان کښې ورک شي او پس له مرگه هم د مرد تر نوم لاندې ښخیدل غواړي نه د نامرد له څنگه. د همدې لامله وایي:

د نامرد سره مکښې ته رسیدلی
 ښه د مرد سره په بیدي بیدیا ورک
 پس له مرگه ښخ د مرد تر قدم ښه دی
 گور مې مشه د نامرد له گوره سم

اوس به گورو چه د خوشحال خان په نظر کښې مرد څوک دی او د مردی صفات ده په نظر کښې کوم کوم دي؟ دا صفتونه ده په دغو بیتو کښې وگورئ:

مسرود به نشي په گفتار	څو پیدا نسه کړي کردار
چه دي وکنځي مرد نه نې	که له تانه وي په ډار
چه څه دی خو انتقام دی	د مردانو کار وبار
چه عزت ورڅخه نه وي	هغه مرد نه دی په کار
هم مهره لسري هم زهر	ښه مردان دي لکه مار
چه هم تندر هم باران وي	تر هغو مردانو خار
مرد به غم د خپل هنر کا	نه درز نه د دینار

مرد به غم کا د خیل شرم د عــــزت د اعتیاب
نامرد فخر په نسب کا مرد نه مور لري نه پلا

مرد هغه چه همت ناک برکتناک وي
د عالمه سره خوږ په زیست و ژواک وي
مخ ئې مخ قول ئې قول عهد ئې عهد
نه دروغ نه ئې فریب نه تش تپاک وي
لږ ویل ډیر ئې کول په خاموشی کښې
د غنچې غونډې خوله ډکه سینه چاک وي
چه خبره د پستی د بلندی شي
په لوی لکه اسمان په پستی خاک وي
په تمکین کښې لکه سیر په پستی کښې
په هر لور خانګې زنگوري لکه تاک وي
لکه گل شگفته روی تازه په باغ کښې
همیشه د بتو بلبلو پری بلغاک وي

په نورو متفرغو شعرونو کښې وايي:

مرد به غيور وي مرد به صبور وي
هم به په عفو په کرم مشهور وي
نامرد هغه دی په حقیقت کښې
چسده دا خو توکه ئې له دله دور وي

که د مردانو په دین آئین ئې
نه بند په سره ئې نه بند په سپین ئې
که نه دې تخت شته نه دې افسر شته
قیصر د روم ئې ففور د چین ئې

مردان هغه دي چه همت ناك وي
 په هره چار كښې چست و چسلاك وي
 كه غم پرې راشي پروا د غم نه كسا
 خواره له هر چاپه زيست و ژواك وي

خو وانخلي له غليمه انتقام
 مرد نه خوب كانه خوراك كانه آرام
 چه د ننگ او د ناموس اند وه ئې نه وي
 د هغه سرې بسه نه وي احترام
 چه د بل ترلاسه ورغی د بل شو
 مرد به خپل لري د خپل فكر زمام

په جهان كښې كه مردان دي هم هغه دي
 چه و سختې و ته ونيسي خانونه

واړه زړونه فراغت دي په بنادې كښې
 چه په غم كښې مردانه شي زړه هغه

كه په توره ئې جواب وركړې مردې ده
 كه وجود دې خوك ازار كاندې په چوب

له دې بيتو څخه معلوميږي چه دى هغه چاته په درانه نظر گوري
 چه له گفتار سره كردار هم ولري او د عمل جنبه ئې ډيره درنه وي.
 هغه خوك چه د چا سترگه ترينه نه سوزي او خپل انتقام په لوړه
 پيمانه نشي اخیستلى يا ئې د خپل فكر زمام په خپل لاس كښې نه
 وي او په پت او عزت باندي د سر او مال ښندلو ته نه وي تيار د ده
 په نزد د احترام وړ نه دى.

دى مرد له مار سره تشبيه كوي چه بايد هم زهر ولري او هم د
 مهر موره، هم لكه د آسمان وريخ د رحمت بارانونه ورسره وي او هم

اسماني تندر چه د لرگي خواب په توره ورکړي او په سختو حالاتو
کښې د صبر ثبات خاوند وي.

د آسمان په خير لويي او بلندي او د زمکې په شان فروتنې دواړه
ديو لوی شخصيت د پاره ضروره گڼي.

په عهد و قول ټينگار، له چل ول او ټگي برکي نه خان ساتل
د مردی شعار بولي. که څوک د مردانو په دین او آيين ټينگ وي
هغه ته دروم قيصر او د چين فغفور وايي. د خوشحال خان ايديالی
شخص بايد د تمکين او وقار خاوند وي. ډير ويل او ډير خندل ده ته
د شخصيت سپکاوی معلومېږي او سره له دې چه په اجتماعي ژوند
او معاشرت کښې شگفته رويي او خلاصه ټيډه ستاني بيا هم وايي:

همیشه اوسه خوله پته لکه ناوي
چه ضرور شي بيا هاله کړه دوه حرفونه
تر هغه به نا معقول په جهان څوک وي؟
چه همپش په خدا سپين لري غاټونه
که خبره که خدا کړي جگې جگې
هره چار تر حساب مه کوه بيرونه
درته وایم چه په کوم توکي به دروند شي
چه د هر چاسره نکسري ځوابونه

خوشحال خان د ښو او بدو معيار د جامعې د خدمت او منفعت
په اساس تعينوي، هر شی چه په مدني دنيا کښې د خلکو د پاره
نافع او مفيد وي هغه ښه گڼي او که مضر وي په بده سترگه ورته
گوري.

په شرقي ممالکو کښې سپي او خر له نورو حيواناتو نه په سپک
نامه يادېږي او زمري ته په احترام کتل کيږي. د همدې لامله په شعر
و ادب کښې د زمري ستاينه وینو او دا شان تشبيه له زمري سره
لوی صفت دی مگر خوشحال خان بالعکس وايي:

سپي به بڼه کرم تر مزرې نښه
سپي د کور مزرې د غبره دی
څرکه بد دی بیا وری وری
بد سړی بستر تر څره دی

خوشحال خان د خلکو عمومي قضاوت او عام نظر ته په ډیر
اهمیت قایل دی او د جامعي شعور له هر دلیل او حجت نه قوي
سند بولي. لکه چه وائي:

هیڅ حجت له هیچا مه کوه خوشحاله
هر چه تا و ته څوک وایي ته هغه

د ده له یوه بیت څخه معلومېږي چه دی کمیت ته په کم نظر نه
گوري او اکثریت ډیر محترم او معظم گڼي، ځکه یو تر سلو او سل
تر زرو قربانوي لکه چه وایي:

بندوبست د کاینات دی په خبرو

یو تر سلو صدقه شه سل تر زرو

سره له دې چه د کایناتو بندوبست په خبرو پورې موقوف گڼي او
د ده نبوغ هم په خبرو کښې دی بیا هم تشو خبرو ته په څه ارزښت ته
دی قایل او کار و عمل ته په ډیره درنه سترگه گوري ځکه وائي:

په چارم اسمان به ناست لکه عیسی وم
که اسمان ته الواته شوای په خبرو

په خالي کیسه به نه رسي تر کامه
څه حاصل که بوعلی شي په کیسو

و گفتارو ته ئې مه غږوه سترگې
په کرده په عمل گوره کس ناکس

د خوشحال خان په اجتماعي نظرياتو كښې دا نكته هم ډير جلب
نظر كوي چه دى د انسان فطري او طبيعي استعداد ته په ډير
اهميت قايل دى او بې له ذاتي استعداده د تعليم او تربيت اغيزې
ته دومره نه دى قايل لكه چه په دې لاندې اشعارو كښې وائې:

چه بنيساد ئې پيدا شوى په نفاق
د هغه نه طمعسه مكره اتفاق
چه اولسې وي په ذات توره شري
سپينول ئې و هر چا و ته دى شاق
د غسل سره ئې خوره خوره به نشي
مړغونسي چه ترخه ده په مذاق
كه اخلاق ناصري په ياد ووائسي
په اخلاق كښې به ښه نشي بداخلاق

صالحان له ظالمانو به پيدا شي
له زاهده نه پيدا شي غل سارق
د بدخوى د خوى علاج ملك الموت دى
نه په دې علاج خبر حكيم حاذاق
كه كارگه غوندي ئې فهم وي خوشحاله
هيڅ استاد به شين طوطا نكړي ناطق

تعليم د زاغ و زغن كه ډير و كړې
ښكار به پرې كله د باز په خير و كړې
د ترخي او سپينې توره كه كړې سازه
غزا به كله په هغه شمشير و كړې
دا دود هڅ لري دين و دانش لري
نه ئې رښتياوي نه يې تميره

سردار د عفوې د کسرم څښتن ښه دی
د جنگ ترکاره په آشتی مین ښه دی
ډیر هنرونه د سرداری دي
چه واره تیر شي تیغ سپرهن ښه دی

سرداري لسه بویه دا درې توکه
یو همت دویمه توره بل اخلاق

سره له دې چه خوشحال خان د سرداری د پاره لور اخلاق عالی
صفتونه او ډیر هنرونه لازم او ضروري بولي بیا هم وائي:
د مار که نه وي په تن زهر
سردار که نلري خنجر و قهر
دا دواړه توکه زما پسته پوهه
نه یاد په کلي وي نه یاد په بهر

خوشحال خان که د یوې خوا د سرداری په کم و کیف ښه پوه
شوی او ټول هنرونه یې ورمعلوم دي له بلې خوا د ملگری او رفاقت
په مفهوم او معنی هم ډیر پوهیدلی دی. که څوک د سرداری په فکر
کښې نه وي او خائنه د لازې مل او ملگری لستوي نو خان د ملگریا
اصل و اساس مساوات او ورورولي گڼي او په دې عقیده دی چه
بادار او نوکر هیڅکله ملگری کیدی نشي ځکه وائي:
چه تر تانه وړاندې وروستو ځي مله نه دی
چې په لاره درسه سم ځي مله هغه

د سرداری او ملگری په باب خو مو ده فکر او نظر ولید که
غواړی چه د انسان په باب ده نظریه خائنه
معلومه کړی چه دی انسان او انساني مقام ته
په څه نظر گوري او څنگه یې گڼي، نو دا بیتونه یې واورئ!

جهانگونه څه لږ نه دي تاسه ئې نه ويني نادانه
 گوره څو دي هسې زمکې گوره څو هسې آسمانه
 واړه ځای ستا په زړه کيښې ای تر عرش لويه انسانه
 آينه د زړه صيقل کړه چه ئې وويني ای جانه
 کسه دي دا ننداره وشي جدا نه ئې له سبحانه

ځای او مسکن دي د کارگه گلشن نشي
 کمذات سړی دي د جاه څښتن نشي
 حسن هغه دی چه اصل ذات لسري
 د سپاندي گل به کله سمن نشي

سره له دي چه دی بي له ذاتي او فطري استعداده تعليم او تربيت
 ته په څه اثر نه دی قايل بيا هم بي ادبه بي علمه بي هنره او بي
 اخلاقو کسانو ته په داسې نظر گوري:

چه نه ادب لسري نه عقل رای لسري
 دوپای ليده شي خوی د چار پای لسري
 چه بي ادبه وي آدم ئې مه گڼه
 څه شو که شکل آدم نماي لسري

اصيل توب په نور څه نه دی
 اصيل توب دی په خويونسو
 په مريونسو کيښې اصيل شته
 په اصيلو کيښې مريونسو نه

خوشحال خان د سرداری، زمامدارۍ او مملکتدارۍ د پاره
 ځينسي صفتونسه او خصلتونسه لازم او ضرور بولسي
 چه بايد د ولس مشر او واکمن ئې ولري او عمل پرې وکړي. لکه چه
 وائي:

یسا سردار لره خپل عقل یسا وزیر صاحب تدبیر
 که هر خو نې عقل ډیر وي بیسا هم بویه بڼه وزیر
 که دا نه وي نه هغه وي په ژوندون نې بویه ویر
 بڼه سردار لره دوه کاره دایم بویه په ضمیر
 یو دې هسې رنگ بخشش کا چه پکښې نه وي تڼیر
 باز د چرگ، چرگ د دانو دی بڼه دې پوه شي په دا خیر
 بل چه ننگ ته تیاری کا په دښمن دې شي خیر
 که په صلح کښې روزگار شي څه حاجت د تیغ و تیر
 په دنیا د سر بندل شي یا چه حکم وي د پیر
 یا چه کار د ناموس پښ شي هوډ ته هم نشي تقصیر
 که نه څوک نیسي خان تیغ ته نه شلسم دی نه پښیر

سردار ته بویه دا یو څو خیزه چه مړنی وي زما عزیزه
 په بل ځای کښې وائی: ماهیت یې مونده نشي
 ماهیت یې مونده نشي چه څه څیز دی دایسر
 کله اور کسله اوبه شي کله تسوره کله سپر
 کسله څورب شي له باده کله بیسا په هیڅ ډنگر
 لکه دی په جهان کښې بل به نه وي دیده ور

د عقل او پوهې په باب هم خان یو خاص نظر لري چه کاغذونو
 و کتابونو پورې نې نه منحصر وي او ناقصه یا عادي پوهه چه کوم
 نوی خطر ورسره ملگری نه وي بی اهمیته بولي.
 دی هغه دانایي ستاتي چه په انسان باندې په نفسیاتي لحاظ بڼه
 اغیزه وکړي. هغه میرزاتي دانش چه سړی پرې د بل مال شماری او
 حساب و کتاب نې برابر وي سپک گڼي او خواره حقیره پوهه نې نه ده
 خوښه.
 د ده په اشعارو کښې د عقل او پوهې یادونه په دې ډول شوې ده:

عقل د مزكې يا د اسمان دى
چه دومره نه لري هغه حيوان دى
عقل د مزكې د مور له نه دى
چه د اسمان دى د دبستان دى
چه عالمان ئي په تور په سپين ويني
چسه درويشان ئسي په عليين ويني
د عارفانو علم څه نه ووردى
تر عرشه فرشه پخپل يقين ويني

په كاغذو كښي خوانا يسي ولولي
چه كښلى نه وي هغه څوك څه لولي
هسي مردان شته په دا دنيا كښي
تختي د وچولي تختي د زړه لولي

دانا ئي مه گڼه چه صبر نلري
چه صبر نلري حكمت به څه لري
سړى د صبر په كار كښي وازميه
چه صبر ناك وي هر څه به ښه وي

د ناقصي پوهي بدل په كار نه دى
د دانا فكر خطر لري خطير

د لويډو اولورېدو په باب خوشحال خان د ښه غور و دقت
خاوند دى او په محض لور تيا او پورته ختلو هيڅكله نه غوليرې. په
دې باب كښي تاسو د ده هغه شعر واورئ چه د چنار او كدو د بوتي
سوال و جواب پكښي په دې ډول درج دى:

چه كدو مسي د چنار په ونه وڅوت
و چنار ته ئي اغاز كړ دا مقال

چه ته ئسي د خو کسانو نو اي چناره
راته ووايه خپل عمر خپل احساس
چنار ووي د دوه سرو کالو زه يم
په حساب کښي گوندي کم وي يو نيم کال
کدو ووي هاي خو ته په مدت لوي شوي
دايم زه در سره سم شوم دم در حال
چنار ووي چه وخت سخت د خللي راشي
زه او ته به سره زده کړو هاله حال

هغه شان و شوکت چه په خپله د انسان په وجود کښي نه وي
موجود او محض د نورو د اطاعت او فرمان برداري په وجه چاته
حاصل وي خوشحال خان يي هيڅ بولي او په دې ډول ورنه گوري:
چه دې څوک د وړاندي وروستو څي دا څه شي
په تنها وجود چه شان دی شان هغه
خان د آزادي په باب وائي:

آزادي تر پادشاهيه لاتيري کا
چه ديل تر حکم لاندې شي زندان شي

مگر يوازي همدغه سياسي آزادي کافي نه گڼي او تش په همدې
نه دی قانع چه سړی د چاله حکم لاندې نه وي او له شخصي غلامی
نه خلاص وي، بلکه په اقتصادي او اخلاقي لحاظ هم د آزادي
غوښتونکی دی او د طمع بنده يا د احتياج او مجبوريت بنده له
آزادي نه محروم گڼي. ځکه وائي:

آزاده به له چا طمع اميد نه کا
چه به طمع له چا کا کله عتيق شه

په جهان به هيڅوک نه وي چه آزاد وي
ځيني عشق، ندوه بنده کړه ځيني لوږه

دی د چا نوکري هم بندگي گڼي او له ملازمت نه ئې آزاده پيشه
ډيره خوښه ده خکه وائي

نوکر ژوندی نه وي کار ئې د مړه وي
خپل زړه ئې نه وي د صاحب په زړه وي
چه ورته حکم د خپل صاحب وي
که خو گران وي هم ئې په وړه وي

خوشحال خان د صبر و تحمل ډير زيات طرف دار دی او دغه
توصيه په مکرر ډول په مختلفو پيرايو کښې کوي. دی وايي سړی
باید خپل غمونه او خپلې پریشاني چاته بنکاره نکړي او په هر حال
خان خوښ او خوشحاله وېشي خصوصاً خپلو غليمانو او بدخواهانو
ته دا مطلب تاسې د ده په دې څلوريزه کښې ډير ښه ليدلی شئ:

غم و غليم ته له دله دور کړه
خانده هوس کړه ښادي سرور کړه
که مخ دې زير وي په دلگيری کښې
ته ئې په دواړو څپيرو سور کړه

دی په سعيه او عمل تينگه عقیده لري او هر څه چه په دنيا
کښې له هر خايه لاس ته راځي له آسمانونو نه وي که دريابونونه هغه
د انسان د جدوجهد محصول بولي لکه چه وائي:

لعل له کهسانه په بدخشان کښې
لو لو له بحره په لسوی عمان کښې
په ځيگر خون څيرې دا دواړه توکه
که فکر وکاسړی په خان کښې

لکه په کښې شته نشته په چا کښې
نه په کانونو نه په دريا کښې
دریغه خوشحاله ختکه دریغه
چه تل به نه وي په دا دنيا کښې

خان د خانۍ په تقاضا د جود او کسرم ډیر طرفدار دی او د پیسو غونډول ډیر بد گڼي. سره له دې چه د مال او ثروت ضرورت او اهمیت ته ډیر ښه ملتفت دی او د دنیا ټولې چارې وړپورې مربوطې گڼي بیا هم زر ساتل د خان د پاره عیب او عار بولي او په دې فخر کوي چه زړه ئې په مال او دولت پورې نه دی تړلی او سره و سپین ئې په لاس کښې نه ټینګیري.

په دغه باب کښې د ده فلسفه او طرز تفکر په دې بیت کښې وگورئ:

د دنیا په پریشانی کښې جمعیت دی

د دنیا په جمعیت کښې پریشانی ده

لکه چه خان پخپله د کار او عمل خاوند و نورو ته ئې هم د کار او زیار توصیه کوله او بیکاره ناکاره سړي ئې نه خوښیده. ده نه غوښتل چه څوک د چا د منت او احسان خواړه وړیا و خوري یا د چا په پاتې شونو ژوند وکړي او جوته خور ورته وویل شي. په ظلم او ناروا باندې ډوډی پیدا کول هم ده ته د زهرو خوړل معلومیده، ځکه ئې ویل:

څوک چې ډوډیه د دهقانی خوري

خواړه د حورو د میهمانی خوري

چه ئې په ظلم خوري واړه دې زهر شي

که سالنونه د سلطانی خوري

طبّاخ چه ووژي تریو څو لاسه

ورځنسي و خوري د پاسه پاسه

پاتې خوراک یې خوراک د سپیو دی

په دا خبرشه سخن شناسه

که پند زما مني نمک حرام مشه

تر نورو پاتې جوته طعام مشه

جوته طعام مي خوراك د سپيو دى
غصه په زړه كښي په دا كلام مشه

د نباتو حلوا مه خوره چه منت ورسره مل وي
خپل كشكاب د خپل محنت خوره په سر اوږه پشته

چه په هره كوڅه گرځي هرزه كار شي
تر دا هسي گشت ځنځير بڼه دى په پښو
د هغو برخه خوارى ده تل تر تله
چه زكات خوري د كتاب په مسئلو

هر ساعت چه په چاڅي هسي بيكار
تر هغه نه زه لائنه گنم بيگار
رنځوران كه كاروبار نه كا معذور دي
روغ سړى به ولى نه كا خپل روزگار

خان كه څه هم شعرونه زيات ويلي مگر په خبرو كښي يې د لږ
ويلو ډيره زياته توصيه كړې ده ځكه زه هم په دغه توصيه عمل كوم
او خپله وينا د دغه ستر او لوى شاعر په دې بيت ختموم:

د خوشحال قدر كه اوس په هيچا نيسته
پس لسه مرگه به ئي ياد كاږير عالم

دا دى زمونږ د مرو او ژوندو حال

تنگيالى پښتون، پښتونونه، د خوشحال خټك د بين المللي سيمينار د مقالو مجموعه
د ۱۳۴۵ هـ ش كال چاپ.

د اولسي جرگې په عمومي غونډه کښې يوه بيانیه

د ښاغلي رئيس صاحب په اجازه، الفت د جلال اباد وکیل خپله
نظريه داسې څرگندوي:

د پارلمان د غړي په حيث زمونږ د هر يوه مهمه او لومړي وظيفه
دا ده چه د مملکت د قوانينو او مخصوصا د اساسي قانون تطبيق
او تعميل په ټينگه وغواړو او پخپله يې هم له نورو نه زياته پيروي
وکړو.

هر عمل چه له قانون نه مخالف وي هغه جرم يا قباح بلل
کيږي او د هر جرم مخنيوی که په قانوني طريقه ونه شي هغه هم جرم
دی.

له قانون نه مخالفت که هر څوک کوي مسئول دی، فرد وي که
جمعيت، شورا وي که حکومت، مونږ هيشکلله نه غواړو چه
د قوانينو په تطبيق کښې له اهمال او مسامحي نه کار واخيستل
شي، يا د يو غير قانوني عمل جلوگيري په غير قانوني عمل وشي.
که فرضا يو سپری د جرم مرتکب شي، هغه بايد قانوني جزا
وويني، مگر دغه جزا بايد هغه څوک ورکړي چه قانون دغه
صلاحيت ورکړی دی. که يو ښکاره قاتل بسې له دينه چه يوې
محکمې ته وړاندې شي، د چاله خوا، چې د محکمې له حکمه ووژل
شي، هغه هم قاتل گڼل کيږي.

په یوه قانوني مملکت کېښي، باید هر څه د قانون مطابق، په قانوني طریقه، د هغه چا له خوا اجرا شي چه قانون دغه صلاحیت او حق ورکړی دی.

مونږ د اساسي قانون مطابق، درې قوې لرو (شورا-حکومت-قضائیه قوه). د دې درې قوتونو حقوق او وظایف مشخص او معین دي. لکه چه حکومت او قضائیه قوه، هیڅکله د شورا په وظایفو کېښي د مداخلې حق نه لري، دغه راز شورا هم د حکومت یا د قضائیه قوې په وظایفو کېښي قانونا مداخله نه شي کولی.

په دیموکراسي نظام کېښي، د قواوو تفکیک یو مهم اصل دی. شورا باید همیشه د دغه اصل پیروي وکړي. که شورا کله د حکومت په وظایفو، یا قضایي چارو کېښي مداخله کوي دغه عمل یې غیر قانوني بلل کېږي او حکومت هم که کله د اولسي جرگې فیصله په خپلو وظایفو کېښي مداخله وگني، نو خان د اولسي جرگې د حکم په تعمیم مکلف نه گني چه یو مثال یې د اولسي جرگې هغه فیصله ده چه په دې نزدې ورځو کېښي یې د انفرادي سرویسونو په باب وکړه او حکومت ورته هیڅ اهمیت ورنکړ، بلکه په رسمي مکتوب ئې د رد ځواب ورکړي.

اوس به راشوو د خلق د جریدې موضوع ته. که دا جریده د خپلو نشراتو په لحاظ، له اساسي قانون یا نورو قوانینو نه مخالفه راوتلې وي او قانوني مسولیت ورته متوجه وي، نو د مطبوعاتو په قانون کېښي دا د حکومت کار گڼل شوی چه د اطلاعاتو او کولتور وزارت یې، د څارنوال په ذریعه، یوې صلاحیت لرونکي محکمې ته وړاندې کړي او د محکمې په حکم قانوني جزا ورکړي. که چېرې مونږ دا ومانو چه حکومت په دغه باب کېښي د قانون په تطبیق او تعمیم کېښي له اهمال او مسامحې نه کار اخیستی، نو بیا دغه راز حکومت د اولسي جرگې د اعتماد وړ نه معلومېږي او یو لوی مسولیت پخپله حکومت ته متوجه کېږي.

که فرضاً د خلق جریده، قانوناً څه مسئولیت ونه لري او حکومت هم په همدغه وجه تراوسه پورې څه اقدام نه وي کړی نو په شورا کېنې دغه موضوع طرح کول، داسې معلومېږي چه حکومت د دیموکراسۍ او د فکر وپیان د ازادۍ په باب وسیع نظر او پراخه حوصله لري، مگر شورا یې مجبوروي چه له دیموکراسۍ نه خلاف اقدامات وکړي او د ازادو جرایدو مخه ونیسي.

بنایي ځینې کسان داسې هم ووايي چه حکومت غواړي شورا د لاس پاکي په حیث استعمال کړي او ځانته یوه داسې بهانه پیدا کړي چه هغه د دوی په گټه وي. زه د یوه وکیل په حیث، دغه راز انعکاسات، د شورا د حیثیت او شان د پاره نامناسب گڼم او وظیفنا ځان مکلف گڼم چه دغه ټکي مجلس ته عرض کړم.

زه د حکومت د شان او حیثیت ساتلو د پاره هم دا لارمه گڼم چه په ډیر شجاعت او شهامت خپل وظایف پخپله بې له هیڅ اندېښنې او تشویش څخه، په زغرده اجرا کړي او چاته د دغسې خبرو موقع ور نه کړي.

که چیرې حکومت له خپل قانوني صلاحیت نه کار واخلي او په جنتیل مینانه صورت له قانون سره سم اجراءات وکړي شورا ئې په تمام قوت شاته ولاړه ده او مرسته یې کوي. مگر په داسې ډول نه، چه خلق دا گمان وکړي چه شورا د حکومت په اشاره د یوې الې په ډول استعمالیږي.

زه په ډیر صراحت وایم چه زه د اساسي قانون په ټولو ارزشونو، کامل اعتقاد لرم او هر هغه حرکت ته په کرکه گوېم چه له اساسي قانون سره حقیقتاً تصادم کوي. حکومت باید په دغسې مواردو کېنې خپله وظیفه په ایماندارۍ اجرا کړي او دیتسه ونه گوري چه د دوی وظیفې بل څوک اجرا کړي. یعنی څنگه چه په ځینو نورو مسایلو کېنې حکومت شورا ته دا حق نه ورکوي چه د حکومت په

کارو کښې مداخله وکړي، په دې موضوع کښې هم باید همدغه رویه تعقیب کړي او له بوسو لاندې اوبه تیرې نه کړي.

زه د خلق د جريدې، یا د هغې د کارکوونکو د حمایت او طرفدارۍ د پاره دا خبره نه کوم او نه له هغوی سره په دغه کار کښې کومه رابطه او علاقه لرم. بلکه د یوه اصل او پرنسیپ له لحاظه وایم چه په دغې جريدې باندې د خلاف قانون حکم کول یا یې محکمې ته د وړاندې کولو سفارش د اولسي جرگې کار نه دی. مونږ باید هغه کار ونکړو چه قانونا په حکومت او قانوني محکمې پورې تعلق لري.

زه یوازې په دغه مورد کښې دا نه وایم چه مونږ باید د حکومت په وظایفو کښې له مداخلې نه ځان وساتو، بلکه هر کله چه په اولسي جرگه کښې کومه داسې موضوع له بحث لاندې راغلې چه د حکومت په وظایفو کښې مداخله معلومیده، ما خپل مخالفت څرگند کړی او د قواوو تفکیک او استقلال ته مې هر وخت په احترام کتلي دي، زه د خپلې دغې ادعا په صدق مطمئن یم او د چا له هیڅ راز تاویل او تعبیر څخه اندېښنه نه لرم. زه په ځان دا باور لرم چه د اساسي قانون په مقتضیاتو د اولسي جرگې حیثیت او شان د ساتلو د پاره خپله دغه نظریه وړاندې کوم، نه د کوم شخص یا د کومې جريدې د طرفدارۍ د پاره.

په اخره کښې بیا وایم: دا زمونږ کار نه دی. مونږ باید د حکومت وکیلان نه شوو او د محکمې په وظیفه کښې مداخله ونه کړو.^۱

په احترام

افغان ست. جريده، کابل، سه شنبه، د ۱۳۴۵ د غبرگولي لسمه، د ۱۹۶۶ د می ۳۱ مه.

دوهم ټوک

۱۰۴

الفټ شري کلیات

د شورا اوومه او دولسمه دوره

دا دوه پارلماني دورې د فکسر د ازادۍ او د ديموکراسۍ د ځينو
مظاهرو په لحاظ يو له بله شباغت لري چه بايد مشترک او متمايز
ارخونه يې لږ څه وڅيړو:

د هغې دورې له شروع کيدوسره هم يو څو ازادې جريدې چه چا
به ملي او چا به شخصي بللي راووتلي، لکه: انگار، ندای خلق،
وطن، اولس... او په دې دوره کښې هم ځينې جريدې، لکه: پيام
امروز، افغان ملت، خلق... يو په بل پسې خپرې شوي. په هغو
جريدو کښې هم د ځينو عمر لنډو چه ډير دوام يې ونه کړی شو،
مگر د دې جريدو عمر له هغو نه هم لږ و چه ځينې د خلقو د ډير
تاوده هرکلي په اثر او ځينې د ډيرې سرې وضع په وجه ډير ژر
له منځه لاړې، او يوازې افغان ملت وکولی شو چه تراوسه پورې

(خدای دې له بدو سترگو وساتي) خان وساتي. ښايي چه دغه د عمر لړوالی او ډيروالی، د دې حکومت او د هغه حکومت د تحمل او حوصلې په اندازه وي. یا دا چه وايي پخوا د خلکو عمرونه، لکه د نوح (ک) ډير زيات وو او پس له هغه وار په وار د هر چا او د هر څه عمر مخ په کمیدو شو. که څه هم طبابت ورځ په ورځ ترقي وکړه. دا بحث په همدې ځای پریږدم، ځکه چه په دې مقاله کښې اصلي مقصد د دې وخت او د هغه وخت په غیر سرکاري جرایدو باندې بحث نه دی. بلکه د شورا په دغه دوره او هغه دوره او په دغه حکومت او هغه حکومت یوه لنډه تبصره ده.

په اوومه دوره کښې والا حضرت سردار شاه محمود خان غنازي (خدای دې ويښي) د صدارت په مسند ناست و او په دولسمه دوره کښې ښاغلی محترم محمد هاشم خان میوندوال د هغه په ځای کښناست. څنگه چه میوندوال صاحب د نرم طبیعت او متواضع وضع ځاوند دی، مرحوم والا حضرت هم سره له لوړ نظامي او فاتحانه حیثيته، چه د وطن د نجات او استقلال په معرکو کښې ئې ستر خدمتونه سرته رسولي وو بیا هم متواضع او مهربانه شخصیت و چه له خلکو سره ئې ډیر ښه سلوک درلود.

په هغه وخت کښې دیموکراسي یوازي د دغه مرحوم په شخصي سلوک او اراده استناد درلود او په دې دوره کښې، لکه اساسي قانون یوه لویه ملي وثیقه هم په لاس کښې لري چه دا پخپله ډیر لوی فرق دی، مگر له دغه ښکاره توپیر سره د فرق هم موجود دی چه په هغه وخت کښې د دیموکراسي پالنه او روزنه حکومت خپل ابتکار او خپله کارنامه گڼله او اوس دغه حکومت له دیموکراسي سره دغه راز علاقه او رابطه نه لري، بلکه له یو مشکل او انجام شوي کار سره مواجه کیدل یې گڼي.

د دولسمې دورې اولسي جرگه که د اوومې دورې له ملي شورا نه د اخلاقي جرئت او د فکر و نظر د ازادانه اظهار په لحاظ زیاته نه

وي كمه خو هيڅگلله نه ده. په دې دوره كښې هم ډير زړه وړ بې پروا وكيلان شته چه په حكومت باندې واضح او صريح انتقادونه كولى شي او د چاله هيڅ راز تاثير لاندې نه راځي، لكه چه په هغه دوره كښې هم ايمانداره او باشخصيته كسان موجود وو چه د حق ويلو جرئت او شهامت يې درلود. دا بېله خبره ده چه دا وخت او هغه وخت ډير فرق لري. لكه چه په دې دوره كښې بڼې لاس او كين لاس خلك شته. په هغه دوره كښې هم دوه متباين جمعيتونه موجود وو او همدغسې مجادله روانه وه. د دې مجادلې او د هغې فرق دا دى چه هغه وخت د استدلال او منطق برخه زياته وه او اوس د متوزور او شر و شور ډېر كار كوي.

په دې دوره كښې د سوال او استيضاح غونډو، چه د اساسي قانون په اساس انعقاد مومي، دې دورې ته خاص امتياز ور كړى او د اوريدونكو گڼه گونه يې ډيره زياته كړې ده. همدارنگه د اعتماد د رايې اخيستلو چه د حكومت د تشكيل د پاره د اساسي قانون له مخې يو اساسي شرط گڼل شوى دغې دورې ته يې لوى اهميت وربخښلى دى.

په اوومه دوره كښې ملي شورا حكومت ته څو مهمې مطالبې وړاندې كړې چه د ملت په عمومي اوضاعو او احوالو يې ډير لوى تاثير درلود، لكه د غلې د اجباري خريداري منع كول، يا د بيگارونو مخنيوى او داسې نور چه هم ئې د حكومت د پاره قبلول ډير مشكل كار معلومېده او هم ئې د ملت د پاره تحمل زښت ډير گران و. په هغه وخت كښې د غلې خريداري په عمومي ډول په ولاياتو باندې په ډير نازل قيمت تحميلېده چه د حقيقي قيمت او رسمي قيمت تفاوت كله په ځينو ځايو كښې په منه كښې شل يا پنځه ويشت افغانى وې. راز راز بيگارونه هم د خلكو په اوږو يو مستقيم دروند بار و چه ټول يې له حده زيات سترې كړي وو. هر كله چه ملي شورا د دغسې درنو پېټو د لېرې كولو كوښښ كاوه او

له حکومت سره په مجادله اخته وه، نو خلکو ته ئې حیاتي ارزښت درلود، مگر تراوسه پورې دغې دورې په دغسې مهمو ټکو گوته نه ده ایښې چه عمومي افکار په ډیر قوت خان ته راجلب کړي.

په دې دوره کېښې نسبتا یوه درنه او مهمه خبره چه اولسي جرگې وڅوځوله، هغه د دولتي ادارو او موسسو د موټرو کمول دي چه تراوسه یې عملي تاثیر نه دی څرکند شوی او پخوا له عملي کیدلو نه یې د دولت اراکین او لوی مامورین د خان مخالف کړل. بله د بودجې مهمه مسئله ده چه هغه لایځي په اغاز کېښې پاته ده او کال په تیرېدو دی.

کوم مهم کار چه د اولسي جرگې په کوښښ عملا انجام شو، هغه د مواشي د محصول معافیدل دي چه حکومت په داسې ډول دا کار عملي کړ چه له اولسي جرگې نه یې حکومت ته زیات نسبت وشو او څوک ونه پوهیدل چه دا کار یوازې اولسي جرگې کړی دی.

کوم یوه شي چه د دولسمې دورې د اولسي جرگې وقار او اعتبار له اوومې دورې نه ډیر ښکته کړ هغه دا دی چه که هغه وخت به کومه ازاده جریده حکومت مصادره کوله، نو ملي شورا به پکښې هیڅ برخه نه لرله او تش همدومره اعتراض به پرې واردیده چه پارلمان د جرایدو ازادي نه شي ساتلی او حمایت یې نه کوي مگر په دې دوره کېښې چه ځینې جراید له مینځه لاړل، نو حکومت ظاهرا د خیر په غوندې ناست و او اولسي جرگې د مشرانو د جرگې په پیروئ د قضائیه قوې او اجرائیه قوې وظیفه اجرا کړه.

په اوومه دوره کېښې، لکه چه ملي شورا د دیموکراسی او فکري ازادئ مرسته کوله نو څه موده یې په څنگ کېښې د محصلینو اتحادیه هم موجوده وه چه څوک ئې له تاثیره انکار نه شي کولی، مگر په دې دوره کېښې تراوسه لاهغسې کومه اتحادیه منځ ته رانغله. په هغه دوره کېښې رسمي جراید هم نسبتا په ازادانه توگه نشریدل او د غیر رسمي جریدو مقابله ته دومره چمتو نه وو. ځکه

د هغه وخت د مطبوعاتو د مستقل رئیس په باب په یوه شعر کښې ویل شوي و. (... چوونش جلوېگيرد؟)
په دې دوره کښې په وکیلانو پسې د راز راز استفادو خبرې هم ډیرې کیږي او وايي چه په یو نیم وزارت کښې ډیر رتل کیږي هم چه په هغه دوره کښې دغسې نه کیده.
په اخره کښې انصافا وایم چه دا حکومت له هغه حکومت نه، په سیاسي فنونو کښې ډیر ماهر دی.
پوهیږئ چه سیاسي فنون څه ته وایي او سیاست تعریف څنگه شوی دی؟

برتراند راسل د انگلستان لوی فیلسوف وایي:
حاکمه طبقه په سیاسي فنونو، یعنی د خلکو د احمق کولو په علم کښې ډیر مهارت لري او سیاست د حاکمه هیئت په نزد د خلکو د احمقولو علم دی.^۱

د ښاغلي میوندوال

په عقایدو او اصلاحي پروگرام یو نظر

ځینې نوي ټکي چې په دغه پروگرام کې ډیر جلب نظر کوي هغه (سوسیالیستي، ارضي اصلاحات، د ملکیت تحدید او له ملکات الطوائفی سره مجادله ده). ښایي چې دغه ټکي په اساسي قانون، یا د ښاغلي میوندوال په خط مشي کې په داسې ډول موجود وي، لکه چې یو اېشار کېي بالقوه برېښنا موجوده ده، مگر څوک یې په سترگو نه ویني.

د دغو ټکو تعمیم او تطبیق یقینا په مملکت کې ډیر لوی تحول راولي او د حکومت په طرز عمل، روش او سلوک او حتی په هغو دوستانه علاقو کې چې له افرادو او شخصو سره یې لري ډیر تغیر او تفاوت ایجابوي.

حکومت خپل دغه کار یو ملي جهاد بولي او وايي: مونږ تضمیم نیولی چې د اسلامیت، مشروطه شاهي، دیموکراسي او سوسیالیستي په اساس، خپل دغه ملي جهاد اعلام

کړو او د ملي ژوند په اقتصادي، اجتماعي، فرهنگي، مدني، اخلاقي او معنوي جهاتو کښې اصلاحات راولو له هر ډول تبعيض، خوهرپرستي، قبيله پرستي، منطقه پرستي، استبداد، ارتجاع او اسه استفاده جويي سره مجادله وکړو او اجتماعي بې عدالتي، بېسوادي، ناداري، ناروغي او ملوک الطوايفي له منځه یوسو.

د حکومت دغه تصميم چه وايي مونږ يو وسيع او عميق تحول په اذهانو کښې راولو چه د جبر او فشار د حاکميت ځای د قانون تسلط ته خالي شي او هر ډول نفوذ او قدرت، چه د ازادۍ او مساوات په لاره کښې خنډيږي، له منځه یورل شي، په رښتيا چه ډير لوی جهاد دی

هغه اجتماعي، اقتصادي او خانداني قدر تونه چه دلته په خلکو باندې مسلط دي، بلکه يوازې په خلکو نه چه په حکومتونو باندې مستقيم او غير مستقيم نفوذ لري، مقابلې ورسره څه اسانه کار نه دی.

همدارنگه د ارضي اصلاحاتو خبره دومره درنه ده چه ډير زړه ور او فداکار حکومت، دغه راز اواز اوچتولسی شي، مگر بې د عامو خلکو او د منورې طبقې له صادقانه او صميمانه مرستې يې سرته نه شي رسولی.

که چيرې حکومت د دغه پروگرام په عملي کولو شروع وکړي، گمان کوم چه ترقي غوښتونکي عناصر به يې تر هغه وخته ډير ښه استقبال وکړي ترڅو چه د حکومت په رويه او اجراءاتو کښې تناقضات نه وي ليدل شوي او مايوسه شوي نه وي.

د دغسې پروگرامونو موفقيت او کاميابۍ د پاره، يوازې ډيروگرام ښه والی او دخلکو له ارزوگانوسره مطابقت کافي نه دی، بايد هغه اشخاص چه د دغه پروگرام تمثيل او نمايندگي کوي د خلکو د اعتماد وړ وي او عمومي خوشبيني ورته موجوده وي. مثلاً د يوه داسې جمعيت غړي که ملاکان او د ملوک الطوايفي بقايا

وي چه مرام او هدف يې سوسياليستي وي، نو خلك پرې ژور باور نه شي كولى. همدارنگه كه د يوه جمعيت په پروگرام كښې دا عقیده موجوده وي چه د افغاني جامعي د پيشرفت لازم شرط دا دی چه خلك مقدسو ديني شعابرو ته سوق شي، نو كه بيا په دغه ډله كښې داسې كسان شامل وي چه په دغه عقیده نه وي نو هر چاته يو تضاد او تناقض په نظر ورځي او انتقاد پرې كوي.

په همدغه لحاظ په حزبي پروگرامونو كښې دا خبره ډيره ضروري ده چه د مرام او پروگرام ټول اساسي ټكي يو سمت او جهت ولري او هغه اشخاص پرې راغونډ شي چه له ټولو نقاطو سره يې عقيدتا موافق وي.

كه فرضا يو حزب داسې يو عام او شامل پروگرام جوړ كړي چه هر څه پكښې وي او د هر چا د ذوق يو څه پكښې پيدا شي نو شاملين به يې داسې كسان وي چه په ځينو احكامو به يې عقیده لري او په ځينو نه دغه راز پروگرام ته د ځينو كسانو په اصطلاح چره ئيز پروگرام ويل كيږي چه يوه يوه پسا چه هرځای او هرچا ته رسيري او يو مشخص هدف نه تعقيبوي.

د ښاغلي ميوندوال صاحب اصلاحي پروگرام په درې برخو ويشل شوی دی:

۱- سياسي، اداري او مدني چارې.

۲- اقتصادي او مالي چارې.

۳- اجتماعي او فرهنگي چارې.

په لومړۍ برخه كښې، دا څو جملې د پښتونستان د مسئلې په لحاظ د غور او دقت وړ معلومسېږي: "د ټولو ملتونو سره د دوستانه مناسباتو د ساتلو او پراخولو د پاره، په تيره بيا د گاونډيو او د دې منطقي د هيوادو سره دښه گاونډيتوب د مناسباتو او همكاري ساتلو د پاره بايد زيار وايستل شي. د دنيا د ملتونو په مناسباتو كښې دې د حقوقو د تساوي، د متقابل احترام، د شخړو د حل

دپاره له قوي نه د کار نه اخیستلو او په داخلي چارو کښې دمداخلې نه کولو اصل باید رعایت شي.

زمونږ د پښتونستاني وروڼو د سرنوشت د حق د تامین د پاره د افغانستان مسالمت امیزه زیارونو ته باید په ټینګه دوام ورکړ شي او زیار دې وایستل شي چه یو داسې د تفاهم او اعتماد او واقع بیني فضا پیدا کړه شي چه د دې مسئلې، چه د استعمار له بقایاوو څخه ده، د حل لارو ته د رسیدو زمینه مساعده شي.

په دغو جملو کښې اول دا ویلی شوي چه باید له گاونډیو ملکونو او له هغو هیوادو سره چه په دغه منطعه کښې واقع دي د همسایه توب او همکاری ښه مناسبات قایم شي، چه پاکستان هم په همسایه او په منطقوي ملکونو کښې شامل دی.

د منطقوي همکاری کلمات، چه په دغه بیانیه کښې شته، ډیر ځله له ایراني جرایدو څخه هم په یوه غرض اوریدل شوي دي او هغوی ته بیا د تفسیر او تعبیر مجال ورکوي.

دوهم وایي چه د دنیا د ملتونو په مناسباتو کښې دې د شخړو دحل د پاره له قوي نه کار نه اخیستل کیږي، چه طبعاً د پښتونستان مسئله هم پکښې شامله ده.

دریم دا چه وایي د پښتونستان د سرنوشت د حل د تامین د پاره دې مسالمت امیزه زیار ته ادامه ورکړه شي او زیار دې وایستل شي چه اول د تفاهم او اعتماد فضا موجوده شي او بیا د دې مسئلې د حل لارې ته د رسیدو زمینه مساعده شي.

نو هر کله چه د دغې وینا له مخې پاکستان ته دا اعتماد حاصل شي چه په مطلق ډول د هېڅ راز قوي استعمال د پښتونستان په مسئله کښې، د افغانستان منظور او مطلوب نه دی او د اعتماد د فضا پیدا کولو د پاره طولاني وخت په کار دی، چه د پښتونستان مسئله تر هغه وخته طبعاً معطله پاته ده، نو څنګه کیدی شي چه هغوی په دغه باب کښې یو څه مجبوریت احساس کړي او زمونږ

موقف جدي وگڼي. زما په عقیده په دغه برخه تجدید نظر په کار دی، چه که دا پروگرام اولسي جرگې ته وړاندې کیږي، نو په دې برخه کې باید یو څه تعدیل راوستل شي چه د قناعت وړ وي. په دې پروگرام کې دوه ځله د اداري او عادي مصارفو لږولو او سپما ته اشاره شوي ده او دا ښيي چه حکومت په اداري مصارفو او عادي مصارفو کې څه کمول غواړي، ځکه ابي:

مونږ په ټولو برخو کې د هیواد د اداري نظام بهبود، د مقرراتو په ساده کولو، د چارو په ژر اجرا کولو، دا اداري مصارفو په لږولو او د دولت د دوايرو ترمنځ د همکارۍ په ټینګولو او د انسجام په پیدا کولو کې بولو. د دولت مصارف باید په عادي مصارفو کې د سپما د خیال ساتلو سره سره په داسې قطاعو کې وشي چه نتیجه یې د اقتصادي پرمخ تګ متضمنه وي.

وروسته له ځینو تذکراتو او اظهار نظر څخه وایم:

په دې پروگرام کې ځینې داسې مهم ټکي شته چه زه قلباً د حکومت موفقیت پکې غواړم او هیله لرم چه عملي نتایج یې د قناعت وړ وي.

زه به د یوه فرديیه حیث خپله فردي مرسته د هغو ټکو په عملي کولو کې ونه سپوم چه زه ورسره عقیدتاً موافق یم.

افغان ملت، جریده، کابل، د ۱۳۴۵ د وږي ۲۲ مه، د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۱۳ مه، ۲۳ مه گڼه

شخصي

دا کلمه چه له هرې کلمې سره يو ځای کړو د هغې رنگ داسې بدکاندي چه بيا څوک ورته په ښه نظر نه گوري.

وگورئ! "سړی" څومره لوړ او عالي مفهوم لري چه د اشرف المخلوقات په نامه يادېږي، مگر کله چه "شخصي" کلمه ورسره تعلق پيدا کړي، نو شخصي سړی ترې جوړ شي. همدارنگه د "کار" کلمه ده، که سړی چاته د کار سړی ووايي نو له دې نه لوی صفت بل نشته، مگر کوم کار ته که شخصي کار ووايو نو وزن يې ډير ښکته کېږي.

خير او مصلحت يا خدمت څومره ښه کلمات دي، خو چه شخصي ټکی ورسره ملگري شي، نو بيا خپل تقدس بايلي او شخصي مصلحت، شخصي خير او شخصي خدمت ډير ټيټ مقام پيدا کوي.

د يوې جريدې يا ورځپاڼې معنوي قيمت څومره لوړ دی، مگر که دغه شی حقيقتاً شخصي شو، نو بيا خپل ارزښت له لاسه ورکوي.

دغه شان د حکومت کلمه درواخله چه د شخصي کلمې په يوځای کېدو هر چاته بده ښکاري او نن سبا ټول خلک شخصي حکومت ته په سپکه گوري.

شخصي حکومت يعنې څه؟

د شخصي حکومت په مقابل کېنې ملي حکومت يا قانوني حکومت يادېږي. چه د دې دوه ډوله حکومتونو ترمنځ که د زمکې او آسمان فرق نه وي نو د جنت او دوزخ فرق خوار وروسته.

د شخصي او ملي حکومت په تعريف کښې وايي:
شخصي حکومت د يوه شخص يا څو تنو حکومت وي چه
د هغوی په خوښه حکومتي کارونه په شخصي اوامرو او احکامو
اجرا کېږي.

ملي حکومت هغه دی چه د ملت د نمايندگانو (پارلمان) اعتماد
حاصل کړي او پارلماني مسئوليت ته غاړه کښېږدي.
دغه راز تعريفونه که صحيح هم وي. نو کافي خو نه دي او ډيره
نيمگړتيا پکښې موجوده ده.

کيدی شي چه يو حکومت ملي پارلمان ولري او دشورا په
اعتماد منع ته راشي، مگر اجراءات يې شخصي وي، يعنې:
شخصي حب و بغض، شخصي آشنایي او شخصي انتقام، شخصي
روابط او شخصي اغراض د خلکو په سرنوشت او سياسي يا مدني
حقوقو کښې ډير دخل ولري.

پارلمانونه چه هر چيرته وي، د حکومتونو له ټولو اجراءاتو، نه
خبرېږي او د مداخلې حق هم پکښې نه لري. قوانين هم هيڅکله داسې نه
جوړېږي چه د حکومت ټول اختيارات له خپلو صريحو احکامو لاندې
راولي او ټول کلي او جزئي اجراءات په خپل لاس کښې ونيسي.

په کومو هيوادو کښې چه اصول او قوانين په ډير ابتدايي او
نيمگړي حالت کښې دي، هلته خود کباردارانو او زممامدارانو لاس
ډير آزاد دی او هر څه کولی شي، مگر چيرته چه پارلماني او قانوني
حکومت ډيره اوږده سابقه لري او د تکامل مراحل يې طی کړي وي،
هلته هم که اجرائيه قوه د تعليم او تربيت په لحاظ او د اجتماعي
تقوا له حېثه له صالحو اشخاصو نه متشکله نه وي، نو د قانون له
خلاگانو او له قانوني تاويل او اهمال څخه ډيرې شخصي استفادې
کيدی شي. که نور هيڅ نه وي. هغه قدرت چه د دولتي شاغلو او
مقاماتو او د اقتصادي تشکيلاتو له ناحيې د اجر او مزد، د معاش
او انعام، د عزت او اعتبار او د اختياراتو د ورکړې له لارې

د حکومت په لاس کېښي شته. هغه خو ارومرو د حکومتي اشخاصو د خوښې او رضا تابع وي او په شخصي علايقو اتکا لري. د مثال په ډول سړي ويلي شي چه د ماموريت او استخدام قانون، حکومت ته دا حق ورکړي چه يوه مامور ته د کفالت په ډول د يوه لوړ مقام چوکۍ ورکړي او د ټيټې رتبې خاوند نه لوی سړي جوړ کړي. نو که چيرې په قانون کېښي د دغه کار د پاره د تعليم په لحاظ د تخصص کومه علمي درجه هم شرط وي کيدی شي چه څو تنه دغه درجه او استحقاق ولري، خو ځينې له ځينو نه د ذاتي استعداد او اخلاقي فضايو په وجه استحقاق ولري، مگر حکومت ترينه هغه څوک انتخاب کړي چه شخصي منظور پکښې تامينيږي، که څه هم له نورو نه ټيټ او ښکته وي. بلکه کيدی شي او شوي دي چه هغه قانوني شرط هم له پښو لاندې شي او بې استحقاقه يو سړي په شخصي وسايلو او روابطو د مستحقينو ځای ونيسي، دغه راز شواهد سړي په هر وخت او هر ځای کېښي بنودلی شي، مگر د دې لامله چه مقاله او مضمون شخصي رنگ پيدا نه کړي او شخصي تعرض ونه گڼل شي، له يادونې نه يې صرف نظر په کار دی.

بله دا چه په هر وزارت کېښي د رتبې په لحاظ مساوي چوکۍ او مقامونه شته چه د کار د نوعيت او اهميت په لحاظ ډير تفاوتونه لري او واکداران کولی شي چه يوه سړي ته په هماغه يوه رتبه د شخصي ارتباط په وجه، ډير ښه کار په ښه ځای کېښي وسپاري او هغه بل ته په يوه مشکل ځای کېښي مشکله وظيفه تعين کړي.

په شخصي حکومت او شخصي نظام کېښي چه د ماموريت مهم مقامونه او واره دار منصبونه په شخصي روابطو او علايقو ورکول کيږي، هلته بيا په لياقت او فعاليت باندې اتکا له منځه ځي او هر څوک ځان مجبور گڼي چه په هره وسيله د چا رضا ځان ته حاصله کړي. په دې صورت کېښي استعدادونه عاقل پاته کيږي او د شخصيتونو د جوړيدو، لوييدو او ښکاره کيدو لاره بنديږي.

د حریت او آزادی، یا د انساني کرامت ساتنه په دغسې نظام کښې له امکانه وتلې خبره ده، ځکه چه په دغسې حال کښې د بیدارۍ روحیه حاکمه وي او حکومت د اجبار په حکم خلک خپلې غلامۍ او بندگۍ ته رابولي او ماموریت د شخصي نوکرۍ رنگ اخلې.

په کوم هیواد کښې چه ماموریتونه د یوه شخص په بدلون گډوډ شي، څوک بې له څه جرم او جنایته له لوړو څوکیو ښکته راولویرې او څوک بې له کوم ښکاره خدمته آسمان ته وخیږي، که د چا قواره د چا خوښه نه شوه هغه ته لزوماً تقاعد ورکړي او که له پامه یې ښه راغی نو د تقاعد مړی بیرته ژوندی کړي یعنی (یحيي و يمیت. تعز من تشاء و تذلل من تشاء)، خپل کار او صلاحیت گڼي، هلته به څوک څنگه له شخصي نوکرۍ نه ځان خلاص کړي او دقانون په حاکمیت باور وکړي. په دغه راز شخصي نظام کښې صداقت، فعالیت، لیاقت او کار داني له موده لویږي، چاپلوسی، سریتول، ذلت قبول، د چا په دروازه کښې دریدل او د چا دپاره پرویگندونه کول د ترقۍ او پیشرفت وسیله گڼل کیږي.

په کوم هیواد کښې چه د حکومت له دستگانه نه، شخصي اغراض، شخصي تمایلات او د خپنۍ او خپلوۍ نفوذ او تسلط طرد شوی دی او یوازې لیاقت، د خدمت سابقه، قانوني حقوق د ماموریت اصل و اساس وي نو بیا به رښتیا خلک دا وبلې شي چه مونږ د شخصي حکومت محکوم نه یو، بلکه د ملي او قانوني حکومت خاوندان یو.^۱

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
په نطفه کښې یې لاوړني که د چا وي

^۱افغان ملت، جریده، کابل، د ۱۳۴۵ د ۲۹ مې، ۱۹۶۶ د ستمبر ۲۰ مه، ۲۴ مدگنه

سخاوت نه دی قرباني ده

وايي چه په صدر اسلام كښې اسلامي ورورولي ډيره ټينگه وه او مسلمانانو درحم او عاطفې ډير ښه مثالونه قايم كړي دي چه يو مثال ئې د څو تنو اصحابو هغه قصه ده چه د غزا په ميدان كښې د تندي له لاسه د مرگ په انتظار كښې وو او يوه صحابي په ډير مشكل دوى ته لږې اوبه راوړسولې چه ټولو ته نه بسيدې. دا اوبه چه په دغسې تنده كښې يوه ته وړاندې شوې هغه د پيرزوينې او لورينې له مخې اشاره وكړه چه هغه بل ته يې وركړه، هغه هم په همدغسې عاطفه له خپل ځانه هغه بل مستحق وگاڼه او دغه كار تسلسل پيدا كړ. كله چه اوبه وروستي سړي ته ورسېدې دغه څو تنه جل وهلي په حق رسيدلي وو او اوبه همدغسې پاتې وې.

دې پيرزوينې څو تنه يو له بله قرباني كړه، مگر د قرباني او لورينې ډير ښه يادگار ئې نورو ته د عملي درس په صورت پريښوده او دوى ته ئې هم ابدي حيات وباخښه.

پوهيږئ! دا قصه څنگه رايا ده شوه؟

سرکال په افغانستان كښې اوبه بيخي لږې وې او د تندي ډير لوى خطر موجود دى چه د كريليا ياد تازه كوي.

له دې تندي سره لوږه هم ملگري ده، زمونږ څاروي د وچكالي په وجه وايته نه مومي او په ځينو ځايو كښې د ځكلو اوبه هم نشي پيدا كولى. په همدغه وجه حكومت او شورى د اجبار له مخې دا قانون

پاس کړ چه خپلې رمې د نورو ملکونو قصابانو ته وسپاری، په همدغه حال کېنې چه وابنه (علوفه) زمونږ حیاتي مسئله ده او حکومت پخپله خط مشي کېنې ډیره مهمه ښودلې ده بیا هم حکومت (د اوریدو له مخې) زمونږ ایرانی وروڼو ته اجازه ورکړې چه زرھاو غواگانې او غواښي د څر د پاره د افغانستان ورشو ته راولي او زمونږ له وښو او علوفې څخه جایزه استفاده وکړي.

په دغسې حال کېنې له ایرانی وروڼو سره دغه راز مرسته مونږ ته د صدر اسلام د تېرو او جل وکړلو قصه را یادوي چه له ځانه ئې په بل باندې پیرزوینه ډیره وه.

په داسې وخت کېنې چه سړی د مجبوریت په حکم بل ته د گدائی کچکول نیسي له نورو سره دغسې مرسته ډیره لویه قریاني ده. په رښتیا چه مونږ د خودخواهۍ له مقام نه تیر شوی او د غیر خواهی درجې ته رسیدلي یو.

خپل څاروي له لاسه ورکول او د یوه گاونډي هېواد څاروی وقایه کول سخاوت نه دی ایشار او فداکاری ده چه مونږ ئې کوو. مگر افغاني همت او خاصیت اجازه نه راکوي چه خپل احسان اعلان کړو که څه هم خپل استرحام اعلانوو یعنی خیر غوښتل نه پتوو او خیر رسول پتوو.

خدای دې وکړي چه په دغسې نیک کار څوک انتقاد ونکړي او له ملي مصلحت نه ئې لرې یا مخالف ونه گڼي.

افغان، جریده، لومړی کال، لومړی گڼه

۱۳۵۰ د وږي لومړی

۱۹۷۱ د اگست ۲۳ مه

دا لیکنه د (ناظر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

کیست؟

آنکه: نه سبک است و نه گران، نه بدکار است و نه نیکوکار،
نه سرد است نه گرم، نه مترقی است و نه مرتجع.
آنکه: ساقی هست و باده نوش نیست، بینا هست و بدبین
نیست، خاین نیست اما خایف هست، صاحب نیست و صاحب
سلوک هست.
آنکه: هم لعل بدست آرد و هم دل یار، هم به میخ زند و هم به
نعل، هم تیکه دار است و هم بر آوردی، هم ادیب است و هم مودب.
آنکه: دزد نیست و با دزد دهن جوال گیرد، ملی نیست و بین
المللی است.
آنکه: صاحب نظر است و بنظر دیگران بیند و در مقام آمر
فروتنی مامور را نگهدارد.
آنکه: بحق چشم پوشد و بر لاجورد نیز، قاچاق را بد گوید و
قاچاق بر را محترم شمارد، از مسئولیت نهر اسد و از افتخار
بترسد.
آنکه: حد خود و حق دیگری را بشناسد و از موقع شناسی بهره
کافی و واقعی داشته باشد.
جواب: معنیر و باب دندان روز.^۱

^۱افغان، جریده، لومړی کال، دوهمه گڼه

د ۱۳۵۰ دورې ۸مه

د ۱۳۷۱ د اګست ۳۰مه

این نشریه نام مستعار (نوآور) نشر شده است.

شوری

اوس مونږ دواړه مجلسونه (ولسي جرگه او مشرانو جرگه) شوری بولو پخوا یوازې ولسي جرگه د ملي شوری په نامه یادیده او مشرانو جرگې ته مو "اعیان" ویلی. د اعیانو په مجلس کښې د ملت انتخاب څه برخه نه درلوده او ټول اعضاء یې انتصابي و. د اساسي قانون نوم هم اصول اساسي و چه تطبیقي جنبه یې ډیره خواره وه. هغه حقونه او صلاحیتونه چه اوس اساسي قانون، شوری او مخصوصاً ولسي جرگې ته ورکړي دي اصول اساسي شوری او اعیان ته نه و ورکړي.

هغه وخت د ملي شوری او د اعیانو رئیسان د وزیرانو په مجلس کښې په ښکاره شامل و او د کابینې د غړیتوب افتخار یې درلود. حکومت هغه وخت د یوه رسم په حیث هم د ملت د نمایندگانو اعتماد ته څه حاجت نه درلود بلکه وکیلانو به شوری ته د حکومت له خوا اعتماد نامه یا اعتبار نامه راوړله او د شوری غړو به د اصول اساسي په موجب د حکومت په نسبت د صداقت او وفاداری لوړه کوله.

لنډه دا چه حکومت د دغسې شوری خاوند و او په همدې معنی ورته پارلماني حکومت ویل کیده چه پارلمان ئې په لاس کښې و، بلکه یو جز ئې و.

د دغسې پارلمان لرلو افتخار مونږ ته له ۱۳۱۰ هـ ش څخه حاصل دی چه اوس ئې عمر له څلوېښتو کالو نه اوږې.

وايي چه وږې ته سړې هم غوښه وي، ځکه مونږ په دغسې شوری هم شکرونه ایستل او لویه عطیه مو گڼله.

کله چه نوی اساسي قانون منځ ته راغی نو په ۱۳۴۴ هـ ش کښې د نوو ایجاباتو له مخې نوې شوری منځ ته راغله چه له پخوانی شوری نه ئې د کم و کیف په لحاظ ډیر فرق وموند حتی چه هويت او ماهیت ئې تغیر وخور او جنس ئې بدل شو.

که سړی محض نامه ته ونه گوري نو دا شوری او هغه شوری په یوه چوب خط کښې نشي راتلی او د دې پرځای چه دغه دوه روستی تقنیني دورې دولسمه او دیارلسمه وپولو باید لومړی او دوهمه دوره ورته ووايو او نوې شروع ئې وگڼو. اوسنی شوری چه یوه دوره ئې تیره شوه او بله ئې نیماني ته ورسیده بلاشبیبه لکه می عیب او هنر دواړه لري.

کوم وظایف او صلاحیتونه چه اساسي قانون شوری ته ورکړي دي تراوسه ترینه شوری صحیح او کامله استفاده نه ده کړې او حکومتونو ئې هم ښه هرکلی نه دی کړی.

اوسنی حکومت چه له تیرو حکومتو څخه په اساسي قانون زیات معتقد معلومیږي او د قانون شکنی الزام لاپرې نه دی لگول شوی بیا هم د حکومت په ترکیب باندي د اساسي قانون له مخې قانوني اعتراض وارد دی.

هغه وخت چه دغه حکومت د تشکل په حال کښې و او د دې نوی شعر لومړنی مطلع معلومه شوه د نظر خاوندانو ته دا پتسه ولگیده چه د اساسي قانون حقوقي ارزښت څومره دی؟ همدغه

وخت د ځينو علاقمندانو علاقه کمه شوه او د اميد سترگې ليجنې شوي. اساسي قانون که په عمل کېنې هرڅنگه وي په نظر کېنې خو محترم دی او که په نظر هم نه وي په وينا کېنې خو مقدسه ملي وثيکه ده او د اصلاحاتو غوښتونکي ورسره قلبي او روحي علاقه لري.

شوری په سياسي لحاظ مونږ ته ډير ارزښت لري. همدغه ملي دستگاه ده چه حکومت ته ملي او قانوني صبغه ورکوي او خلکو ته دا نيسي چه حکومتونه د ملت د نمايندگانو په اعتماد منځ ته راځي او په سلب اعتماد ئې له منځه ځي. د مملکت بودجه دشوری په تصويب اړه لري، قوانين شوری تصويبي، مساوات او معاهدات د پارلمان په خوښه صورت نيسي او خارجي سياست هم د ملي فکر او نظر تابع دی.

کله چه حکومت ولسي جرگې ته خط مشي وړاندې کوي، د وکیلانو راډيو ئې ازاد نطقو نه په داخل او خارج کېنې د سياسي ديموکراسي او د بيان د ازادئ ډيره ښه مظاهره او مسابقه ده چه نظير به ئې په نوره دنيا کېنې نه وي، مگر په اقتصادي لحاظ زمونږ شوری دومره ډيره د ستاينې وړ نه ده.

د شوری ډيره مهمه وظيفه د قوانينو تدوين او تصويب دی بلکه اصلي او اساسي کار ئې همدغه دی مگر په ديارلسمه دوره کېنې چه دوه کاله ئې تير شوه د قانون يوه مسوده هم د اولسي جرگې عمومي مجلس ته نه ده وړاندې شوې او په دې برخه کېنې ئې فعاليت د صفر په درجه کېنې دی.

په دوولسمه دوره کېنې چه لس قانونه د اولسي جرگې په عمومي مجلس کېنې تصويب شوه يوازې د اولسي جرگې اصول وظيف داخلي، د رسمي جريدې قانون، د بين المللي موافقت نامو او د اعتبارنامو قانون نافذ شوه او نور قوانين: «د احزابو قانون، د ولايت جرگو قانون، د بناواليو قانون، د انتخاباتو قانون، د ازدواج

قانون، د زمکو د سروې قانون، د مدافع وکیلانو قانون، تراوسه نافذ نه شوه او شوي کارونه به پاتې شوه. که سړی داسې فکر وکړي چه شوری یوازې د نمایش د پاره نه ده، بلکه یوه فعاله تولیدي دستگاه ده چه باید هر کال یو څه قوانین صادر کړي نو بیا یقیناً دغسې شوری ته غیر اقتصادي ویلی شوو.

هغه څو سوه ملیونه افغانی چه وکیلان ئې په استهلاکي ډول په انتخاباتو کښې مصرفوي او هغه د کال تقریباً څلویښت ملیونه افغانی چه د شوری په بودجه کښې په ملت تحمیلېږي نوره گټه نلري یوازې د بودجې تصویب او د خارجي قرضونو د منظورولو د پاره دا دومره بیسي مصرفوو او بس.

دغه راز پارلمان داسې مثال لري لکه چه سړی د اوبو ډنډولو د پاره ډیر لوی بند په ډیر زیات لگښت جوړ کړي مگر د آبیاری کار ترینه ناخلي بلکه د یوې شاعرانه منظري په حیث ئې ننداره کوي او په تش لیدو ئې خوشحاله وي.

په اجتماعي لحاظ هم دغسې شوری ډیره مفیده نه معلومېږي، په کوم هیواد کښې چه سیاسي فعالیتونه او سیاسي احزاب موجود نه وي او خلک د خانانو، ملکانو، صاحبانو او سرمایه دارانو په بند کښې وي او حکومتونه هم په همدغه اشرافي طبقه اتکاء لري شوری ته هم اکثر همدغه اشخاص یا د دوی مخلصان راځي چه د مترقي قوانینو او اساسي اصلاحاتو امید له دغسې شوری نه هیڅکله نشي کیدی بلکه د ممتازي طبقي طبقاتي امتیاز نور هم تقویه کيږي او غوړي لاغوړ شي.

اوس سړی په شوری کښې داسې اشخاص ويني چه پخوا به ئې د خان یا بهای په حیث یوازې د ولسوال یا والي په بڼه نظر افتخار کاوه، مگر اوس ئې د شوری له برکته په وزیر یا جدارعظم سترگې نه ډکيږي او غرور ئې یو په لسه زیات شوی.

دا دی دشوری حال چه په ډیر اجمال او اختصار د یوې لنډې مقالې په چوکاټ کېښي وښودل شو او محض اشاره ورته وشوه مگر د دې معنی دا نه ده چه د داسې شوری له وجود نه عدم یې ښه دی، بلکه صحیح معنی ئې دا ده چه دغه ملي دستګاه باید فعاله او مجهزه شي او د دیموکراسۍ اېجاباتو او غوښتنو ته صادقانه لېیک وویل شي. یعنی سیاسي بهره برداري ترینه ونشي بلکه د ملي سیاست او ملي قدرت د منبع په حیث وگڼل شي. که اوسنی حکومت لکه چه گومان کیږي د دیموکراسۍ او اساسي قانون د تطبیق رښتیني اراده لري او خپل تاریخي مسئولیت ته متوجه وي نو د شوری د رشد او تکامل د پاره د سیاسي احزابو قانون، د ښاروالیو قانون، د ولایت د جرګو قانون تر هرڅه دمخه جدي او فوري توجه غواړي چه د میاشتو او ورځو په ځای دقیقې او ثانیې پکښې حسابي ارزښت لري.

د سیاسي احزابو او د ولایت جرګو قوانین د اساسي قانون په نظر کېښي دومره مهم او عاجل و چه ۱۳۴۳ کېښي ئې انتقالی حکومت مکلف او موظف کړ چه دغه دوه قانوني مسودې په ۱۳۴۴ کېښي د انتقال د دورې له ختمیدو سره سم شوری ته د شوری په آغاز کېښي وړاندې کړي او د ځنډیدو مجال ورنکړي. نو هغه کسان چه د حکومتونو د نوعیت او ماهیت پیژندلو د پاره معیارونه ټاکي د سیاسي احزابو مسئله د یوه شاخص په حیث گڼي او په هغه دغه نه قانع کیږي.^۱

^۱ افغان جریده، لومړی کال، دوهمه گڼه

د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه

د ۱۹۷۱ د اگست ۳۰ مه

د آشنای په یاد

د اشنای اصلي نوم غلام علي و، خو بيا به خلکو جناب عالي بالی

دی اول د خان سړی و بیا د خان سړی شو، مگر خلکو ته ئې خان ملي سړی ښووی. هر څه چه و سړی د کار سړی و او د ترقی تومنه ئې په وجود کښې زیاته وه ځکه ئې له خانه د خان په پیشرفت کښې هر راز کار واخیستی او پخپل وجاهت ئې د یوه او بل حسن نظر جلب کی.

دده لوی مهارت دا و چه له مختلفو عناصرو او متضادو مزاجونو سره یې سازش کولی شو یعنی له خان سره خان و او له جان سره جان، له ملک او خوجه یسین دواړو سره ئې سر ښوراوی او بیا ئې د سرکار کور ته لازه پیدا کړه او د سر سړو سره اشنا شو.

د بدایانو پېژندگلوې خو کیمیا ده او ډیر ژر سړی له خاورو نه پورته کوي ځکه ئې دی هم ورځ په ورځ د قارون گنج ته ورنږدې کی. دی بدای شو مگر بدای او بدایی ته ئې بد ویل.

دی په دې راز ښه پوه شوی و چه سرمایه پیدا کول او سرمایه دار به بد ویل ډیر عاقلانه کار دی.

سړی باید دا کار د دې زمانې له ځینو پیرانو او بزرگانو نه زده کی چه په ملیونو شته به لري او شتمنو ته به بد وایي.

دی ډیر ژر په دې خبره پوهیدی چه راشه! له سرمایه دارئ سره سره د اولس په خواری او غریبئ خان خپه خپه کوه او د قومي خدمت او ملي درد په چیغو او نارو خان لیدرئ ته جوړ که.

په دې کار کښې هم سړې بريالۍ وختی او د دې لامله چه وریجې او غوښې نې په کاله کښې ډیرې وې نو د ځوانانو ټولنه به اکثره د ده پرځای کیده.

په ظاهره خوبه دی په کوم منور او فاضل سړي پسې په لاره تی، مگر خلکو ته به نې داسې ښووله چه دا راز خلک ده دمخه کړي دي او هرې خوا ته نې چه بیایي بیولای نې شي. دی یو جامع سړی و او له مختلفو طبقاتو سره نې تار درلودی.

د ورځې ملگري به نې بیل و او د شپې یاران به نې نور وو. له وگړو سره نې همدردی او عشق و علاقه ډیره ښکاره وه مگر د بزم مجلسونه نې له نورو سره وو.

د ورځې د قام خدمتگار و او د شپې د حسن غلام. د ده په شخصي ژوند او اجتماعي نظریاتو کښې ډیر فرق لیدل کېدی.

دی د اجتماعي عدالت ډیر طرفدار و مگر په کاله کښې نې د خپلو ماینو ترمنځ د عدالت نوم هم نشو اوریدلای. ده به کله کله د ظرافت په ډول ویل: جماعي عدالت څه کوی په اجتماعي عدالت پسې وگړی.

سړی باید اجتماعي وي او علاقه نې یوازې د کاله میرمنې پورې منحصره نه وي. ده پخپل حیات کښې د فیضه ډک مختلف ماموریتونه وکړه او بې له دینه چه رشوت واخي یا خیانت وکړي د ډیرو شتو او جایدادونو خاوند شو.

ده به چه هر ماموریت کاوی غرض او مطلب به نې د کام خدمت و مگر سړی طالعمن سړی و او په هر کار کښې به چه و په کاله به نې د پیسو لښتي راسم و او دنیا به ورپسې د سپي غوندي منلې وهلي.

دی ډیر فعال او نه ستړی کیدونکی سړی و چه علاوه په رسمي او اصلي وظایفونې په نورو پتو خواوو کې کارونو کې هم ډیره لویه برخه درلوده.

ده مصروفیت ډیر زیات و، چه کله کله به یې د چارو ملاقات دپاره وخت نه درلودی. یوه ورځ چا ویل ډیره ارزو لرم چه له ده سره وگورم او د قومي خدمتونو په باب ورسره وژغیریم، خودا یوه هفته ورپسې سرگردانه گرزم او نه یې شم لیدلای.

نن هم دی مازیگر د امریکې د سفارت له یوه غړي سره گوري او بیگانه له کوم روسي سره وعده دار دی، ده په خارق العاده صفاتو کې یو صفت دا و چه په ځینو لویو مقتدرو کسانو به یې په مجلسونو کې په ډیر جرئت انتقاد کاوی او د سر سرو ته به یې بد ویل مگر سره له دې به هغوی ورته پخپلو خاصو مجالسو کې خای ورکاوی او سړی به ورځ په ورځ نور هم معتبریدی.

سړی چه په حقه وي هېڅوک څه زیان او ضرر نشي ورسولای او خدای پرې دښمن هم مهربانه کوي.

اشنای په خوارانو او غریبانو باندې ډیر زهیر و مگر خوار و غریب ته یې هیڅ نه ورکول چه تریبه یې خرابه نشي او په مفت خواری عادت نشي.

دا و د مرحوم اشنای صفات او ممیزات چه د ده د شخصیت د معرفی په غرض بیان شوه خدای دې پر ورحمیري^۱

^۱افغان، جریده، لومړی کال، دوهمه گڼه

د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه

د ۱۹۷۱ د اگست ۳۰ مه

دا لیکنه د [چېستان نوښ] په مستعار نوم خپره شوي ده.

جریده ننگاری

دا هم مهمه ده چه سړی د چا کار او عمل ته وگوري چه څه کوي او څنگه ئې کوي؟ مگر تر دې دا لاهیره مهمه ده چه په دې کښې فکر وکړي چه د څه د پاره ئې کوي او څه غايه لري؟ د کار په بڼه والي او بدوالي کښې غرض او غايه ډیر دخل لري بلکه د کار ماهیت بدلوي.

وگورئ! د پناک خدای اطاعت او عبادت څومره بڼه کار دی مگر که دغه کار څوک د ریا او د خلکو د غولولو د پاره کوي نو بیا له دینه لوی مصیبت بل نشته. یو عارف شاعر وايي:

د ریا تسر ناقبوله عبادتـه

د ساقی په میو مست او خراب خوښ یم

جنگ او جگړه څومره بد او ناوړه کار دی مگر که د حق او عدالت د قیام دپاره او د وطن د دفاع په منظور وي نو بیا د مقدس جهاد مفهوم پیدا کوي او ماهیت ئې بدلیږي.

همدارنگه حکومت د حکومت دپاره بې له بادارۍ او حکمرانۍ بل مفهوم نلري او که حکومت د خلکو د خدمت د پاره وي نو بیا د وطن د خدمتگاری بڼه پیدا کوي او زمامداران پرې افتخار کولی شي.

جریده نگاري او ليکوالي که د يوه عالي منظور د پاره په يوه مقدسه ملي او اجتماعي غايه او پايه بنا وي او د خوف او طمع له اغيزو لاندې رانشي نو ډير مبارک کار دی چه جهاني او دايمي ارزښت لري، مگر که د تجارت وسيله او يا د شخصي سياست او قدرت د لاس له وي نو بيا له دې نه خيست شغل بل نشته. په دغه صورت کښې ليکوالي او نگارندگي حقايق نه منعکس کوي مسخه کوي نې او د افکارو د توير په ځای د بصيرت سترگې پندوي.

دغه راز جریده نگار د اجير په حيث استخدوميږي او د شخصي اغراضو بار وړونکی يابو ترې جوړيږي، يو ليکوال او جریده نگار بايد تر هر څه دمخه پخپل حيثيت او شخصيت ايمان ولري چه ځان په هيجا او هيڅ شي خړځ نکړي او د فکر او عقيدې آزادئ ته په ډير لوړ قيمت قايل وي. د پوهې له خپرولو او د نورو له پوهولو سره بايد عشق ولري. خپلو عقايدو او نظرياتو د پاره هر راز قرباني ته تيار وي او هغې ته په ډير اهميت وگوري. جریده نگار بايد هيڅکله خپلو شخصي عقودو او تمايلاتو ته اجازه ورنکړي چه د مسلکي انحراف موجب شي او وظيفه نې متاثره کړي.

په دې کار کښې يوازې فني او هنري مهارت هم کافي نه دی که د ليکلو او افادې طرز هرڅومره ښه وي او معنوي ارزښت ولري بيا هم د ليکوال شخصيت ډير موثر دی.

لکه چه پو وزير او صدراعظم د پارلمان اعتماد ته ضرورت لري يو ملي ليکوال او جریده نگار د خلکو اعتماد او حسن نظر ته لادير محتاج دی.

دا اعتماد په اسانه څوک نشي گټلی او په ډيرو فداکاريو لاس ته راځي چه ساتنه ئې له لاس ته راوستلو نه هم گران کار دی.

همدغه د خلکو اعتماد دی چه د وطن مطبوعاتو ته د څلورمې قوې په حيث په حکومت باندې د نظارت او حکمیت حق ورکوي. دا اعتماد متملقین او اپرچونستان نشي حاصلولی او اجیران ترینه محروم دي. د خلکو په اذهانو باندې هغه لیکوالان او جریده نگاران حکومت کوي چه خلکو ته د حق پرستی او وطن دوستی امتحان ورکړي او د آزادی علمبرداران وي.

جریده نگاري ډیره مقدسه وظيفه ده چه باید په ډیر اهتمام نې تقدس وساتل شي او دا مبارک شغل ملوث نشي.

د قلم خاوندان او جریده نگاران باید کوبښ وکړي چه دغه څلورمه قوه وجود پیدا کړي. دا کار سرکاري جراید د سرکار له سیوري لاندې نشي کولی. د دې کار لپاره په آزادی مین نه ویریدونکي خلک په کار دي چه ملي او مسلکي شخصیت ولري یا ددغسې شخصیت د پیدا کولو اراده ورسره وي.

هو! څوک چه دا کار کوي هغه باید د شخصیت خاوند وي یا د شخصیت خاوند شي.

خو:

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
په نطفه کښې یې لاوژني که د چا وي
چوکسی نه ده شخصیت دی د ساتلو
دې خبرې ته دې هر وخت پام د تا وي^۱

^۱ افغان جریده، لومړی کال، دریمه گڼه.

د ۱۳۵۰ د وږي ۱۰ مه

۱۹۷۱ د سپتمبر ۶ مه

د خط مشي په رڼا کېښي

کله چې يو حکومت د تشکل په حال کېښي وي او خپله خط مشي ترتيبوي نو د هېواد، اقتصادي او اجتماعي اوضاع مطالعه کوي او هغه څه چې د موجوده حال د ښه کولو د پاره کولى شي خلکو ته ئې د کولو وعده ورکوي. په دغه ډول د حکومت او ملت ترمنځ يو اجتماعي قرار داد انعقاد مومي او حکومت د ملت اعتماد حاصلوي.

ددې له امله چې د خط مشي په هره برخه او هر ټکي باندې ولسي جرگه هر راز بحثونه، اعتراضونه او تبصرې کوي حکومت د مسؤليت له احساس سره د خط مشي په ترتيبولو کېښي له دیر غور او دقت څخه کار اخلي او د واقعیتونو په اظهار کېښي دیر محتاط وي.

حکومتونه عادتاً کوشنې کوي چې د خلکو اميد په یاس بدل نه شي او د تیرو حکومتونو اعتبار نه څه وساتل شي ځکه چې ددوی اعتبار وریوري ترلی دی.

نقادي او د حقايقو افشاء كول د حكومتونو كار نه دي بلكه لمر په گوته پټول سياسي مصلحت دي.

هغه وخت چه واقعيتونه د عصري ميرمنو په شان بيخي بي پردې شي نو دوي ورته مخ لوڅي وايي او د نهضت نوم پرې ږدي. غرض دا چه حكومتونه ترڅو چه ډير مجبور نشي رښتيا نه وايي.

رښتيا نه ويل دا معنی نلري چه حكومتونه دروغ وايي، بلكه پټه خوله پاتې كېدل او نه ويل ئې معنی ده.

په دغه اساس هغه څه چه بايد په خط مشي كښي د اداري نارسايي او بي نظمي گڼل شوي وي په حقيقت كښي اداري د اوسني حكومت خط مشي په نسبي ډول د رښتيا ويلو پانگه لږ څه زياته لري. د دې حكومت واقعيني او اخلاقي سجيې او د دې وخت د مجبوريتونو تقاضا غوښتنه كوله چه خلك د وطن له حال او مال نه نسبتاً زيات خبر شي او د مشكلاتو تحمل او مقابلي ته آماده شي.

په دې خط مشي كښي د حكومت دغه اعترافات د ملاحظي وړ دي.

"د ژوندانه په مهمو اړخونو كښي د قوانينو نشتوالی، له ډيري بي نظمي څخه انارشي ته نږديوالی، اقتصادي ركود او دملي عوايدو په سلو كښي له درې څخه كموالی، د باقياتو د تحصيل قدرت نلرل، د صادراتو او وارداتو او همدارنگه د دولتي عايداتو او مصارفو ترمنځ عدم توازن، د خارجي قرضونو او سودونو دروندوالی، د اداري سيستم نارسايي، دقاچاق، اختلاس، رشوت او احتكار ورځ په ورځ زياتوالی او بالاخره سر په سر وچكالي چه لوږه او تنده ئې لازمي نتيجه ده... دا دی د مملكت حال چه د حكومت په رسمي ژبه رسماً خلكو ته اعلاميري او هرڅوك د وطن حال او مال ته په جدي ډول متوجه كوي.

دغه رښتيا ويل په عين حال كښې دا هم ښيي چه حكومت د خپلو اسلافو نه د مملكت اداره په څنگه حال كښې له څومره نيمگړتياو سره په لاس كښې اخلي؟ كله چه دا حكومت د افغانستان اداره بل ته تسليموي ښايي چه هېڅ باقيداري به ونه لري، بلكه څه قدر به لافاضل شي.

په دغسې وخت كښې چه يو حكومت د دغو ټولو مشكلاتو له فهم سره په دغسې شرايطو كښې د راتگك جرئت كوي او قرباني ته حاضرېږي دا نه ده معلومه چه د سمون او بهبود په لاره كښې څه كولى شي.؟ د وچكالي رفع كول او د رحمت بارانونه وړول خود خدای كار دى او له حكومت نه ئې توقع نشي كېدى، د قرضونو دروند بار خو هم څوك نشي سپكولى، بلكه د مجبوريت په تقاضا دا پېتى بايد نور هم دروند شي.

قانوني خلاكاني ډكول هم څه اسانه كار نه دى. هغه شوري چه په شپږ كالو كښې د احزابو ډېر مهم او ډير عاجل قانون په كرسى نشي كښنولى او حكومتونه يې له نامه څخه ويريږي له دغسې شنډې دستگانه نه د قوانينو د توليد اميد نشي كيدى. د اقتصادي حالت د ښه كولو د پاره دمعدنو استخراج هم له تصور نه وتلى كار دى، څوك چه خپل ماليات او محصولات د ځينو مقتدرو اشخاصو له جيب نه نشي راويستلى هغه به څنگه په تش لاس د حاجي گلك اوسپنه د غرونو له تل څخه راوباسي؟

څه شى چه نسبتا ممكن معلوميږي هغه د نارسا اداري سيستم سمون او فعال كول دي. دا كار كه هر څومره مشكل دى مگر غير ممكن نه دى. كه حكومت په ټينگك عزم او هغه جرئت چه په حكومت قبلولو كښې ئې وښوده عملا دا كار شروع كړي ښائي چه د يوه لوى مادي او معنوي بدلون اساس كښېږودل شي او په مملكت كښې نوې سا وچليږي.

که دا اداره په عمل کښې ښکاره شي چه حکومت په رښتیا د اداري قدرت خاوند دی او د خلکو ژوند ښه کولو ته ئې په ایمانداري ملاتړ لې د مملکت سیاسي حیثیت به له دې نه ډیر لوړ شي او جهاني اهمیت به ئې ډیر زیات شي. ځکه چه یو ژوندي حکومت به منځ ته راشي او ملي قدرت به ورسره وي، په دغه صورت کښې به خارجي امدادونه بې له استرحامه په دواطلبانه ډول افغانستان ته متوجه شي او هرڅوک به ورته په اعتنا وگوري.

د قاچاق، اختلاس، رشوت او احتکار معیار به ډیر راټیټ شي او د باقیاتو د تحصیل ځنډونه به له منځه لاړ شي چه اقتصادي بهبود ورسره تړلی دی.

دا کار د خولې په خبرو نه کیږي او داسې اقداماتو ته ضرورت لري چه په مفسدانو زلزله راولي او ټکانونه ئې ځینو لویو کورو ته صدمه رسوي.

دغه راز کارونه محتاط او محافظه کار حکومتونه نشي کولی او یوه مقدس عشق ته ضرورت لري.^۱

^۱افغان جریده، لومړی کال، څلورمه ښځه

د ۱۳۵۰ د وږي ۲۲ مه

د ۹۷۱ د سپتمبر ۱۳ مه

گریز ماهرانه

هستند کسانی که به مهارت کلام از دروغ گفتن گریز ماهرانه نمایند. یعنی نه دروغ گویند و نه راست، به این مطلب وقتی پی بردم که دوست دانشمندم به من حکایت میکرد. روزی در یکی از جراید مقاله ای بنام مستعار نشر گردید، که نظر این و آن را جلب نمود و یکی از دوستان از من پرسید ایسا میدانید فلان مضمون مال کیست؟ نزدیک بود در جواب بگویم هیچ نمیدانم ولی بزودی دریافتم که این جواب دروغ محض است زیرا میدانم کدام شخص آنرا نوشته است.

چون جایز ندانستم از نگارنده نام برم چنین جواب دادم: گفته نمی توانم که مال کیست؟ این گفته چنان تلقی گردید مثلی که گفته باشم نمیدانم، یا خبر ندارم. اما مطلب من این بود که نمی خواهم این راز را افشاء کنم، در این جا مهارت کلام باعث گردید که انشخص از دروغ گویی فرار نماید و در پیشگاه ضمیر و وجدان منفعل نگردد.

حالا فهمیدید که آشنایی با طرز گفتار چه ارزشی دارد؟ غرض از این مختصر آنست که دقت در گفتار نشانه خردمندیست. سیاستمداران، دانشمندان و نویسندگان با فهم طرز افاده میتوانند از گفتن آنچه نمی خواهند بگویند گریز ماهرانه نمایند.

سیاستمداران بیشتر از دیگران با این هنر آشنا هستند. در این فن دقیق انتخاب کلمات و ترتیب آن اهمیت اساسی دارد و نوع افشاده خیلی مهم است.

هنگامیکه یک صدر اعظم خط مشی خود را به ولسی جرگه تقدیم میکند اگر از مهارت کلام سیاسی و رموز آن بهرور باشد خویرتر میتواند که از صنعت بازی با الفاظ کار بگیرد و بجای دست دادن آستین خالی بدست دهد. اینچنین اشخاص به عوض آنکه وعده ها بدهند ارزوها و تمنیات را رنگ دروغی میدهند و ابراز احساسات مینمایند.

هر گاه لازم افتد از عمل و کار چیزی بگویند و کدام تعهدی بنمایند در انجا انقدر از قید و شرط کار میگیرند که ماهیت وعده از بین میروود و جنبه مثبت آن در حقیقت منفی میشود.

برای خنثی ساختن تعهدات و وعده ها وضع قیود و شرایط بی حساب بکار است که سخن سازان در آن مهارت بسزا دارند.

از همین جااست که اساس اجراءات دولتی و حکومتی بر کاغذ پرانی های دفتری بنا یافته و هر یک از مسئولین امور وقت خود را به اگر و مگر میگذرانند و تا وقتی که پای اغراض و منافع در میان نباشد احکام و اوامر قاطع را هیچ مقام به کسی نمیدهد.

در امور دفتر داری گریز از مسئولیت، گریز از اجرای کار بهمین شیوه، نگارش بنا یافته که باعث سرگردانی مردم، باعث اتلاف وقت، باعث استفاده های گوناگونی گردیده است، کسانی که گریز ماهرانه را خوب اموخته اند هیچگاه گیر نمی آیند و به اصطلاح دم بدست نمیدهند.^۱

^۱ افغان جریده، سال اول شماره چهارم.

۲۲ سبته ۱۳۵۰

۱۳ ستمبر ۱۹۷۱.

این اثر به نام مستعار "نوآور" نشر شده است.

د پښتو انکشاف او تقویه

د پښتو ژبې د احياء، تعميم او انکشاف په باب چه کوم فرمانونه وخت په وخت صادر شوي دي هغه به پرېږدو. خبره به له اساسي قانون نه شروع کړو چه د پښتو په باب ئې څه مکلفيت په حکومت بلکه د دولت په ذمه کيښود او حکومتونه د پښتو سره څه وکړه؟

اساسي قانون په پنځه ويشتمه ماده کيښي د پښتو په باب دولت ته دا وظيفه ورکړه.

(دولت موظف است پروگرام موثري برای انکشاف و تقويه زبان ملی پښتو وضع و تطبيق کند) د دغه حکم د انفاذ اوه کاله وشوه او په دغومره وخت کيښي تراوسه لاد دغه موثر پروگرام درک نه دی معلوم.

د حکومتونو دکار او فعاليت د سرعت اندازه له همدينه معلومولی شوو.

د چا به هير نه وي چه د بناغلي داکتر محمد يوسف په انتقالی حکومت کيښي دغه کار داساسي قانون له انفاذ سره سم شروع شو او یو لوی انجمن وټاکل شو چه د پښتو ټولني اعضاء، د پوهنتون غړي، د مطبوعاتو او د پوهني وزارتونو اراکين د وزیرانو په شمول، د عدليي وزير او د قبایلو رئيس پکيښي گډون درلود.

دا لوی انجمن په وړوکمیتو د وظایفو د تقسیم په اساس وويشل شو او د پښتو ژبې په مختلفو اړخونو مطالعات شروع شوه چه په نتیجه کيښي دغه پروگرام د وزیرانو عالی مجلس نه د وړاندې کیدو

د پاره اماده شو. مگر انتقالي حکومت خپل عمر اصلي حکومت ته په
وباخښه او دا کار نورو ته په ميراث پاتې شو.

وروسته تر دې هر حکومت چه راته قانونا مکلف و چه د خط
مشي په نامه د خپل کار او فعاليت پلان او پروگرام ولسي جرگې ته
وراندي کړي او ملت ته يو څه وعدي ورکړي چه دوی څه کوي او
اساسي قانون تر څه حده تطبيقي؟

د دې لامله چه د پښتو موضوع په اساسي قانون کښې داخله او
شامله وه او د ملت له خوا هم دغه غوښتنه موجوده وه، هر حکومت
پخپله خط مشي کښې دا مسئله ذکر کړه او د پښتو د انکشاف او
تقويي وعده ئې خلکو ته ورکړه چه د څلورو حکومتونو په خط مشي
کښې پښتو پالنه شامله ده، يعنې هغه مشترک ټکی چه د دغو
حکومتونو په تگ لارو کښې متفق عليه گڼل شوي دي يو له هغه
څخه د پتو ژبې انکشاف او تقويه ده چه په ولسي جرگه کښې ئې
ټولو وکیلانو لکه د پښتونستان مسئله بالاتفاق تائيد و تاکيد
کړيدی.

د اعتماد د رايې له جرياناتو نه داسې معلومېږي چه که يو
حکومت پخپله خط مشي کښې د پښتو پالنه شامله نکړي له رد او
سقوط سره به مواجه شي مگر سره له دغه اهميته چه پښتو ژبه ئې
د اساسي قانون په حکم لري په عمل کښې دغه حکم تراوسه ندی
عملي شوی.

له انتقالي حکومت نه وروسته حکومت دومره وکړه چه د کميټو
کارونه يعنې د پښتو دوسيه بيا روی کار کړه او دوهم ځل غور او
مطالعه له سره شروع شوه چه څه موده ئې خبرونه هم په راډيو کښې
خپاره شوه.

د ښاغلي اعتمادي صاحب په دوو حکومتو کښې که څه هم
د افغانستان د اکاډمي په نامه يوه نوې موسسه بې پرسونله منځ ته

راغله مگر د اساسي قانون مطابق کوم پروگرام د پښتو د انکشاف او تقویې د پاره وضع او تطبیق نشو.

اوسنی حکومت هم تراوسه د دغه موثر پروگرام د وضع کولو څه اقدام نه دی کړی. که څه هم د فلمونو په جوړولو کېنې نې پښتو ته برخه منلې او دا کار د قدر وړ دی.

حکومت باید د اساسي قانون پنځه دیرشمې مادې ته د عمل جامه واغوندي او دغه پروگرام د خلکو د اطلاع او اقلع د پاره بې ځنډه تصویب او نشر کړي او هغه علمي او تربیوي اهمیت چه دغه موضوع نې په ملي لحاظ د افغانستان په حال او مستقبل کېنې لري ښه درک کاندې.

هغسې پښتو پالنه چه تعصبي او عنادي رنگ ولري هیڅوک هیڅکله نه خوښوي، پښتانه پوهان د پښتو تقویه د افغانستان د معنوي تعمیر د پاره د اساسي قانون له منظور سره سم یو عرفاني ضرورت گڼي او د حکومتونو مهمه وظیفه نې بولي.

لکه څنگه چه پښتو غولول او هیروول گناه ده دغسې پښتو په سیاسي غرض استعمالول او د تفرقي په بناء نې په تعصبي رنگ کېنې وړاندې کول هم جرم دی.

پښتو غوښتنه باید په علمي اساسي او ملي غایه تقویه شي او فاشیستي صبغه ورنکړه شي، پښتانه د پښتو ژوند غواړي نه د افغانستان د نورو ژبو وژل. هغه څوک چه ځانته په دې حق قایل وي چه پخپله مورنې او پلارنې ژبه لیک او لوست وکړي چه د دوی د زړه او دماغ صادق او کامله ترجماني کولی شي هغه به ولسې د افغانستان د دري ژبې په حق سترگې پټوي؟

د دې مدعا دیر ښه شاهدان هغه پښتو ویونکي وکیلان دي چه په ولسي جرگه کېنې نې د ازبکي او ترکمني ژبې تدریسي او نشراتي حق تائید اوه او دا نې یو ضرورت گانه، د پښتو ژبې ناکامي

بنايي چه له لومړي ورځې په همدغه اساس شروع شوې وي چه دا ژبه د نورو افغاني ژبو د بنمنه او مخالفه وگڼل شوه.

پښتانه نه يوازې وچه کلکه پښتو نه غواړي بلکه په اوله درجه د ملي اتحاد او افغاني ورورولې ساتنه د ملي او اجتماعي عدالت په اساس غواړي او خپله بقاء د افغانستان په بقا کښې گڼي. د پښتو ژبې ملي کول، رسمي کول او ادبي ذخيره پکښې زياتول دا معنی لري چه دا ژبه د تعليمي وسيلې او کلتوري ضرورت په حيث د علم او پوهې د تعميم او د ادب او هنر د انکشاف د پاره حياتي اهميت لري.

د افغانستان پښتانه (د پښتو ويونکو په معنی) بې د دغې ژبې له انکشاف او تقويې څخه له معارف او مطبوعاتو نه اساسي او عمومي استفاده نشي کولی او بې له دغې وسيلې له جهل او بېسوادی سره موثره مجادله امکان نه پيدا کوي.^۱

^۱ افغان جرید، لومړی کال، پنځمه گڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۹ مه
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۲۰ مه

میدانید چه میخواهد؟

بلی:

دیموکراسی، بی حزب
پارلمان بی قانون.
مطبوعات بی مزه.
قانون بی اجراء.
وزیر دوسیه دار.
وکیل سرمایه دار.
والی بیسواد.
تیکه دار جواد.
قاضی بی علم.
ملای بی عمل.
جنس لطیف.
بازی، کثیف.
اطاعت کور کورانه.
لیساعت چاکرانه.
چوکی آرام.
سکرتر خوشخط و خال.
عرضه بی تقاضا.
تماس مخفی.
دنات علنی.
خانه سامان رازدار.
تحویله دار بی حساب.
شخص بی شخصیت.
افرین ... بر هوشیاری ات!

افغان جریده، سال اول شماره پنجم ۲۹ سنبله ۱۳۸۰، ۲۰ ستمبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مسنعار (نواور) نشر شده است.

د اساسي قانون مطالعه او مقایسه

د افغانستان اساسي قانون په یوولسو فصلونو کښې، یو سلو او اته ویشت مادې لري چه اول فصل ئې په اوله ماده شروع کیږي. له لومړي فصل څخه دمخه یوه دیپاچه لري او تر دیپاچې دمخه یوه صفحه د اعلیحضرت معظم همایوني په توشیح محتوي ده. په پخواني اصول اساسي کښې دیپاچه نه وه او د افغانستان د معظم پادشاه اعلیحضرت شهید محمد نادر شاه صحنه هم د اصول اساسي په پای کښې جلب نظر کوي. په نوي اساسي قانون کښې د اصول اساسي د الغاء څه تذکر نشته مگر د اعلیحضرت د توشیح په متن کښې لیکلي دي: "سرله نن ورځې د افغانستان هغه اساسي قانون (یعنې اصول اساسي) چه د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لویې جرگې له خوا تصویب شوی او ترننه پورې په هیواد کښې نافذ و هغه د ټولو ضمایمو سره لغوه شوی اعلاموو" دلته د اصول اساسي د تصویب نیټه په ۱۳۰۹ هـ ش کښې ښودل شوی او د اصول اساسي په مطبوع نسخه کښې

د ملوکانه منظوری نیټه د ۱۳۱۰ هـ ش کال د عقرب اتمه ده چه طباعتي سهوه به وي.

د اساسي قانون ديباچه د اساسي قانون له يوولسو فصلونو نه علاوه د کتاب د خطبې په حيث جلب نظر کوي د پښتو متن په فهرست کېني ورته مقدمه ويل شويده.

دلته بنايي دا سوال پيدا شي چه ديباچه يا مقدمه په اساسي قانون کېني داخله ده او که نه؟ يا په بل عبارت زمونږ اساسي قانون هماغه ۱۲۸ مادي دي او که ديباچه هم قانوني ماهيت لري.

ديباچه د لغاتو په کتابونو يو ډول ورينمينه جامه ده چه په جواهر و جواړ شوي وي او د شاهي لباس له لوازمو څخه دي.

د کتاب خطبه هم د ارايش په مناسبت ديباچه ويلل شوه.

ځينو ديباچه د مخ او څيري په معنی گڼلې او په دې وجه چه د کتاب خطبه هم د کتاب د مخ او څيري حيثيت لري نو ديباچه ورته وايي.

مقدمه هم په لغت کېني د لښکر هغه ټولي ته وايي چه له لښکر نه دمخه وي.

د کتاب مقدمه د کتاب لومړي فصل ته ويل کيږي او د وچولي معنی هم لري.

د معنی او مفهوم په اقتضاد اساسي قانون ديباچه بايد د اساسي قانون د منظر په حيث گڼل شوي، حکومت مکلف کوي چه يوازې په سياسي ديموکراسي اکتفاء ونکړي او هغه سوسيالستي چه اقتصادي او اجتماعي ديموکراسي ورته ويلی شو په وطن کېني عملي کړي.

دا د هر حکومت وظيفه ده چه پخپله خط مشي کېني دغه ديموکراسي داخله کړي او دا وښيي چه اساسي قانون په اول قدم کېني ناکامه نه دی او د تطبيق په لحاظ تبعيض پکېني نه دی راغلی.

که چیرې څوک دا ووايي چه ديباچه د اساسي قانون جز نه دی او اساسي قانون ابتداء له لومړئ مادې څخه شروع کيږي نو بيا له دې مشکل سره مخامخ کيږو چه د لويې جرگې د تصويب متن همدغه ديباچه ده چه بايد د ملت د نمايندگانو امضاء پرې اخيستل شوی وی ځکه چه د ديباچې متن په دې عبارت شروع کيږي او ختميږي:

«بمنظور حيات ملي افغانستان... بمنظور تامين عدالت و مساوات، بمنظور ديموکراسی سياسي، اقتصادي و اجتماعي... ما مردم افغانستان با درک تحولات تاريخي که در زندگانی ملي ما بحيث یک ملت و یک جزء جامعه بشری ميدانيم بقيادت اعلیحضرت محمد ظاهر شاه پادشاه و پیشوای زندگانی ملي افغانستان این قانون اساسی را برای خود و نسلهای آینده وضع کردیم.»

نو که چیرې ديباچه قانونی اعتبار ونلري اصل تصويب له منځه ځي او اساسي قانون ته څه نه پاتې کيږي.

د اساسي قانون د لومړئ مادې لومړئ جمله دا ده:

افغانستان دولت پادشاهی مشروطه، مستقل، واحد و غیر قابل تجزیه است. په دې جمله کښې د دولت نوعیت بنودل شوی چه مشروطه شاهي ده.

دا کلمه چه د اساسي قانون د تندي خال ورته ویلی شوو په اغاز کښې د یوه لوی بدلون ښکارندوی دی او هر څوک په دې پوهوي چه د افغانستان په تاریخ کښې نوی باب افتتاح کيږي چه ورپسې دوهمه جمله ئې داسې تفسیروي: "حاکمیت ملي در افغانستان به ملت تعلق دارد" همدغه مهم او جالب مطلب دی چه زور ذهنیت په نوي بدلوي او د ملت د پاره د ځوی زیری دی.

یو وخت چه په افغانستان کښې مشروطه خواهان په سولې څیزول کیده او چا ئې نوم په خوله نشو اخيستلی او اوس د ملي وثیقي ډیر ښه اغاز دی.

په دغه اغاز کښې د افغانستان استقلال او وحدت هم په موکد ډول ذکر شويدي. یعنی وروسته تر دې چه "واحد" ویل شوی دا هم

علاوه شوی چه (غیر قابل تجزیه است) دلته د تجزیې کلمه په هغه معنی نه ده چه افغانستان په اجزاو نه ویشل کیږي او ولایتونه او ولسوالۍ نلري بلکه مطلب دا دی چه انفکاک نه قبلوي او بیلیري نه.

په دوهمه ماده کې وایي:

(دین افغانستان دین مقدس اسلام است. شعایر دینی از طرف دولت مطابق به احکام مذهب حنفي اجراء میگردد آن افراد ملت که پیرو دین اسلام نیستند در اجرای مراسم مذهبی خود در داخل حدودیکه قوانین مربوط به ادب و اسایش عامه تعیین میکنند آزاد میباشند.) په دې ماده کېني د افغانستان دین اسلام دی او دیني شعایر د دولت له خوا له حنفي مذهب سره سم اجراء کیږي مگر هغه افغانان چه د اسلام د دین پیرو نه وي کولی شي چه د مربوطو قوانینو په حدودو کېني خپل مذهبي مراسم اجراء کړي.

په دې ماده کېني که څه هم د اسلام د پیروانو په برخه کېني یوازې همدومره ویل شوي چه د حنفي مذهب د احکامو مطابق دیني شعایر د دولت له خوا اجراء کیږي او ظاهراً افرادو ته دغه حق نه دی ورکړ شوی مگر عقلاً دا ترینه فهمیږي چه افراد هم دغه کار کولی شي.

همدارنگه دلته د ملت هغو افرادو ته د مذهبي مراسمو د اجراء اجازه ورکړ شویده چه د اسلام پیرو نه وي مگر د اسلام په پیروانو کېني غیر حنفي مذهبو ته د مذهبي مراسمو د اجازې په باب څه نشته یعنی داسې نه دي ویل شوي: (آن افراد ملت که پیرو دین اسلام نیستند و یا پیرو مذهب حنفي نیستند در اجرای مراسم مذهبی خود... آزاد میباشند) مگر دلته هم عقل او قیاس دا حکم کوي چه غیر مسلم افغان چه خپل مذهبي مراسم اجراء کوي نو غیر حنفي مسلم به ولې خپل مذهبي مراسم نه اجراء کوي.

د اساسي قانون په نهمه ماده کېني د پادشاه حقوق او وظایف لکه د اردو اعلی قیادت، د حرب او متارکي اعلان، د شوری

افتتاح او انحلال، د قوانینو توشیح، د تقنیني فرامینو اصدار، د صدراعظم او وزیرانو تعین او استعفی قبول، د مشرانو جرگې د رئیس او غیر انتخابي اعضاو تعین، د قاضي القضاة او د سترې محکمې د اعضاو تعین، د اضطراري حالت اعلامول او ختمول د مجازاتو تخفیضول او عفو کول او داسې نور ښودل شوي. دا حقوق او وظایف د پوهانو او لیکوالو په نظر کښې دوه ډوله تعبیر شوه.

چا وویل اساسي قانون دغه حقوق او صلاحیتونه په تشریفاتو او سمبولیک ډول پادشاه ته ورکړي دي چه د حکومت په خوښه ترې کار واخیستل شي چه دغه مطلب په دې عبارت افاده شويدي: (وظایفی را که قانون اساسی به دوش پادشاه گذاشته است یک قسمت آن تشریفاتى و یک قسمت غیر تشریفاتى میباشد ولى همه آن جنبه سمبولیک دارد.

در حقیقت این وظایف را نیز پادشاه بمشوره یا پیشنهاد حکومت وقت اجراء مینماید... پادشاه فرامینى را که امضاء میکند نطق هاتیرا که بعمل میاورد پالیسی هاتیرا که اعلان میکند مذاکرات یا تعیناتى را که بعمل میاورد و یا فیصله های محاکم را که امضاء مینماید مسؤل هیچکدام آن نمى باشد و مسؤل همه آن در نزد پارلمان حکومت وقت میباشد) بل چا وویل دا ټول حقوق او وظایف په مطلق ډول د پادشاه په اختیار کښې دي او حکومتونه پکښې د مداخلې حق نلري.

لومړی نظریه په ملي مصلحت او معقولیت بناء ده او د دیموکراسی او مشروطیت اصلي او صحیح غوښتنه همدغه ده. اساسي قانون چه په آغاز کښې مشروطه شاهي اعلام کړه او ملي حاکمیت ئې د ملت حق وگانه او بیا ئې مسئولیتونه هم د حکومت په غاړه واچول بې له دې بله معنی نلري چه پادشاه به خپل صلاحیتونه په مطلق ډول د ځان نه گڼي، بلکه د حکومت مسئولیت او خپل عدم مسئولیت به په نظر کښې نیسي. که داسې

نه وي او هغه ټول کارونه پادشاه پخپله خوښه او د خپل نظر مطابق اجراء کړي چه د اساسي قانون په دوهم فصل کښې د پادشاه له عنوان لاندې ذکر دي نو بيا د ديموکراسۍ او مشروطه شاهي مفهوم له منځه ځي او ملي حاکميت څه معنی نلري. د دوهمې نظريې د ترديد او د لومړي نظريې د تائيد د پاره دا دليل هم شته چه پخپله اساسي قانون د دغو حقوقو او وظيفو له جملې څخه ځينې وظيفې د دواړو جرگو د رئيسانو په مشورې او د يو شمير اعضاو په غوښتنې پورې مربوط کړي دي او په ځينو مواردو کښې ئې د سترې محکمې موافقه شرط کړيده.

وگورئ! د اردو اعلى قيادت اساسي قانون پادشاه ته ورکړى دى، مگر په (۶۴) ماده کښې چه د شوری صلاحیتونه نښي، نو خارج ته د افغانستان اردو استول د شوری صلاحیت گڼل شويدي. همدارنگه په دوهم فصل کښې پادشاه د وطن د استقلال او تمامیت ساتونکی گڼل شوی، مگر په (۹۴) ماده کښې د استقلال ساتنه او د ساحې د تمامیت دفاع د حکومت وظيفه ده نو که چيرې د اردو د اعلى قيادت معنی دا وي چه حکومت په اردو کښې د مداخلې حق او څه تسلط نلري نو د مملکت استقلال او تمامیت به څنگه وساتي؟

همدارنگه په دغه ماده کښې د نظم او امن عامه ساتنه د حکومت وظيفه ده او په نهمه ماده کښې د مجازاتو تخفيف او عفو کول د پادشاه حق دی. که چيرې پادشاه خپل دغه حق بې د حکومت له مشورې او موافقې په مطلق ډول استعمالوي او مجرمين بخښي حکومت به څنگه نظم او امن عامه وساتي؟ دلته بايد دا هم ووايو چه په اساسي قانون کښې تخفيف او عفو مجازات په مطلق ډول پادشاه ته مفوض دي او پخوا تردي د اصول اساسي په (۷) ماده کښې ليکلي و: "عفو و تخفيف مجازات تعزیری مطابق شرع شريف از حقوق جليله پادشاهی شمرده ميشود." يعنی هلته (تعزیری) قيد وضع شوی و او مجازات په مطلق ډول ذکر نه و

او يو بل قيد هم وضع شوی يعنې "مطابق شرع شريف" د پادشاه حقوق او وظيفې چه اکثراً د حکومت په خوښه اجراء کيږي او په هغو مواردو کښې چه په شوری يا قضائيه قوې پورې ارتباط لري د دغو قوو په صوابديد عملي کيږي مسئوليت ئې هم د حکومت او نورو په غاړه لويږي چه په دغه اساس د شوری د څو تصویب شوو قوانينو (لکه د اجزابو، بنارواليو او ولايت جرگو قوانين) دنه توشیح کيدو او د دغومره ځنډيدو مسئوليت حکومتونو ته راجع دي او اجرائيه قوه د تقنينيه قوې په شمول د اساسي قانون په نه تطبيقولو او اهمالولو محکوموي، که کوم حکومت ووايي چه د قوانينو توشیح او انفاذ اعلامول د پادشاه وظيفه ده يا د پادشاه حق دی او د دې معنی دا ده چه د قوانينو ردول يا ځنډول حکومت ته څه مسئوليت نه متوجه کوي ځکه چه توشیح او انفاذ حتمي نه دی، اختياري دی، دا استدلال صحيح نه دی او حکومت ته براءت نه ورکوي.

د قاضي القضاات او د سترې محکمې د اعضاو تعيين همدا رنگه د صدراعظم او د وزيرانو تعيين د مشرانو جرگې د رئيس او د غير انتخابي اعضاو تعيين د پادشاه وظيفه يا حق دی، مگر قانوناً دانشي کيدی چه بيخي تعيين نشي يا ئې تعيين ډير وځنډيږي او بې اجراء پاتې شي.

د اساسي قانون په ۱۸ ماده کښې د سلطنت د انتقال مسئله داسې تنظيم شويده چه که پادشاه استعفی وکړي يا وفات شي پادشاهي ئې په اتومات ډول مشر ځوی ته انتقال کوي او که هغه د پادشاهي د شرايطو فاقد وي نو دوهم ته شم فتم انتقال کوي. که پادشاه دغه راز ځوی ونلري نو بيا ئې مشر ورور ته سلطنت انتقال کوي او چه مشر ورور د شرايطو واجد نه وي دوهم ورور ته په هماغه ترتيب نقليږي او د زامنو او ورونو د نشتوالي په صورت کښې د اعليحضرت شهيد محمد نادر خان له پسرې بازماندگانو څخه يو تن د هغه مجلس له خوا انتخابيږي چه لويه جرگه او د حکومت او سترې محکمې اعضا پکښې راغونډ وي.

دا موضوع په اصول اساسي کښې د پنځمې مادې په آخر کښې
په دې ډول ده:

"... ملت نجيب افغانستان متعهد ميشوند که سلطنت
افغانستان بخاندان ايسن پادشاه ترقيخواه مملکت با انتخاب
اعليحضرت پادشاهي و اهالي ملت افغانستان انتقال ميکند" دلته
د سلطنت انتقال د اعليحضرت شهيد په خاندان کښې بې له څه
تعيين او خاص ترتيب څخه په مطلق ډول د پادشاه او د ملت انتخاب
ته محول شوی و چه د ملت د انتخاب شکل او صورت نه دی توضیح
شوی.

په اصول اساسي کښې د پادشاه خاندان هم داسې ښودل شوی
: "خاندان عبارت است از اولاد ذکور کبير و برادر" مگر په اساسي
قانون کښې په ۲۴ ماده کښې دغه کسان په خاندان کښې شامل
دي:

(پسر و دختر و برادر خواهر پادشاه و ازواج و زوجات و ابناء و
بنات شان عم و ابنای عم پادشاه خانواده پادشاهي را تشکیل
میدهند) په دغه ماده کښې که څه هم تر اوښي او خوري پوري
د خاندان ساحه اوږده شويده مگر د پادشاه پلار او مور په دغه جمله
کښې نه دي ياد شوي خو عقل او قياس حکم کوي چه والدین بايد
لومړنی حق ولري او هيڅ دليل نشته چه دوی د خاندان په سر کښې
رانشي.

يو بل ټکی چه په دغه ماده کښې جلب نظر کوي هغه دا دی چه
وراره او وريره، خوري او خورزه، نسی او نسی او زوجات
'مذکر او مونث' يو شان په خاندان کښې شامل شويدي مگر يوازي
د ترونو په برخه کښې د تره ځوی او د تره لور يو شان ندي گڼل شوي
يعنې ابنای عم په دغه جمله کښې راغلی دی او بنات عم هير
شويدي. د دغې مادې په اخر کښې ليکلي دي: (اعضای خانواده
پادشاهي حیثیت خود را بصفه عضو خانواده پادشاهي مادام
الحیات حفظ ميکند) د دې عبارت معنی دا ده چه دغه حیثیت لکه

ماموریت له چانه نه سلبيږي او سلب و عزل نه قبلوي يعنې د ژوند تر آخره ملگري دي چه څوك ترينه مستعفي كيدى نشي او نه جزاء له چانه اخیستل كيدى شي مگر يو سوال پيدا كيږي او هغه دا دی چه د يوه پادشاه د تره ځوی په هغه صورت كېنې چه د پادشاه د تره ځوی وي د عمر تر آخره د پادشاهي خانواده د غړي حيثيت لري مگر كه يو پادشاه فرضاً مستعفي شي او ځوی ئې پادشاه شي نو بيا خو دغه شخص د پادشاه د تره ځوی نه دی او د سلطنت د انتقال په وړجه بنایي چه يو بل شخص د نوي پادشاه د تره ځوی په صفت د پادشاهي خاندان د غړي حيثيت پيدا كړي او هغه لومړی شخص په دې وجه چه اوس د پادشاه د تره ځوی نه دی دغه حيثيت له لاسه وركړي.

دا سوال د غور وړ دی چه د حقوقپوهانو اظهار نظر غواړي او لكه د اساسي قانون ځينې نور مسایل د اختلاف نظر مجال لري.

دریم فصل: د خلکو اساسي حقونه او وظيفي:

په دې فصل كېنې د افغانستان د خلکو حقوق او وظيف تنظيم شوي دي او په لومړي سر يعنې ۲۵ ماده كېنې وايي: تمام مردم افغانستان بدون تبعيض و امتياز در برابر قانون حقوق و وظيف مساوي دارند، دا ماده كه څه هم په مطلق او قاطع ډول د افغانستان ټولو خلکو ته په مساويانه ډول بې له تبعيض او امتياز څخه اساسي حقونه او وظيفي وركوي چه نه پكېنې كومه استثني شته او نه تعليق يا قيد و شرط مگر وروسته تر دې مادې چه ځينې نورې مادې په نورو فصلونو كېنې يا په همدغه فصل كېنې گورو معلومېږي چه دغه وركړه بې قيد او شرطه نه ده او بايد چه نه وي. مثلاً د همدغه فصل په ۳۲ ماده كېنې د جمعيتونو تاسيس او د احزابو تشكيل د خلکو اساسي حق گڼل شوی مگر يو څه شرايط ورته وضع شوي دي چه ځينې اشخاص بلكه تر دې وخته ئې ټول خلك محروم كړيدي.

په دغه ماده كښې وايي د افغانستان اتباع حق لري د قانون د احكامو مطابق سياسي حزبونه تشكيل كړي په دې شرط چه حزبي مفكورې او فعاليتونه د اساسي قانون د ارزښتونو مناقض نه وي او د حزب تشكيلات او مالي منابع علني وي.

دا حق په دې وجه چه د احزابو قانون نه دی نافذ شوی د اساسي قانون له نافذ كيدو نه تراوسه چه اوه كاله كيږي هيچا ته نه دی وركړ شوی او چه د احزابو قانون نافذ شي نو بيا به هم هغه كسان له دغه حق څخه محروم وي چه افكار او عقايد ئې له اساسي قانون سره مطابقت نلري، علاوه په دې هغه كسان چه عمر ئې له پنځه ويشتو كالو نه كم وي هغه به هم له دغه حقه محروم وي يعنې نتيجه به ئې دا وي چه د افغانستان ټول خلك په دغه اساسي حق كښې مساوي نه دي او دا به معقوله هم نه وي چه مساوي وي خو بايد چه د اساسي قانون په ۲۵ ماده كښې دغسې استثنی يا تعليق ته يو څه اشاره شوې وای.

دلته بله د ملاحظې وړ خبره دا ده چه حكومتونو د افغانستان د خلكو دغه اساسي حق په دې دليل څو كاله وځنډاوه چه ترڅو د احزابو قانون خپله نهايي مرحله طي نكړي د احزابو تشكيل قانوني جواز نلري، مگر د اساسي قانون ځينې نور احكام چه په همدغه فصل كښې درج دي او د خلكو په اساسي حقوقو پورې ارتباط او تعلق لري لكه د اشخاصو د مسكن مصونيت، د ملكيت مصونيت، د مخابراتو مصونيت نو هلته هم لكه د احزابو موضوع په فرعي قوانينو حواله وركړ شوېده چه په دغو مواردو كښې هم لا قوانين ندي وضع شوي مگر حكومتونه دلته هغه دليل ته اعتنا نه كوي چه د احزابو په مورد كښې ئې معتبر گڼي.

سره له دې چه د كورونو تفتيش او د ملكيت استملاك اساسي قانون فرعي قوانينو ته محول كړيدي چه بايد له اساسي قانون وروسته دغه قوانين د اساسي قانون له ايجاباتو او مقتضياتو سره

سم را وتلی وای مگر حکومتونه بی د دغو قوانینو له وجود څخه کورونه لټوي او ملکیتونه استملاک کوي.

د اساسي قانون په ۲۸ ماده کېنې وايي: (مسکن شخص از تعرض مصئون است هیچکس بشمول دولت نمیتواند بدون اجازه ساکن یا حکم محکمه با صلاحیت و بغیر از حالات و طرزیکه در قانون تصریح شده بمسکن کس داخل شود یا آنرا تفتیش نماید. در موارد جرم مشهود مامور مسئول میتواند بمسکن شخصی بدون اجازه او یا اجازه قبلي محکمه بمسئولیت خود داخل شود یا آنرا تفتیش کند. مامور مذکور مکلف است بعد از دخول یا اجرای تفتیش در خلال مدتیکه قانون تعیین میکند فیصله محکمه را حاصل نماید) د دې مادې په حکم باید د کورونو تفتیش یو قانون ولري چه د کور د تفتیش حالات او طرز تصریح کړي او د مشهود جرم په صورت کېنې هغه موده هم معینه کړي چه که یو مامور پخپل مسئولیت د چا کور لټوي نو بیا په معین وخت کېنې د محکمې فیصله حاصلوي.

ترڅو چه دغه قانون نه وي راوتلی هیڅوک حق نلري چه د چا کور ولټوي لکه چه بی د احزابو له قانونه څوک حق نلري چه حزب جوړ کړي.

هدارانگه د اساسي قانون په ۲۹ ماده کېنې لیکلي دي: (ملکیت از تعرض مصئون است ملکیت هیچ شخص بدون حکم قانون و فیصله محکمه با صلاحیت مصادره نمیشود. استملاک ملکیت شخصی تنها بمقصد تامین منافع عامه در بدل تعویض قبلي و عادلانه بموجب احکام قانون مجاز میباشد. هیچکس از کسب ملکیت و تصرف در آن منع نمیشود مگر در حدود قانون. طرز استعمال ملکیت به منظور تامین منافع عامه توسط قانون تنظیم و رهنمونی میشود...) دلته هم اساسي قانون یو فرعي قانون ضرور او لازم گڼي چه بی له هغه نه "د اشخاصو ملکیت و تصرف در آن منع نمیشود" به منظور تامین منافع عامه" هماغسې چه

حزبونه بی له خپل قانون څخه نشي جوړیدی دولت دچا ملکیت هم بی له دغسې قانونه چه اساسي قانون ئې په دغه مورد کښې ایجابوي اخیستی نه شي او نه ئې تصرف محدودولی شي مگر حکومت دا کار کړی او کوي ئې.

په ۳۰ ماده کښې هم د اشخاصو د مخابراتو تفتیش د صلاحیت لرونکې محکمې او د قانون په احکامو پورې مربوط او موقوف گنل شوی چه د قانون وضع ته ضرورت لري او بی له دغه قانونه دا کار قانوني نه دی.

څلورم فصل (۵۱) ماده:

(هیچ عفو شوری به علت رای یا نظریه ایکه هنگام اجرای وظیفه در داخل شوری یا خارج از آن ابراز میدارد مورد تعقیب عدلی قرار نمیگیرد.

هرگاه یک عضو شوری به جرمی متهم شود مامور مسئول از موضوع به جرگه ای که متهم عضو آن است^۱ مذکور به اکثریت دو ثلث اعضاء اجازه بدهد متهم تحت تعقیب عدلی قرار بگیرد... هرگاه تعقیب عدلی قانوناً توقیف را ایجاب کند مامور مسئول مکلف است موضوع را بلا فاصله با اطلاع جرگه مربوط برسواقلو صورتیکه جرگه مذکور اجازه بدهد متهم توقیف شده میتواند در صورتیکه اتهام در هنگام تعطیل جرگه صورت بگیرد اجازه توقیف از هیئت اداری جرگه حاصل میگردد. فیصله هیئت به نخستین جلسه آینده جرگه جهت اخذ تصمیم ارایه میشود) په دغه ماده کښې دا عبارت(هنگام اجرای وظیفه در داخل شوری یا خارج از آن د شامل وړ معلومیږي که مطلب دا وي چه د شوری غړي په هغه نظریه چه په جلسه کښې ئې د بحث په وخت کښې ښکاره کوي

^۱ دا عبارت د ماخذ په متن کښې همدمره دی. ښایي دلته یو څه عبارات د چاپ په رخت کښې سهوا غورزیدلي وي چه باید په دې مفهوم وي.(اطلاع بدهد و در صورتیکه جرگه، که د کوم څېړندوی سودا نه ووړي نو کیدی شي چه د نوموړي اساسي قانون متن ته مراجعه وکړي.(تولوونکی)

له عدلي تعقيب لاندې نه راځي او د وظيفې اجراء همدغه وخت ته ويل كيږي نو بيا له شوري نه خارج د وظيفې اجراء څه معنی لري؟
که د شوري غړي د کوم جرم په اتهام په شوري کښې دننه او دباندې يوراز مصئونيت لري او د وظيفې د اجراء څه قيد او شرط پکښې نه وي نو په اظهار نظر کښې دغه قيد د څه د پاره دی؟ يو بل ټکی چه په دې ماده کښې دقت جلبوي هغه دا دی چه د شوري غړي که په جرم متهم شي مسئول مامور به مربوطې جرگې ته اطلاع ورکوي که جرگه د دوه ثلثو په اکثريت د عدلي تعقيب اجازه ورکړي عدلي تعقيب صورت نيسي او چه عدلي تعقيب قانوناً توقيف ايجاب کړي مسئول مامور به بيا جرگې ته اطلاع ورکوي او چه جرگه اجازه ورکړي متهم توقيف كيږي.

د توقيف په اجازه کښې اساسي قانون دوه ثلثه نه دي ياد کړي مگر د تعقيب په اجازه کښې ئې دوه ثلثه تعين کړ دي.
دلته دا سوال پيدا كيږي چه ايا د توقيف اهميت له تعقيب نه کم دی؟
يا دا چه په تعقيب کښې دوه ثلثه ټاکل د توقيف په باب هم معتبر گڼل شوی او تکرار ته ئې ضرورت نه دی محسوس کړی.
بله دا چه د شوري د تعطيل په وخت کښې ئې د توقيف اجازه د جرگې په اداري هئيت پورې مربوط گڼلی، مگر د عدلي تعقيب په باب هيڅ نه دي ويل شوي يعنې که د شوري يو غړي د تعطيل په وخت کښې په جرم متهم شي او عدلي تعقيب ته ضرورت وي نو اساسي قانون په دغه مورد کښې ساکت دی مگر د توقيف اجازه ئې د اداري هئيت حق گڼلی البته قياساً سړي دا ويلی شي چه توقيف خو له تعقيب نه وروسته وي نو چه د توقيف اجازه په اداري هئيت اړه لري د تعقيب اجازه هم د همدغه هئيت کار دی.
۶۰ ماده:

په دې ماده کښې د دواړو جرگو د اداري هئيت د انتخاب او تعين موضوع تنظيم شوي چه يوه فقره ئې دا ده: (هئيت اداري

ولسی جرگه در اغاز دوره تقنینیه انتخاب میشود، دا جمله د تعبیر او توجیه په لحاظ د اولسی جرگې په دوه دورو کښې د اختلاف باعث شوه. ځینو ویل شوری د میزان په ۲۲ مه افتتاح کیرې او د تقنینیه دورې اغاز همدغه دی چه باید د اداري هئیت انتخاب وروسته له افتتاح او اغاز څخه وي ځکه چه که دمخه تر دې انتخاب شي نو په اغاز کښې به نه وي تر اغاز به دمخه وي. ځینو نورو ویل در اداري هئیت انتخاب باید له افتتاح څخه دمخه وي او کله چه شوری افتتاح کیرې باید دواړه مجلسونه د اداري هئیتونو لرونکی او د کار د پاره آماده وي که دغسې نه وي او اداري هئیت وروسته له افتتاح او اغاز څخه انتخاب شي نو بیا دغه انتخاب په اغاز کښې نه بلکه وروسته له اغازه صورت نیسي. د دې لامله چه دغه قبل از اغاز یا بعد از اغاز نه دي ویل شوی او در اغاز ویل شوي نو په دولسمه دوره کښې د اولسی جرگې رئیس د میزان د ۲۲ څخه دمخه په مقدماتي غونډو کښې انتخاب شو او په دیارلسمه دوره کښې وروسته له دغې نېټې دا کار وشو. چي د دې دوو نظریو په تائید او تردید کښې ډیر دلایل وویل شوه او ډیر بحثونه پرې وشوه.

۶۶ ماده:

«اعضای ولسی جرگه میتواند از حکومت استیضاح نمایند
مباحثه در مورد توضیحی که از طرف حکومت داده میشود به
تصمیم جرگه منوط میباشد» دا ماده سره له دې چه ظاهراً ډیر
وضاحت لري او څوک به گمان نه کوي چه د اختلاف نظر مجال به
پکښې وي، مگر بیا هم په دیارلسمه دوره کښې د ښاغلي اعتمادی
د حکومت او د اولسی جرگې ترمنځ همدغه مسئله دومره اختلافي
شوه چه د سلب اعتماد خبره ئې را اوچته کړه اصل اختلاف په دې
باندي و چه ولسی جرگې غوښتل چه هر وکیل به پخپل نوبت له

حکومت نه استیضاح کوي او حکومت به هغه ته سمذلاسه توضیحات ورکوي.

حکومت ویل هر وکیل دی خپله استیضاحیه وینا کوي او کله چه د ټولو وکیلانو ویناوې خاتمه ومومي حکومت به خپل توضیحات ټولو ته یو ځل ورکوي او که دغسې نه وي یعنی حکومت هر وکیل ته منفرداً توضیح ورکوي، نو د استیضاح جلسه د سوال په جلسه بدلیږي او ماهیت یې تغیر خوري.

حکومت د همدغې مادې په استناد د اولسي جرگې غوښتنه له اساسي قانون نه مخالفه گڼله او اولسي جرگې خپله مطالبه د همدې مادې په حکم قانوني بلله او حکومت یې د قانون په مخالفت محکوم کاوه.

حکومت په دغه مورد کښې داسې استدلال کاوه چه په دې ماده کښې استیضاح کسول د وکیلانو کار دی او توضیحات ورکول د حکومت وظیفه ده نو حکومت کولی شي چه خپله وظیفه څنگه چه وغواړي هغسې تنظیم او اجراء کړي.

دا و د حکومت استنباط چه له دغې مادې نه یې کاوه او ولسي جرگې صحیح نه گانه.

۷۰ ماده:

(پیشنهاد وضع قانون از طرف حکومت یا اعضای شوری و در
ساحه تنظیم امور قضایی از طرف ستره محکمه صورت گرفته
میتواند، پیشنهاد وضع قانون در مورد بودجه و امور مالی تنها از
طرف حکومت صورت میگیرد) په دې ماده کښې چه د قانون
د وضع پیشنهاد په مطلق ډول حکومت او د شوری اعضا و ته ورکړي
شوی یوازې د قضایی چارو د تنظیم په ساحه کښې د قانون وضع
د سترې محکمې په صلاحیت کښې هم گڼل شویده مگر د بودجې
او مالي چارو په باب د قانون د وضع پیشنهاد یوازې په حکومت

پورې تخصیص موندلی دی چه شوری هم د دغسې قانون د وضع
پیشنهاد نشي کولی.

د دغه مفهوم په نظر کښي نیولو سره اوس (۷۲) مادې ته راځو
چه له (۷۰) مادې سره څنگه ارتباط او مطابقت پیدا کوي؟

۷۲ ماده:

(هرگاه پیشنهاد وضع قانون از طرف اعضای یکی از دو جرگه
صورت بگیرد بعد از تأیید ده نفر از اعضای جرگه ای که به آن ارائه
شده در فهرست کار داخل میگردد. هرگاه پیشنهاد وضع قانون
حاوی تکلیف جدید یا تنقیص در عایدات دولت باشد بشرطی در
فهرست کار داخل میشود که در متن پیشنهاد مدرک جبران پیش
بینی شده باشد این حکم بر پیشنهاد وضع قانون از طرف ستره
محکمه تطبیق نمی شود) په دې ماده کښي قانوني مشکل دا دی
چه دلته اصلاً د هغه قانون د وضع کیدو ترتیب ښودل کیږي چه
د جرگې د اعضاؤ له خوا ئې پیشنهاد شوی وي چه باید د جرگې
لس تنه تائید کړي او بیا د کار په فهرست کښي ونیول شي. په دې
پسې دا وایي که د قانون د وضع پیشنهاد د دولت په عایداتو کښي
تنقیص راولني یا په نوي تکلیف حاوي وي نو د کار په فهرست کښي
په دې شرط نیول کیږي چه د پیشنهاد په متن کښي د جبران
د مدرک پیشبیني شوی وي.

له دینه معلومیږي چه دا راز پیشنهاد د یوې جرگې غړي هم
کولی شي چه هم ئې باید لس تنه تائید کړي او هم په پیشنهاد کښي
د جبران مدرک وښودل شي.

په آخر کښي بیا وایي چه دغه حکم یعنی په پیشنهاد کښي
د جبران مدرک ښودل په هغه صورت کښي بیمورده دی چه د دغه
قانون د وضع پیشنهاد د سترې محکمې له خوا وي.

یعني دغه راز پیشنهاد ستره محکمه هم کولی شي او په دغه
صورت کښي د جبران مدرک ضرور نه دی حال دا چه په (۷۰) ماده
کښي د بودجې او مالي چارو په باب د قانون د وضع پیشنهاد

یسوازی د حکومت مختص حق دی او دوه نورې قوې دغه راز
پیشنهاد نشي کولی.

۷۸ ماده:

(لویه جرگه مرکب است از اعضای شورى و روسای جرگه های
ولایات...) د لویې جرگې ترکیب دلته داسې ښودل شوی چه د ولایاتو
د جرگو رئیسان پکښې اساسي اهمیت لري ځکه چه په دغه ترکیب
کښې د ولایاتو د جرگو رئیسان له دوه برخو یا دوو جزو څخه یوه
برخه یا یو جزء گڼل شوی یعنی د شورى اعضاء په مجموعي ډول یو
جزء گڼل شوی نو که دغه جزء اصلا وجود ونلري د ترکیب مفهوم له
مینځه ځي او د مرکب اطلاق پرې نشي کیدی.

د اساسي قانون د ایجاباتو او مقتضیاتو له مخې په اوسنیو
حالاتو او شرایطو کښې د مترقبو او غیر مترقبو اوضاعو په لحاظ
د لویې جرگې انعقاد یو داسې مهم ضرورت دی چه باید په هر وخت
کښې ئې د تشکیلیدو امکان موجود وي. مگر د حکومتونو بلکه
د دولت د عدم اعتناء په وجه که اوس په افغانستان کښې د لویې
جرگې انعقاد ته فوري ضرورت پیدا شي نو د دې لامله چه د ولایاتو
جرگې وجود نلري بلکه د موجودیدو د پاره ئې قانوني زمینه نه ده
مساعده شوې مونږ نشو کولی د اساسي قانون مطابق لویه جرگه
جوړه کړو.

۸۴ ماده:

(لویه جرگه دارای صلاحیت هایی میباشد که درین قانون
اساسی تعیین گردیده است) د دې مادې په اساس د افغانستان هره
لویه جرگه چه له اساسي قانون نه وروسته جوړیږي هماغومره
صلاحیت لري چه اساسي قانون ورکړی یا په بل عبارت هغې لویې
جرگې ورکړی چه دغه اساسي قانون ئې تصویب کړیدی. دلته طبیعا
دا سوال پیدا کیږي چه د اساسي قانون لویه جرگه باید له راتلونکو
لویو جرگو نه د قانوني ماهیت او صلاحیت په لحاظ برتری ولري.

که داسې نه وي نو څنگه یوه لویه جرگه د نورو لویو جرگو صلاحیت محدودوي.

که مونږ له اساسي قانون نه دمخه لویه جرگه د ترکیب په لحاظ له دې لویو جرگو نه معتبره او قوی وگڼو او هغه په کوم بل نامه یا بل حیثیت لکه د موسساتو مجلس فوق العاده وپولو او دغه لویې جرگې چه اساسي قانون ئې قانوني گڼي عادي لویې جرگې وشمیرو نو بیا دا سوال مینځ ته راځي چه که کوم وخت بیا په هماغه پخواني ترتیب هماغسې لویه جرگه جوړه شي هغه به هم همدغه محدود صلاحیت لري او که د عام و تمام صلاحیت خاونده به وي؟. ایا دهغسې جرگې بیا جوړېده کړېدي. دلته طبعاً داسوال پيدا قانوني للی شو او که نه؟^۱ که چیرې د هغسې لویې جرگې جوړېده قانوناً جایز نه وي او د قانوني لویو جرگو صلاحیت هم په هغه اندازه نه وي نه پوهیږم چه دا کار به څنگه تعبیر شي او د عقل و منطق په لحاظ به څنگه وي؟

که داسې فکر وکړو چه د اوسني قانون مطابق لویه جرگه عیناً هماغه صلاحیت لري چه د اساسي قانون لویې جرگې درلود نو بیا څنگه کیدی شي چه هغه لویه جرگه دې د دې لویې جرگې صلاحیت محدود کړي او په ځینو مواردو کښې ئې صلاحیتونه سلب کاندې.

۸۶ ماده:

(هر شخصیکه بر طبق احکام این قانون اساسی اهلیت انتخاب شدن را بعضویت ولسي جرگه دارا باشد میتواند بحیث رئیس یا عضو حکومت تعیین شود. رئیس حکومت باید افغان تولد شده باشد...) په دې ماده کښې هغه اهلیت چه د وکیل کیدو د پاره په کار دی د وزیر کیدو دپاره هم کافي دي یعنی هر څوک چه وکیل شي هغه وزیر کیدی هم شي او څوک چه د وکیل کیدو حق نلري.

^۱ د (هغسې جرگې) له عبارت نه تردې ځایه عبارات مختل دي او سمه معنا نه بندي. ښایي چه زما په ماخذ کښې طبعاً غطي سهوه وي (ټولونکي)

د وزارت حق هم نلري. د اساسي قانون په (۴۶) ماده كښې د وکالت اهليت دا دی:

۱_ د انتخاباتو له وخت نه دمخه ئې بايد د افغاني تابعيت لس كاله پوره شوي وي.

۲_ د اساسي قانون له نافذ كيدو وروسته بايد د محكمې له خوا د سياسي حقوقو په محروميت محكوم نه وي (كه پخوا تر دې محكوم شوی وي پروا نشته).

۳_ لوستل او ليكل دي وكړي شي (يعنې بيسواده دې نه وي).

۴_ د انتخاب په وخت كښې دې له ۲۵ كالو نه كم نه وي. دا دی هغه اهليت چه د وكيل كيدو او وزير كيدو د پاره په كار دی.

سربيره په دې د اساسي قانون په (۴۷) ماده كښې وايي: (رئيس و اعضای حکومت، قضات، صاحبمنصبان و افسراد اردو، مامورين و ديگر کارکنان اداری نمیتوانند در هنگام تصدی وظيفه بعضويت شوری تعيين يا انتخاب شوند). د دې مادې په حكم يو قاضي، يو مامور، يو عسکر او صاحب منصب چه له خپلې وظيفې نه مستعفی نشي وکیل كيدی نشي او څوك چه په يوه حالت كښې وکیل كيدی نشي په هغه حالت كښې وزير كيدی هم نشي.

د دې حكم په موجب يو عسکري او نظامي شخص په كابينه كښې هغه وخت شامليدی شي چه د استعفی په صورت كښې خپل نظامي حيثيت ته خاتمه وركړي او غير محارب شي يعنې د كابينې ټول اعضا، بايد ملكي ځلك وي چه په جزيي ډول هم نظامي رنگ ونلري

۸۹ ماده:

(حکومت توسط شخصيکه از طرف پادشاه بامه حيث صدر اعظم موظف شده تشكيل ميگردد. اعضاء و خط منسی حکومت توسط صدر اعظم به ولسی جرگه معرفی می شود و جرگه پس از مباحثه

راجع به اعتماد بر حکومت تصمیم میگیرد. در صورت صدور رای اعتماد فرمان پادشاهی راجع به تعیین رئیس و اعضای حکومت صادر میگردد. سپس صدراعظم خط مشی حکومت را به مشرانو جرگه معرفی مینماید، به دې ماده کښې د حکومت د جوړېدو دپاره درې مرحلې ټاکل شويدي.

لومړۍ مرحله هغه ده چه يو شخص د پادشاه له خوا د کابینې په تشکیل موظف شي. دوهمه مرحله هغه چه موظف شخص د حکومت اعضاء او خط مشي ولسي جرگې ته د اعتماد د حاصلولو د پاره معرفي کړي.

درېمه مرحله نې دا ده چه له ولسي جرگې نه د اعتماد رایسه واخلې او پادشاهي فرمان صادر شي.

په لومړي او دوهمه مرحله کښې موظف شخص ته صدراعظم ویل قانوني اعتبار نلري او د موظف صدراعظم کلمه ډیره مناسبه او په ځای ده.

کوم ټکی چه په دغه ماده کښې د حکومت او د ولسي جرگې ترمنځ په دولسمه تقنینیه دوره کښې د شدید اختلاف باعث شو هغه د (اعتماد بر حکومت) ټکی و.

د حکومت نظر دا و چه اعتماد اصلاً په حکومت باندې دی او حکومت صدراعظم ته منسوب دی نو په دغه اساس اعتماد په حقیقت کښې په شخص صدراعظم او خط مشي باندې وي نه په وزیر یا هر وزیر باندې او د دې لارمې نتیجه دا ده چه که يو ځل حکومت د اعتماد رایسه واخلې نو پس له هغه که ځینې نوي وزیران د تغیر او تبدیل یا د کابینې د ترمیم په صورت مینځ ته راځي بل اعتماد ته ضرورت نشته.

د اولسي جرگې نظر دا و چه اعتماد په حکومت دا معنی نلري چه اعتماد اصلاً په شخص صدراعظم باندې وي او وزیران طفیلي حیثیت لري ځکه چه د حکومت تعریف پخپله اساسي قانون په (۸۵) ماده کښې په دې ډول کړېدی: "حکومت افغانستان متشکل

است از صدراعظم و وزراء صدراعظم رئیس و وزراء اعضای حکومت میباشد "نو هر کله چه د حکومت اطلاق یوازی په صدراعظم نشي کیدی بلکه د وزیرانو او صدراعظم مجموعي هئیت ته حکومت ویل کیږي نو کابینه باید په کلي او مجموعي صورت د ټولو وزیرانو په شمول د اعتماد وړ وگڼل شي.

که چیرې موټر دا ومنو چه د اولسي جرگې هغه اعتماد چه د حکومت د تشکیل په وخت کښې څرگندیږي تر اخره کافي دی کیدی شي چه څه موده وروسته د حکومت ټول غړي په نورو بدل شي او یوازی صدراعظم پخپل حال باقي وي نو په دغه صورت کښې به اعتماد یوازی په صدراعظم پورې تعلق پیدا کړي او معنا به یې دا وي چه وزیران یې اعتماد مقرریدلی شي.

د اولسي جرگې په دلائلو کښې یو دلیل دا هم و چه د اساسي قانون په (۹۶) ماده کښې وایي:

"صدراعظم و وزراء از سیاست عمومی حکومت مشترکا و از وظایف مشخصه خود منفردا نزد ولسي جرگه مسئولیت دارند..." هر کله چه په مشترک او انفرادي مسئولیت کښې د وزیر او صدراعظم ترمنځ څه فرق او تفاوت نشته په اعتماد کښې هم وزیران یې برخې نشو گڼلی. که چیرې اعتماد یوازی په صدراعظم باندې وای، د حکومت هر مسئولیت به هم شخصا صدراعظم ته متوجه و، نه هر وزیر ته.

د حکومت او ولسي جرگې دغه اختلاف که څه هم په دولسمه دوره کښې په عملي لحاظ یې نتیجې و، مگر په دیارلسمه دوره له یوه وزیر څخه سلب اعتماد په عمومي مجلس کښې مطرح شو او رایگیری پرې وشوه یعنی د شورایي تعامل په حیث په یوه وزیر باندې د سلب اعتماد مطرح کیدل ومنل شوه او په همدغه وجه یو وزیر له کابینې نه وایستل شو.

په اساسي قانون کښې اعتماد او سلب اعتماد دواړه په حکومت پورې تعلق لري (اعتماد بر حکومت سلب اعتماد از حکومت) چه

د عبارت په لحاظ څه فرق او تفاوت نلري نو که چيرې له يوه وزير څخه سلب اعتماد مطرح کيدی شي په يوه وزير باندې د اعتماد رايه هم مطرح کيدی شي.

۱۰۱ ماده:

(تمام فيصله های قطعي محاکم واجب التعميل است مگر در حالت حکم به مرگ شخصی که تعميل حکم محکمه مشروط بتوشیح پادشاه میباشد) دلته د مرگ حق په مطلق ډول قصاصا وي که سياستا يې د پادشاه له توشیح څخه اجراء کيدی نشي.

په اساسي قانون کينې که څه هم د مجازاتو تخفيف او عفو د پادشاه حق گڼل شوی او په دغه اساس که په (۱۰۱) ماده کينې د توشیح قيد نه وای ايښودل شوی، هم پادشاه کولی شو چه د مرگ جزاء په حبس يا بله جزاء بدله کړي يا ئې عفو کړي.

۱۰۵ ماده:

(ستره محکمه مرکب است از نه عضو که از طرف پادشاه تعيين ميشود...) په دې ماده کينې د سترې محکمې اعضاء نهه تنه ښودل شوي دي چه نه پوهيرو قانونگذار به په دغه عدد کينې څه ملحوظ درلوده، مگر دومره معلوميرې چه د دغه عدد تعين اصلي او اساسي هدف دی. اساسي قانون د وزيرانو شمير يعنې د کابينې اعضاء نه دي معين کړي بلکه يو قانون ته حواله کړي دي. همدارنگه د دواړو مجلسو د غړو شمير ئې نه دی ښودلی او د تشکيلاتو په تغير د زياتوالي او کموالي امکان پکينې موجود دی، مگر د سترې محکمې غړي مشخص او معين دي چه نهه تنه دي او يو هم پرې نشي زياتيدی.

څنگه چه له نهو تنو نه يو هم نه زياتيرې دغه شان بايد له نهو تنو نه يو هم کم نه وي. په دې ماده کينې د معنی فشار د "مرکب" په کلمه باندې دی يعنې اساسي قانون دا نه وايي چه ستره محکمه نهه غړي لري بلکه وايي له نهو غړو نه مرتبه ده.

نو که چیرې دغه محکمه نهه غړي ونلري هغه ترکیب چه اساسي قانون ئې په نظر کښې لري له مینځه ځي او د عدد تعیین بي اهميته کيږي. که یوه جمله له څو کلمو نه مرکبه وي نو یوه کلمه چه ترینه لري شي په ترکیب کښې ئې خلل یا نقصان راځي او هغه ترکیب پخپل حال نه پاتې کيږي.

پخوا رواج و چه ځینو کلاگانو به نهه برجونه لرل او (نه برجه) به ئې ورته ویلي او دا اطلاق به هاغه وخت صحیح و چه برجونه به ئې نهو څخه نه زیات و او نه کم. که فرضا یوه دوا کوم مریض ته تجویز شوې وي چه پنجه اجزاء ولري نو که په دغه دوا کښې یو یا دوه جزء موجود نه وي طبي خاصیت به ئې هغسې نه وي. که د یو شاعر له رباعي څخه یوه مصرع لري شي نو بیا به څوک ورته رباعي نه وایي. په حقوقي لحاظ ستره محکمه د افغانستان نهایی قضایي مرجع ده چه ځینې وظایف ئې پخپله اساسي قانون معین کړي دي.

مثلا په ۳۲ ماده کښې وایي: "تزییکه مطابق با حکام قانون تشکیل می یابد بدون موجبات قانونی و حکم ستره محکمه منحل نمی شود" نو که په یوه حزب باندې د انحلال حکم د سترې محکمې له خوا کيږي چه اعضا بي پوره نه وي بنایي چه دغه حکم په قانوني او حقوقي لحاظ د چا د قناعت وړ نه وي.

په همدغه ماده کښې وایي: "پادشاه میتواند بر تعیین قاضی القضاة و اعضای ستره محکمه بعد از مرور هر ده سال تجدید نظر نماید. با رعایت این حکم و حکم ماده یکصد و ششم قاضی القضاة و اعضای ستره محکمه بهیچوسیله دیگر از وظیفه شان برطرف نمیشوند... د سترې محکمې قاضیان چه یو ځل تعیین شي نو بیا تر لسو کالو له وظیفې څخه نه منفک کيږي او پادشاه هم وروسته له لسو کالو دغه کار کولی شي. دا ځکه د سترې محکمې غړو ته همدغه راز اطمینان په کار دی چه په خپل حکم کښې له هیڅ راز تاثیر لاندې رانشي او د عزل خطر ئې تهدید نه کاندې

علاوه په دغه مصنویت اساسي قانون د سترې محکمې د اعضاو ټول ژوند په دې ډول تامین کړی دی چه وروسته له لسو کالو نه هم که پخپل کور کښې ناست وي او هیڅ نه کوي نو ترڅو ژوندی وي خپل معاش به پوره واخلي او د عضویت د وخت ټول امتیازات به یې تر اخره محفوظ وي چه دغه راز امتیازات اساسي قانون بل چاته نه دی ورکړی.

دا تامينات او تضمينات د دې د پاره دي چه دغه قاضيان د نورو ناجایزو استفادو په فکر کښې نه وي او احتیاج او ضرورت یې سوء استفادې ته مجبور نکړي.

د دغو قانوني او حقوقي امتیازاتو په مقابل کښې دوی له ځینو اساسي او سیاسي حقوقو څخه محروم کړی شوي هم دي.

مثلا دوی نشي کولی د وظیفې په وخت کښې یا وروسته تر وظیفې په سیاسي احزابو کښې شامل شي. همدارنگه وروسته د قضاء له لس کلنې دورې څخه هم د سترې محکمې غړي مامور کیدلی، وزیر کیدلی او د شورې غړی کیدلی نشي.

دا د دې د پاره چه که د سترې محکمې غړو ته دا لازې وروسته تر وظیفې خلاصې وي کیدی شي چه په وظیفه کښې د کوم حزب او جمعیت یا د کوم شخص په گټه منحرف شي او د اینده وعدو په اثر عدالت له پښو لاندې کړي.

دلته بنایي څوک ووايي چه اساسي قانون خو په (۲۶) ماده کښې چه د شورې د غړیتوب شرایط بیانوي د سترې محکمې عضویت وروسته تر وظیفې د شورې د غړیتوب مانع نه گڼي بلکه وايي: ... بعد از انقضاء این قانون اساسی از طرف محکمه بحرمان از حقوق سیاسی محکوم نشده باشند* او اوس چه په (۱۰۵) ماده کښې د سترې محکمې غړي وروسته تر وظیفې له دغه حق څخه محروموي دغه جرمان خو د محکمې له خوا څخه نه دی او له هغې مادې سره تصادم کوي.

که چیرې د اساسي قانون منظور دا و چه د سترې محکمې
اعضاء وروسته تر وظیفې هم د شوری غړیتوب نشي کولی نو لکه
چه په (۴۷) ماده ويلي دي چه قاضيان، ماموران، وزیران او
عسکري صاحب منصبان د وظیفې د تصدی په وخت کښې د شوری
په عضویت نه ټاکل کیږي دا به ئې هم ويلي و چه د سترې محکمې
غړي د تصدی په وخت کښې او پس له هغه هم وکیل کیدی یا
سناتور کیدی نشي.

بنایي د دې خبرې خواب دا وي چه اساسي قانون که څه هم
د ځینو اساسي یا سیاسي حقوقو حرمان د محکمې په حکم پورې
مربوط کړیدی مگر به ځینو مواردو کښې ئې پخپله هم دا کار کړي
او قانون کولی شي چه ځینې حقوق له چانه سلب کړي مگر دا چه
د شوری د غړیتوب اهلیت او اوصاف بیانېږي او د دغه حق
د محدودولو شرایط او قیود ښودل کیږي د سترې محکمې اعضاو
ته څه اشاره نه ده شوي لکه چه نورو قاضیانو ته شویده دا به د
اصول الفقه او د ادبي او کلامي احکامو په لحاظ د تامل وړ خبره وي.

هغه څوک چه د سترې محکمې غړیتوب قبلوي هغه په دې
پوهیږي چه اساسي قانون ده ته څه امتیازات ورکړي او څه ئې ترینه
سلب کړیدی نو پخپله د دغې وظیفې قبول د یوه قرارداد په حیث
یوه قانوني معامله ده چه د معاوضې او مبادلې مفهوم پیدا کوي.
د سترې محکمې د اعضاو په مورد کښې چه کومه مسئله
د اختلاف باعث شوه هغه د استعفی موضوع ده چه د اولسي جرگې
د تقنین په انجمن کښې د قضایي تشکیلاتو او صلاحیتونو د قانون
په مطالعه کښې مینځ ته راغله او ډیر جنجالونه پرې پېښ شو.

ځینو وویل: اساسي قانون د سترې محکمې د اعضاو د استعفی
په باب هیڅ نه دي ويلي او دغه لاره ئې د دوی په مخ نه ده تړلې نو
که چیرې یو قاضي د داسې مریضی په وجه له وظیفې نه استعفی
کوي چه د وظیفې د اجراء امید ورته نه وي پاتې یا په کوم بل علت

نه غواړي چه لس كاله په ستره محكمه كښې پاتې شي هغه بايد لکه مجبوس ونه ساتل شي او د استعفی حق ترینه سلب نشي. خینو نور وویل: اساسي قانون د سترې محكمې د اعضاو د كناره كیدو ټولې لارې ټولې دي او په دغه مورد كښې ئې دوه لارې خلاصې پریښي دي. یو دا چه پاچا لس كاله وروسته په دوی تجدید نظر كولی شي او كیدی شي چه په عوض ئې نور اشخاص تعیین شي یعنی د لسو كالو په موده كښې ئې پادشاه هم نشي برطرف كولي. بل دا چه د اولسي جرگې له خوا په وظیفوي جرم متهم شي او دوه ثلثه اعضاء ئې د محاكمه كیدو تقاضا تائید كړي.

غیر له دغو دوو صورتو اساسي قانون په صراحت وايي "قاضی القضاة و اعضاء ستره محكمه بهیچوجه دیگر از وظیفه شان برطرف نمی شوند" اوس به وگورو چه غیر له دغو دوو صورتونو څخه د برطرف كیدو بله كومه وسیله متصوره ده چه اساسي قانون ئې نفی كړي. طبیعي او غیر اختیاري حوادث خو مستثنی دي یعنی مرینه په دغه جمله كښې نه راځي او بی له استعفی نه د برطرف كیدو او كناره كیدو د پاره بله كومه وسیله نشته چه د اساسي قانون دغه حكم ورته متوجه شي او كه فرضا بله وسیله هم وي نو اساسي قانون خو وايي "بهیچوجه دیگر از وظیفه شان برطرف نمی شوند" چه استعفی هم د برطرف كیدو د وسیلې په حیث له دغه حكم لاندې راځي.

ځینې گمان كوي چه برطرف كیدل په لغوي یا اصطلاحی لحاظ باید حتما د بل چا له خوا وي یعنی پخپله څوك ځان نه برطرف كوي او په دغه اساس استعفی د برطرف كیدو وسیله نشو بللی.

هغه بل جانب د دوی په جواب كښې وايي اول خو برطرف كیدل داسې یوه كلمه ده لکه كناره كیدل چه یو موظف شخص كولی شي. د استعفی په وړاندې كولو له وظیفې نه كناره شي او ځان پخپله برطرف كاندې، یعنی د برطرف كلمې سره كه كول یوځای شي برطرفي د بل چا له خوا وي او كه كیدل ورسره یوځای شي نو

برطرفي د خان له خوا وي چه په دري ژبه كښي برطرف كړدن او برطرف شدن همدغه معني لري.

كه فرضا (برطرف نميشوند) قساتوني مفهوم همدغه وي لكه چه دوى گمان كوي او استعفى په دغه مفهوم كښي نه وي شامله نو بيا دا مشكل مينځ ته راځي چه غير له عزل، محاكمي او استعفى نه بله كومه وسيله د برطرف كيدو د پاره شته چه اساسي قانون ئي نفي كوي.

علاوه په دې كه بالفرض اساسي قانون د سترې محكمې د اعضاو د استعفى په باب ساكت وي او په دغه مورد كښي صراحت نه وي موجود نو بيا د اساسي قانون منظور او روحيه په نظر كښي نيول په كار دي.

سړى بايد فكر وكړي چه اساسي قانون د څه د پاره د سترې محكمې اعضاو ته ځينې امتيازات وركړي او ځينې اساسي او سياسي حقوق ئي ترينه سلب كړه؟

ولې د سترې محكمې غړي وروسته تر دې چه لس كلنه دوره ئي تيره شي او د سترې محكمې عضويت هم له لاسه وركړي په سياسي احزابو كښي شامليدى نشي، صدراعظم يا وزير كيدى نشي او د شورى غړيتوب نشي حاصلولى.

ځكه چه كه دغه لازې ده ته خلاصې وي كيدى شي چه په دغه اميد د كوم حزب د كومې كابينې يا د كوم شخص په گټه په وظيفه كښي د انحراف مرتكب شي او د دغسې مقاصدو دپاره د قضا مقدسه وظيفه متضرره شي نو كه چيري دغه قاضي ته تر هغه وخته چه لس كاله ئي پوره نه وي د استعفى لاره خلاصه وي او وروسته له استعفى نه د صدارت، وزارت، وكالت، ماموريت او حزبي فعاليت امكان موجود وي د سترې محكمې قاضي كولى شي چه څو كاله د قضا وظيفه د ځينو سياسي او اداري اغراضو او ملاحظاتو له تاثير لاندې د چا په اشاره اجراء كړي او بيا په اتم، نهم يالسم كنال

استعفی وکړي او کومه بله لوره خوکی ونیسي یعنی قضایي وظیفه اصلي ونه گڼي بلکه د نورو چارو وسیله ئې ویولي.
په دغه صورت کېنې د اساسي قانون غرض او غایه له مینځه ځي او معنا د قضایي قوې استقلال له سقوط سره مواجهه کیږي.
د دې دپاره چه د اساسي قانون اصلي منظور او روحیه وساتله شي باید د استعفی لازه تړلې وي یا اقلا وروسته له استعفی نه هم دغه راز کارونه ونکړي شسي یعنی استعفی بساید د بل رسمي کار او د دغو مقاصدو د پاره نه وي بلکه رسمیاتو سره رښتیا نسی. وداع او کنارگي وي چه بې له صحت ساتنې او ذهني او روحي فراغت څخه بل منظور ونلري.

۱۰۷ ماده:

(ستره محکمه مرجع نهایی قضایي افغانستان است...) د دې حکم په اساس ستره محکمه چه قانونا له نهه تنو نه کمه او زیاته نه وي یعنی یو قاضي القضاة او اته غړي پکښې حتمي دي یوه محکمه ده چه له دې نه پورته بله محکمه نشته او نهایی محکمه همدغه ده.

د دې محکمې ټول غړي د قاضي القضاة په شمول د یوې نهایی محکمې حیثیت لري چه دغه مجموعي حیثیت قانونا تجزیه او انفکاک نه قبلوي.

که چیرې د سترې محکمې غړی په څو قضایي دیوانونو وویشل شي چه هر یو په یوه دیوان کېنې د رئیس په حیث څو نور غړي ولري چه هغه د سترې محکمې غړي نه وي نو دغه هره یوه قضایي څانگه د سترې محکمې صلاحیت او حیثیت نلري او حکم ئې هم نهایی نه گڼل کیږي ځکه چه دغه تقسیم او تجزیه د اساسي قانون له نص او روح سره توافق نلري.

ستره محکمه د محاکمو په تشدیل او د قاضیانو په تعیین کښې د صلاحیت خاونده ده او حق لري چه محکمې زیاتې او کمې کړي یا پکښې تنوع راوړي په دې شرط چه د سترې محکمې هويت او ماهیت د اساسي قانون مطابق او مجموعي ډول د یوې نهایی محکمې په حیث په ځینو قضایاو کښې خپلې فیصلې صادري کړي.

۱۲۰ ماده:

د اصل پیروي از اساسات اسلام، اساس پادشاهی مشروطه مطابق به احکام این قانون اساسی و ارزشهای مندرج ماده هشتم تعدیل نمی شود. تعدیل دیگر محتویات قانون اساسی به پیشنهاد مجلس وزراء، یک ثلث از اعضای ولسي جرگه یا مشرانو جرگه مطابق به احکام این فصل صورت میگرد. په دې ماده کښې درې اصله یعنی د اسلام د اساساتو پیروي، د مشروطه پادشاهی اساس او دا چه پاچا باید د افغانستان تبعه، مسلمان او حنفي مذهب وي غیر قابل تعدیل گڼل شوي او د اساسي قانون نور ټول محتویات تعدیل قبلوونکي ښودل شوي.

په حقوقي او قانوني لحاظ که یوه لویه جرگه دا حق ولري چه ځینې اساسات او اصول لایتغیر وگڼي او نورو لویو جرگو ته ئې د تعدیل حق ورنکړي نو باید له دغو درې اصلو سره د افغانستان وحدت، تمامیت او استقلال هم غیر قابل تعدیل ښودل شوی وای.

د اساسي قانون هغه محتویات چه قابل تعدیل گڼل شوي په عملي صورت ئې تعدیل ډیر مشکل شوی او په حقیقت کښې ټول اساسي قانون له تعدیل څخه دایمي مصونیت پیدا کړی چه دغه اشکال او مخنیوی په (۱۲۱-۱۲۲) موادو کښې په دې ډول تسامین شويدي.

د تعدیل پیشنهاد به لویه جرگه مطالعه کوي او چه د مجلس اکثریت د تعدیل ضرورت تصویب کړي او خپلو اعضاو څخه به یو

هئیت د تعدیل د طرح تهیه کولو ته تعیینوي. دا هئیت به د وزیرانو د مجلس او د سترې محکمې په مشوره دغه طرحه تهیه کوي او لویې جرگې ته به یې وړاندې کوي که لویه جرگه د تعدیل طرح په اکثریت تصویب کړي طرح پادشاه ته وړاندې کیږي. پادشاه شوری منحل کوي او د تعدیل طرح د عامه اطلاع د پاره خپروي او د نورو انتخاباتو نیسته اعلاموي چه په څلورو میاشتو کښې نوی شوری مینځ ته راشي او نوی حکومت جوړ شي. پادشاه به لویه جرگه بیا دایروي او دغه دوهمه لویه جرگه به د دوه ثلثو په اکثریت یا د تعدیل طرح قبلوي یا به یې ردوي.

وگورئ! د تعدیل مسئله څومره غوټې لري او څومره بندیزونه یې په مخکښې دي یوه شوری او یو حکومت باید له مینځه لاړ شي او دوه لویې جرگې باید درې تصویبه د یوې مادې د تعدیل د پاره وکړي.

که بالفرض لومړی لویه جرگه د تعدیل ضرورت او د تعدیل طرح تصویب کړي او دوهمه لویه جرگه یې رد کړي یا یې په دوه ثلثه نه بلکې په نسبي اکثریت تصویب کړي. د اساسي قانون په فحوا تعدیل نشي راتلی او اصل په خپل حال پاتې کیږي. دلته دا سوال مینځ ته راځي چه وروستی لویه جرگه په لومړی جرگه څه تفرق لري چه د دوی درد په صورت کښې د لومړی لویې جرگې دوه تصویبه له مینځه ځي او هیڅ اهمیت نه ورکول کیږي.

بنايي دلته وویل شي چه د تعدیل طرح چه د عامه د اطلاع دپاره نشر شي خلک د همدغه کار د پاره خپل نمایندگان انتخابوي چه په دغه باب کښې د انتخابوونکو فکر او نظر انتخابیوونکو ته ښه معلومیږي او د ملت اراده ښه تمثیلېږي.

که منظور همدغه وي دا خو په دې صورت هم تامینېدلی شي چه د تعدیل طرح پخوا له دینه چه لویه جرگه یې تصویب کړي د خلکو د اطلاع د پاره خپره شي او د ملت نمایندگان یې انعکاس

خاتمه معلوم کړي او بیا د لویې جرگې په یوه تصویب د اساسي قانون عادي تعديلات امکان پیدا کړي.

که سړي په دې عقیده وي چه د اساسي قانون نور محتویات او هغه حقوق چه خلکو ته د دیموکراسۍ او ملي حاکمیت په اساس ورکړ شويدي تر ډیرو وختونو کافي او کاملاً د قناعت وړ دي نو بیا به د تعدیل دغه راز مخنیوی د اعتراض وړ نه وي.

که داسې نه وي او زموږ جامعه د فکري تحول او اجتماعي پیشرفت په حال کې وي نو باید د خلکو د غوښتنو او د انکشافاتو مطابق په اساسي قانون کې د تعديلاتو مجال موجود وای.

د اساسي قانون دوام او بقاء لکه چه ثبات او مقاومت ته ضرورت لري د تکامل د پاره ښې هم باید لاره خلاصه وي چه د جمود په حال کې پاتې نشي او د عصر مقتضیاتو سره وخت په وخت توافق وکړي شي.

افغان جریده، لومړی کال اوومه گڼه.

د ۱۳۵۰ د تلې ۱۲ مه

د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۴ مه

نهمه گڼه

د ۱۳۵۰ د تلې ۲۶ مه

د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۱۸ مه

اولسمه گڼه

د ۱۳۵۰ د لړم ۳ مه

د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۲۵ مه

هنر کجدار و مریز

بناغلی باریک بین مرد هوشیاری بود که از هوشیاری زیاد به احتیاط زیاد گرائید و از برکت همین احتیاط به معتبری فوق العاده رسید.

دانش و بینشی که در آغوش احتیاط پرورش یابد شهامت را از خود بدور می افکند و به آستان بوسی سیاست و اقتدار به زانو در می آید.

اینچنین دانش را ارباب قدرت برای استخدام می پذیرند و به درگاه راه می دهند. آقای باریک بین از خیرات سر دانش فرمانبر خویش و جاهتی کسب نمود و مقبول همه گردید.

مردم بسخن او گوش میدادند و اندرز او را می پذیرفتند. هنر کجدار و مریز و مهارت دو تر بوز بیک دست گرفتن کار و شعار او بود و مردم فن محافظه کساری را از این استاد زبردست می آموختند.

تطبیق دیموکراسی که شغل نوین ماست اقلماً مهارت دو تربوز بیک دست گرفتن را تقاضا دارد و مداریسگری کجدار و مریز می خواهد.

کسیکه دو تربوز را بیک دست گرفته نتواند چگونه خواهد توانست که دیموکراسی و دکنتاتوری را بیک کرسی بنشانند و محافظه کاری را رنگ ابتکاری دهد.

بیانید برای حل این مشکل چون آقای باریک بین شخصی دانشمندی را دریابیم که دیموکراسی را بفرزندی دکتاتوری در آورد.

تطبيق دیموکراسی و عدالت اجتماعی تقاضا دارد جهاد ملی را اعلان نمائیم و این جهاد باید طوری باشد که صدای فیرها گوش ها را کرنسازد و احدی جریحه دار نشود.

فیرهاییکه بی خطر و بی صدا باشد.

جهاد ملی ایکه هیچکس در آن شهید نشود و همه غازی شوند هر گاه توانستیم اینچنین جهاد را آغاز نمائیم معنی انتقاد سالم را به راستی و درستی درک نموده ایم و بمفهوم دیموکراسی سالم پی برده ایم.

ما باید جهاد ملی را بافضای سالم یکجا بوجود آوریم.

فضائیکه در آن تضاد های اشتهی ناپذیر به زیست باهمی و احترام متقابل گرایند و خیانت و صداقت، جنگ و صلح، ظلم و عدل حقوق مساوی داشته باشند.

تقاضای احتیاط و محافظه کاری همین است و صلح و سلام گیتی به همین اساس استوار است.

ایجابات محیط و مقتضیات عصر حکم میکند که قانون شکنی را بقانون سازی جبیره و تلافی نمائیم و فاصله نیکه بین قانون و بی قانونی موجود است از بین برداریم.

اینست دانش و هوشداریء ما که با موقع شناسی و مقام پرستی تعلق اساسی دارد و عجزوزه سیاست را عروس هزار داماد میسازد.^۱

^۱ افغان جریده، سال اول، شماره هشتم.

۱۹ میزان ۱۳۵۰

۱۱ اکتوبر ۱۹۷۱

این اثر بنام مستعار «نواور» نشر شده است.

لغوي خبرنه

رشوت څنگه ورکوي؟

ورکول د (نابود ساختن) او (گم کردن) په معنی او (ورکول) د ورکړې او عطاء په معنی خطي تجنیس لري. یعنې دواړه مصدره یو شان لیکل کیږي مگر په تلفظ کې یو راز نه دي. هغه چه رشوت ورکوي او هغه چه چاته رشوت ورکوي ډیر فرق لري. ورکول د لومړي حرف په سکون دوه معنی لري یو محوه کول او له مینځه وړل بل د مفقودۍ په وجه یو شی له لاسه ورکول. که یو ووايي زما د سترگو دید وړک شو او بل ووايي زما د سترگو عینکې ورکې شوې دا ورکیدل یوه معنی لري او هغه ورکیدل بله معنی لري. یوه شي ته بل رنگ ورکول او یو شی چاته په نورو شيانو کې پتول هم ورکول گڼلی شو لکه پل ورکول. رشوت ورکول یا قاچاق ورکول چه هر حکومت ئې پخپله خط مشي کې خلکو ته وعده ورکوي ډیر اقسام لري چه ځینې ئې دا دي:

که یو تاجر یو مقتدر شخص ته ډیر زیات مال په ډیرو لږو پیسو راوړي یا تاجران په تجارتي معاملو کېنې حاکمه طبقه له خان سره شریکه کړي او رشوت ته د تجارت رنگ وړ کړي دا هم رشوت وړکول او رشوت وړکول دي یعنې دلته دواړه مصدر ونه یو کیږي او یوه معنی پیدا کوي، ځکه چه هم رشوت په تجارت کېنې وړک شو او هم د تجارت په نامه وړک شو.

وایي چه یوه لوی سړي له خپلې عملي او فعلي سره په یوه هوټل کېنې ډیر څه وخواړه چه حساب ئې خدای ته معلوم دی مگر په بل کېنې ډیر لږ څه لیکلي و چه دغه راز ارزاني چا په خوب کېنې هم نه وه لیدلې.

وگورئ! دلته رشوت په ارزان فروشي کېنې وړک شو او هیچا رشوت ونه گانه، که څوک په یوه شپه له ځانه پورته سړي ته لس لکه افغانۍ په قمار کېنې قصدا بایلي دا هم رشوت وړکول دي ځکه چه رشوت په قمار کېنې وړک شو.

هغه څوک چه د قاچاقی لاجوردو صندوقونه ونیسي او سبا ته پکښې د لاجوردو په ځای د بیابان عادي تیسې پرتې وي دا هم قاچاق وړکول یا وړکیدل گڼلی شوو.

که چیرې د ډیرو ځایانو دوسیې له دفتر او دیوان څخه وړکې شي یا ئې په دارالامان کېنې په اوردوسیزي دلته هم خیانت وړکېږي او ځاین هم.

اوس نو تاسې انصافا وویاست چه په دې هیواد کېنې رشوت، قاچاق او خیانت څومره وړک شویدی او حکومتونه په دې باب څومره موفق دي؟

^۱ افغان جریده، لومړی کال، یولسمه گڼه

د ۱۳۵۰ د لړم ۱۰ مه

د ۱۹۷۱ د نومبر لومړی

پرسش و پاسخ

- س - کدام کار است که در اجرای آن کور از بینا موفق است؟
ج - اطاعت کور کورانه.
- س - چیست که هیچگاه سالم نیست؟
ج - انتقاد.
- س - چیست که باید آنرا هیچگاه نه بینیم و از نظر اندازیم؟
ج - خیانت.
- س - ناشکن چیست؟
ج - قوانین پلاستیکی.
- س - ازدواج خوب کدامست؟
ج - که لیاقت جوان با دوشیزه، واسطه یکجا شود.
- س - فرق بین کار قانونی و غیر قانونی چیست؟
ج - فرقیکه بین نکاح و زنا موجود است.
- س - عدالت و انصاف چیست؟
ج - حصه بقدر جثه.
- س - شهرت چگونه بدست می آید؟
ج - از آن وکیل محترم پرس که در هفته سه شب نامی او را از کابل رادیو میشنویم.

افغان جریده، سال اول، شماره ۱۴

۸ فوس ۱۳۵۰

۲۹ نومبر ۱۹۷۱

این اثر به نام مستعار (نو نویس) نشر شده است

کابینه

لکه چه یو شخص سر، لاس، پښې او نور اعضاء لري هم دغه راز
سراو صورت لري.

د کابینې په راس کښې چه څوک واقع وي هغه د سر په شان وي
او وزیران د اعضاءو مثال لري. ځکه چه د یوه شخص د وجود په
ساختمان کښې د اعضاءو تناسب ډیر مهم دی، په کابینه کښې هم
عضوي تناسب ډیر اهمیت لري.

هماغسې چه د یوه وجود غټ سر او کوچني اندامونه یا بالعکس
کوچنی سر او غټ اندامونه غیر طبیعي معلومیږي، د یوې کابینې
په رئیس او غړو کښې هم باید غیر طبیعي غټوالی او کوچنیتوب
موجود نه وي.

که صدراعظم ډیر غټ او مقتدر شخص وي او اعضاء ئې ډیر
ضعیف او کوچنی وي له هغه بلستي سړي سره شباهت لري، چه سر
ئې د غټ سړي او اندامونه ئې د کوچني هلك وي. که بالعکس
صدراعظم ضعیف او وړوکی وي مگر اعضاء ئې تر ده مقتدر او
قوي اشخاص وي، نو هغه لوی سړي ته به ورته وي چه سر ئې
کوچنی او نور وجود ئې ډیر غټ وي. لکه چه کله کله ئې د ترجمان
جریده د "خمیر خان" په نامه تمثیلوي.

خدای دې وکړي چه زمونږ کابینه د رئیس او اعضاءو په لحاظ
متناسب ساختمان ولري او د شخصي اقتدار یا د اریستوکراتی په
وجه ځینې ډیر غټ او ځینې ډیر واړه نه وي یا پکښې سکه او
ناسکه نه وي پیدا شوی.

افغان جریده، لومړی کال، پنځلسمه گڼه

د ۱۳۵۰ د لېږدي ۱۵ مه

د ۱۹۷۱ د دسمبر ۶مه

دا لیکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده

شنډه ديموکراسي

يو خلمی ډير خوشحاليږي چه يوه ښکلي پيغلته په نکساح کږي يعنې د تجريد له حالتته واوږي، اهل و عيال پيدا کږي، د کور خاوند شي او کورنۍ تشکيل کاندې، مگر کله چه ناوې کور ته راوږي او يو دوه کاله تير شي نه د ځوی پلار شي او نه د لور نو يوه لويه مايوسي ورته پيدا شي. له ښځې نه ئې زړه تور شي او ځان ورته بې بنياده ښکاره شي.

په دې هم نه پوهيږي چه دی شنډ دی که ښځه، ځکه د بل واده په فکر کښې شي او په بلې ښځې پسې گرځي.

زمونږ ځوانان او ځلميان هم ديموکراسۍ ته ډير خوشحاليدل، دوی گمان کاوه چه له دينه به حزبونه او سياسي فعاليتونه وزيري او ملي حاکميت به د حزبي اکثريت له لارې تامين شي، مگر ديموکراسي شنډه وخته او د هيچا مور نشوه.

دا نه ده معلومه چه اصلي نقص په چا کښې دی او چيرته دی؟ کابينه شنډه ده که شوری؟ چه ديموکراسي څه نه زيږوي.

افغان جريدو، نومري کال، شپاړسمه گڼه

د ۱۳۵۰ د ليندۍ ۲۲ مه

د ۱۹۷۱ د دسمبر ۱۳ مه

دا اثر د (محرر) په مستعار نوم خپور شوی دی.

قانوني اصل

د دې لامله چه اتفاق نظر يوازې په دکتاتورې او استبدادي حکومتونو کېږي خپله کاډبانسه څيره ښيي او په ديموکراتيک نظام کېږي د فکر توافق ډير نادر او نايابه وي. نو قوانينو د ضرورت په وجه د شورايي فيصلو او تصويبونو د پاره اکثريت معتبر وگاڼه او د يوه قانوني اصل په حيث د اکثريت نظر حکماً د ټولو نظر وگڼل شو.

زمونږ اساسي قانون د شورا او د لويې جرگې فيصلې عموماً په ساده اکثريت (يعنې له نيم نه زياد) قانوني وبللي او په ځينو مهمو مسايلو کېږي ئې دوه ثلثه د قاطع اکثريت په حيث معتبر وگاڼه.

د اولسي جرگې د مجلس نصاب هم په اصول وظيف داخلي کېږي دوه ثلثه دي، د دې جرگې ټول اعضاء د اوسني تشکيل په اساس (۲۱۶) تنه دي چه دوه ثلثه ئې (۱۴۴) تنه کيږي که دغه دوه ثلثه اعضاء په مجلس کېږي حاضر وي، مجلس قانوناً افتتاح کيږي او دغه مجلس عيناً هماغه حکم لري لکه چه ټول وکيلان حاضر او ناظر وي.

د مشرانو جرگې چه د اساسي قانون له مخې ئې يو ثلث په انتصابي ډول د پادشاه له خوا تعيينيږي، يو ثلث ئې د ولاياتو د جرگو له خوا انتخابيږي او يو ثلث ئې د د ولاياتو اوسيدونکي د آزاد، عموم سربي او مستقيم انتخاب له لاري انتخابيږي. له درې مساوي اجزاو څخه مرکبه ده چه که هر جزء ئې کم شي دغه مثلث شکل له مينځه ځي.

زمونږ شوري په دغو دوو تقينيني دورو کېږي يعني په دولسمه او ديارلسمه دوره کېږي دا توفيق ونه موند چه کامله مشرانو جرگه پخپل اصل شکل د اولسي جرگې په څنگ کېږي ولري، بلکه يوازې په دې ئې اکتفا، وکړه چه دوه ثلثه ئې کلاً يا قسماً موجود وي او په يوه ثلث سترگې پټې کړي يعني جمع په تشبه بدله شي. بنايي په

دغه مورد کښې داسې فکر شوی وي. چه دوه ثلثه قانوناً د کل حکم لري او درېم ثلث ته څه ضرورت نشته.

همدارنگه ستره محکمه د اساسي قانون په صراحت له نهو غړو څخه مرکبه ده مگر دا څو کاله چه گورو له شپږو تنو څخه متشکله ده او له يو څه مودې راهيسې خود يوه مرحوم او مفعور غړي د وفات په وجه پنځه غړي لري او بس.

شپږ تنه هم د نهو تنو دوه ثلثه کيږي او بنيابي چه دلته هم دوه ثلثه قانوناً کافي گڼل شوی وي.

په دغه اساس بنيابي قياساً داسې فکر وشي يا شوی وي چه د اساسي قانون په (۱۲۸) مادو کښې که (۸۵) مادې ومنو او عملي نې کرو نو په حقيقت کښې به مو ټول اساسي قانون منلی او عملي کړي وي ځکه چه دوه ثلثه د کل ځای نيسي.

همدارنگه هغه حقوق او وظيفې چه اساسي قانون خلکو ته ورکړي دي که په دغه اساس دوه حقه ورکوي او يو ترينه سلبي قانوناً نې دري حقه ورکړي دي.

مثلاً له وطن څخه دفاع او عسکري مقدس خدمت د هر افغان حق او وظيفه ده.

همدغه شان هر افغان بايد دولت ته ماليه ورکړي.

دا دوه حکمه د اساسي قانون په درېم فصل کښې د خلکو د اساسي حقوقو او وظيفو په جمله کښې راغلي دي نو که دا دوه حقه خلکو ته ورکړ شوي وي او يو بل حق چه اساسي قانون وايي: (اتباع افغانستان حق دارند مطابق با احکام قانون احزاب سياسي تشکيل دهند) له خلکو نه سلب شوی وي. قانوناً محروميت نه گڼل کيږي ځکه چه دوه ثلثه که موجود وي، د يوه ثلث فقدان څه تاثير نلري لکه د مشرانو په جرگه چه د يوه ثلث نشتوالی بې اثره دی.

د دې قانوني اصل په بنسټ کيښي چه په درې گونو قوتونو کښې د دوو قوتونو وجود مونږ د يوه قوت له وجود څخه بې نيازه کړي.

یعنې که اجرائیه قوه او قضائیه قوه وجود ولري او مقننه قوه نه وي موجوده قانوناً دوه ثلثه یعنې دوه قوې کفایت کوي او دا ضرور نه ده چه د دولت دريواړه رکنه حتماً موجود وي.

که دا منطق صحیح نه وي او په دغه استدلال کې غلطې موجوده وي یعنې د دولت د پاره د دريواړو قواو وجود حتمي او لازمي وي نو بیا باید د مشرانو د جرگې دوه ثلثه اعضاء او د سترې محکمې دوه ثلثه غړي کافي ونه گڼل شي. څنگه چه دولت له درې قوتونو نه متشکل دی. مشرانو جرگه هم له درې جزو څخه متشکله ده او ستره محکمه هم له نهو تنو مرکبه ده.

که د اولسي جرگې د دوه ثلثه اعضاءو حضور د مجلس د انعقاد د پاره قانوناً کافي وي دا د دې دلیل نه دی چه مونږ وجود او عدم په حضور او غیاب قیاس کړو او په دغسې غلط قیاس استناد وکړو. د مشرانو د جرگې دريواړه برخې باید قانوني وجود پیدا کړي او بیا د دوه ثلثو حضور د مجلس د نصاب د پاره کافي او شافي وگڼل شي.

همدارنگه د سترې محکمې ټول غړي باید تکمیل وي او وجود ولري نو که بیا د دوه ثلثه یعنې د شپږو تنو حضور معتبر وگڼو قانوني اصل به مراعات شوی وي.

دا و هغه واقعیتونه چه زمونږ د قوانینو او مخصوصاً د اساسي قانون د تطبیق او تعمیم کم و کیف بڼي او ډیره جدي توجه غواړي. که د دولت دوه قوې (مقننه-قضائیه) نیمگړې وي او اجرائیه قوه دومره مکمله وي چه کله کله له اصل تشکیل نه هم زیات پرسونل او مشاورین ولري د قواو توازن له مینځه ځي او موازنه خرابیږي. و اقیموالسوزن بالقسط.

افغان جریده، لومړی کال، دیارلسمه گڼه

د ۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه

د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۵ مه

الحق للقريب

تغییر رنگ را نباید تغییر جنس دانست. برنج از لغمان باشد یا از بغلان پلو باشد یا چلو رنگ و ذایقه ان کمی تفاوت خواهد داشت مگر در برنج بودن ان شکی نیست.

حکومت ها هم علی الظاهر در چهره و گفتار مختلف و متفاوتند اما نوعیت ان یکی است و در افرینش ز یک جوهر اند.

خط مشی حکومت ها از لحاظ الفاظ و سبک و اسلوب معایر یکدیگر است اما در عمل مرغ همه یک لنگ دارد.

اگر به بازی، الفاظ فریب نخوریم و از قال بحال متوجه شویم در عمل سرمشق همه حکومتها یکی است که در دو کلمه خلاصه شده

میتواند یعنی "الحق للقريب" این اصل مهم حقوقی هیچگاه در هیچ حکومت تغییری نکرده و نخواهد کرد.

بعضی ها البته بر این اصل اساسی یک چیز افزوده اند که مدارا با دشمن است، اسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است با دوستان مروت با دشمنان مدارا. من یک عضو خاص کابینه را میشناسم (اگر چه او مرا نمی شناسد) که دوستان و خویشاوندان را به پیمانه های بلند رسانیده و همه را زیر پال هما صفت خود گرفت. نامبرده "خدایار جانش" است تا بعین و تبع تابعین را ترتیب داده و به اساس الاقرب فالاقرب حق را به حقدار سپرد.

او میگوید: کلمه "ذوی القربى" و کلمه "والاقریبین" چندین جا در قرآن کریم ذکر شده که ما را بحق اقارب و دوستان متوجه میسازد و تقاضای صلح رحم همین است که به ذوی الازحام رحم کنیم. از فرموده های اوست که همه وقت میگوید: "چه خان نى په یاران نى" "خورده همان به که به یاران خوری" الحق که کلام الوزیر وزیر الکلام^۱

^۱افغان جریده، لومړی کال، د یارلسمه گڼه

د ۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه

د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۰ مه

این اثر به نام مستعار (نو نویس) نشر شده است

تصور او واقعیت

زمونږ خوښی او زمونږ غمونه، تشویشونه او قناعتونه یوازې
د ژوندانه په واقعیتونو اتکاء نلري له ذهني تصوراتو، خیالاتو او
رویو سره هم نژدې ارتباط لري.
انسان په حقیقت کښې دوه کوره یا دوه جهانه لري، چه یو ذهني
او بل واقعي یا خارجي بللی شو.
د واقعي جهان واقعیتونه یواز او د ذهني جهان تصورات بل
راز وي.
کله چه انسان د واقعیت په نړۍ کښې غمجن او خوابدی شي نو
بیا ذهني جهان ته رجوع کوي او هلته خپل غم غلطوي.
په همدغه لحاظ انسان ته ذومعیشتن یا ذو حیاتین ویلی شو
او ذرحله الشتاء والصیف یوه معنی به همدغه وي.
که چیرې انسان ځینې ښه ښه خوبونه په وینښه نه لیدلی او پخپل
تصور کښې ټې خائنه خیالي جنت نه جوړولی د واقعي ژوند تحمل
به ډیر گران و.

د خیال او تصور دنیا د انسان د پاره د ساعت تیری ډیر ښه ځای
دی

د واقعي جهان د دوهمی ملنگ هم په ذهني جهان او د تصور په
عالم کښې پادشاهي او شهنشاهي کولی شي

په تصور مې ځان پاچا کړ

چه سرمې جگ کړ نو ملنگک د دوهمی ومه

صوفیان، شاعران او فیلسوفان له دغه ذهني عالم سره ډیر سرو
کار لري. ځکه رحمان بابا وايي: تپت د درست جهان پادشاه ظاهر
گدام یم" دغه صوفي شاعر په یوه شعر کښې خپل معنوي او ظاهري
حال داسې بیانوي:

د کاملې عقیده له برکته

د دوهمی په غاړه ناست شاه جهان یم

زه نه غواړم تاسې د تصوف او شعر قلمرو ته بوزم او د خپلې
استوگنې له محیط نه بهر شم. په دغه محیط کښې چه مونږ او
تاسې استوگنه لرو همدغه مونږ غوندې خلک هم د خیال او تصور له
دنیا سره بې تعلقه نه دي. که مونږ ښه څیر شو د ذهني تصوراتو
ډیرې اغیزې په واقعي جهان کښې نفوذ لري او کله کله خپل هغه
خوبونه چه په وینه کې وینو د مشاهداتو او واقعیتونو په نامه
یادوو.

د مثال په ډول مونږ اوس د حقوقو د مساوات خوبونه وینو او
زمونږ غوږ ته دا خبره رسیدلې ده چه د قانون په نظر کښې سرکار او
خرکار مساوي دی.

خان او دهقان، جرنیل او سپایي بډای او فقیر په حقوقو کښې
څه فرق نلري.

تبعیض او امتیاز په مینځ کښې نشته او اساسي قانون
د اجتماعي عدالت ضامن دی. مگر کله چه د واقعیت په رڼا کښې
سترگې غړو پوهیږو چه دغه ذهني تصورات او ښه ښه خوبونه مونږ

ته د ژوندانه واقعیتونه ښکاره شوي ځکه ئې مونږ خوشحاله کړي او په نه څه قانع کړي یو

همدارنگه په قسانون کښې د دفترونو کارکوونکي د دولت د مامورینو په حیث د ثابت حق خاوندان دي او حکومتونه نشي کولی چه د دوی په قانوني حقوقو لوبې وکړي یا د امرانو شخصي حب و بغض دغه حقه حقوق متاثر کړي مگر واقعیت ته چه گورو نو امران خو لاڅه کوي چه د هغوی خاص شخصي خدمتگاران هم د مامورینو په سرنوشت او مقدراتو مسلط دي یعنی قانوني احکام هماغه ذهني تصورات دي چه واقعي او خارجي وجود نلري.

له ټولو نه مهمه موضوع د ملي حاکمیت مسئله ده چه د اساسي قانون ډیره لویه عطیه ورته ویلی شوو او د دیموکراسی اساس او بنیاد گڼل کیږي.

د ملي حاکمیت معنی دا ده چه حکومت د ملت له خوا د اولسي جرگې په غوښتنه او مننه مینځ ته راځي او په سلب اعتماد ئې له مینځه ځي.

له اساسي قانون نه دمخه حکومتونه یوازې د اعلیحضرت معظم همایوني په فرمان راتله او د افغانستان ملت د پخواني اصول اساسي په تصویبولو دا حق یوازې پادشاه ته ورکړی و او چه شوری پکښې د رد او قبول حق نه درلود یعنی قانونا د پادشاه اعتماد د ملت اعتماد گڼل کیده مگر اوس په قانوني لحاظ د پادشاه تعیین کافي نه دی او د ملت د وکیلانو اعتماد د حکومت په تشکیل کښې اصلي عامل دی.

په ذهني لحاظ خو د اساسي قانون فهم همدغه دی چه لوی تحول ورته ویلی شو مگر د واقعیت په صحنه کښې چه گورو وکیلان په ډیر صراحت له حکومتونو نه خپل تنفر او انزجار ښکاره کوي او وائي په تاسو قلبا اعتماد نشو کولی، مگر د خپل گران او محبوب پادشاه د تعیین او اعتماد په احترام اطاعتا د اعتماد رایه ورکوو.

که مونږ واقعیت نه انکار ونکړو نو اوس هم د پادشاه انتخاب او اعتماد د حکومتونو اصلي عامل دی چه د وکیلانو اعتماد د شاهانه اعتماد دسیورې په حیث په حکومت پریوزي او اوسني حکومتونه له پخوانیو نه یوازې په ذهني او تصوري لحاظ فرق لري، نه د ماهیت او واقعیت په لحاظ.

مونږ کله کله دومره له ذهني او تخيلي اغیزو لاندې راځو چه په واقعیتونو نه قانع کیږو او قانوني اعتبار ته ډیر اهمیت ورکوو.

مثلا د احزابو مسئله چه تراوسه ئې قانوني وجود نه دی پیدا کړی مگر د واقعیت په لحاظ سیاسي جمیعتونه چه حزبي ماهیت او هویت لري علنا موجود دي چه هر څوک ئې پیژني او برامنامې ئې هم خپرې شویدی، اخبارونه او بیرغونه ئې هم معلوم دي او عاطل هم ندی فعال دی او څوک ئې مخه نه نیسي یا ئې نشي نیولی مگر مونږ د احزابو په دغه واقعي وجود نه یو قانع او درگړه نارې وهو ولې د احزابو قانون نه نافذ کیږي؟ ولې په شوری کښې حزب اکثریت نلري؟ ولې احزاب په رسمیت نه منل کیږي؟ او داسې نور... مگر دپته نه گورو چه حزبونه خو بالفعل موجود دي چه په مرکز او ولایاتو کښې مظاهري، مجادلې، نطقونه او سیاسي فعالیتونه کوي حتی چه په شوری کښې هم د حکومت له خط مشي سره خپلې خط مشي اعلانوي. نو که هغه قانون نه نافذ کیږي چه له ۲۵ کالونه ښکته د پوهنتون محصلان له حزبي غړیتوب څخه محروموي یا د ځینو ایډیالوژیو مخه نیسي ایا دا د اوسنیو احزابو په گټه ده که په ضرر؟ ښایي چه وروسته د قانون له انفاذ نه په واقعي صحنه کښې هغه محدودیتونه، قیدونه او سدونه مشاهده کړو چه دغه قانون وضع کړیدی او په دې پوه شوو چه اوسنی بې قانوني ډیره ښه

۵۵

سره له دغو بولو خبرو بيا هم قوانين د ذهني قناعت او تسكين
دپاره بې تاثيره نه دي كه څه هم د واقعيت په لحاظ هيڅ تاثير
ونلري او وجود و عدم نې مساوي وي.

وگورئ! په اساسي قانون كښې د اولسي جرگې د كار موده په
كال كښې ۷ مياشتې او د تعطيل د پاره پنځه مياشتې ټاكل
شويدي. مونږ په همدې باندې ذهنا خوشحاله يو چه د كار وخت له
بيكارۍ نه زيات دي كه څه هم په واقع كښې د جلسو په حساب
ددغې جرگې د كار ټولې ورځې درې مياشتې هم نه كيږي او په دغو
درې مياشتو كښې هم چه د كار مياشتې نې بولو بيا هم څه كار نه
كيږي او واقعي تعطيل ورته ويلي شوو كه څه هم قانوني تعطيل
ورته نشو ويلي.

افغان جريده، لومړۍ كال، اولسمه گڼه

د ۱۳۵۰ د ليندۍ ۱۵ مه

د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۰ مه

دا ليکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

دوهم ټوك

۱۹۲

د الفت نثري كلييات

بناغلی ډاکټر عبدالظاهر د اولسي جرگې د رئیس په حیث

په دولسمه تقنینیه دوره کې چې په پخوانۍ شورۍ په نوې بڼه د ولسي جرگې په نامه جوړه شوه نو بناغلی ډاکټر عبدالظاهر ئې د ریاست دپاره دمخه جوړ شوی و. جوړ په دې معنی چې په تیره دوره کې هم دی د شورۍ رئیس و او پارلماني تجربه ئې حاصله کړې وه.

سربیره په دې ده د اساسي قانون د مسودې په مشورتي کمیټه کې د رئیس په حیث او بیا په لویه جرگه کې د نایب رئیس په حیث په بحث او مطالعه کې ګډون درلود او په دغه وسیله د نوي اساسي قانون په کم او کیف او اصلي منظور ډیر ښه پوهیدلی. په

دغه جريان کښې واقع کيدل او دغه مطالعه حاصلول ډير ښه چانس و. چه دی ئې د دې کار د پاره نور هم مجهز کړي. دده صبر و حوصله او نه تودیدونکسي طبيعت هم د دې کار دپاره ډير مناسب و. سړی ویلی شي که دلته کله کوم کار خپل اهل ته سپارل شوی وي نو د ښاغلي داکتر عبدالظاهر دغه ریاست به ئې ډير ښه مثال وي.

ښاغلی داکتر د اولسي جرگې په ریاست کښې په معنوي لحاظ هغه څه وگټل چه پخوا ئې نه درلوده او په همدغه وجه دده په شخصیت کښې ډيره ښه اضافه راغله.

زما په یاد دي څوک چه په ابتداء کښې دده در ریاست ډير مخالف اوله ده سره ډير چپ و هغه هم څه موده وروسته دده رویه ستایله او ده ته ئې خپل نظر ډير ښه ښکاره کاوه.

ښاغلی خادم د کاروان په ورځپاڼه کې (دریم کال ۲۱۵ گڼه) یوه مقاله خپره کړه چه عنوان ئې و (موظف صدراعظم داکتر عبدالظاهر) د دې مقالې ځینې ټکي دا دي:

(د داکتر عبدالظاهر د اولسي جرگې ریاست د دیموکراسی کامیاب امتحان و. ده وکولی شول چه د اولسي جرگې ارتباط د حکومت او دولت سره وساتي او په همدغه حال کښې په شوری کښې دیموکراتیک نوامیس په محترمانه ډول عملي کړي... او زموږ منورین وایي چه داکتر عبدالظاهر یو حقیقي دیموکرات دی او په دیموکراسی ایمان لري. ده ډلو فراکسیونونو او ایډیالوژیو ته د قانون سره سم موقع ورکړه او د شوری د مصئونیت اساس ئې وباله... اوس دغه شخص چه تراوسه ئې نوم بد نه دی او خلک ورته امیدونه لري د یوه لوی امتحان په مقابله کښې ولاړ دي. دا امتحان یا به ده څخه یو تاریخي شخص جوړ کړي او یا به دا وي چه دده پخواني خدمتونه به هم اوبه یوسي ځکه د یوه ملت اعتماد په عمرونو گټل کیدی شي او په لږ شي له مینځه ځي)

دا و دیوه مشهور سابقه دار لیکوال نظر چه د دغه بناغلی په باب څرگند شو. اوس به راشو او دغه محترم شخص به د اولسي جرگې د جلسو په جریان کېني وگورو.

سره له هغې محتاطانه پوهې چه بناغلی داکتر عبدالظاهر نې لري بیا هم په اولسي جرگه کېني په ده باندې د وکیلانو له خوا ځینې انتقادونه کیدل او قانوني اعتراضونه ورته متوجه و چه دلته ځینې نمونې یې وړاندې کوو، یعنی یوازې د ده هنر او مهارت نه ستایو نیمگړتیاوې ته نې هم گوته نیسو.

پخوا له وخته اعتماد:

کله چه بناغلی داکتر محمد یوسف د شوری له افتتاح سره سم قانونا مستفی شو او د کابینې په جوړولو بیا موظف کړی شو نو په ولسي جرگه کېني د ده په تیر حکومت اعتراضونه کیدل، ځکه بناغلی داکتر محمد یوسف پخوا تردې چه خپله خط مشي او د حکومت اعضاء مجلس ته معرفي کړي د ۱۳۴۴ د میزان په ۲۹ مه عمومي مجلس ته راغی او پخپله مفصله وپنا کېني نې خان دپته اماده وښوده چه که څوک په ده باندې څه انتقاد لري دی به له خانه دفاع وکړي او عمومي قضاوت ته خان وسپاري ضمنا نې له وکیلانو نه دا پوښتنه هم وکړه چه که تاسې ما غواړئ زه خپله کابینه جوړوم او تاسې کولی شئ چه په خط مشي او د حکومت په اعضاءو په ډیر جرئت خبرې وکړئ. زه یې ستاسو له خوینې څوک په کابینه کېني نه نیسم هماغه و چه ډیرو وکیلانو شخصاً ده ته خپله خوشبیني ښکاره کړه او اطمینان نې ورکړ.

په دغه وخت کېني د مجلس رئیس ده ته داسې وویل:

(بشما اعتماد است شما کابینه خود را بیاورید حالا رخصت

هستید) وروسته د بناغلي داکتر محمد یوسف له رخصتیدو نه یو شمیر وکیلانو په موظف صدراعظم او په بناغلي رئیس شدید

انتقادونه وکړه او دغه راز راتگ او پخوا له وخته اعتماد غوښتل او
اعتماد ورکول له قانون او پارلماني روش نه مخالف کار وگاڼه.
د اعتماد غونډه:

ښاغلی محمد هاشم میوندوال موظف صدراعظم چه له خپلې
کابینې سره د اعتماد اخیستلو د پاره د ۱۳۴۴ د عقرب په ۱۱ مه
عمومي مجلس ته راغی او خپله خط مشي ئې د حکومت له اعضاو
سره معرفي کړه. نو ښاغلي رئیس وروسته تردې چه ۲۰ تنو
وکیلانو خپل نظر څرگند کړ نورو ته ئې د څه ویلو موقع ورنکړه او
د اعتماد په باب رایگیری شروع کړه چه په بسل مجلس کښې
د رئیس په دغه رویه ډیر اعتراضونه وشوه او دی مجبور شو چه
د تاسف اظهار وکړي. په دغه شلو تنو کښې د اولسي جرگې ناطق
ښاغلی صداقت و چه د کابینې په یوه غړي ئې انتقاد وکړ او څو تنه
وکیلانونه غوښتل چه دی خپلې خبرې وکړي. ښاغلي رئیس هم د
هغه خبرې قطع کړې او په دغه ډول د یوه وکیل د خبرو ازادي سلب
شوه.

د لومړي استيضاح غونډه:

د ښاغلي میوندوال صاحب په صدارت کښې چه وروسته
د اعتماد له اخیستلو څلور تنه نوي وزیران مقرر شوه او یو وزیر له
یوه وزارت ته بل ته بدل شو د حکومت دغه کار د دې باعث نه شو چه
حکومت د استيضاح مجلس ته راوغوښتل شي.
په دې مجلس کښې ۷ تنو وکیلانو له ښاغلي صدراعظم څخه
استيضاح وکړه او صدراعظم مجلس ته توضیحات ورکړه. په
توضیحاتو باندې مباحثه شروع شوه او ډیرو وکیلانو د خبرو د پاره
خپل نومونه ثبت کړه له دغې جملې نه چه ۱۲ خبرې وکړې.
ښاغلي رئیس وویل: (یا بحث کافی شده بالای این بانه)
ښاغلي صداقت د قانوني اعتراض په ډول وویل: (زه د ښاغلي
رئیس صاحب توجه د اصول وظایف داخلي دې مادې ته جلبوم چه

هر وکیل حق لري د بحث لاندې موضوع کښې خپل نظر ښکاره کړي. تراوسه پورې چه ځینو وکیل صاحبانو خپل نظریات نه دي ښکاره کړي. بل څوک د هغو حق نشي تلفولئ. باید دا رایگیری ونشي چه بحث بس دی که نه دی بس؟) وروسته تر دې ۵ تنو خبرې وکړې او ښاغلي رئیس بیا وویل:

(تاسې نه پوښتنه کوم چه ایا بحث کافي شوی دی په دې موضوع کښې؟) دلته د وکیلانو له خوا بیا هلله پورته شوه او پس له هغه ۳۴ تنو ته د خبرو موقع ورکړه شوه.

بالاخره ښاغلي رئیس د حکومت توضیحاتو باندې داسې رایگیری وکړه چه اقلیت پکښې اکثریت وښودل شو چه تفصیل ئې دا دی:

د استیضاح او توضیحاتو په جریان کښې څلور پیشنهاده مجلس ته وړاندې شوه چه د هر یوه خلاصه دا ده:

۱- استدلال حکومت و اعضای ولسي جرگه شنیده شد برای اتخاذ تصمیم ولسي جرگه موضوع را در جلسه آینده خود طرح کند. (د دې پیشنهاد طرفداران ۵۱ تنه و).

۲- از طرف شوری و حکومت هئیت مختلط قانون دانان تعیین گردد که قناعت طرفین را حاصل دارد. (د دې پیشنهاد طرف داران ۴۶ تنه و).

۳- حکومت باید د اولسي جرگه د اعضاود دلایلو او اعتراضاتو په مقابل کښې خپل قانوني دلایل تحریري راویسې چه په مجلس کښې پرې رایگیری وشي. (طرفدار ۲۵ تنه).

۴- توضیحات ښاغلی صدراعظم در موضوع رای اعتماد پنج نفر وزیر شنیده شد رایگیری شود که طرف قناعت مجلس واقع میشود یا نه؟ (طرف دار ۶۵ نفر) د دې رایگیری په نتیجه کښې رئیس وویل د مجلس اکثریت د صدراعظم په توضیحاتو قناعت لري.

دلته سرې پوهیدې شي چه درې لومړني پيشنهادونه په دې ټکي کښې کاملاً اتفاق لري چه په دې جلسه کښې دې د صدراعظم په توضیحاتو باندې د قناعت او عدم قناعت په باب رایگیری نه کیږي او د دې معنی دا ده چه دوی په دغه توضیحاتو قانع نه دي یوازې څلورم پيشنهاد دا غواړي چه د قناعت او عدم قناعت په باب دې سمدستي رایگیری وشي، چه ۶۵ تنه دغه پيشنهاد تائیدوي او ۱۲۲ تنه نور ئې مخالف دي مگر ښاغلي رئیس سهوا یا عمدا د نجیبي د روزگان د وکیل په دغه پيشنهاد یعنی په څلورم پيشنهاد داسې رایگیری کوي: (کسانیکه به توضیحاتی که از طرف صدراعظم درینموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خود را بالا کنند) او بیا وایي: (د آقای نجیبي پيشنهاد قبول شو تصویب شو).

د دې رایگیری اصلي او اساسي عیب دا دی چه د روزگان وکیل پيشنهاد وکړ چه د قناعت په دغه مجلس کښې چه د رایگیری له مخې ۱۸۷ تنه حاضري دي ۶۵ تنه اکثریت هم وي چه څلورم پيشنهاد ئې تائید کړی دی. بیا هم د دغه پيشنهاد تائید دا ایجابوله چه د قناعت او عدم قناعت په باب رایگیری شوې وای، چه څو تنه قانع دي او څو تنه نه دي قانع. نه دا چه د دغه پيشنهاد په تائید د ۶۵ تنو لاسونه جگول د قناعت او نه قناعت رایگیری وگڼل شي.

نه پوهیږم چه ولې ښاغلي رئیس د دې په خای چه ووايي (خوک چه د روزگان د وکیل صاحب پيشنهاد تائیدوي لاسونه دي جگ کړي) داسې وویل: (کسانیکه به توضیحاتیکه از طرف صدراعظم درینموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خود را بالا کنند) که فرضاً ښاغلي رئیس صاحب د روزگان د وکیل صاحب پيشنهاد بې رایگیری د اکثریت له خوا تائید شوی گڼلی وی او په هماغه اساس له مجلس نه پوښتنه کوي چه په توضیحاتو باندې قانع اشخاص باید خپل لاسونه جگ کړي، نو ۶۵ تنو خپل قناعت

څرگند کړې وې، باید فوراً یې دا وېلي وای څوک چه قناعت بلزې هغه دې لاسونه جگ کړي او وروسته تر دې یې وېلي وای چه اکثریت په کومه خوا دي؟ هرڅه چه و بناغلي رئیس په هغه ان کښې په دغسې رایگیری له حکومت سره ډیره لویه مرسته وکړه. یعنی اصل رایگیری یې په فرعي رایگیری کښې ورکه کړه او ولسي جرگه یې ورته راوپرځوله مگر کله چه په بله جلسه کښې د دغه جریان تصویب لیکل کیده هلته دغه مشکل تبارز وکړ چه که تصویب ولیکل شي چه اکثریت د حکومت توضیحات د قناعت وړ وگنل نو د (۶۵) تنو په مقابل کښې (۱۲۲) تنه په مخالفت امضاء کوي او یوه قانوني معضله مینځ ته راځي ځکه د تصویب له لیکلو صرف نظر وشو او په عوض کښې یې داسې تصویب مینځ ته راغی:

(د ماده (۶۶) قانون اساسي راجع به استيضاح نوشته شده است اعضای ولسي جرگه میتوانند از حکومت استيضاح نمایند مباحثه در مورد توضیحیکه از طرف حکومت داده میشود به تصمیم جرگه منوط میباشد. از این ماده معلوم میشود که مباحثه به تصمیم جرگه منوط است و در باب تصویب و فیصله تذکری نرفته و ان نیز به تصمیم جرگه منوط است اما به سببیکه بعضی مشکلات قانونی در باب نوشتن تصویب موجود است که از طرز رایگیری بعمل آمده لذا بهتر است از نوشتن تصویب صرف نظر شود) د مجلس دغه تصویب چه د جلال اباد د وکیل د پیشنهاد په اثر مینځ ته راغی دا حقیقت څرگند کړ چه په رایگیری کښې د مغالطې او مسامحې نه کار اخیستل شوی او د اولسي جرگې موقف دلاحقو وزیرانو د اعتماد په باب پخپل حال باقی دی.

د ۱۳۴۶ کال بودجه:

د چهارشنبې په ورځ د ۱۳۴۶ د اسد په ۳۱ مه چه عمومي مجلس د بودجې د تصویبولو دپاره منعقد شو په بناغلي رئیس باندې داسې اعتراض وشو.

د کابل وکیل:

اعتراض قانونی من شخصا به آقای رئیس است که بدون اینکه نصاب مجلس تکمیل گردد مجلس را دایر نموده اند طبق اصول وظایف داخلی نصاب از ۱۴۴ نفر است بالفصل در مجلس در حدود (۱۱۰) نفر موجود است...

بناغلی رئیس:

با اعتراض قانونی رایگیری میکنیم که آیا وارد است یا وارد نیست و کلای محترمیکه اعتراض قانونی را وارد نمیدانند دست بالاکنند این اکثریت است و اعتراض قانونی را با اکثریت فیصله کردیم که وارد نیست.

بناغلی فرزاد د زنده جان وکیل:

من هم به این عقیده هستم که مجلس نصاب ندارد با انهم که مجلس دایر است.

بناغلی رئیس:

این خارج موضوع است به رایگیری فیصله شد در مورد موضوع گپ بنزید.

میرمن معصومه د معروف وکیل:

من از بناغلی رئیس سوال دارم که آیا تنها بودجه عادی میتواند بمجلس ایکه نصاب ندارد تیر شود یا نه؟

بناغلی رئیس:

خارج موضوع است.

سره له دغو اعتراضونو بالاخره بناغلی رئیس په بودجه باندي داسې رایگیری وکړه:

(وکلای محترمیکه طرفدار پیشنهاد وکیل صاحب بدخشان هستند لطفا دست خود را بالاکنند. تشکر اکثریت است و کلای محترمیکه مخالف هستند لطفا دست خود را بالاکنند. این اقلیت است. رای ممتنع یک تعداد رای ممتنع است، به اکثریت ارا.

پیشنهاد وکیل صاحب مرکز بدخشان راجع بمعاش منطوقی و راجع بموازنه بودجه عادی سنه ۱۳۴۶ باکثرت تصویب شد. په دې رایگیری کښې ښاغلي رئیس د موافقو او مخالفو تعداد ونه ښود او معتنع رایې هم په ابهام کښې پاتې شوي. دغه اجمال او ابهام پخپله دا ښيي چه ښاغلي رئیس د مجلس نصاب نه بې پردې کوي او په لږو خلکو د ډیرو خلکو کار کولی شي

دلته علاوه په دې چه د بودجې په تصویب کښې د اړو شمېرنه ښيي رایگیری هم یوازې د بدخشان وکیل صاحب په پیشنهاد په مثبت او منفي ډول کوي یعنی د حکومت په پیشنهاد شوي بودجه او د انجمن مالي په پیشنهاد او نظریه هیڅ رایگیری نه کیږي چه په قانوني لحاظ دغه رایگیری ډیره ضروري وه.

هغه قانوني اعتراض چه د مجلس په نصاب باندې وشو رئیس صاحب د دې په ځای چه حاضر کسان وشمیري په هماغه مجلس کښې رایگیری کوي چه معترض ئې قانوني نه گڼي

په دې رایگیری کښې هم د موافقو او مخالفو شمیر نه ښيي او د عدم نصاب اعتراضونه چه نور وکیلان کوي دی همدومره وایي: (خارج موضوع است. دا په رایگیری فیصله شوي ده) ډیره عجیبه لا دا ده چه د ۱۳۴۷ د عقرب په ۱۳ مه څوک په مجلس کښې د نصاب په نشتوالي اعتراض کوي او همدغه رئیس صاحب هلته داسې وایي:

ښاغلي رئیس:

قضیه اینطور است که وقتیکه راجع به نصاب کس اعتراض میکند درینجا رایگیری نمیشود بلکه شمار میشود. انجا وارد بودن نا وارد بودن موضوع نیست تعداد موضوع است.

له ښاغلي اعتمادی نه استیضاح:

دا استیضاح د ۱۳۴۷ د ثور په ۲۴ مه شروع شوه او د جوزا په ۲۱ مه ئې خاتمه وموندله. په دې استیضاح کښې ښاغلي اعتمادی څو ورځې پته خوله ناست و او د ډیرو وکیلانو استیضاحیه ویناوي

نې واوریدې چه په دغو ویناو کښې یوه مهمه موضوع د انحصاراتو
نساوړه استفادې او غلط اجرات وو چه د استیضاح د غوندې په
جوړیدو کښې نې اصلي نقش نه درلود.

په دې موضوع کښې د بدخشان د وکیل صاحب ښاغلي
عبدالقیوم خان او د مرغاب د وکیل ښاغلي حاجي غلام رباني خان
ترمنځ یو څه مناقشه او مشاجره پیدا شوه او وروسته تر دې چه
ښاغلي اعتمادی صدراعظم وکیلانو ته توضیحات ورکول، ښاغلي
رئیس داسې وویل:

ښاغلی رئیس:

وکلاي محترم قبل از انکه جلالتماب صدراعظم صاحب راجع
بجواب استیضاحات وکلاي محترم حرف بزنند محض میخواهم
چند کلمه بصورت عمومی بفرمایند. وروسته تر دې ښاغلي
اعتمادی داسې وویل:

ښاغلی اعتمادی:

جناب رئیس وکلاي محترم! از اینکه جناب رئیس و وکلاي
محترم فرصت دادند باینکه قبل از اینکه من بجواب
استیضاحاتی که در جلسات قبلی روی موضوع انحصارات سوالات
متعددی وارد شده بود و این موضوع فعلاً مورد بحث بین دو نفر
از وکلاي محترم شوری است اگر بمن اجازه بفرمایند که در
توضیحات امروز خود من از توضیحات روی موضوع انحصارات
خود داری بکنم و البته بعداً وزیر مالیه حاضر خواهد بود که در
کمیسیون مربوط روی این مطلب توضیحات ارایه بکند و این
پیشنهاد من محض و محض منظور جز حسن روابط بین شوری و
حکومت چیز دیگری ندارد.

د ښاغلي صدراعظم له دغو خبرو نه وروسته ښاغلي رئیس له
صدراعظم نه خواهش وکړ چه خپل توضیحات واوروي یعنی بې له
دینه چه د مجلس اکثریت دا ومني چه صدراعظم دې د انحصاراتو
په باب څه نه وایي او دا موضوع دې له عمومي مجلس نه کمیسیون

ته انتقال ومومي، بناغلي رئيس بي درنگه صدر اعظم ته د وينا اجازه ورکړه او په دغسې مهارت يوه مهمه موضوع چه د دولت په اقتصاد کښې ئې ډير اهميت درلود او د مطلب ټکي و له مينځه لاړه يعنې په حقيقت کښې استيضاح پوچه شوه او څه پکښې پاتې نشوه. د ملاحظې وړ خبره لادا ده چه بي له دينه چه صدر اعظم خواهش وکړي چه زه پخوا له توضيحاتو په عمومي صورت يو څو خبرې کوم پخپله رئيس له ده نه خواهش کوي چه له توضيحاتو نه د مخه څه ووایي تر دې هم ډيره مهمه خبره دا ده کله چه بناغلي صدر اعظم خپل توضيحات مجلس ته عرض کړل نو سمدلاسه بناغلي رئيس وفرمايل:

وکلای محترم! باستيضاحات وکلای محترم جناب صدر اعظم توضيحات کافی دادند اکنون اگر رفقاء موافقه داشته باشند خاتمه میدهیم با این مجلس، این مجلس خاتمه یافت.

د مجلس ختمولو په بناب که څه هم د رفیقانو موافقه وغوښتل شوه مگر چا لاشه نه وويلي چه مجلس ختم شو او د صدر اعظم توضيحات د رئيس له خوا کافی وگڼل شوه.

د اساسي قانون د ۶۶ مادې په حکم چه وايي: (مباحثه در مورد توضيحاتيکه از طرف حکومت داده میشود به تصميم جرگه منوط میباشد) رئيس قانونا مکلف و چه د مجلس اکثريت ئې د رایگيري په وسيله معلوم کړي وای چه د حکومت په توضيحاتو مباحثه کوي او که نه؟ دا هم د مجلس کار و چه توضيحات کافی گڼي او که نه؟ د انحصاراتو موضوع چه په استيضاح کښې داخله وه، صدر اعظم په دغه مورد کښې د توضيحاتو په ورکولو د اساسي قانون په حکم مکلفيت درلود چه بايد بناغلي رئيس او بناغلي صدر اعظم دواړه دغو ټکو ته متوجه وای.

دا مجلس خو سمدلاسه بي له دينه چه چاته د څه ويلو موقع په لاس ورشي ختم شو او په بله جلسه كښې د رئيس په دغه روش باندي داسې اعتراض وشو:

بناغلی نيك محمد د كوهدامن وكيل:

بناغلی رئيس محترم وكيلاشو! د وزير صاحب ماليسه راتگ صدراعظم وويلې ليكن رايگيري پې نه ده شوې. فيصله نه ده شوې، خالي صدراعظم وويل چه دی راشي ليكن زه گومان كوم د اصل مطلب د قانون اساسي په سويه باندي ټوله استيضاح او د ټولو جوابونه چه صدراعظم ويلي دي صحيح جوابونه نه دي ويلي. مونږ قانع نه يو مباحثه كوو، په ټول هغه باندي چه رئيس صاحب وويل كافي توضيحات ئې وركړه زه دا كافي نه بولم، دا توضيحات كافي نه دي. هر سړی د قانون اساسي سويه باندي حق لري چه مباحثه وكړي.

بناغلی رئيس:

وكيل صاحب نادعلي وائي چه نصاب نشته، جلسه ختم شوه. د اولسي جرگې په جريده كښې د نادعلي وكيل صاحب اعتراض په نصاب باندي ثبت شوی نه دی. كه فرضاً دغه اعتراض هغه كړی هم وای، رئيس صاحب بايد د خپل تعامل په اساس يا رايگيري كړې وای چه اعتراض وارد دی كه نه. يا ئې بايد وكيلان شمېرلی وای چه نصاب شته او كه نه؟ مگر دا ځل ئې نه هغه وكړه او نه دا ځكه چه بي د مجلس له ختمولو نه په بل ډول د مباحثې مخه نه نيول كيده.

د ۱۳۴۸ كال بودجه:

د دولت په بودجه چه هر څه بحثونه وشوه بالاخره بناغلي رئيس د دغه كال د اسد په ۱۹ مه رايگيري وكړه. په دې جلسه كښې د بودجې په باب يو فوري توصيه شوې پيشنهاده هم مجلس ته وړاندي شوی و.

بناغلی رئیس

کسانیکه بودجه عواید و مصارف ۱۳۴۸ دولت را با نظریه مشورتی مشرانو جرگه و تصویب انجمن مسالی و بودجه تائید میکند لطفا دست های خود را بالا کنند. اقلیت است.

کسانیکه پیشنهاد فوری توصیه شده را که توسط منشی صاحب قرائت شده تائید میکنند لطفا دست های خود را بالا کنند. اکثریت است

پیشنهاد فوری راجع به بودجه سال ۱۳۴۸ دولت با اکثریت اراء تائید و تصویب شد و مجلس خاتمه است.

په دې رایگیری کښې چه له رایگیری سره سم مجلس ختم شو او د څه ویلو موقع چاته په لاس ورنغله بیا هم ونه ویل شوه چه اکثریت څو تنه دی او اقلیت څو تنه؟ همدارنگه د حکومت په پیشنهاد شوي بودجه هم ځانگړې رایگیری ونشوه.

بله جلسه د ۱۳۴۸ کال د اسد ۲۱ مه وروسته له افتتاح څخه

بناغلی داکتر فرزانه د زنده جان وکیل:

بودجه عادی و انکشافی حکومت در جلسه بدون نصاب تصویب شد... امروز هم قراریکه دینده میشود مجلس نصاب ندارد.

بناغلی رئیس:

داکتر صاحب فکر مینکم این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد...

د بناغلي رئیس صاحب دغه جواب که په فرض محال قانونا صحیح وگڼو او تیر تعامل هم هیر کړو چه په دغسې اعتراض به د رئیس له خوا یا رایگیری کیده او یا به حاضر وکیلان شمیرل

كیده. د باغلي رئیس هغه خبره نشو هیرولی چه په یوه جلسه کښې
نې وویل

"وکیل صاحب ناد علي وايي چه نصاب نشته جلسه ختم شوه".
اوس چه دا خبره نیغه مخې ته ودریده نو باید وویل شي: "این
وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد و یا
وظیفه وکیل صاحب ناد علي".

باغلي رئیس صاحب به د جلسې په شروع کولو کښې کله ویل:
نصاب تکمیل دی د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.
کله به نې ویل: منشی صاحب وايي نصاب تکمیل دی، د لوی
خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به نې د نصاب په باب هیڅ نه ویل تش همدومره به نې
ویلي: د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو دا وو د اولسي جرگې
د رویداد ځینې د ملاحظې وړ ټکي چه د پارلماني ادارې څرنگوالی
راښيي او دا څرگندوي، چه د اولسي جرگې ارتباط له حکومت او
دولت سره څنگه او څومره ساتل کیده.^۱

^۱افغان جریده لومړی کال، اتلسمه گڼه

د ۱۳۵۰ د مرغومي ۶ مه

د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۷ مه

پرسش و پاسخ

س : چرا معاونیکه با صدراعظم مخالف بود بعد از وی خلف الصدق او گردید و معاون صدراعظم دگر که اطاعت کامل داشت محروم ماند؟

ج : بین خلف و خلاف تجنیس و مناسبت لفظی موجود است. س : چیست که قانون بقای اصلح را می شکند و بقای افسد را می پسندد؟

ج : اقتدار شخصی.

س : چرا سیاست ما خاموش و از نظر عوام پنهانست؟

ج : چون محبوب و اریستوکرات تربیه شده.

س : چرا جلسه استیضاح تصویب شد و دایر نشد؟

ج : آنچه عیان است چه حاجت به بیان است

س : چرا صدراعظمان سابق دو معاون داشتند و حالا علی الرغم عنعنات تاریخی یک صدراعظم و یک معاون عرض وجود نمود.

ج: برای آنکه ثابت در میان نه باشد و یک وجودگی یا به عبارت دیگر بگادگی و یکنوگی حفظ شود و برای آنکه وجود و عدم وجود معاود دوم مساوی است.

س: در سال جاری که با فقر و فاقه روبرو هستیم صرفه جویی در کدام موارد عملی گردید؟

ج: در جلسات شوری و در تعلیمات پوهنتون.

س: وزیر و معین چگونه میتوانند در صلح و سلم بسر برند؟

ج: که یکی فعال و دیگری غیر فعال باشد و اصول پنجگانه زیست باهمی باندونگ را رعایت کنند.

س: فرق بین رشوت گرفتن و رشوت خوردن چیست؟

ج: اگر خام گرفت گرفتن است و اگر پخته میخورد خوردنست.

س: کدام رشوت است که نه خورده میشود و نه گرفته میشود؟

ج: وجه نیگو و حسن معاشرت که تماس دوستانه گفته میشود.

س: اشتراکیت در کدام موارد معمول است؟

ج: در عیاشی و فحاشی.

س: چرا ولسی جرگه برای جلسات رای اعتماد ۱۷ روز را وقف

کردند و برای تصویب بودجه دولت یک روز را کافی شمردند؟

ج: چون برای تعطیل قانونی همین یک روز مانده و بس.

افغان جرید، سال اول، شماره ۱۸

۶ جدی ۱۳۵۰

۲۷ دسمبر ۱۹۷۱

این اثر به نام مستعار (نو نویس) نشر شده است.

د اوسني حکومت بڼه او بد

د ښاغلي ډاکټر عبدالظاهر حکومت په داسې وخت کې مینځ ته راغی چې شرایط او حالات له پخوا نه ډیر خراب وو او نور هم مخ په خرابی و.

نه پوهیږم چې د ډاکټر صاحب محتاطانه پوهې د ډیر اجبار په حکم او که د خدمت په شوق و ذوق دغه د مشکلاتو نه ډک مسئولیت ومانه او بسم الله مجریه یې شروع کړه.

د ده خط مشي او د ده ملگرو ته له ده سره په یوه بیړۍ کې ناستو خلکو ته چې په ولسي جرگه کې ۱۷ ورځې هر څه وول شوه هغه ټولو واوریده چې قند امیخته با گل نه و مگر د دوی د زړه دوا پکښې وه ځکه ئې په اخره کې د شکریې په ضمن کې وویل مونږ خوشحاله یو چې په دغسې دیموکراتیکه فضا کې مو د اعتماد رایه واخیسته.

دې حکومت وروسته تر دې که څه هم تراوسه داسې کوم کار نه دی کړی چې بریتونه پرې تاو کړي لکه چې د ایران حکومت په خلیج فارس کې وکړ یا د هند حکومت په بنگله دیش کې سرته

ورساره، مگر له خپلې غریبې او بې وسې سره ئې مناسب یو څه وکړه چه یادونه ئې پکار ده

زه غواړم دلته ښه او بد دواړه په نظر کښې ونیسم او له هغه ازاد قضاوت نه استفاده وکړم چه د افغانستان هر حکومت ئې پخپله خط مشي کښې ادعا کوي مگر هیڅکله ترینه په جهاني واقعياتو کښې کار ناخلي.

د حکومت هغه ښه ښه کارونه چه مونږ ته معلوم دي، دا دي:

۱- د مطبوعاتو قبلي سانسور چه په تیر حکومت کښې د اساسي قانون په ضد معمول و او چا ترینه انکار هم نه کاوه. په دې حکومت کښې له مینځه لاړ او د فکر و بیان ازادئ ته په احترام وکتل شوه.

دا کار باید د حکومت د حسناو په تله کښې بې وزنه او بې ارزښته ونه گڼل شي او په درانه نظر ورته وگورو.

۲- د غلې د کمالي په وجه له نورو هیوادو نه امداد غوښتل که څه هم کوم ابتکاري کار نه دی بلکه اجباري مسئله ده مگر بیا هم د خلکو په ژوندانه کښې فعلا ډیر تاثیر لري او حیاتي اهمیت ئې ثابت دی.

۳- د خپلواکۍ د جشن مراسم او مصارف څه نه څه کمول هم ددې حکومت یو مناسب کار وو چه یو څه جرئت ئې غوښته او تاثیر ئې په خلکو باندې عموماً ډیر ښه و.

۴- د اسلامي ممالکو د وزیرانو جرگه چه په کابل کښې د تیر حکومت په مننه په یوه نا مناسب وخت کښې د نامناسبو حالاتو او شرایطو په تحت کښې جوړیدونکی وه د هغې ځنډول هم د دې حکومت ډیر پرځای اقدام و.

۵- د حکومت هغه اعلان چه د اقتصادي تنگسې په وجه ئې د سفرونو او دعوتونو په مصارفو کښې د تقلیل وعده خلکو ته ورکړه او په سوو تعمیراتو ئې هم یو څه بندیز ولگاوه که عملي جنبه ئې پیدا کړي وي ډیر ښه کار ورته ویلی شو.

۶- د سرکاري موټرو نځدېد او تقلیل که په وزارتونو کښې منل شوی وی او محض تبلیغاتي خبر نه وی د قدر وړ کار دی.

۷- ځینو محلي ژبو ته په راډیو کښې برخه ورکول او د پښتو ژبې تشه یادونه چه د فراموشۍ مخه نیسي د یادولو وړ ده چه د اولسي جرگې غوښتنو ته د اعتناء دلیل کیدی شي.

۸- بې زمکې خلکو او کوچیانو ته د زمکې ورکولو اعلان هم د امیدواری وړ زیری دی خدای دې وکړي چه په عمل کښې واقعیت پیدا کړي.

۹- په لندن کښې د اعلیحضرت همایوني د سفر له برکته د انگلستان د خارجه چارو د وزیر هغه اعتراف چه د افغانستان په باب د یوه تاریخي حقیقت او واقعیت یادونه ده په ملي لحاظ سیاسي ارزښت لري چه د افغانستان خارجه وزیر به هم پکښې بې تاثیر نه وي.

د حکومت دغه کړیدتونه به د ترازو په یوه پله کښې واچوو او وبه گورو چه په دا بله پله کښې څه اچولی شو یعنی د کړیدت په مقابل دبت څومره او څنگه دی؟

۱- د شوری څو تصویب شوي قوانین (د احزابو قانون... ولایت جرگو قانون... ښاروالیو قانون...) چه د یوې تقنیني دورې محصول او د حیات ثمره ده او واقعي دیموکراسي ورته شدید حیاتي ضرورت لري څنگه چه د تیرو حکومتونوله خوا مختنق شوه او د انفاذ مخه ئې ونیوله شوه، اوسنی حکومت هم دغه قانوني اختناق چه معنا ورته پارلمان وژل ویلی شو. هماغسې ټینگه وساته او د اساسي قانون د شنډولو غیر دیموکراتیک سیاست ئې تعقیب کړ. اوس دا معلومه شوه چه د دیموکراسی او اساسي قانون په مخالفت کښې زید او عمر متفق او متحد دی، که څه هم پخپل مینځ کښې (ضرب زید عمرا، ضرب المثل گرزیدلی دی. دلته باید دا هم ووايو هغه داکتر صاحب چه د اولسي جرگې د رئیس په حیث ئې د تقنیني

دوري په خاتمه كښي د اجزاو وجود ډير ضرور او لازم وگڼه اوس
سي دغه ضرورت هير كړي دي

۲. د اولسي جرگي د استيضاح په باب هم دا حكومت له
بخواني حكومت نه څه فرق نلري او مجلس له نصابه غورځول يو
عنعنوي سياست دي چه هر حكومت ئي صادقانه پيروي كوي.

۳. د بنگله ديش په جريسان كښي هغه طلايي موقع چه
د پښتونستان د مطالبې د پاره ئي د اب حيات مثال درلود او
د سياسي پوهې خاوندانو ترينه ډيره لويه ملي او تاريخي استفاده
كولي شوه د دي حكومت له لاسه وړيا لاره او هيڅ ترې بود نشوه.

۴. د متواترو اوريدلو له مخي هغه تجاوز چه د ايران له خوا
د افغانستان په حيثيت او ملكيت باندې شوي او كيږي د دي
حكومت خاموش سياست چه د رضا او تسليم معني لري حكومت
شديدې محكوموي او مسئوليت ئي د يوې تاريخي لكې په حيث
د تاريخ لمنې ته سپاري.

۵. د پوهنتون په مقابل كښي د حكومت عاطل او بي نتيجي
دريځ هم د ښاغلي اعتمادي له لومړني حكومت نه ډير فرق نلري او
له عرفاني ركود سره ډيره مرسته كوي.

۶. د مامورينو عزل و نصب تغير او تبديل هم د قناعت وړ نه
دي يعني له اهليت او لياقت نه پكښي شخصي روابط او امرانه
سفارشونه ډير دخل لري. كه سړي مقرريو ته ښه ځير شي او كوم
داسې مثال پيدا كړي چه يوه چوكي لايق او مستحق شخص ته وركړي
شوي وي هلته هم دا ويني چه دغه وركړه د اهليت او لياقت په
اساس نه ده بلكه د شخصي مهرباني او احساس له مخي ده يعني
حق د حق د پاره نه دي وركړ شوي بلكه د شخصي پيرزويني په بناء
د بخشش په ډول وركول كيږي چه بايد په مړهونيت او ممنويت
معاوضه شي او د عبوديت رنگه واخلي.

۷. په جهاني سياسي فعاليتونو كښي هم دا حكومت د پخوا په
شان بي برخي او بي علاقې پاتي دي. په دنيا كښي هر څه پيښ شي

لکه چه دوی پکښې د ازاد قضاوت حق نلري او په حق السکوت قانع شوی دی.

۸- په دغه مفتسم فرصت کښې چه د پاکستان حکومت ته د پښتونستان په باب د څه منلو اجبار متوجه و چه باید د افغانستان حکومت پرې څه سیاسي فشار وارد کړای وای بالعکس نې د ترانزیتي سهولت په باب عرض شکران وکړ چه هر چاته له توقع نه خلاف او عجیب و غریب ښکاره شو او د ډیر منحط سیاست نمایندگي نې کوله.

۹- د دې لامله چه د اساسي قانون تطبیق او تعمیل د حکومت وظیفه ده د قانوني ایجاباتو له مخې د دوو نورو قواو تکمیل او قانوني موجودیت ډیر عاجل او فوري اقدام ته ضرورت لري مگر حکومت د اساسي قانون دغه مهمه غوښتنه بیخي هیږه کړې او داسې معلومیږي چه څوک قانوني احکامو ته هغومره توجه او التفات هم نلري لکه چه خپلې نکتائي ته لري. دا و د حکومت ځینې هغه فروگذاشتونه چه د مسئولیت پستی نې ډیر درنوي او د خلکو په اذهانو کښې محکوموي. اوس د ښاغلي لوستونکي کار دی چه د دې حکومت حسنات او سینات پرتله کړي، وگوري چه کومه خوا سپکه او کومه خوا ډیره درنه ده.^۱

^۱ افغان جریده، لومړی کال، نولسمه گڼه

د ۱۳۵ د مرغومي ۱۲ مه

د ۱۹۷۱ د جنوري ۳ مه

د اولسي جرگې د خلوېښتو وکيلانو مطالبه

هغه څه چې د شورې په تالار کې ۱۷ ورځې په قبل الظهر او بعد الظهر کې د اعتماد د څرگندولو په مناسبت ښاغلو وکيلانو حکومت ته مخامخ وويل، بياور لرم چې د راديو له څپو نه به د وطن ډيرو گڼو خلکو هم اوريدلې وي، مگر ډير پوه او مستعد دماغونه به هم په دې نه وي موفق شوي چې په محض اوريدو کې په مقاييسوي ډول د وکيلانو د غوښتنو درجه بندي کړې وي او په دې پوه شوي وي چې غیر له محلي مطالباتو په عمومي مسايلو کې څه شی څومره وکيلانو له حکومت څخه په شدت او جدیت غوښتي او د فشار مهم نقاط کوم کوم دي؟

د وکيلانو دغه بيانې چې اوس د اولسي جرگې په ۶ جلدونو کې په ډېرو طوولنو او عريضو پاڼو کې ځای لري د هغو مطالعه او مقايسه هم ډيره زياته حوصله او ډير وخت غواړي. هغه مهم او د مطلب اساسي ټکي چې په دغو پاڼو کې مدفون دي تشخيص او استخراج يې د هر چا کار نه دی او هر څوک ورسره علاقه هم نلري.

بنیایي چه حکومت ته هم په صحیح ډول دا نه وي معلومه چه
د احزابو د قانون، د بناروالیو قانون او د ولایت د جرگو د قانون
د انفاذ او اعلام مطالبه کومو کومو وکیلانو په څه راز الفاظو او
کلماتو کړې ده او د دې غوښتنې وزن هم د اشخاصو په لحاظ او هم
د وینا د قوت په لحاظ په څه اندازه دی؟

د صدارت عظمی د دفتر کاتب گمان نه کوم چه د حکومت
د صحیح فهم د پاره دغه زحمت په ځان منلی وي او په لازم دقت ئې
دغه ارزیابي کړې وي.

د دې د پاره چه دا خدمت څه نه څه ما سرته رسولی وي او د چا
سترگې یا غوږونه مې خلاص کړي وي غواړم د خپلې تتبع محصول
نشر ته وسپارم او دغه راز همکاري ونه سپوم، که چیرې حکومت
د (۴۰) تنو وکیلانو غوښتنې ته په اعتناء گوري او بې ارزښته ئې
ونه گڼي، د حکومت د خط مشي دا برخه به صدق پیدا کړي چه
وايي:

(حکومت ارزو دارد در ساحه روابط ذات الیبنی قوای دولت و
در مرحله اول در ساحه روابط با شوری اساسات متین همکاري و
اعتماد متقابل ایجاد شود تا این حکومت و حکومت آینده از
ناحیه نارسائیا و عدم ثبات موسسات سیاسی و فقدان همکاري و
مفاهمه به نتایج اسف انگیزیکه بسر نوشت آینده دیموکراسی تاثیر
منفی دارد مواجه نشود.) که حکومت په رښتیا دغه ارزو لري او
غواړي چه له شوری سره ښه رابطه قایمه کړي او په دغه مورد کښې
د اساسي قانون د احکامو په مقابل کښې منفي حساسیت ونلري.
د وکیلانو دغه جدي تقاضا به نه ردوي او د هغه څه مخه به ونیسي
چه د دیموکراسی په آینده سرنوشت منفي تاثیر لري. راشی چه اوس
د محترم وکیلانو دغه غوښتنه د دوی په ویناو کښې ولټوو.

... محمد اسحق علومي د ازغستان وکیل: برای حل معضله های
کنونی تشکیل احزاب سالم و متقی را یگانه وسیله میدانیم.

– سید ظاہر شاہ د شکر دری وکیل ما انتظار داشتیم کہ جناب شما راجع بہ عملی شدن قانون احزاب سیاسی، انتخابات نمایندگان ولایتی جرگہ ہا و خط مشی خویش بہ ملت امیدواری میدادید و شاروالیہا را کہ در دوران قبل از دیموکراسی انتخابی بودند از حالت تاثر اور سرپرستی و انتصابی بما نوید رہایی یافتن می بخشیدید ولی با کمال تاسف مشاہدہ نمودیم کہ حکومت شما با این مسایل کلیہ کہ موفقیت دیموکراسی بدون تامین آنها بشکلی کہ قانون اساسی پیشینی کردہ است ممکن نیست کوچکترین اہمیتی قایل نگردیدہ اید۔

– حاجی محمد آصف د کندہار وکیل: د احزابو قانون، د ولایت جرگو قانون، د بناروالیو قانون باید ژر تر ژرہ د اساسی قانون لہ ہدایت سرہ سم مینخ تہ راشی۔

د پغمان وکیل: طبقات حاکمہ بیدادگر و حکومتہای متکی بر آن خود مانع تکامل دیموکراسی در کشور اند چنانچہ در مورد قوانین احزاب، بناروالیہا و ولایتی جرگہ و سایر قوانین دیموکراتیک مشی ارتجاعی دارند۔

– نور محمد اکبری د کندہار وکیل۔ شایستہ نمیدانم کہ در نظام دیموکراسی ما خلائی عدم قانون احزاب موجود باشد۔

– محمد عوض خواجہ عمیری د غزنی وکیل: یک دورہ قبلتر شخص جلالتماب شما بحیث وکیل و رئیس ولسی جرگہ از ہمین خانہ ملت یک سلسلہ قوانین را از تصویب نمایندگان ملت گذشتانید کہ از عدم توجہ حکومت سلف تا امروز بطی مراتب آن اقدام نشدہ در صورت اخذ رای اعتماد یکی از فعالیت اولیہ و روش های دیموکراتیک شما طی مراتب نہایی همان قوانین وضع شدہ بہ اسرع ترین وقت خواهد بود۔

– امیر محمد بہسودوال دسرہ رود وکیل: د احزابو قانون چہ د دیموکراسی محور دی باید ژر تر ژرہ د عمل دگر تہ راواوزی۔

دوهم د ښاروالیو قانون څکه چه سرپرستان د اساسي قانون (۷۷) مادې په ضد ټاکل شوي دي. د ولایتي جرگو قانون چه د مشرانو جرگه د دې قانون د نشتوالي له کبله د یوثلث غړو څخه نیمگړې پاتې ده.

– سراج الدین منگل د ځمکنیو وکیل: د احزابو قانون څو کلونه تیر شوي او نور به هم څو تیر شي او تراوسه پورې نې عملي څنډه هیڅ نه ده ښکاره شوې.

د ښاروالیو د قانون پیاښه نه اړول کیږي او خپلو پخوانیو ټیکه دارانو او اجاره دارانو ته سپارل کیږي. د ولایتي جرگو قانون هم کومه پته نلري.

– محمد اسحق عثمان د کابل وکیل: موضوع دیگریکه نزد من لاینحل و قابل تشویش عمیق دیده میشود و روحیه دیموکراسی نوین افغانستان را صدمه میزند عدم تطبیق بعضی قوانین مهم است که ممدو متمم و حتی جزء لاینفک دیموکراسی شمرده میشود، مخصوصاً قانون احزاب، بدون بوجود آمدن قانون احزاب هیچگاه و در هیچ مملکت دیموکراسی تکامل نیافته.

– عبدالکریم عمرخیل د لغمان د مرکز وکیل: د ولایتي جرگو او ښاروالیو د قانون او ورسره د انتخاباتو څنډول، د گوندونو قانون او ورسره د گوندونو رسمیت ټالول او داسې نور استبدادي اعمال که اختناق او د اساسي قانون په حریت باندې بیشرمانه تجاوز نه دی نو څه شی دی؟

– محمد هاشم مشواڼی د اسمار وکیل: د اساسي قانون (۱۰۹) مادې د حکم مطابق د ولایتي جرگو جوړول او د (۱۱۱) مادې د حکم په بناء د ښاروالیو د انتخابات او د (۴۵۱) مادې د دوهمې فقرې د حکم مطابق د ولایتي جرگې نه مشرانو جرگې ته د یو تن غړي انتخاب آیا د عمل جامه اغوستي ده او که نه؟

– محمد سرور اکبري د بلخ د مرکز وکیل: بناغلی صدر اعظم موظف نکته دیگری که قبل از ختم بحث می‌خواهم توجه شما و رفقای کابینه تا آنرا بدان جلب کنم. موضوع طی شدن مراحل و میان آمدن قانون احزاب سیاسی قانون ولایت جرگه و قانون شاروالیه‌هاست، زیرا که اساس دیموکراسی در هر کشوری بر پایه تشکیلات حزبی استقرار دارد تا موقعی که احزاب بوجود نیاید در تکامل فکری ملت و بوجود آمدن رهبران سیاسی که مسایل ملی را خویتر درک و احساس کنند بطانت موجود خواهد بود. آرزوی من و اکثر نمایندگان ملت بر اینست که مطابق به حکم قانون اساسی و در چوکات ارزشهای مندرج آن قانون احزاب هر چه زوتر بمیان آید. هکذا شاروالیه‌ها در حال اسفناکی بسر می‌برند. وجود مامورین عالی‌رتبه حکومت بحیث شاروالیه‌های سرپرست درد دیگری بدردهای ملت افزوده است.

– عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکیل: څرنگه چه دیموکراسی بی له احزاب او بی له احزابو د قانون څخه کوم مفهوم نلري، نو بنایي چه د دیموکراسی سره د وفاداری او د موفقیت د پاره د احزابو د ولایتي جرگو او داسې نور قوانین ژر وایستل شي.

– عبدالرروف بېنوا د موسی قلعه وکیل: قانون اساسی افغانستان در موارد (۱۰۹)، (۱۱۰)، (۱۱۱) تشکیل ولایت جرگه های کوچک محلی تا درجه قریه ها و شاروالیه‌ها را بحیث سازمانهای دیموکراتیک بوسیله خود ساکنان محل از طریق انتخابات آزاد سری مستقیم پیشبینی کرده است ولی در خط مشی شما نه تنها از تاسیس جرگه های ولایت و جرگه های محلی ذکر بمیان نیامده بلکه در راه از بین بردن بناروالی های انتصابی فعلی که مغایر ماده (۱۱۱) قانون اساسی بشکل غیر دیموکراتیک جریان دارد مزده هم داده نشده است.

اگر جناب شما توانستید که قانون احزاب، قانون ولایت جرگه و قانون شاروالی را بمرحله تنفیذ قانون برسانید کار بزرگی را انجام داده خواهید بود.

بناغلی صدراعظم موظف: بیانیه و داعیه شما که در ختم دوره (۱۲) ولسی جرگه در این تالار ایراد گردید پیش روی من است و جناب شما در آنوقت چنین گفته بودید: (مشکل اساسی دیگر دوره دوازدهم ولسی جرگه عدم موجودیت احزاب سیاسی بود. این مسئله علاوه بر اینکه در تطبیق اساسات دیموکراسی از ضروریات است در سیر نظام پارلمانی نیز نقش مهم و بارز دارد) حالاً در خط مشی شما در مورد احزاب کوچکترین ذکر نیست.

– لعل محمد اکبری د دایکندي وکیل: من به عقیده خود وجود احزاب سیاسی را در افغانستان بمنزله روح در پیکر دیموکراسی میدانم بنا بر این از حکومت شما خواهشمندم زمینه ظهور احزاب سیاسی را هر چه زوتر فراهم سازید.

تا وقتیکه ولایت جرگه ها در مرکز ولایات بوجود نیاید نمی توان از خود سربهای مامورین محلی، قضات و حکام جلوگیری گردد.

وقتیکه ما دیموکراسی نداشتیم ظاهراً شاروالیهای انتخابی وجود داشت ولی اکنون که دیموکراسی تا اندازه رشد کرده چه دلیلی در دست است که کار شاروالیها را شاروال های باصلاح سرپرست انجام بدهد.

– بسم الله د شینکی وکیل: تا سو د خط مشی په دریم بند کښې ویلي دي چه د مملکت د ژوندانه په ځینو اړخو کښې د موضوعی قوانینو نشتوالی.

خرگنده خبره ده چه د مخکني حکومتو په شپږ کالو کښې بعضې ترتیب شوي قوانین چه له دواړو جرگو څخه ئې خپل مراحل طی کړي حکومتو د شخصي غرض په بنا په طاق د نسیان کښې

ه اجول او بعضی قوانین چه بر شخصی گنوبند، و و په طور د فاجاق
به تقنینی فرمان منظور کرل

... عبدالحسین مقصودی د ناور وکیل. جناب صدراعظم موظف
شما از عدم قوانین حرف میزنید ولی توجه نکرده اید که قوانین
پاس شده از شوری مانند قانون احزاب. قانون شاروالیها قانون
ولایتی جرگه وغیره قوانین که از مدت ها قبل باید نافذ میشد چرا
از طرف حکومت ها در طاق نسیان گذاشته شده است.
جی سنگ د کابل وکیل. پنجم د پارلمانی دیموکراسی له
ایجاباتو سره سم د احزابو قانون مینخته راوستل.

... عبدالرحمن زهري د بلوخي ريگستان د کوچياتو وکیل. آقای
دکتور صدراعظم موظف! همانطوریکه شما در خط مشی خود
اشاره فرموده اید ولسی جرگه هم وجود قوانین فرعی را که مکمل و
متمم قانون اساسی بشمار میبرود اشد ضروری میدانند ولی چنانچه
شما هم اطلاع دارید برخی از این قوانین ضروری امثال قانون
احزاب سیاسی، قانون ولایت جرگه ها، قانون شاروالیها قبلاً از
شوری گذشته که بعد از توشیح برای انفاذ آماده می باشند ولسی
جرگه بانفاذ این قوانین شدیداً احتیاج حس میکند اگر قانون
احزاب سیاسی نافذ نمیگردد و احزاب سیاسی تشکیل نمیشود
حکومت قانون نافذ شده نمی تواند.

قانون شاروالیها سالها شد از شوری گذشته لیکن هنوز هم
شهرهای ما در دست همان شاروال های سرپرست و فعال ما پیریدو
دست شانده حکومت شهر داری میشود.

قانون ولایت جرگه ها در سال دوم دوره دوازده از شوری گذشته
ولی تا حال هم نافذ نگردیده و جرگه های ولایت که اصلاً نظام
دیموکراسی ذریعه آنها در ولایات رونق میگرفت و مجلس ستا
ذریعه آنها اكمال میشد تا حال تشکیل نگردیده.

سید رسول فکور د هرات وکیل تا آن زمان که طبقات حاکمه افغانستان زیر نفوذ امپریالیزم بر ما حکومت می کنند ناگزیر از انحراف ارزشهای دیموکراتیک قانون اساسی در ساحه قانون احزاب، بناروالیها و ولایتی جرگه وغیره که با منافع شان تضاد دارد می باشند.

... میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل: همچنان بمیان آمدن قانون احزاب، قانون ولایتی جرگه ها و قانون شاروالیها برای تاهمین دیموکراسی نوجه جدی شما را میخواهم.

... خیر الله منور د خوگیانو وکیل: کوم وخت چه می ستاسو خط مشی مطالعه کوله د سترگو کوبنیش می دا وو چه د اساسی قانون د (۱۲۶) مادی له حکم سره سم او د شوری د مخکینیسو تصویبو په اساس د گوندونو د قانون په هکله څه وینم متاسفانه چه کوم تذکر نه وو راغلی وروسته می بیا دا کوبنیش کولو چه د بناری چارو او بناروالیو قانون د اساسی قانون د (۱۱۱) مادی په استناد څه پیدا کړم چه خدای موله دې سرپرستانو څخه خلاص کړي اما هیڅ می ونه لیدل. بیا می په حتمی توگه دا ضرور گڼلو چه د اساسی قانون د (۴۵) مادی سره سم د ولایت د جرگې د قانون په باب څه په لاس راشي اما څه په لاس راغلل.

د گوندونو قانون چه د دیموکراسی رڼا هم ورته ویلی شوو د ضرورت له لحاظ څه رنگه چه زړه د وجود یو فعال ماشین گڼلی شوو همداسی د گوندونو موجودیت په دیموکراسی حتمی دی. د بناروالیو قانون د اوسیدونکي د آرامی: د پاره د یوې عادلې تلې حیثیت لري.

د ولایت جرگې قانون چه د مشرانو جرگې یو ثلث اعضاء تشکیلوي ستاسو په خط مشی کښي نشته.

... اسدالله صافی د تگاب وکیل: برخی قوانین بدسترس حکومت های سلف شما موجود بود و هست و در صورت حصول

رای اعتماد بدسترس شما می باشد در تطبیق آن بذل مساعی
نموده آنگاه از فقدان دیگر قوانین می توان تذکر داد.

وزیر محمد د شرنی وکیل باید تاسو پخپله تگ لاره کښې په
څرگند ډول د ښاروالیو او ایالتی جرگو د انتخاباتو د مینځ ته راتللو
ته اشاره کړی وای خو متاسفانه تاسو په تگ لاره کښې دا شی نه
ولیدل شو. د افغان ټول نجیب ملت ارزو لري ژر تر ژره ښاروالیو او
ایالتی جرگو ته توجه وشي. تاسو د اساسی قانون د روحی سره سم
د سیاسی احزابو مینځ ته راتللو کومه یادونه نه ده کړې او په
دیموکراسی کښې د سیاسی احزابو راتلل یو ضروري او حتمي کار
گنل کیږي.

... جنت خان د جاني خیلو وکیل س. رسمي حزبونه به کله
اعلان شي؟

ج. کوم وخت چه گلوگیر حزب له موره وزیري

غلام سرور نبي یار د قره باغ وکیل: عدم موجودیت احزاب
قانونی باعث بسا ناپسا مانیها گردیده است. احزاب در يك رژیم
دیموکراسی حیثیت روح را در يك بدن دارد آرزو دارم که این روح
در کالبد مردم ما نیز بدمد.

... محمد آصف پوپل د کوز کونړ وکیل: تشویش من از این است
که جلالتماب شما از قانون احزاب، قانون اتحادیه محصلین، جرگه
های ولایتی و ښاروالیها که همه آنها هسته کاملیت قانون اساسی و
دیموکراسی کشور را تشکیل میدهد تذکری نداده اند. من به
نمایندگی از مردم افغانستان و جوانان با درد و وطن پرست و
صدیق توجه حکومت شما را در بنمورد آرزو مندم چه در غیر آن
سهل انگاری حکومت شما در بنمورد روزی سلسله همکاری بین ما
را از هم خواهد شکست.

حاجي فقير محمد د جلال آباد وکیل: یکی از وظیفه مهم
اینست که مسئله احزاب سیاسی را حل و فصل کنید اگر حکومت

دیمو کراسی می‌خواهیم باید احزاب سیاسی نیز داشته باشیم قانون ولایتی جرگه عامل مهم دیگریست که نظر ما را جلب نموده. توجه جدی حکومت آینده را بیان معطوف میگردانیم زیرا در اصل خود جرگه ولایتی تقسیمات فرعی ولسی جرگه بوده گفته می‌توانیم که متمم آن می‌باشد اگر مقصد شما از فقدان قانون بناروالهی آزاد و ولایتی جرگه باشد با شما هم‌نوا... می‌باشیم.

محمد حکیم صدیقی دینکی فلعه وکیل: طوریکه به صورت مجمل در خط مشی به قوانین منم اشاره کرده اید کافی نیست باید واضح در مورد تطبیق قوانین بناروالی، ولایتی جرگه و قانون احزاب وعده میدادید.

حاجی محمد احسان ده سبز وکیل: ما انکاری نداریم که با داشتن قانون اساسی و تطبیق صحیح آن یک سلسله خواسته های ملت تأمین میشود ولی چون متمم و مکمل قانون اساسی مملکت قوانین دیگریست که بایست برای تکمیل این قانون بوجود می آمد

نور علم مظلوم یار د میدان وکیل: در حصه قانون بناروالیها و قانون احزاب یاالخاصه در قانون انتخابات ولایتی جرگه چنین اظهار نظر مینمایم ماده (۴۰) قانون اساسی در عضویت مشرانو جرگه دو ثلث انتخابی و یک ثلث انتصابی واضح و تصریح داشته اما یک ثلث انتخابی که از راه ولایتی جرگه در عضویت مشرانو جرگه استحقاق قانونی داشته وجود ندارد پس فیصله های مشرانو جرگه به این اساس قانونی نخواهد بود. من میدانم که عدم موجودیت تطبیق آن چه خواهد بود.

حاجی عبدالعلی تیموری د اوبسی وکیل: برای تطبیق دیمو کراسی واقعی در شرایط فعلی ملت نجیب افغان نیز منم نافذ شدن قانون ولایت جرگه و قانون بناروالیها بوده

محمد عوث اسحق زی د لاس وجوبین وکیل. واقعیت اینست که یک نظام پارلمانی وقتی ماهیت قانونی داشته می تواند که در مملکت احزاب سیاسی بحکم ماده (۲۲) قانون اساسی وجود داشته باشد و حزب بر سر اقتدار با حزبی که حکومت را تشکیل می دهد در ولسی جرگه اکثریت دانسته باشد ولسی متاسفانه دیموکراسی ما که دیموکراسی افغانستان و ما هیچ اصل نظام دیموکراسی توافق ندارد فاقد این کیفیت حزبیست جای تاسف است که حکومت های افغانستان به این نکته اساسی یعنی قانون احزاب توجه نکرده همچنان حکومتها در مورد قوانین شاروالیها و ولایتی جرگه توجه ندارند چنانچه در خط مشی شما نیز در باره این قوانین ذکر بعمل نیامده است.

... سید امیر د خان آباد وکیل: بناغلی موظف صدراعظم صاحب! هر کله چه تا په دولسمه دوره کښې د اولسي جرگې د ریاست افتخار درلود خو قوانین د اولسي جرگې نه پاس شوه چه په هغو کښې دغه درې قوانین دیر ضرور وو: د احزابو قانون، د ولایت جرگې قانون، د شاروالی قانون هیله ده چه ستا د حکومت د راتلو په اساس دا قوانین د عمل میدان ته را واوړي.

... حاجي عبدالستار د ملاخیل د اجرستان وکیل: د ولایتی جرگې د قانون معطلی او خنډ د اساسی قانون ارزښتونو سره مخالف دي خکه چه د مشرانو جرگې یو ثلث ټي کم کړی دی، باید د اساسی قانون په حکم د مشرانو جرگې یو ثلث پوره شي ترڅو چه د دوی تعویب او فیصلې قانونی بڼه غوره کړي.

... حاجي فدا محمد د زنده جان وکیل: بيمورد نیست یاد آور شوم تا شما و آن عده وزیرای تان سعی نمایند که قانون اساسی مملکت و این وثیقه ملی افغان را طوریکه در طرح آن کوشش نموده اید در راه تطبیق مواد مندرجه آن نیز از هیچگونه فداکاری دریغ نفرمائید. بوجود آوردن قانون ولایتی جرگه، قانون شاروالیها امری است حتمی و قایل تذکر.

... محمد کريم صحرائي د دهر اوډا وکیل: ستاسي د حکومت
څخه زموږ جدې هيله دا ده چه د اساسي قانون پاته ارزښتونه لکه
د احزابو قانون، د ښارواليو قانون، د ولايتي جرگه گيو قانون او
د ښځو د ملي کالو قانون ژر د عمل صحنې ته راوباسي.

... مير احمد ميوند د ميوند وکیل: ښاغلی موظف صدراعظم!
تاسې پخپله خط مشي کښې د يو شمير قوانينو نشتوالی اول ذکر
کوي دلته دا سوال پيدا کيږي هغه مهم او ډير ضروري قوانين چه
شوری ډير پخوا تصويب کړيدي لکه د احزابو قانون، د ښاروالی
قانون، د ولايتي جرگې قانون او داسې نور څه شوه او ستاسو
حکومت له هغو سره څه کوي؟ او د تقنيني انسداد چاره به څه وي؟
هغه غير مطبوع قوانين چه د شوری په ارشيف کښې پراته دي
تدفين او تجهيز به ئې د چا په غاړه وي؟

... عبدالقيوم د اندراب وکیل: ښاغلی صدراعظم موظف! برای
مشکلات اقتصادي و اجتماعي عمده ترين علت آنرا فقدان قوانين
بيان نموده ايد. در اين جا سوال پيدا ميشود که قوانينيکه از طريق
شوری در دوره دوازده و سيزده به تصويب رسیده است تا حال در
معرض تطبيق گذاشته نشده است و قوانينيکه موجود است پنج
فيصد هم مورد تطبيق قرار نميگيرد.

... سيد مبین شاه امير د هلمند د مرکز وکیل: د احزابو قانون
د ديموکراسی د اساسي تشکيل او تکامل اصلي بنسټ او تهډاب
گڼم ترڅو چه دا واقعي ضرورت رفع نشي او قانون ئې مينځ ته
رانشي. د ديموکراسی د صحيح او سالمې ودې امکان نشي
موجوديدلای^۱

^۱ افغان جريده، لومړی کال، نلمه گڼه

د ۱۳۵۰ د مرغومي ۲ مه

د ۱۹۷۱ د جنوري ۱۰ مه

تجريد

يو سړی په خپلو ناورو اعمالو په وجه د اولس له خوا په تجريد محكوم شي. سو بيا ورسره خلك راشه درشه پريږدي، په مړي او ژوندي ئې نه خبروي. سلام ئې ناخلي او سلام نه ور اچوي، د يوه نا ملموس يا جذامي مريض په شان گوښی اوسي او د هر چا علاقه ورسره قطع وي.

بندي خوښه وي خلك ئې خبر اخلي او پوښتنه ئې كوي، مگر تجريد شوی سړی د هر چا له زړه وتلی او له نظره لويديلی وي. څنگه چه يو فرد په فردي حيات كښې تجريد سره مخامخ كيږي حكومت هم كله كله د خپلو خلكو له خوا په تجريد محكوم كيږي يا د نورو حكومتونو د علاقې په قطع كيدو تجريدي حالت اختياروي او منزوي كيږي.

د حکومت تجرید به داخل کښې وي او که به خارج کښې
د سیاسي اتحاد حکه لري او بالاخره لکه د پاکستان حکومت له نه
تلافي کیدونکي خسران او خزلان سره مواجهه کيږي
که یو حکومت به داخل کښې د خپلو خلکو له قطع علاقې سره
مخامخ شي او د حکومت و ملت تر مینځ ډیره فاصله پیدا شي نو
بیا دغه حال به داخل کښې محصور نه پاتې کيږي خارج ته هم
سرایت کوي او په خارجي سیاست کښې هم گوښی کيږي او یوازې
کيږي.

هغه حکومت چه خلک ورته په کرکه گوري د جهان په نظر کښې
هم خوار او بیمقداره وي.

زمونږ حکومتونه هم له څو مودې راهیسې په بیره د تجرید خوا
ته درومي او په داخل او خارج کښې له ملي او بین المللي انزوا او
گوښي توب سره غاړه غړی دی یو حکومت چه د ملت له حمایت
څخه برخوردار نه وي او د اولس علاقه ئې نه وي جلب کړې هغه په
حقیقت کښې په تجرید محکوم دی

څوک چه د وطن په حال کښې یو څه مطاعه لري هغه پوهیږي چه
منورین او ترقي غوښتونکي ځینې له حکومت سره د مجادلې په
حال کښې دي، ځینو ورسره مقاطعه کړې او ځینې نور ورسره بې
علاقې پاتې شويدي (وذالك اضعف الایمان) د شوری وضع هم له
حکومت سره له چانه پته نه ده او هر څوک په دې پوهیږي چه یوازې
د اعلیحضرت معظم هم یوني حمایت او عنایت دی چه حکومتونه
ئې په بست کښې ساتلی دی او که دا نه وی نو د حکومت او شوری
تیره د وخته ماته دد او خوسې ئې سره نه څري.

ملایان او روحانیون هم د دیني او مذهبي امورو په وجه له
حکومت سره د تضاد او مخالفت په حال کښې دی او د پل خشتي
زړه دردوونکي خاطر هه څکله نه هیروي.

د حکومت مامورین هم چه یو لږ شمیر ترسه مستثنی کړو
عموما له حکومتونو څخه نه کی او ناراضه دی
هغه بی فدری احزاب او په مامورینو کې مالکانه
تصرفات چه لوی کار داران یې وخت په وخت د شخصي ملاحظتو
په وجه په دواړو کې کوي ماموریت یې د عیودت او شخصي
مالکیت درجې نه راتیب کړی چه تحمل یې د شخصیت خاوندانو ته
ډیر مشکل دی.

همدغه وجه ده چه د مامورینو عمومي نظر ورته بڼه نه دی او
دلته هم یوه مجبوره خاموشه کرکه موجوده ده.

سرمایه داران، ملاکان او اعیان و اشراف هم چه د اوسنیو
حکومتونو اداري فتور نظامي ضعف او سیاسي انحطاط ویني
خپل هر څه په خطر کې ویني ځکه معنا او مادتا له دې ځایه تللي
او ظهرا دلته د پښو په سر ناست دي یعنی له دې ناحیه نه هم
حکومت له تجرید سره مخامخ دی.

دغه له هرې خوا تجرید چه حکومت ته متوجه دی د کابینې په
داخل کې یې یې هم حلول او نفوذ کړی او خبره دې حد ته رسیدلې ده
چه کله صدراعظم، کله معاون، کله یو وزیر او کله بل د تجرید په
حال کې لیدل کیږي او د خان خانې په وجه د تجرید او مقاطعې
چاره هڅو کې ته رسیدلې ده.

که حکومت غواړي چه له دغه هر اړخیز تجرید څخه نجات
ومومي او د خلکو اعتماد حاصل کړي خلکو ته دې هغه څه وړاندې
کړي چه خلک یې غواړي او د خلکو په گټه وي.

دغسې یو حکومت چه خط مشي یې په اولسي جرگه کې په
سلو کې لس هم نه خوښوي او اکثریت یې د قناعت وړ نه گڼي هغه
څنگه ویلی شي چه مونږ د خلکو غوښتنو ته سم او صحیح جواب
ورکړی دی.

حکومت باید په دې بڼه پوه شي چه د یوه رسم په حیث د اولسي جرگې په تشر لاس جگولو غیر حقیقي اعتماد په طفیلی ډول حاصلول د استناد وړ نه دی.

ترڅو چه یو حکومت عملاً په صادقانه ډول یو مترقي حرکت شروع نکړي او له استثماری او ارتجاعی سیاست نه لاس وانخلي ملي قدرت او منورین له خان سره نشي ملگري کولی او له تجرید نه نشي راوتلی.

حکومت باید کاملاً او حقیقتاً ملي او غیر انتصابي شي. د یوه حکومت د ملي کیدو د پاره یوازې ملي څېره پیدا کول کافي نشو گڼلی.

ملي حکومت باید ملي طبیعت، ملي خاصیت او ملي روحیه ولري او قلب و دماغ یې ملي وي.

کوم حکومت چه په باطن کېني شخصي او په ظاهره کېني ملي وي یعنی لکه خامسوزه ډوډی مغز یې خام او مخ یې سوی وي څوک یې نه خوښوي او په صحیح معنی یخه ډوډی ورته نشو ویلی.

معان خریدده، لومړی کال، ۲۱ کڼه

د ۱۳۵۰ د مرغومي ۲۷ مه

د ۱۹۷۲ د جنوري ۱۷ مه

د فکرونو مخه کومې خوا ته د ګرزیدو په حال کې ده؟

دلته خو ملي تشکيلات نشته او د حزبونو حساب نه دی معلوم
چه سړی د حزبي اکثریت له مخې د خلکو تمایلات او عامه افکار
خاتمه معلوم کړي.

یوازینی مرجع چه د اساسي قانون په حکم تې د افغانستان
د خلکو د فکر او نظر منعکس کوونکی ګڼلی شوو ملي شوری او
خصوصاً ولسي جرگه ده.

سر کال چه د ښاغلي ډاکټر عبدالظاهر کابینه ولسي جرگې ته
معرفي شوه او د سرطان په ۱۶ مه د افغانستان په راډیو کې
د ښاغلو وکیلانو ویناوې شروع شوې ما دغه فکري جریان له خو
خواو په خو لحاظه تعقیبواوه.

لومړی نوبت د ښاغلي محمد یوسف بینش د کابل وکیل و.

دده په خبرو کښې مې چه دا ټکي واوريده "باوجود آمدن قانون اساسی اعمال بدتر از دوره های دکتاتوری این مرز و بوم پیادگار دارند" دفتاراته دا فکر پیدا شو چه زمونږ دیموکراتیک حکومتونه د دیموکراسی په ناکامولو او بدنامولو کښې څومره موفق دي چه چا د مجبوریت له مخې چا قصدا او چا د بي کفایتی په وجه له دغه تحول یا نهضت څخه خلک زړه نورن کړيدي.

دغه وکیل صاحب دا هم وویل "قانون صامت ما اگر ناطق میبود از طبقه بندیها و قانون شکنی های انانیکه خود را نزدیکتر بقانون یا مطیع قانون یا اورنده این قانون میدانستند بزبان فصیح و بچشم گریان یاد میکرد" دغو خبرو زه نور هم متحسس کړم او دا راته ضروري ښکاره شوه چه د وکیل صاحبانو دغه راز خبرې تعقیب کړم او وگورم چه څومره وکیلان له دغې دیموکراسی نه چه مونږ ئې لرو سرتکوي او ناراضه دي.

دلته راته دا اندیښنه هم پیدا شوه هسې نه چه مایوسي هغه حد ته رسیدلي وي چه له اساسی قانون نه وروسته حکومتونه د خلکو په نظر کښې د مملکت د تباهی او بربادئ عوامل گڼل شوي وي او دغه راز دیموکراسی نوره د تحمل وړ نه وي.

په دغه فکر مې د افکارو څارنه شروع کړه او د ښاغلو وکیلانو په ویناو کښې مې دا مطلب په ډیرو صریحو الفاظو کښې وموند چه دغه دیموکراسی اوس هر چا پیژندلي ده او له دکتاتوری نه هم ورته بده ښکاري.

دا دیموکراسی چه نه پکښې د دیموکراسی رنگ شته نه خوند نه بوی یعنی دريواره صفته ئې بایللي دي او بي حربه، بي قانونه، بي قدرته او بي عدالته دیموکراسی ورته ویلی شو د هیچا نه خونښړي او هیڅوک پرې نه غولښړي، څوک ورته قلابي او سالوسانه وایي، څوک سر او دم بریده بولي او نیم بنده دیموکراسی خو یسوه اصطلاح گرزیدلې ده.

هغه څه چې دا ځل په ولسي جرگه کېني د ديموکراسۍ او بې قانونۍ په باب وويل شوه ځني مثالونه ئې دا دي .
.. ديموکراسي که در مملکت ما بعد از انفاذ قانون اساسي مورد تطبيق قرار گرفته روى عوامل متعدد دى چه از نگاه تعبير هياى اشتباه اميز و چه از روى تخلف از اجابات ان شکل عجيبى بخود گرفته است.

(ابلاغ د بگرام وکیل)

.. دا څنگه ديموکراسي ده چې مخ ئې د قدرت خاوندانو ته دى او
شا ئې مظلومي طبقې ته

(صفر محمد خروټي)

.. نه دا شان ديموکراسي چې تش تشریفاتى او ظاهري شو ولى .

(حاجي محمد اصف د کندهار)

.. ديموکراسي د يو څو کسو او يو څو کورنيو د پاره ده نه د عام ملت د پاره .

(سراج الدين منگل)

.. ديموکراسي هغه ريره ده چې ولاړه د يو چا په مخ او واك ئې
د بل چا وي .

دا تشه په نامه ديموکراسي نه ستاسې په درد خوري نه
د مملکت او نه زمونږ د خلکو، دا د ديموکراسۍ گناه نه ده دا د هغو
ارتجاعى قوتونو گناه ده چې ديموکراسي ئې خلکو ته بدنامه کړه .

(بينوا د موسى قلعه وکیل)

.. وقتى که ما ديموکراسي نداشتيم ظاهرا بنارواليهائى انتخابى
وجود داشت ولى اکنون کار شارواليهارا شاروالهائى سرپرست
انجام ميدهد .

(عل محمد اکبري)

.. مونږ وينو او گورو چې د ممتازو اشخاصو لپاره يو قسم
ديموکراسي او په ملي مسايلو کېني ديموکراسي بيل شکل لري .

- (علي محمد د اچين وکیل).
- له هغې ورځې چه اساسي قانون په هيواد کښې نافذ شوی
د خلکو هيلې نې د تطبيق له امله ورځ په ورځ په نا اميدۍ بدلې
کړي او نژدې ده چه د هغو اعتماد په بې اعتمادۍ سره بدل شي.
(عبدالله احمدزی).
- اساسي قانون په مملکت کښې ندي تطبيق شوی د خلکو
مشکلات لاهم پسې زيات شوي دي.
(حاجي محمد د گرمسير وکیل).
- اساسي قانون چه د هر ظالم تر پښو لاندې چيغې او نارې وهي
د مستبدانو او ليوانو له منگولو راخلاص کړی.
(بهاوالحق د وازې خوا وکیل).
- با وصفيکه قانون از طرف مامورين جگر خونست زير پای
متحد المال های ضد و نقيض هم قرار دارد.
(سيد محمد رفيق نادم).
- زمونږ ملي وثيقه د ظالمو او خود غرضو حکومتو له پلوه تراوسه پوري
يوازي د خولې د ويلو څخه پورته د عمل په صحنه کښې تطبيق شوې نه ده.
(مولوی سيد اکبر د پل علم وکیل).
- یکی از خواسته های مردم افغانستان آنست که بقانون عمل شود
متأسفانه قانون بکلی جنبه عملی نداشته باید شکل عملی ان عام باشد.
(عبدالحفيظ د نهرين وکیل).
- یکی از عوامل بسیاری از مشکلات ما تطبيق نشدن قانون
اساسی میباشد.
(كمال الدين د سرپل وکیل).
- نظام اداری مملکت نسبت به زمان قبل از قانون اساسی بیش
از پیش بسوی فساد کشانیده شده است. قانون نه تنها تطبيق
نمیشود بلکه بالای ان تمسخر میشود.
(عبدالقيوم د اندراب وکیل).

د ديموکراسۍ دورې حکومتونو د سرې و عدې وکړې خو له بده مرغه يوه نې هم عملي نکره

(عبدالله د سيداباد وکیل).

د ديموکراسۍ طبقاتي موجود شما اصلا وسيله مظالم و تاخت و ناز برای مستبدین، مرتجعین، متفدين محلي است. ديموکراسۍ طبقاتي موجود ديموکراسۍ سرودم بریده جعلی و سالوسانه ایست که برای توانگران در حکم سعادت و برای رنجبران و زحمتکشان در حکم دام فریب است بیقین که نور چشمی های فاسد طبقات حاکم از هر گونه ازادی تا دستبرد بجان و ناموس مردم برخوردارند.

(د کابل وکیل).

طبقات حاکمه بیداد گر و حکومت های متکی بر ان خود مانع تکامل ديموکراسۍ در کشور اند چنانچه در مورد قوانین اجزاب، شاروالیها و ولایتي جرگه و سایر قوانین ديموکراتیک مشی ارتجاعی دارند و با اعمال ضد ديموکراتیک و ضد قانونی خود زمینه را برای حاد تر شدن ارتجاع بیشتر مساعد میسازد.

(د پغمان وکیل).

د ډيرو ښاغلو وکیلانو له دغسې خبرونه دا معلومیده چه له اساسي قانون نه وروسته حکومتونه د ديموکراسۍ په تمثيل کښې ډير نامطلوب نقش لري او د خلکو په ذهن کښې په بې کفایتي، قانون شکنی، اسلام دښمنیو او د اداري او سياسي فهم و قابلیت په فقدان سخت محکوم شوی دی چه د مملکت د شتونو ساتنه له دوی نه پوره نه بولي. بلکه يو ډير عظیم خطر ملک او وطن ته د راتلو په حال کښې ويني چه له دغسې زمامدارانو نه ئې د مخنيوي هيله نشي کولی او په دوی نې سترگې نه ډکيږي.

خينو ښاغلو وکیلانو د دغې سايقي په تحت کښې د اساسي قانون له حد فاصل نه هغه خوا نظر و خغلاوه او په داسې حال کښې چه په نوي رنگ کښې راوتونکو حکومتونو ته بد ويل کیده د ښاغلي سردار محمد داود نوم په ښه ډول داسې يادیده:

۱. ښاغلی سراج الدین منگل د ځمکنیو وکیل د زمکو د اصلاح قانون د منځني څیڅ په اکثریت هېوادو کې عملي شو مگر په افغانستان کې چې د دې نهضت اوازې د ښاغلي سردار محمد داود د صدارت په وخت کې وې نه تنها دا چې دا نهضت قوي نکړی شو بلکه لایسي خپه کړی شو.

۲. ښاغلی میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل: د پښتونستان موضوع څرنگه چې نورو د ملت نمایندگانو هم یاده کړه زه د ښاغلي سردار محمد داود د مخني صدراعظم د اعلان او ادعا سره سم ستاسو د حکومت فرضي وظیفه گڼم.

۳. ښاغلی حاجي محمد اقبال د خاڅیو وکیل: ښاغلی سردار محمد داود د افغانستان د پاره د دیموکراسی بنسټ کېښود. همدارنگه یوازې سردار محمد داود و چې د افغانستان په اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او نورو اړخونو کې نې څرگند تحول راوست او هغه څه شی چې په افغانستان کې لیدل کېږي د ښاغلي سردار محمد داود د عالي مفکورې خیر غوښتونکي سنجش. ایمانداري، غسیرت، پاک احساس، زحمت کښی او د سیاسي شعور محصول دی نوزه هیله کوم چې د پښتونستان حیاتي او ملي مسئلې ته د سردار محمد داود په شان په اخلاص او پاکه عقیده خاصه پاملرنه وشي.

۴. ښاغلی علي محمد د شینوارو د اچین وکیل: کوم وخت چې ښاغلی سردار محمد داود صدراعظم و د وخت د ایجاباتو سره سم نې د افغانستان په ټولو چارو کې سمون یعنی فرهنگي، زراعتي، اقتصادي او اجتماعي د قانون سره سم مینځ ته راوړ او به هغه وخت کې نه فحاشا پر او نه رشوتخور معلومیده او نه احتکار او اختلاس کار و.

۵. ښاغلی حاجي فقیر محمد د جلال اباد وکیل من یقین دارم که پروژه انکشاف وادی نگرهار برای پیشرفت و تحول سويه حیاتي

د اجسني مردم در وقت حکومت سردار محمد داود رویدست
گرمه سده است اگر زمین ها مردم غریب که زمین ندارند بقیمت
مناسب و مسطه های معینه داده شود در بهبود حیات مردم نقش
بزرگی خواهد داشت

۶. بناغلی عزیز الله واصفني د پښتونستان او بلوچستان
د ازادی موضوع د افغانستان په سرنوشت مستقیم تاثیر لري.

د دې موضوع تاریخچه سیر د والا حضرت سردار محمد داود
د حکومت په دوره کښې په ملي توگه د افغانستان د ملي سیاست
جزء و چه ورو ورو د حکومتونو سیاسي ملعبه وگزریده.

۷. بناغلی ولي محمد رحيمي د چاربولک وکیل: اولین باز در
زمان صدارت والا حضرت سردار محمد داود توجه جدی بطرف
انکشاف اقتصادی و اجتماعی کشور از طریق رعایت سیستم
اقتصادی مختلط رهبری شده و طرح پلان های پنجساله اقتصادی
بعمل آمد.

۸. بناغلی ننگ یوسفزی د دشت ارچی وکیل: د پښتونستان
موضوع چه د والا حضرت سردار محمد داود په وخت کښې چه یو
باشهامته او شریف افغان و د حکومت د پالیسی روحی او بنیادی
جزء و

دغه راز یادونې په دې لحاظ د اعتناء وړ معلومیږي چه په پوه
لوی ملي مجلس کښې چه څو حکومتونه په عمومي ډول تقبیح
کیدل او د لعن و طعن بازار تودویو شخص چه تقریبا لس کاله پخوا
صدر اعظم و او د بحث موضوع سره چه ډیر بعید تعلق درلود په ښه
نامه یادیده او ستاینه ئې کیده.

په دغو یادونو پسي څه موده وروسته د مشرانو جرگې یوه پوه
غړي چه په نوي جریان کښې ئې مهمه برخه درلوده او په قصه ښه
خبر ویعني بناغلی سید شمس الدین مجروح د بناغلي سردار

محمد داود په باب پخپله یوه مقاله کښې خپل فکر او نظر داسې څرگند کړ:

قربانیان و تلفات تحول.

د مجروح د مقالې یوه برخه:

عراده نظام اداری ما در مسیر تاریخ به دو راهی رسیده بایست یک طرفی را اختیار کند. عراده بیک سوی معینی براه افتاد و ما این حرکت را تحول نامیدیم.

حکومت والا حضرت سردار محمد داود مقدمات این تحول را چیده بود که ان موضوع جداگانه است و چون من خود شاهد این حوادث بودم در فرصت دیگری از ان بحث خواهم کرد. سردار موصوف راه را برای تحول باز کرد بنفع تحول و بنفع یک تجربه نوی در راه دیموکراسی و تفکیک قوا کنار شد و استعفی داد.

اما از ان وقتی که این حکومت مستعفی شد تمام جریانات از خاطرها فراموش گشت و گویا تاریخ تحول و تاریخ سیاسی ما از نقطه صفر شروع کرد و از ان روز به بعد آغاز شد.

جریان طوری براه افتاد که از پشتیبانی و حمایت سردار موصوف محروم و بی نصیب شد او می توانست برای پیشرفت این جریان مددگار خوبی باشد و کمکهای اخلاقی و غیر رسمی بکند. بهر حال خواه جریان او را از خود بیگانه ساخت و یا او بیگانگی اختیار کرد اما امداد او میسر نشد این خساره نخستین بود که مملکت با ان مواجه شد.

ان کسی که در سالهای اخیر تاریخ سیاسی و اداری ما نقش بس بزرگ و مهمی بازی کرده بود بگوشه انزوا رفت و نامی گاهی از و گرفته نشد. نقش مهمی که به ان اشاره کردم عبارت ازینست:

که او توانست افغانستان را در جریان سیاست بین المللی وارد کند و مملکت را از سیاست انزوا و سر بسته گی بدر ارد. و ثانیاً او بود که حقوق زنها را که سالها در افغانستان اهمال شده بود بدهد... و ثالثاً هم او بود که راه را برای جریان دموکراسی و این

جربه نو باز كړد (د افغان ۸مه گڼه). په دې مقالې پسې اوس يوه بله مقاله د بنالي صداقت په قلم خپره شوه چه عنوان ئې و (د غنمو د پاره) په دې مقاله كښې سردار محمد داود داسې بيان شوى دى:

... په دغه وخت كښې بې د عسكري سوقياتو او جنگ څخه نش په صادقانه سياسي هڅو د پښتنو او بلوڅو وروڼو د پاره مونږ د بر زيات سياسي امتيازات حاصلولى شول.

... خو د دې طلايي چانس نه هم مونږ د غنمو د دانې په وجه محروم شوو ځكه چه د پاكستان حكومت زمونږ د بمباريو نه پاتې غنم د كرايي په مقابل كښې د اورگاډي په ډيو كښې پېښور ته راوړسول او د افغانستان حكومت د دې لوى احسان له كبله دا مناسب ونه گڼله چه په دې طلايي وخت كښې د پښتونستان په نفع اواز پورته كړي.

ما اوربدلسي دي چه د سردار محمد داود د صدارت په وخت كښې د پاكستان حكومت د امريكې په وساطت افغانستان ته ډير داسې پيشكشونه كړي وو چه د پښتونستان د غوښتنې نه دي تير شي، پاكستان به د تورخم په لار تر جلال اباده او د سپين بولدك په لار تر كندهاره د گاډي خط راوغځوي او د افغانستان د مالونو د حمل و نقل د پاره به اسانتياوې برابرې كړي حتى ويل كېږي چه د بحيره عرب د كوم بندر پورې ئې ورته د يو كريدور پيشكش هم كړى و خو د هغه وخت حكومت نه و منلي او ويلي ئې و چه مونږ د پښتونستان په مسئله خپل خاتنه امتيازات نه غواړو.

(افغان، ۲۰ مه گڼه)

بناغلي صداقت د پښتونستان ټينگ او وفادار غوښتونكى چه له اوسني حكومت او غنم غوښتونكي گندم نما سياست څخه بيخي نا اميده كېږي نو بناغلي سردار محمد داود ئې سترگو ته درېږي او د تير وخت په ياد و لې غوندي خپل زړه ښه كوي.

دا وخت هر چا ته هم د پښتونستان د مظالم په لحاظ او هم
د سوره جهاني او ملي مسايلو په لحاظ ډير با اهميت ښکاري او
د حېسو احتمالاتو په مقابل کښې دغه راز حکومتونه چه مونږ يې لرو
بيوسه او بي کسه معلومېږي چه د هېچا د اميد سترگې نه وراوړي
سړی چه په مجالسو او محافلو کښې خصوصاً د پښتونستان نه
نظره څه اوړي داسې معلومېږي چه هر څوک دلته يوه ډيره لويه خلا
وښي او حيران دی چه دا به څنگه او په چا ډکېږي؟

حکومت د غلې د فقر احساس کوي او د ملت پوهه طبقه
د شخصيتونو فقر ډير وارخطا کړي دي. زمونږ مختنقي رنډې کښې
ديموکراسی خود اجزابو د فقدان په وجه نوي ملي شخصيتونه پيدا
نکړي شوه او خلقي استعدادونه چا سر جگولو ته پرې نښوده.

خلک فکر کوي چه دغسې مفتنم طلايي فرصت کښې که کوم
د عزم او ارادې ځاوند او د سياسي او اداري قابليت لرونکسی
شخصيت د حکومت په راس کښې واقع وای يو ملي او تاريخي
افتخار به لاس ته راغلی وای. په دغسې وختونو کښې که يو ملت
ملي او سياسي فداکار او صادق شخصيتونه ولري او په حکومت
کښې د زعامت او امامت اهليت موجود وي چه د فکر او عمل
اښکار پکښې وي په خلکو کښې نوې روحیه او روحي قوه پيدا
کولی او ځيني لوی لوی کارونه سرته رسولی شي.

همدغه راز حالات او د وخت ضرورتونه د قهرمانانو په پيدا
کولو او جوړولو کښې ډير دخل لري په دې شرط چه هوا او فضا
مسمومه نه وي.

خلک غواړي چه يو څوک پيدا کړي يا څوک پيدا شي د اميد
سترگې ور واورې ځکه يو پلو بل پلو گوري او په ښاغلي سردار
محمد داود يې سترگې ښلي.

که څوک په ځان کښې څه وښي او د خلکو تمايلات جلبولی شي
که له دغه وخت نه استفاده نه کوي گناه کوي.

کله ماغلی سردار محمد داود د یننونسار د ملي او تاریخي
افتخار کلمو د پوره څه کولی شي او بې له دې نه څوک دغه کار ته
چون نه وي نو د اساسي قانون په چوکاټ کښې هم دغه خدمت سرته
رسولی او یو څه کولی شي پدې شرط چه د معظم اعلیحضرت
مسعدت ورسره ملگری وي.

د دې لامله چه هماغلوی اعلیحضرت له هر جاته زیات د وخت په
ایجاب او ضرورت ډیر ښه پوهیږي بعیده نه ده چه د دوی په
لاړښودنه دا تاریخي افتخار په هره وسیله او په هر قیمت چه وي
د افغانستان د پاره حاصل شي او ډیر امکان لري چه له سیاسي او
دیپلوماسي لارې د افتخار وړ څه حاصل شوي هم وي چه مونږ ته نه
وي معلوم او زموږ له فهم او توقع څخه پورته وي.

په دې مقاله کښې زما اصلي او اساسي منظور دا دی چه لوړ
مقامات د نوي جریان او تحول په مقابل کښې د خلکو مایوسي او نا
امیدي بې اهمیتته ونه گڼي او دغه مخالف نظر چه د دغسې
حکومتونو په نسبت د نشو و نما په حال کښې دي له نظره ونه
غورځوي او غواښو ته ئې په جدي توگه متوجه شي یا متوجه وي.

افغان جریده لومړی کال، ۲۲ مه گڼه

د ۱۳۵ د سلواغې ۴ مه

د ۱۹۷۲ د جنوري ۲۴ مه

تبعيض او امتياز يعني څه؟

دوه ماموران دي چه يوه تر نهم صنفه لوستی دی او بل په لوړو تحصيلاتو ډاکټري ترلاسه کړې ده. کله چه لومړی مامور په مکتب کېښي معلم و دا بل متعلم و مگر اوس ده ته تقاعد ورکړ شو او هغه مامور چه د ډاکټر د پلار په ځای دی د خدمت په تمديد د لوړې څوکۍ ځواند دی. اوس پوه شوی چه تبعيض او امتياز څه ته وايي او څنگه عملي کيږي؟

زه د دې دواړو نومونه ځکه ناخلم چه شخصي رنگ پيدا نکړي او د دوی په نوم اخیستلو زه پخپله د تبعيض مرتکب نشم ځکه چه د دغسې فوق العاده اجراتو نور مثالونه هم شته چه هغه نه يادول او دوی يادول پخپله يو ډول تبعيض او امتياز دی.

سری دلته او هلته خیسې مشایخ ویني چه په دفترانو کښې ناست دي او بالعکس خینې نور تر هغو کشران د ماموریت د عمر په لحاظ ځوانیمرگان یعنی متقاعد شوه.

زمونږ په اول رتبه او فوق رتبه کاردارانو کښې همدغه اوس خینې داسې بیسواده محترم شخصیتونه شته چه یو کوچنی لیک هم بې له ډیرو املايي، انشايي، لغوي او گرامري غلطیو نشي لیکلی مگر په مقابل کښې ئې د لوړو تحصیلاتو خاوندان یا وزگار گزري او یا په ټیټ کار عوطف دي چه د تبعیض او امتیاز ډیر برجسته مثالونه ورته ویلی شو (که څوک ئې نه مني د بسودای قوي اسناد ئې بنودلی شو) مگر غلط فهمي باید پښه نشي او هر څوک په دې پوه شي چه دا هغه تبعیض او امتیاز نه دی چه اساسي قانون تحریم کړیدی بلکه قانون پخپله دغه تبعیض منلی دی.

د اساسي قانون په (۳۷) ماده کښې د ماموریت اساس اهلیت گڼل شوی دی نه سواد او تعلیم.

که اوس په افغانستان کښې ځینې خلک د تذکرو نلرو په وجه له عسکري مقدس خدمت څخه محروم وي او نور خلک چه تذکرې لري د وطن د دفاع په خدمت کښې برخه اخلي دا هم هغه تبعیض او امتیاز نه دی چه اساسي قانون منع کړی او ویلي ئې دي (تمام مردم افغانستان بدون تبعیض و امتیاز در برابر قانون حقوق و وظایف مساوی دارند) کیدی شي چه حکومتونو داسې فکر کړی وي چه بې تذکرې خلک د افغانستان تبعه نه دي ځکه چه د تابعیت سند نلري نو هغه تبعیض او امتیاز چه د افغانستان په خلکو کښې مردود گڼل شوی دلته صدق نه پیدا کوي.

زمونږ ځینو وکیل صاحبانو دا هم تبعیض او امتیاز وگانه چه د افغانستان ځینې طبقات په وزارت خارجه کښې ماموریت نلري او له دوی څخه څوک کوم سفارت ته نه دي استول شوي.

دري دومره دقت او تعمق ونكړ چه تبعيض او امتياز په داخل
بعي افغانستان كيني منع دي نه په روديشيا او امريك كيني
مونږ بايد په دي بڼه پوه شو چه اساسي قانون تبعيض او امتياز
رښلي او نه هيواد څخه ئي په تبعيد محكوم كړي دي.

تبعيض او امتياز هيڅكله له ديموكراسي سره نشي يوځاي
كيدى او د اور او اوبو مثال لري چرته چه اجتماعي عدالت او
مساوات تسلط لري هلته د تبعيض او امتياز پل په ايررو كيني هم نه
معلوماتي

په دي وطن كيني ديموكراسي غځونسي وكړي او د تاجپوشي
مراسم ئي به ځاي شوه. زمونږ تاجداره ديموكراسي د افغانستان له
راډيو څخه ټولني دنيا ته اعلام شوه.

زه نه پوهيږم چه د ديموكراسي له لرلو سره د اولسي جرگي
محترمو غړو ولي له تبعيض او امتياز، بي عدالتي او قانون شكني
څخه دومره شكائتونه او حكائتونه كول او د اعتماد په جلسو كيني
داسي ويل

ښاغلي حاجي سليمان وكيل حصاره اول بهسودن در وزارت
خارجه باوجود امدن قانون اساسي و مبرزه دنياى امروز بنا
تبعيضات نژادى و رژيم طبقاتى باز هم مسئله تبعيض و طبقات
وجود دارد و حتماً بايد اشخاص معين با شرايط خاص در وزارت
مذكور كار كند.

اين جريان فوق العاده در مردميكه از شمول و ايفاي وظيفه در
وزارت خارجه محرومند عقده روحى بوليد كرده و ميكند.

ښاغلي ابلاغ وكيل بگرام. تبعيض هاى نژادى و تفرقه هاى
عنصرى از بد ترين عوامل عقب مانى حساب ميروند.

علت نارضاىي حكومت انست كه كار به اهلس سپرده نميشود
اين اشتباه حكومت هب در انتخاب كار كسان بحيث مبداتمام
بدبختها بشمار ميروند

حکومت هغه ټول وضعي اتخاذ کوندي چې د پوهاندان پکت ه دانش و دانش در د وطن فراموش نه شي او اوس انترچار را روز بروز شعله ور مازند

ښاغلي محمد اسحق علمي وکیل ازغستان . مراجع ذيصلاح حکومتی اکثرًا مشکل از کسانی اند که بدون در نظر گرفتن لياقت به اساس خویشخواری یا پارتی بازی بدون در نظر داشت کفایت و لياقت در راس ادارات قرار گرفته اند

ښاغلي نور محمد اکبري وکیل مرکز کندهار . در سیستم اداری کار به اهل ان سپرده نشده و مراعات عدالت اجتماعی دیده نمیشود هنوز هم واسطه و وسیله حقوق مردان و جوانان سالم را از بین برده است

کار کردن و مامور بودن در وزارت خارجه برای عده مردمان وطن دوست، صادق و صمیمی نسبت بعضی ملحوظات لایعنی میسر نیست.

اکثر جوانان ما که اهلیت و لياقت کار دارند نسبت عدم واسطه و وسیله ها در دهلیز های وزارت خانه ها انتظار دارند

ښاغلي محمد عمر خواجه عمری وکیل مرکز غزنی . قیانون اساسی که وثیقه مست همه افراد مملکت را دارای حقوق مساوی میدانند اما متسفانه در عمل تا جاییکه دیده میشود در وزارت خارجه از طبقه مردم افغانستان مانند هزاره، ازبک و ترکمن لااقل پیاده و کاتب ۱۴ وجود ندارد.

ښاغلي سراج الدین منگل د ځمکنیو وکیل . حکومت په حقیقت کښې تر پردې لاندې د یوې خاصې طبقې د پاللو او روزلو دپاره متي راغبرلي دي او د عام ولس د ښېگڼو او منافعو هېڅ پاملرنه نه شوې ده او نه ئې کوي.

د مامورینو په تقرر کښې خاص د خپلوی او خپل پاللو اصول مراعات کيږي لکه چه په وزارت خانو کښې ئې برجسته مثالونه موجود دي

بناغلی عبدالحمید سالنگیار وکیل جبل السراج - به زانو
افتیدن اداره در برابر قدرت های امتیازی و فامیلی و هزارها
فجایع دیگر مشاهده رسید

مردم افغانستان از سالهای مدیدی است که زیر فشار طبقاتی و
قومی زنده گی میکنند و در تحت استثمار داخلی قرار گرفته و
قصداً به طرف فنا و تباهی سوق داده میشوند.

بناغلی عبدالقیوم وکیل اشکمش: ما می بینیم که خرابیها و
بی انتظامی های امروزه از شخص پرستی و قوم پرستی بیجاست
باید يك حکومت ملی از چنین پرستش ها جدا احتراز نماید.

بناغلی محمد اسلم شریفی وکیل جغتو: انتصاب مامورین
دولت بخدمات عامه به اساس قانون حق و عدالت، اهلیت و لیاقت
رعایت نشده و عوامل پیوندی، خواهشات نفسانی، واسطه بازی
مشهود است چنانچه موجودیت بعضی اشخاص در کرسی های
حساس و فعال اکثریه وزارت خانه ها و دوایر چشم گیر است که
متاسفانه از تحصیلات عالی و مسلکی بی بهره و بعضاً هم
بیسوادند.

بناغلی عبدالمجید وکیل مرکز بادغیس: اگر وظیفه و کار
بروی اهلیت و ارزش حقیقی مامور نباشد و ملاحظات شخصی در
ان دخیل بوده و کار به اهلش سپرده نشود هیچنوع اصلاحات اداری
امکان پذیر نیست.

بناغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان د مرکز وکیل: اهل د کار
ته کار نه سپارل اختلاس او رشوت دیر طبیعی عادی او حتی لازم
کار گنل د اوسنی خوسا اداری له مشخصاتو شمیرل کیږي.

بناغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل: نن ورځ ملت د
تباهی خوا ته روان دی په هر اندازه چه رشوت غندل کیږي په هغه
اندازه علانیه میدان ته خان راباسي تعجب خو هم دی باید له زور
سره آشنا وي باید د هغو د کور له ختگه نه کور وي.

بناغلی محمد احمد وکیل فرقین۔ کار به اهلش سپرده نشده بلکه ملحوظاتی که دخیل گردیده اشخاص پر کار و با درد دست شان از کار کشیده شده در گوشه، عزلت گزیده اند.

در مقرریها از ملاحظات شخصی و تبعیضی کار گرفته میشود. بناغلی لعل محمد اکبری وکیل دایکنندی۔ مردم ما از همه اولتر به عدالت اجتماعی و اینکه کار به اهلش سپرده شود احتیاج مبرم دارند. تمام بی عدالتی ها و خرابی اوضاع اداری مملکت از ان نشئت میکنند که بعضی اشخاص مطابق به لیاقت و اهلیت مقرر نشده اند.

بناغلی حاجی عبدالوهاب وکیل پرچمن۔ اشخاص نالایق و رشوت خور و شرابی از طرف حکومتهای وقت تا امروز حمایه و نوازش شده و میشوند. به رتبه کم چوکی های بلند را صاحب شدند. اشخاص صادق و پاک و با ناموس مملکت اول چوکی برایش داده نشده و اگر چوکی داده شده صاحبان قدرت بچشم حقارت برایش پیش امد نمودند.

بناغلی عبدالحسین مقصودی وکیل ناوړ۔ یکعمده محدود که از ارتباط و خویشاوندی با افراد موثر حکومتی برخوردارند در ناز و تعمت بسر میبرند و سویه زندگی شان با سویه زندگی اروپائیها برابری میکنند ولی در مقابل گروه کشیری از مردم در نهایت پریشانی و احتیاج روز و شب خود را میگذرانند. در وزارت خارجه بروی بعضی از اقوام بکلی بسته است.

بناغلی سید رسول فکور وکیل مرکز هرات۔ امروز نه تنها گریبانگیر ظلم های ناشی از اعمال طبقه حاکمه و متکی بر قدرت میباشیم بلکه بوسیله این اعمال نمکهای دیگری نیز بر زخم باستخوان رسیده، ما علاوه می گردد که ان عبارت است از کلمه، منفور تبعیض. تبعیض به نژاد، به قوم، به منطقه و حتی به زبان که هر گاه این اصل عمده نباشد خالی از اهمیت نیست. امروز مردم

بیشماری از مملکت ما در زیر بجه ستم ملی به عناوین مختلف تحت استثمار قرار دارند

بناغلی محمد اکبر و کیل پنجاب ستم ملی به بدترین و جهی بر مناطق عقب مانده کشور مانند بامیان، غسورات، ارزگان، بدخشان، چخانسور و پکتیا تحمیل شده.

بناغلی محمد اسمعیل نورستانی و کیل نورستان از زوی من اینست که هیچگونه تبعیض و نژاد پرستی در کارهای حکومتی وجود نداشته باشد باید کار به اهل ان سپرده شود.

بناغلی سید امیر خان و کیل خان آباد تمام نارسائیهائیکه در اداره و اجراءات بمیان می آید تنها علت اصلی اش اینست که کار به اهل کار سپرده نمی شود.

بناغلی بهاوالحق د وازی خوا و کیل باید کار اهل کار ته و سپاری نه به واسطه بازی او رشوت.

بناغلی غلام حسین یوسفی و کیل شهرستان توجه جدی بعمل آید که تا در آینده کار به اهل ان سپرده شود و سر قلفی ها از بین رفته مامورین در مقابل خیانت مجازات گردد.

بناغلی عزیز الله واصفی د ملی ستم او جنایاتو فشار د اولس حوصله اشباع کری ده او دا اشباع ملت ته تکان ورکوي.

بناغلی شیر محمد خوشنی د خوست و کیل په یوه داسې ټولنه کښې چه د دنیا نعمتونه د یو ممتاز اقلیت په برخه دی او په سلو کښې پنځه نوي له فقر، جهل او مرض سره لاس په گریوان دی ستاسې لیبرال دموکراتیک خط مشی افراط او تفریط له مینځه نشي وړی د مرتجعینو په نظر د یوې جامعی د فاسدولو بهترینه لاره دا ده چه کار اهل کار نه ونه سپاری. زما په عقیده څوک چه پخواني حکومتونه بی کفایته بولي، اشتباه کوي

حقیقت دا دی چه پخواني حکومتونه بی کفایته نه وو بلکه بدنیته و. ځینې امران د استعداد په وژلو کښې خاص مهارت لري

دا و هغه صاحب نظره و کيلان چه د تبعيض او امتياز نیلی او
رېښې نې په سیاست او اداره کېږي وټولې او ادارې دستگانه نې په
سانور شکتی، تفرقه افگنی، بې عدالتی، قبيله پرستی او شخص
پرستی محکومه کړه.

دا چه له شلو تنو نه زیاتو وکیلانو د تبعيض او امتياز په ضد غږ
پورته کړ او ملي ستم، طبقاتي امتياز، داخلي استثمار نې وراټه د
ملاحظې او اعتناء وړ خبره ده چه باید جدي توجه ورته وشي او
هغسې نشي لکه چه یوه ښاغلي وکیل شیر احمد خوستي وویل:
"جلالتماب موظف صدراعظم اوه لس ورځې کیږي چه د ملت
نمایندگان ستاسې د تگ لارې په باره کښې خبرې کوي، خدای دې
وکړي چه تاسې د دردونو او انتقادونو په مقابل کښې معافیت نه
وي پیدا کړی ځکه چه هر څه چه له حده زیات شي حساسیت له
مینځه وړي."^{۱۰}

افغان جریده، لومړی کال، ۲۳ کنه
د ۱۳۵۰ د سلواغې ۱۸ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۷ مه

بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟

ښه وایم چه له قانون شکني نه بې قانوني ښه ده ځکه چه دواړه
- دي او د يوې معنی دوه تعبیره دي. قانون که هر څومره ښه او
سره وي چه معمول نه وي او مهجور وي په عملي لحاظ وجود
مري او بې قانوني ورته ویلی شوو
قانون که جوړېږي او چلېږي نه، يعنې ناچله جعلی نوټ غوندي
وي جوړول يې گناه ده. ناچله نوټونه که چا سره څومره ډیر وي بیا هم
خوار او نادار ورته ویلی شوو ځکه چه په حقیقت کېنې فیخ نلری
هغه څوک چه بې قانوني سوازي د کاغذي قانون فقدان او لرلو
نه وایي بیا يې چه قانون ماتول له قانون نه لرلو څخه بد وگڼي
يو بې قانونه هیواد که د کاغذ په مخ په قانون لرلو خان قانوني
مملکت نيسي نو علاوه په مطلقیت دروغ او تگی هم هلته حاکمیت

لري يعنې بې قانونه حکومت قانوني بنودل کيږي او استبداد ته پارلماني رنگه ورکول کيږي.

د اسلامي احکامو له مخې هغه چه اسلام ئې اصلاً منلی نه وي له هغه چا نه بڼه دی چه د اسلام له منلو وروسته مرتد شوی وي که قانون د حاکمه طبقې په خوښه کله معمول او کله متروک وي. ځينې مواد ئې تطبیقېږي او ځينې نه. بيا هغه خطرناک مار ته ورته دی چه یوازې زهر لري او زهر موره نلري. دغه راز تبعيض که په ديني احکامو کښې هم وي نو د پاک خدای دا خطاب ورته متوجه دی: "اتؤمنون ببعض الكتاب و تکفرون ببعض" که په یوه هیواد کښې قانون اصلاً موجود نه وي خلک باید د قانون د موجودیت دپاره مجادله او مبارزه وکړي مگر که قانون موجود وي او معمول نه وي دلته د مجادلې او مبارزې ضرورت لایر زیات دی. که قانون پیدا کول ضروري کار وي د پیدا شوي او جوړ شوي قانون حمایت به تر هغه لازيات ضرور وي.

د اساسي قانون له وجود نه پخوا که چا د دغه قانون د راوستلو او جوړولو د پاره جدوجهد نه وي کړی دومره مسئولیت به نلري لکه چه اوس د قانون د نه تطبیقیدو په وجه د عدم مبارزې مسئولیت هر چاته متوجه کيږي.

زه نه پوهیږم ځينې اشخاص چه په اساسي قانون خان ډیر معتقد ښيي او ملي مقدسه وثیقه ئې گڼي د اساسي قانون دغه نیمژواندی نامراده حالت څنگه زغمي او په بې علافگي ورته گوري.

هغه ډیر محترم شخصیتونه چه د اساسي قانون په تورولو (تسويد) کښې ئې د قهرمانانو او تخنیکرانو په حیث بریتونه تاوول او دغه لوی افتخار ئې د خپل عالی دماغ مرهون باله اوس داسې فکر کوي چه د دوی مقدسه وظیفه په هماغه ځای ختمه شوه چه ددغه مبارک مولود د پیدا کیدو گلونه د یوه او بل په سر کښودل شوه یا دوی ته مبارکي ورکړه شوه او خوږه وویشل شوه.

که حوی پیدا کول ضرور وي لوبول به سي هم ضرور وي. که حوی
کړی حوی مري "خداي دي نه ک دا غم د هغه چا نه غمه پير حد
او سوز وونکی دی چه د حوی پلازشوی نه دی
که قانون چلوونکی له اساسي قانون سره په عملي لحاظ بيخي
بي علاقې وي او په نظري لحاظ ورته په تقدس قایل وي دغه راز
دروند نظر له بڼکې نه هم سپک دی.

هغه د نظر خاوند چه اساسي قانون سرماتي او لاس ماتي ويني
او اقلایوه اوسکه ئې هم له سترگو څخه نه توبیرې له رانده هم بدتر
دی.

مونږ هر يو دا وینو چه مونږ اساسي قانون د سرپرست بتاروال په
اندازه وزن نلري او څوک ئې په خوله پياز هم نه خوري.
که قوانین لکه د بامیانو بتان د خارجي سياحتو د جلب نظر
دپاره جوړیږي هغه بيله خبره ده.

که قانون جوړوونکي، قانون چلوونکي شي او قانون ورته لکه
مات کنډول په مخکښې پروت وي تعبیر به ئې همدغه وي چه کلال
د بل د پاره روغ کنډولی جوړوي او پخپله په مات کنډول کښې اوبه
څکي.

که له دینه به تعبیر غواي نو ویه وایو: "پښ د بل پښو ته زولني
جوړوي نه خپلو پښو ته".

افغان جریده لومړی کال، ۲۴ کڼه

د ۱۳۵۰ د کال ۲ مه

د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۱ مه

د قانون د حاکمیت وعده

د اساسي قانون په نافذ کیدو دا فکر پیدا شو چه شخصي حاکمیت خپل ځای د قانون حاکمیت ته پرېښود چه ملي حاکمیت هم ورته وائي.

کله چه د شخصي امر و نهې ځای پارلماني قوانین ونيسي نو حکومت له شخص نه ملت ته انتقال کوي او قانوني يا ملي حکومت ورته ويل کيږي.

دا ځکه چه قوانین د ملت د نمایندگانو په تصویب يعني د ملت په اراده مينځ ته راځي او په دغه وسيله د خلکو حکومت په خلکو باندې تحقق پیدا کوي. دا د اساسي قانون تلقین چه زمونږ ذهني حالت ئې بدل کړ او د فعلاً په يوه بل فکر کښې ولويدو. دا ډیر ښه خوب او خیال و چه مونږ ئې څو کاله خوشحاله وساتلو او له اجتماعي مسایلو سره ئې زمونږ علاقه پیدا کړه.

مونږ ساده گان په دې نه پوهیدو چه د قانون حاکمیت دومره اسانه کار نه دی او په گوږه ويلو خوله نه خوږيږي.

خدای دې دا وطن بې هوښيارانو نکړي. پوهان او عالمان خو په يوه جامعه کښې د سترگو په شان وي چه نور د دوی له برکته يو څه ويني او بالاخره په يو څه پوهيږي.

د ښاغلي داکتر صاحب کابینه چه د پوهانو او هوښيارانو کابینه ده ولسي جرگې ته ئې پخپله خط مشي کښې يو ډیر مهم راز افشاء کړ او له ډيري لوني اشتباه څخه ئې مونږ ته نجات راکړ. دا مهم راز د قوانینو په فقدان کښې د علت غائی په حیث پټ و.

مونږ دې ټکي ته بڼه ملتفت نه وو چه د قانون حاکمیت د قوانینو وجود ته ضرورت لري او ترڅو چه یو شی موجود نشي حاکم کیدی نشي، بلکه حاکم لاڅه چه محکوم کیدی هم نشي. د قوانینو فقدان اود قوانینو حاکمیت دوه داسې خبرې دي چه که یوه صحیح وي بله به ارومرو غلطه وي.

هغه قوانین چه د عدم په نطفه کښې محصور او مسدود دی او هیڅ وجود نلري څنگه به حاکمیت پیدا کړي؟. بنایي څوک داسې فکر وکړي چه اساسي قانون خو نژدې اته کاله کیږي چه په مملکت کښې نافذ دی او څوک ئې له مبارک وجود څخه انکار نشي کولی. که نور فرعي قوانین د نشتوالي په وجه ولسوالان، لوی ولسوالان او والیان نشوه اساسي قانون خو صدراعظم کیدی شي که څه هم ټول وزیران ورسره مخالف وي او څوک ئې په خوښه څه نه کوي. ما پخپله هم همدغه راز فکر کاوه او د اساسي قانون حاکمیت مې په ټینگه غوښته. دې غوښتنې ته اوسني حکومت پخپله خط مشي کښې داسې ځواب ورکړ.

احکام مندرج قانون اساسی حاوي اصول کلی بوده تنظیم شتون مختلفه را به قوانین فرعی مربوط میسازد و تا زمانیکه این قوانین وضع نشود رسیدن به همه اهداف قانون اساسی ناممکن خواهد بود. پس از وضع قوانین ضروریه حکومت خواهد توانست حاکمیت قانون را بمعنای اصلی آن متکی به متن و روحیه قانون اساسی تامین نماید.

اوس پوه شوی چه د قانون حاکمیت تر ډیره وخته امکان نلري یعنی د نوح (ع) عمر او د ایوب (ع) صبر غواړي. دا هم د حکومت د ډیر دقت دلیل دی چه (پس از وضع قوانین) وائي یعنی (پس از تصویب قوانین) نه وائي. د قوانینو د انسداد، تعقیب، خنثی او اختناق مراحل خو هر چاته معلوم دي او د شوری د تقریباً دوه دورو تجربې دا وښودله چه د یوه

قانون راویستل او ټول مراحل ټی طی کول اوښ د ستنې له سپم څخه تیروول دي یعنې د قانون وضع د وضع حمل په شان اسانه کار نه دی. که تاسې په دغه رمز پوه شوي یاست باید په دې هم پوه شئ چې د قوانینو د وضع مخه ولې نیول کیږي او هغه څه شی دی چې د قوانینو سر خوري او د اساسي قانون بچی وژني. له اساسي قانون نه پخوا چې قوانین مطیع او خاضع وو یعنې د حاکمیت خوښه ټی نه لیدل تولیدات او صادرات ټی ډیر اوضایعات ټی لږو. اوس چې قانون حاکمیت غواړي حال به ټی د احزابو د قانون، د ولایت د جرگو د قانون او د ښاروالی د قانون په شان وي چې هر حکومت ټی لکه ښاغلی عبدالملک عبدالرحیم زی، بې محاکمې په زندان کښې ساتي او د قانون پلار ټی هم نشي خلاصولی. د دغو قوانینو له تصویب نه وروسته خو حکومته چې یو له بله مخالف او مختلف وو د دغو قوانینو په مخنیوي کښې ټی اتفاق نظر درلود او لري ټی.

د قانون حاکمیت همدومره وکړه چې قوانین ټی په فقدان محکوم کړه او د افسانوي مارانو په شان ټی د قوانینو سر وخوړ. مونږ باید د حکومت د خط مشي په ژبه پوه شوو او خپل زور حاکم تر ډیره وخته په خان حاکم وگڼو که څه هم د تقاعد قانون ورسره شدیداً مخالف وي او تقاعد ته ټی سوق کړی وي. زما په فکر د حکومت خط مشي هغسې ساده او سطحی نه وه لکه چې ځینو وکیل صاحبانو له عادي مقالې نه هم ښکته وگڼله او د سیاسي سواد په فقدان ورته قایل شوه.

دغه راز غامض مطلب تیروول او ضمناً ټی په شوری باندې منل ډیر مهارت غواړي او د پخوا ماهرانو کار دی.

^۱ افغان جریده، لومړی کال، ۲۵ کڼه

د ۱۳۵۰ د کب ۹ مه

د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۸ مه

د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی

اوسنی پاکستان هغه پخوانی پاکستان نه دی چه پښتونستان به
ئې پخپل لاس کښې لکه خچه گوته گنله.
هغه پخوانی کبیر مملکت اوس صغیر شوی او مخ په طفولیت
روان دی مگر پښتونستان بالعکس مخ په لوئیدو او غټیدو دی.
د یوه کوچني کیدل او د بل غټیدل دوه داسې حرکتونه دي چه
د تحول او بدلون سیر ډیر گړندی کوي او په انقلابي حرکت ئې
بدلوي.

مونږ ته ښایي چه د پاکستان او پښتونستان مطالعه په نوي نظر
وکړو او نوې عینکې په سترگو کړو.
هغه وخت بالاخره راتلونکی دی چه د غیږې ماشوم لوبښه غیږ
پیدا کړي او بل په غیږ کښې ونیسي.

که زموږ سیاستمداران د سیاسي حالاتو سمه پېشبیني نشي کولی او له جریان سره موافق حرکت نه کوي د تاریخ په مخکښي به ئې سر و نه تېست وي

تاریخي پېښې دفتراً په آنې او فوري ډول له عدم نه وجود ته نه راځي او نېښې نېښانې ئې دمخه د نظر خاوندانو ته معلومېږي.

که څوک د اثارو او علایمو له مطالعې سره اشنا وي او ډیر ظاهريښ نه وي د علت او معلول سلسله او رابطه پته نه ده او د باد و باران حتی د سیلابونو پېشبیني په صحیح ډول کیدی شي. مگر سیاسي جن که په چا مسلط شي نو بیا عقل او شعور روند او کون شي او له پښو لاندې هم څه نه ویني. څنگه چه د شمال له خوا سړي او تودې څپې، د ایران جوی اوضاع او د هند برساتونه زموږ په هوا او فضا بې تاثیر نه دي، د شاوخوا لري او نژدې هیوادونو سیاسي جریانونه هم افغانستان ته وړاندې او وروسته یو څه له خانه سره راوړي چه پوهیدل ئې یو حیاتي ضرورت دی او غفلت تباهي ده.

که زموږ سیاسي رجال هغه وي چه د بنگله دیش له جوړیدو نه خو ورځې دمخه په هیڅ خبر نه وو او د هند و پاکستان په فضا کښې ئې هیڅ نه لیدل بلکه د خیر و خیریت راپورونه ئې واکمن مقام ته وړاندې کول (نو خدای دې نه کا) کامه به وړانه وی او مونږ به نه یو خیر، یا به پښتونستان جوړ وي او مونږ به ئې په رسمیت نه پېژنو.

اوس مونږ یوازی د پښتونستان په باب سیاسي بصیرت او بصارت ته اړ نه یوو. د افغانستان حال او مستقبل په لومړئ درجه او جدي ډول له مونږ نه سیاسي بیداري او هوښیاري غواړي او زمامدارانو ته ډیرې لویې اندیښنې په مخکښي ږدي.

د دنیا سیاسي وضع او پست او ښکاره فعالیتونه په افغانستان باندې مستقیم او غیر مستقیم تاثیرات لري.

هغه څه چه راتلونکي دي مونږ ورسره مخامخ کیدونکي یو. دا به ډیره بده وي چه څوک لاس تر زني لاندې کښيني او وایي "ته مه کا چه دی څه کا". په دې وخت کښې بې ثمره بې اثره غیر فعال

سیاست اختیارول او سر په بوټو ننویستل په حقیقت کېنې له مرګ نه پخوا پېنې غځول او ځان طوفان ته سپارل دي. همدغه راز وختونه دي چه باید حکومت د شوری فوق العاده اجلاس غوښتی وای او د وخت له ایجاباتو سره سم د دولت په سوبه ملي تصمیمونه د ملت د نمایندگانو په اراده نیول شوی وای. مگر دا حکومتونه چه مونږ پیژندلي دي گمان نه کیږي چه عادي اجلاس هم پخپل وخت شروع شي او که بالفرض بناغلي وکیلان د وخت د اهمیت په درک کولو پخپل ټاکلي وخت حاضر هم شي نو مجلس له نصابه غورځول خو زمونږ زور عادت دی.

نه پوهیږو چه زمونږ سیاست به کله ملي کیږي او څه وخت به په ملت پورې تعلق پیدا کوي؟

د یوه هیواد سیاسي دستگاه چه د ملت د نمایندگانو په قبول ملي نه وي اشرافي وي، سیاسي پوهه به هم یوازې په تشریفاتو پوهیدل وي او بس.

په سیاست کېنې ابتکاري پوهه او له ابتکار څخه کار اخیستل د هغو کسانو کار نه دی چه د ممثلینو په حیث د نورو دپلوماتانو پېنې کوي. له جهاني سیاست نه انتباه اخیستل، د تاریخ د تولیداتو پیشبیني کول، د حوادثو له مقدماتو څخه نتیجه معلومول سیاسي ابتکاري پوهه غواړي.

څوک چه د دقیق تحلیل د پاره وخت نلري او له لویو اندیښنو نه تښتي هغه جهان ته متوجه نه وي ځان ته متوجه وي او سیاسي نظر ئې ډیر محدود وي.

په دې وخت کېنې چه نظامي حرکتونه تر ډیره حده خپل ځای سیاسي فعالیتونو ته پرېښی دی د وطن په دفاع او د ملي حیثیت په ساتلو کېنې له عسکري قوت نه سیاسي قدرت زیاته برخه او د اولیت حق لري.

کوم مملکت چه د سياسي فهم او مهارت فاقد وي نظامي قوت به ئې لکه د پاکستان عسکر له نه تلافي کيدونکي شکست سره مخامخ وي...

بنایي چه اوس د جهان سياسي نمايندگان د يوه مملکت وزن او توان له اقتصاد نه وروسته په سياست کښې ولټوي او له جنرالانو نه دمخه د خارجه چارو په وزارت کښې سياسي پرسونل او کسار کوونکو ته متوجه شي او وگوري چه په سرونو کښې ئې څه شته او که نه؟

مونږ اوس له هر وخت نه زيات د سياسي لياقت او کفايت پيدا کولو او ښودلو ته ضرورت لرو مگر متاسفانه چه لياقت، کفايت او اهليت له بل هر ځای نه دلته ډير خوار و زار دی او شخصي پيرزوينو دغه دستگاه فلج کړيده.

خدای دې خیر کړي چه څه به کيږي؟ ځکه چه د څه کولو اميد خو نشته.

يعنې د څه کوی؟ ځای، څه کيږي؟ نيولی دی او مونږ علاوه په دې چه څه نشو کولی څه چه کيږي په هغه هم نشو پوهیدلی.

افغان جريده، لومړی کال، ۲۶ مه گڼه

د ۱۳۵۰ د کب ۱۶ مه

د ۱۹۷۲ د مارچ ۶ مه

د سیاست سراب

سیاست اصلاً لکه سراب نظر غولونکی پیدا شوی او په خټه
کښې نې عوا مفریبي پرته ده.
خلک په هغه دغه غولول او په هیڅ خوشحالول یا مشغولول
سیاسي مهارت دی.

وایي چه سیاسي ماهران سړی سیند ته تږی بیایي او تږی بیرته
راولي.

د خلکو فکر او نظر ته فریب او دوکه ورکول، یو شمی بل راز یا
خو رازه ښودل یا له نه څه هر څه جوړول یوازې د مداریانو کار نه
دی سیاستمداران هم بلاتشبییه لکه مداریان پری مار او هڅی چرگه
کاندي. فرق همدغومره دی چه مداری د لږ وخت د پاره په یوه
محدوده صحنه کښې نظر ته دوکه ورکوي او سیاستمدار د مملکت
په لویه منطقه بلکه د جهان په ساحه کښې د تل د پاره همدغه کار
کوي او خپل فریب ته د خضر عمر بخښي.

يو وخت و چه سياست په ډيرې بې رحمۍ بينا سترگې ږندولې
چه ظلم او وحشت ئې ونه ويني مگر اوسني مترقي حكومتونه
سترگې نه ږندوي بلكه غولوي ئې او حقايق ورته بل راز بښي او
د ظلم خاى غدارى او نظر غولولو نيولى او د سترگو ږندولو طرز
بدل شويدى.

زمونږ ظاهر بينې سترگې يوازې دا نه چه ظلم نه ويني بلكه ظلم
ورته رحم ښكاري او د سياست سراب له هر واقعيته نه زيات واقعي
گڼي. نظر غولوونكى سرابي سياست سترگې نه ږندوي ځكه چه
د نظر اختطاف او استخدام ته ضرورت لري او داسې فرمانبرداري
سترگې ئې په كار دي چه غرول او پتول ئې د سياست د سترگو په
اشاره وي.

داسې سترگې چه كله په توره تياره كښې تور ميږي په توره تيره
ويني او كله په رڼا ورځ اوښ له باره سره نشي ليدلى يعنې نه څه
ويني او ډير څه نه ويني. داسې سترگې چه د ورځې په شنه اسمان
كښې پيرونى او سپينه سپوږمۍ هغه وخت وينې چه څوك ورځې ته
شپه وايي.

همدغه راز ناظران او د نظر خاوندان د سرابي سياست
منظورال نظر واقع كيږي او هغه واقع بينې سترگې چه سياستمداران
ئې بدبينه بولي دغه حرم ته لكه نامحرم لاره نشي پيدا كولى، دلته
يوه قصه را په ياده شوه چه له موضوع سره ارتباط لري او هغه دا ده:
وايي چه يو وخت چا وويل: زه د عافيت ډير ښكلى فاسخ لباس
جوړوم چه اغوستونكى له هر راز آفاتو او بلياتو نه ساتي او سعادت
ئې په برخه كوي مگر دا لباس هغه څوك وينې چه شريف او اصيل
وي او عفيفي مهور راوړي وي.

د وخت حاكم له دې خبرې خبر شو او له هغه سړي څخه ئې ځانته
همدغه لباس وغوښت.

لباس جوړونكى د قند او اندام اندازه واخيسته او څه موده
وروسته راغى چه هيڅ ورسره نه و مگر حاكم ته ئې ويل ستا لباس

مې دغه دې راوړې ته خپلې زړې جامې وباسه چه زه نوي لباس در واغوندم.

حاکم که څه هم هيڅ نه ليدل مگر د دې د پاره چه شرافت ئې لکه دار نشي د نوي لباس په ستاينو ئې شروع وکړه او پخواني کالي ئې له خانه لرې کړه.

حاکم په مجلس کښې لوڅ لغړ ناست و او هر چا خان مجبور ځانته چه د غير مړی لباس صفتونه وکړي او خان شريف ونيسي.

حاکم پخپله مجبور و چه خپل لوڅ خان ملبس وگڼي او د ناليدو جامو مبارکي واخلي. په ځينو هيوادو کښې سرايي او بي حقيقته ديموکراسي چه حکومتونه ئې سياستاً خپل فاخر لباس گڼي د هماغه خيالي جامو مثال لري چه هيڅوک ئې ويني نه مگر ستاينه ئې کوي.

هماغسې چه يو تېرى په سراب غوليرې او په وچه د اوبو گمان کوي په معنوي چارو کښې هم د خلکو نظر په ظواهر و تير اوزي او د سياست سراب ته د اوبو په طمع ورځي، پوهيرې! دا سراب څنگه جوړيرې او په څه نامه ياديرې؟

هغه کاغذي قوانين چه په ژوندانه کښې واقعي جنبه نلري او لکه د عافيت لباس د نظر د فريب دپاره جوړيرې، خلکو ته عدالت، مساوات او ديموکراسي لکه سراب له ورا ځلوي او د اساسي حقوقو د تامين زيری ورکوي.

د دغسې سرايي قوانينو په رڼا کښې د ژوند واقعيتونه بل راز جلوه کوي او دا فکر پيدا کيرې چه ټول خلک بي له تبعيض او امتياز څخه، ميلونر وي که لندغر، غريب وي که معتبر، نروي که بنځه او که نر بنځی د قانون په نظر کښې يو شان د آزادئ او بشري کرامت خاوندان دي.

که يو سړی له خواري او ناچاري د چا د سپي خدمتگار وي خان ورته د خپل بادار له خاوند سره د قانون په نظر کښې برابر ښکاري

او ذهنا خوشحاله وي چه شخصيت او حيثيت ئې قانونا محفوظ او مصئون دی.

قوانين چه د سياست سراب ورته ويلی شو اکثره په اکثره هیوادونو کښې غولوونکي جوړیږي چه خلکو ته له لرې ښیي او ورکوي ئې نه.

د قانون حکم که مطلق هم وي نورو احکامو مقید کړی وي یا ئې په نورو داسې قوانینو حواله ورکړی وي چه لکه د انخرگل هیخ وجود نلري او د فاخر لباس په شان وي.

سړی چه د دغسې قوانینو عمق ته پریووزي پوهیږي چه دغه بې اوبو وچې څاگانې د چا واقعي تنده نشي ماتولی.

که فرضا یو څه اوبه هم پکښې وي نو ساقی ئې هر چا ته نه ورکوي او (مگر خود بخورد) همدغلته صدق پیدا کوي.

قوانين که ډیر ښه وي چه چلوونکی ئې ښه نه وي اصلي منظور له پښو لاندې کیږي او څه گټه ترینه نه اخیستل کیږي.

زمونږ اساسي قانون چه د سياست سراب نه دی او واقعیت دی اته کاله پخوا ئې خلکو ته د حزب جوړولو حق ورکړ مگر تراوسه دغه حق حقدار ته ونه رسیده. همدارنگه انتخابي ښاروالی د اساسي قانون نوی ارمغان نه و بلکه د زرې وثیقي او ذوالیدي تائید او تثبیت و مگر سرپرستانو د چا د سر له برکته د قانون په ضد د حق پرستانو ځای ونیو او زړه دیموکراسی په نوي ارتجاع بدله شوه.

دغه شان ولایتي جرگې، دهاتي جرگې او د مشرانو د جرگې یو ثلث غړي د اساسي قانون جدید او لذیذ سوغات و، چه چا ئې څکه ونکړه او ترانزیتی لاره ئې تړلې ده.

د دغسې اهمال او قانون شنډولو په استناد ویلی شو چه زمامداران او سیاستمداران په رښتیا سړی تېري سیند ته بیایي او تېری ئې راولي. هغه قبیلوي تبعیض او امتیاز چه د ملت نمایندگان ئې د ملي ستم مورینه گڼي یوازې په دې نه ورکیږي چه د کاغذ په

مخ وليکو: د افغانستان ټول خلک به له تبعيض او امتياز څخه
د قانون په مخکښې مساوي حقوق او وظائف لري.
دلته طبعاً دا سوال پيدا کيږي چه د کوم قانون په مخکښې؟ او
جواب به ئې دا وي: هغه قانون چه نطقه ئې لا د غنم په دانه کښې هم
نه ده پيدا شوي او تر (بين الصلب والسترايب) پورې ډيره اوږده لاره په
مخکښې لري.

دانو شدارو که په اينده کښې وجود هم پيدا کړي بنايي چه پس
له مرگه سوراب ته ورسېږي او وجود و عدم وجود يې مساوي وي.
د حقوقو مساوات او د تبعيض و امتياز له مينځه وړل په ټول
افغانستان کښې يقيناً ډير مشکل کار دی او د قيامت د ورځې په
شان اوږده ورځ غواړي.

مونږ به فعلاً د افغانستان ټول خلک پريږدو يوازې د کابل ښار به
په نظر کښې ونيسو. خير دی د کابل ښار به هم پريږدو شهرنو ته به
راشو. له شهرنو نه به هم صرف نظر وکو د وزيرانو مجلس ته به سر
دنده کړو. هلته په څوارلس يا پنځلس وزيرانو کښې هم تبعيض او
امتياز له ورا نارې وهي او هر څوک پوهيږي چه من پکښې څوک دی
او چارک څوک دی.

د چا رايه د عدالت په تله کښې درنه او د چا سپکه ده؟ فاعتبرا
ايا اولي الابصار^۱

^۱افغان جريده، لومړي کال، ۲۹ مه گڼه

د ۱۳۵۱ د وري ۷مه

د ۱۹۷۲ د مارچ ۲۷ مه

ګونګه روژه

څوک چه د چا سره خبرې نه کوي او د نورو خبرې بهې جوابه پرېږدي خلک وايي چه ګونګه روژه ئې نيولې ده.

ګونګه روژه مختلف علتونه او سببونه لري چه ځينې به او ځينې بد دي، فلاسفه او متصوفين ځکه ډيرې خبرې نه کوي چه زيات وخت په فکر کولو او مراقبه کېنې تيروي مگر اشراف او اعيان که لږې خبرې کوي او د چا خبرو ته اعتنا نه کوي علت ئې کبر او غرور دی.

دوی د هر لوګه بوګه سره خبرې کول د خپل حيثيت او وقار منافي گڼي او عوام ورته کالاتعام معلومېږي ځکه د هغوی خبرې بهې جوابه پرېږدي او ګونګه روژه نيسي. وائي چه خبرې له خبرې پيدا کېږي نو که څوک د چا خبرو ته جواب نه ورکوي په حقيقت کېنې د خبرو نسل قطع کوي او له خبرو سره دښمني کوي.

خبره ردول له خبرو سره دښمني نه ده د خبرو په مقابل کښې غوړونه کښول او خبره نه اورېدل وينا وژل دي.

که د غوړونو لاره بنده وي او غږ غوړ ته نه رسېږي د وينا ازادي څه معنی لري؟ څه غوړ بند څه ژبه بنده نتیجه يوه ده.

د هر چا هره خبره منل او غلطه خبره صحيح گڼل ښه کار نه دی. سړی بايد غلط فکرونه او غلطې خبرې رد کړي او د سمو خبرو تصديق او تائيد وکړي.

مگر هغه څوک چه د جانب مقابل خبرو ته هيڅ اعتنا نه کوي او په سکوت جواب ورکوي د انسانيت توهين کوي او بشري کرامت ته زيان رسوي.

کومه خبره چه چاته متوجه وي او د هغه د توجه وړ نه گرځي تعبير به ئې همدغه وي چه مخاطب خپل مقام له دينه لوړ گڼي چه له ځانه کم سړي ته په سر يتوب قايل شي او جواب ئې ووايي.

د صحيح انتقاد مننه او په حقيقت بساندي اعتراف اخلاقي فضيلت دی. په دغسې مواردو کښې چوپ پاتې کيدل له حق او حقانيت نه غاړه غړول دي.

ځينې ازاد جرايد چه په اجتماعي چارو کښې ځينې سوالونه او اعتراضونه حکومت ته متوجه کوي د حکومت له خوا د هيچا هيڅ اعتراض ته هيڅوک هيڅ جواب نه وايي.

د دې حکومت ویر بارز فرق له نورو حکومتو څخه همدغه دی چه له کافي غږ څيژي او له دوی نه نه. غر له دومره لويوالي سره بيا هم د يو چا اواز بيرته منعکس کوي او سړی د خپل غږ ازانگه بيرته اوږي مگر انتقاد کوونکی به دا ارماند گور ته له ځانه سره يوسي چه حکومت د جواب په صورت د چا ترديد او تائيد وکړي.

داسې معلومېږي چه د حکومت اصلي خط مشي به دا وي چه: (شيخ فريده پته خوله بهتري ده) دغه دايمي سکوت چه د حکومت پاليسي گڼلی شوو ځينې جرايد بي حوصلې کړي دي او د دې بي اعتنا سياست تحمل ورته ویر گران شوی دی.

د کاروان په ۱۱۴ گڼه ۲۳-۱۱-۵۰ کښې هغه سرمقاله چه
عنوان ئې دی (این خاموشی تا به کی؟) د دې چپوالی درنښت او
فشار ډیر ښه منعکس کوي.

د گهيځ جريدې د تير کال د دلوې په لسمه لږه دې عنوان لاندې
(گوش دارند ولي بدان نمیشنوند) د حکومت پسته خوله په سوک
ووهله مگر د خولې قلف ئې ورمات نکړې شو. د پیکار په لسمه گڼه
کښې هم یو کاریکاتور چاپ شو چه یوه سړي تینگ پر سر ایښی او
بل ترینه پوښتنه کوي:

– په تینگ کښې څه دي؟

– سترگې، غوږونه او ماغزه.

– چیرته ئې وړې؟

– ور وړم ئې چه په دې سترگو وويني، په دې غوږونو واوري، په
دې مغزو فکر وکړي او بیا جواب ووايي.

د تینگ والا هم څه درک معلوم نشو چه هلته ورسیده که نه؟ که
فرضا رسیدلی هم وي متاسفانه چه په تینگ کښې ژبه نه وه مگر
هلته خو د ډوډی په خونه کښې ژبه او ماغزه وي خو یو ئې بل ته
وړاندې کوي او پخپله ئې نه خوري.

په رښتیا چه د درنو خلکو غوږونه هم درانه وي او کومه خبره چه
دوی ته سپکه ښکاري هغه هیڅکله نه اوري.

چاچه د اخلاقو په کتابو کښې د خاموشی فواید لوستي وي او
د غوږونو کنولو په حکمت پوه وي هغه هیڅکله خپله گونگه روژه نه
ماتوي او د حال په ژبه وايي: رهین منت گوش گران خویشتنم.

هغه پوهیږي چه صامت جواب له ناطق جواب نه ډیر قوي دی او
هیڅوک پکښې ضعیف تکی نشي موندلی. له حکومت سره هره
ملاحظه وي مگر ازاد جراید دغه مطلق سکوت د خان سپکاوی او
له مفاهمی نه تینښته گڼي.

ښایي چه دا غلط فهمي وي او حکومت د ډیر احترام په وجه
چاته جواب نه گرزوي.

يو وخت يوې ولسوالۍ ته تفتيش ورغی او هلته يو سوال يوه
مامور ته چه مشك عالم نوماند متوجه شو چه بايد جواب ئې
وليكي مگر مامور صاحب قطعي انكار وكړ او د تفتيش هئت ته
ئې وويل: استغفرالله! زه تاسو ته دومره بي ادبه بنكاره شوم چه تاسو
ته به جواب درگزر زمه او ستاسو جواب ويل؟
دا خود هغه مامور طرز تفكر و بنائې چه حكومت سره بل راز
فكر وي چه مونې بايد ښه تفسير ورته پيدا كړو او د غرور او تكبر
نخبه ئې ونه گڼو بلكه د تسليم او رضا او د حيا علامه ئې وپولو.
كيدى شي جواب نه ور كول د جواب نرلو په وجه وي.
مونې بايد صبر او حوصله، دروغ نه ويل او حق ته تسليميدل
اخلاقي فضيلت وپولو.
بنايې د حكومت او خلكو تر مينځ ډيره مكاني يا زماني فاصله
موجوده وي او همدغه ليريوالي د دې باعث دى چه د چا غږ د دوى
غور ته نه رسېږي.

افغان جريده، لومړى كال، ۳۳ كڼه

د ۱۳۵۱ د غويي ۴ مه

د ۱۹۷۲ د اپريل ۲۴ مه

مټی

دا لغت په پښتو قاموس کښې نشته بناسي چه تراوسه ئې
د جرايدو مخ هم نه وي ليدلی مگر په محاروه کښې شته.
دې لغت ته عاميانه هم نشو ويلی ځکه چه خواص ئې د نورو د
پاره استعمالوي.
که غواړئ د دې لغت په معنی او مفهوم پوه شی دې قصې ته
غوږ کښېږدئ.
يو سړی نا آشنا ځای ته تلونکی و چه هلته خلکو ته خان صاحب
معرفي کړې ځکه ئې يوه داسې خدمتگار ته ضرورت درلود چه

علاوه په جسماني خدمت په نفسياتي ډول هم د ده حيثيت او اعتبار
د خان په تذليل خوندي وساتي يعني پخپل تحقير د هغه توقير
وبالي.

نو يوه سړي ته ئې وويل: راشه! زما مټنۍ شه! زه به دې په نس
مور او په تن پټ ساتم او ښه تنخواه به هم درکوم.

هغه وويل: مټنۍ يعني څه؟

صاحب وويل: زه چه له خلکو سره خبرې کوم ته به هم يو څه
وايي، زه به تاته په قهر وايم ډير مه ټيږه يعني بيهوده او بيمعني
خبرې مه کوه!

په دغه ډول به زما معتبري خلکو ته ثابته وي او ته به زما مټنۍ
ئې.

معتبر سړی هر څوک چه وي، خان وي که حاکم، ميا وي که پير و
پيشوا مټنۍ خلکو ته ضرورت لري.

د سرکار له کوره نيولې د خان او ملک تر حجرې پورې په هر ځای
کښې يو يا څو تنه مټنۍ موجود وي چه په دغه ډول د صاحبانو
صاحبې ساتي او ځانته ډوډۍ پيدا کوي.^۱

^۱ افغان جريده، لومړی کال، ۳۴ مه گڼه

د ۱۳۵۱ د غويي ۱۱ مه

د ۱۹۷۲ د می لومړی.

دالیکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوي ده.

دیني تبلیغ

مونږ هر وخت او مخصوصا په دې وخت کښې دیني او مذهبي تبلیغاتو ته ډیر شدید ضرورت لرو. دیني علماء چه په تفسیر او حدیث کښې د فقاہت او بصیرت خاوندان دي او د دیني تبلیغ صلاحیت لري خپلې دغې مقدسې وظیفې ته له هر چانه ښه ملتفت دي او په دې رمز (ادع الی سبیل ربک بالحکمة والموعظة الحسنة) ډیر ښه پوهیدلي دي. (تو برای وصل کردن امدی - نی برای فصل کردن امدی).

دا راز اشخاص هیچا ته خصمانه نظر نلري او محضا الله د خیر خواهي په منظور د یوې لوړې اخلاقي غایي او پایې په بنا خلکو ته د سمې لازې رهنمائي کوي او د پاک خدای له کتابه ښې د قول لیسن درس اخیستی دی ځکه په جارحانه ډول د عناد او خصومت له مخې څوک په شخصي توگه خپل هدف نه گرزوي بلکه عمومي اصلاحات او عام و تام تلقین ښې په نظر کښې وي او بې له خدایه له بل چانه خپل اجر هم نه غواړي.

دین نصیحت دی او موعظه لارښودنه ده چه خاتمه خاص سبک او اسلوب لري او رحم و شفقت ورسره ملگری وي ځکه د دیني علماو بې شایبي امر معروف او نهی عن المنکر د سیاسي اغراضو له تاثیره مبرا گڼو او په ښه نظر ورته گورو.

د گهيځ جريده او دغه راز نورې نثريې چنه د ديني او مذهبي تبليغاتو وظيفه ئې په غاړه اخيستي ده مونږ ورته له لوی خدایه توفيق غواړو چه دغه مقدسه وظيفه په ښه شان سرته ورسوي او د وظيفي تقدس په ډير ښه شان وساتي.

که زه دغه صلاحيت په ځان کښي نه وينم چه په ديني او مذهبي مسایلو کښي ثقه ليکنې وکولی شم دا علاقه خو حتما لرم چه د علمي صلاحيت خاوندان دغه روښانه مشعل بل رساتي.

هغه څه چه د گهيځ د محترمي جريدې په پنځمه گڼه کښي د شور په لسمه نيټه د (کاروان) په حواله زما په باب نشر شوه که څه هم د سبک و اسلوب په لحاظ د تامل وړ و بيا هم زه ورته په مخاصمانه نظر نه گورم او نه غواړم چه په معارضه او مجادله کښي ورسره واقع شم يا په سوال او جواب خپل او يا د بل وخت ضايع کړم.

زه د يو ليکوال په حيث له هغه سياست او اقتدار سره په مجادله کښي واقع یم چه په ديني لحاظ او هم د ديموکراسي او بشري حقوقو په لحاظ ورسره مجادله په کار ده.

دا به د تفرقه اچوونکي سياست د پاره ډير لوی موفقيت وي چه دغه هدف رانه پاتې شي او له هغه چا سره مقابل واقع شم چه زه ورته په ديني خدمت کښي توفيق غواړم او اصلاحاتو ته د حکومت په مجبورولو کښي ورسره په يوه محاذ کښي دريدلی شم، په دې مرحله کښي ليکوالو ته ښايي چه د حاکمه طبقې اصلاح او سمون مشترک هدف وگڼي او پخپل مينځ کښي په مجادله اخته نشي حتی چه له ځانه دفاع هم د دې باعث نشي چه اصلي مرام ترينه پاتې شي او په غير شعوري ډول استعمال شي.

افغان جريده، لومړی کال، ۲۵ گڼه

د ۱۳۵۱ د غويي ۱۸ مه.

د ۱۹۷۲ د مې ۸ مه.

حقوقی مساوات

د افغانستان ټول خلک د قانون په نظر کېنې مساوي دي او هیڅوک په هیڅا باندې حقوقي امتیاز یا تفوق نلري. هغه تبعیض او امتیاز چه د عدالت او مساوات ملاتوي په افغانستان کېنې لادغه بد بوتي نه دی زرغون شوی او لغړ و بېر، سره او خشره ساھو او سپېره برابره برخه لري. که یو میلیونر وي او بل د پولی ټک ته ناست وي، د یوه لستونې غوړوي او بل بیخي لستونې بلکه لاس نلري. یوه ته خلک لاس په نامه ولاړوي او بل په خروار لیتنی کېنې څوک نه حسابوي. بیسا هم قانون دواړو ته په یوه سترگه گوري او د عدالت په تله کېنې لکه سنها غټ ملک او لکه ورغومی ناخانه انسان په ټول کېنې برابر خیري.

احمد دا خبرې د اساسي قانون په ډاډگيرنه په مزه مزه کولې او په دغسې حقوقي مساوات نې ځان د هر چا سيال گانه.
محمود وويل: ستا مطالعه په اساسي قانون کښې ډيره سطحې ده.

زه نسه وایم چه قانون غولونکي دي مگر دا وایم چه ته غولیدونکی نې او اشتباه دي کړیده، ستا مثال داسې دی لکه چه سړی "کلو او اشربوا" او وري او "ولا تسرفوا" ته نې پام نه وي یا نې "ولا تقربوا الصلوة" لوستی وي او "وانتم سکاری" نه خبر نه وي.
د دې دوو ملگرو بحث ډیر تود شو او دغه دیالوگ ترینه جوړ شو.

احمد: اساسي قانون په ۲۵ ماده کښې په ډیر صراحت وایي: تمام مردم افغانستان بدون تبعیض و امتیاز در برابر قانون حقوق و وظایف مساوي دارند.

وگوره! په دې ماده کښې د افغانستان ټول خلک مساوي گڼل شوي چه هيڅ راز تخصیص پکښې نشته. تبعیض او امتیاز هم په مطلق ډول نفی شوي او د استثنی نخبه نښانه پکښې نه وینو.
محمود: د اساسي قانون دغه ماده په رښتیا همدغسې ده چه هيڅ راز قید و شرط او استثنی نلري او نه پکښې نورو موادو او احکامو ته څه اشاره شويده.

په کوم بل فرعي قانون هم څه حواله نسه ده ورکړې شوې او د افغانستان ټول خلک صغیر او کبیر، نر او بڼځه، عالم او جاهل په حقوقو او وظایفو کښې بې له تبعیض او امتیازه په مطلق ډول برابر گڼل شوي دي. مگر د اساسي قانون نور مواد او احکام ځینې قید او شرایط وضع کوي او په دغه ماده کښې استثنی گانې قبلوي چه تخصیص بعدالتعمیم ورته وایي.

احمد: که مقتن په دغه ماده کښې استثناگانو ته قایل وای او په نورو موادو کښې نې څه شرایط او قیود وضع کول دلته به نې حتما ورته اشاره کړې وه.

استثنای باید په همدغه ماده کښې موجوده وای چه د تناقض مخه نیول شوې وای اوس چه دغه ماده په کلي او مطلق ډول بې له هېڅ راز استثنای تشبیه شوې ده که د اساسي قانون نورې مادې دغه ماده مقیده کوي او محدودوي ئې نو استثنای ورته نشو ویلی تناقض یا تضاد ورته ویلی شو.

محمود: بنایي چه د فقاہت او علمي اصولوپه لحاظ ستا خبره صحیح وي او قانوني سبک همدغه تقاضا ولري مگر واقعیت همدغه دی چه دا ماده پخپل حال نه ده پاتې او نورو موادو ځینې حقونه ځینو ته ورکړي او ځینې ئې محروم کړي دي. "بنایي چه دغه استثنای معقول او منطقي هم وي."

احمد: د اساسي قانون هغه مواد او احکام چه حقوق د ځینو دپاره محدود وي او د دغې مادې عمومیت او مطلقیت له مینځه وړي کوم دي او څنگه دي؟

محمود: د اساسي قانون ۴۶ ماده چه د شوری د عضویت حق د افغانستان خلکو ته ورکوي ټولو ته ئې نه ورکوي.

صغیران او بلوغ ته نارسیدلي خلک خو شرعا هم له ځینو حقوقو محروم دي او باید د شوری له عضویته هم محروم وي.

له دینه چه تیر شو لیکل او لوستل هم د دغه حق قانوني شرط دی او د دې شرط په وضع کولو د افغانستان خلک په سلو کښې له نوي زیات له دغه حق څخه محروم شوي دي.

په باسواده بالغانو کښې هم له ۲۰ کلونه د کم عمر خاوند د اولسي جرگې غړي کیډی نشي. او چه عمر ئې پوره "۳۰" کاله نه وي په مشرانو جرگه کښې نشي شاملیدی.

یعنې اساسي قانون علاوه په شرعي اهلیت او علمي لیاقت د سن او عمر په لحاظ هم مشر او کشر پیژني او څلیریشتم کلن ته هغه حق نه ورکوي چه پنځه ویشتم کلن ته ئې ورکوي. همدارنگه پنځه ویشتم کلن هغه حق نلري چه دیرش کلن ئې لري. د افغانستان

هغه تبعه چه د تبعیت نې لس کاله نه وي پوره شوي د شوری له غړیتوب څخه محروم دي.

د حکومت رئیس یعنی صدراعظم باید د (۸۶) مادې مطابق افغان متولد شوی وي او محض افغان نه بلکه افغان ابن الافغان وي

د سترې محکمې اعضاء د "۱۵" مادې په ایجاب باید له ۳۵ کالو نه کم عمر ونلري او قاضي القضاة باید له څلویښتو کالو نه کم او له شپیتو نه زیات نه وي.

دا دي ځینې هغه تبعیضونه او امتیازونه چه اساسي قانون په سر او سترگو منلي دي او ۲۵ ماده نې حکما او معنا داسې تفسیر کړې یا تعدیل کړیده.

"مردم افغانستان بااستثنای تبعیضات و امتیازاتیکه در این قانون اساسی تصریح گردیده در برابر قانون حقوق و وظایف مساوی دارند."

مگر سره له دغه تفسیره بیا هم دې ټکي ته توجه په کار ده چه حقوق او وظایف د قانون په مخکښې مساوي دي نه د قانون چلوونکو په مخکښې.

اساسي قانون په (۴۲۷) ماده کښې وايي: "کار حق و فريضه هر افغانیست که قدرت اجرای انرا داشته باشد... اتباع افغانستان به اساس اهلیت و بموجب احکام قانون بخدمت دولت پذیرفته میشوند." مگر سړی چه عملا په رسمي دوايرو کښې ځینې په کار کښې شامل کسان ویني چه له خپلې اصلي رتبې نه څو درجې پورته د کفالت په نامه د لوړو څوکیو خاوندان دي او ځینې نور چه علمي سويه نې له هغو نه ډیره لوړه ده په ډیره ټیټه رتبه کار کوي یا بیخي وزگار گزري پوهیږي چه:

"به نادانان چنان روزی رساند _ که صد دانا در ان حیران بماند."
همدغه اوس په اوله رتبه یا فوق رتبه داسې بیسواده سړي وینو چه سواد اعظم نې له حکم لاندې دی.

که خوځ سترگې يني نکري داسې کسان ليدى شي چه پخپله
هيڅ اهلېت نلري او د اهل بيت او کورنۍ په اهلېت چلېږي.
بناغلي احمد چه دغه ټولې خبرې واوريدې بالاخره پخپله اشتباه
پوه شو او بناغلي محمود ته ښې وويل:
ايا داسې حق نشته چه ټول خلک پکښې بې تبعيض او امتياز
برابره برخه ولري او ټول پکښې مساوي وي.
محمود: ولې نه د وطن هوا.
احمد: لکه چه زما سادگي تاته درغله او ستا هونيارې ماته
راغله.

محمود: څنگه؟

احمد: هغه صافه معطره هوا چه د بډايانو او صاحبانو په بڼ
ماښو کښې وي په دغو نمجنو غوځلو کښې نشته چه دهقانان او
غريبانان پکښې اوسي.
تاته دا نه ده معلومه چه هغوى په بله هوا کښې دي او مونږ په
بله کښې.
محمود: نور اڅه! چه د ازاد تنفس د پاره ازادې هوا ته والوزو او
په همدې ځاى ښې ختمه کړو^۱

^۱افغان جريده، لومړنى کال، ۳۶ گڼه

د ۱۳۵۱ د غويي ۲۵ مه

د ۱۹۷۲ د مې ۱۵ مه

د سیاست بوالعجبي

سیاسیت ډیر عجیب و غریب رنگونه لري او کولی شي چه د سیاسي مصلحت په غوښتنه تور، سپین وښيي او سپین د خلکو په نظر کښي تور یا برهگ کاندې.

په سیاسي صحنو کښي کله تضادونه او تناقضونه د گډ ژوند په اصولو غاړه غړي کيږي او احسان و عصیان د وحدة الوجود یا وحدة الشهود په گمان یو وجود او یا یو نمود پیدا کوي.

کله بیا د یوې عقیدې او یوې ایډيالوژي پيروان په خپل مینځ کښي غوښه او چاره شي چه یو له بله په دښمنی نه مریږي.

یو وخت د مبارزې میدان ته رستم او سوراب راباسي او بل وخت د مخ په ښودلو د ښو په غشو او د وروڅو په لیندو د زرونو ملکونه تسخیروي.

کله د صلح د پاره جنگ کوي او کله د جنگ د پاره صلح غواړي، په دوستی کښي دښمنی کوي او په دښمنی کښي دلبري او دلرباني. شیعه او سني د مذهب په نامه یو له بله جنگول او کفر و اسلام پخلا کول یا د کاپیتالیستی او سوسیالیستی تر مینځ ریبازان گرزول د سیاست شهکاری ده. تناسخ یا مسخ او فسخ په سیاست کښي عادي او معمولي کار دی چه کله له ایاز څخه جلالتماب جوړوي کله بیا له عالیقدر جلالتماب څخه احقر العباد سازوي. کله د معشوقو زلفي لنډوي او کله ئي اوږدوي.

یو وخت د دیموکراسی عقد له دکتاتوری سره په ډنگ و ډول تري او بیا ئي د بدناملو او شرمولو د پاره د انارشسي ارمونسي پیدا کوي. د دین په توره له دین سره دښمنی او د ارتجاع ونوبوتو ته د ارتقا او نهضت کیمیا وي کڼو وړکول د سیاسي ماهرانو کار دی.

په زمکه کښې د نفاق او شقاق تخمونه کږل او د اتفاق او اتحاد حاصل ترینه غوښتل د سیاست زړنگي ده. د سیاست مذهب (که فرضاً ونې لري) له نورو مذاهبنو جدا دی لکه د سیاست نظر او عمل چه له نورو نه ډیر فرق لري.

د سیاست د سر خیرات هم د نورو خیراتونو په شان نه وي یعنې اجر نې یو په لسه یا یو په سله سمدلاسه په همدغه دنیا کښې وي بلکه له خیرات نه دمخه وي.

اوس چه د خیرات خبره د مضمون خولې ته راغله یوه پخوانۍ قصه راپه یاده شوه.

واټي چه محمود غزنوي یو وخت ډیرې پیسې د خیرات دپاره خپل وزیر ته ورکړې چه په اضلي مستحقیقینو ئې د عدالت له مخې وویشي.

وزیرلاړ او دغه کار ئې وکړ کله چه بیرته راغی سلطان پوښتنه وکړه چه ویش په څه ترتیب و او څنگه و؟

وزیر وویل له هر چا نه به مې پوښتنه کوله چه څه لري او څومره لري که چا به ډیر څه لرل ډیر څه مې ورکول که لږ به ئې درلوده لږ مې ورکول که هیڅ به ئې نه لرل هیڅ مې نه ورکول. سلطان په قهر غوندې شو او وېي ویل ما امر کړی چه د خیرات ویشل باید عادلانه وي او د استحقاق له مخې حق حق دارته ورسیري.

وزیر عرض وکړ چه ماد پاک خدای ورکړه د عدالت اساس وگاڼه څه چه هغه چاته ورکړی و ما هم هغومره ورکول چا ته چه هغه څه نه و ورکړي ما هم نه ورکول. دا پخوانۍ زړه قصه اوس بیا نوې شوه او زمونږ حکومت د امدادي غلبي په ویشلو کښې هماغسې وکړه.

پروسې کال چه وچکالی او بی ابي خپله مهیبه څیره ډیره بی رحمه او خطرناکه وښودله نو سیاست د گدایۍ کچکول غاړې ته واچاوه او د افغانستان د وړو تړو (ریاالله خیر) غږ ئې د ټولې دنیا غوږته وروساوه هماغه وچه په سلهاو زرو تنه ډالر او نور نقد و جنس د غیبې بابا (حکومت) په کچکول واچول شوه چه ځینې وړیا و.

د حکومت وظيفه دلته همدغومره وه چه دغه جهاني خيريه امدادونه هر ځای ته د امانتداري له مخې ورسوي او د قوت لایموت په حيث ئې په ډیر احتیاط حقیقي مستحقینو ته بې له غدر او خیانته وسپاري. مگر د اداري دستگاه د فساد په وجه ډیرې ناوړه استفادې مینځ ته راغلې او په نتیجه کې ډیر بډایان پرې قارونان شوه او ډیر وړي له لوړې مړه شوه.

دغه غنم او کنجاړې چه د حاکمه طبقې له سهمیونه باقي پاتې شوه نو بیا حکومت په لاریو لاریو غنم او په سلهاو تنه کنجاړې د سیاسي رشوت په حيث ځینو وکیلانو ته ورکول چه له یوې خوا د ملت نمایندگان د خلکو خولو کې ولوړې او د سرکار غدر وخیانت د وکیلانو په بدنامی کې پټ شي.

له بلې خوا همدغه وکیلان د دغه احسان په مقابل کېني مجلسونه له نصابه وغورځوي او د استیضاح گانو مخه ونیسي. د همدغو غنمو او کنجاړو برکت دی چه اوس وروسته له مسلسلې دایمي بې نصابی د قرضې اخیستلو دپاره فوراً نصاب پوره کیږي او په یو دوه مجلسو کې ئې قرارداد تصویبېږي. مگر څنگه چه د حکومت دغه عاجل ضرورت رفع کیږي نو بیا هماغه اش او هماغه کاسه وي او د بې نصابی مرض بایږی کوي. د دې دپاره چه د دغه سیاسي تجارت انعکاس په افغانستان کېني دننه او له افغانستان نه دباندې څه نه څه خائنه معلوم کړو له داخلي او خارجي نشراتو څخه به یو څه اقتباس کړو.

۱- بناغلی رحمتیان د هرات د بنار وکیل د اولسي جرگې په عمومي مجلس کېني د غلې ویشلو او ورکولو په باب داسې وویل: (گندم کمکی و قرض داستان غم انگیزی دارد. یک حصه در همان خارجها فروخته شد و ضرورت پس انداز دالری بزرگان را تکافو کرد. باقی یک حصه در کابل مرکز دولت استعمارگر برای اقایان و بیروکراتهای غیر مولد نوکران و محافظان سرزیادی شان از روی احتیاج ذخیره شد با قیمانده که بعد از حقداریها، دزدیها و راه

گیریهای والی‌های چپه شاخ بولایات رسید اول مامورین فاسد، متنفذین شریر بین خود و خویشان خود تقسیم کرده باقیمانده به کل مردم و زحمت‌کشان و دهاقین برگی به بزی فرسید... روزگار، شماره ۸.

۲- د افغانستان د غلې په توزیع باندې د بی بی سی تبصره چه د اتحاد ملي په (۹۸) گڼه کښې اقتباس شویده په دې ډول ده: (بی بی سی در سرویس اردوی شام پنجشنبه (۴ می) راجع به توزیع غله در افغانستان تبصره کرد که مفاد آن ذیلا تقدیم می‌گردد: در آغاز زمستان سالیکه گذشت حکومت افغانستان نظر به خشک سالی دو سال متواتر حالت اضطرار را اعلام و از دول دوست و موسسات بین المللی خواهش کمک و مساعدت نمود که بالاتر کمک‌های نقدی و مساعدتهای مختلف از قبیل ارسال غله و غیره صورت گرفت مع الاسف تا جائیکه فعلا دیده میشود این کمک به مردم محتاج در نقاط دور دست مملکت طوریکه توقع برده میشد توزیع نگردید و قسمت اعظم غله باثر سواستفاده‌های مامورین چیف و میل گردید. قحطی چنان بیداد کرد که اطفال، زن و مرد اعم از پیر و جوان تلف و هلاک گردیدند. بر علاوه تعداد زیاد مواشی باثر عدم توجه متناسب در نقاط مختلف مملکت از بین رفت که خود مشکل بزرگ اقتصادی را بزرگتر ساخت.

۳- د کاروان ورځپاڼه په (۱۹۹) گڼه کښې په لومړي مخ اول ستون کښې د غلې د توزیع په باب داسې لیکي: (راپورهای دلخراش از ولایات کشور ناشی از عدم توجه مقامات مسئول به توزیع غله و اختلاسهای بزرگ درینمورد شایع شد.

محاقل خبیر کابیل خاطر نشان می‌کنند بهمان اندازه ایکه مقامات مسئول حکومت در عدم توزیع عادلانه غله در ولایات و نرسائیدن غله در وقت مناسب مسؤل هستند اکثریت اعضای ولسی جرگه نیز در این هرج و مرج دست دارند زیرا انها بر حکومت فشار وارد کردند تا مقادیر معتنا به غله را بخود شان به نرخ ارزان بفروشد و بعد انرا در بازار سیاه بمفاد فروختند.

یک منبع خبیر ضمن تبصره گفت افغانستان در باره خشکسالی که کار طبیعت است چیزی نمیتوانست ولی اینکه غله عادلانه توزیع نشد ناقابل عفو است...

از چند سال به اینطرف از طرف حکومتهای افغانستان دادن رشوت های سیاسی آغاز گردیده حکومتها سعی کرده اند صرف برای خاموش نگهداشتن اعضای مجلس بهر ترتیبی که هست آنها را تطمیع کنند.

داخه پته خبره نه ده چه حکومت د کابینې په سویه هغه کنجاري چه در مو او زیاتو څارویو لرلو په وجه د ځینو ولایاتو د پاره تخصیص شوي وې ځینو هغو وکیلانو ته هم ورکړې چه د نورو لري ولایاتو اوسیدونکي و او په کنجاره کښې ئې هیڅ سهمیه نه درلوده. هغوی له دغه مدرکه د امر و نو په خرڅولو په لکونو روپۍ د سیاسي رشوت په حیث تر لاسه کړې چه حکومت ته به هم خپل ضمیر او وجدان د انکار اجازه نه ورکوله ځکه ئې د دغسې نشراتو په باب غوږونه کاڼه کړيدي.

د حکومت دغه رسمي او سیاسي گدایي چه د خپلو خلکو د غمخوړۍ په بنا د ډیر اجبار له مخې وه بیا هم په دغسې حال کښې چه خلك له لوړې مړي او خپل اولادونه خرڅوي د عیش و عشرت خاوندان پري خپلې سرمایي او ذخیرې زیاتوي او د سیاسي تجارت په دوران کښې لویږي.

وايي چه یو له لوړې مړ کیده او بل ئې له سر لاندې پراتې لتولې د ملت او حکومت اوسنی حال دغه مثل ته واقعیت بخښي.

د سیاست خبیر او احسان چه دغې وي نورې معاملې به ئې څنگه وي؟! دا ئې لا غور دی جاغور ئې بل دی!

افغان جریده، لومړی کال، ۲۸ مه گڼه

د ۱۳۵۱ د غبرگولي ۸ مه

د ۱۹۷۲ د می ۲۹ مه

استيضاح او توضیح

مرا معنی تازه ای مدعاست
اگر گفته را باز گویم رواست

اساسی قانون په (۶۶) ماده کښې وايي: «اعضای ولسی جرگه
میتوانند از حکومت استيضاح نمایند مباحثه در مورد توضیحی
که از طرف حکومت داده میشود به تصمیم جرگه منوط میباشد).
د دې مادې تعبیر او تفسیر یا توجیه او تا ویل د حکومت او
ولسی جرگې ترمینځ لوی درز پیدا کړ او معارضه مجادله شوه.
د دواړو قواوو ترمینځ دغه اختلاف یو ځل د ښاغلي اعتمادی په
حکومت کښې له همدغه جرگې سره په همدغه دوره کښې پېښ شو
او دا ځل بیا د ښاغلي داکتر عبدالظاهر د حکومت او د اولسی
جرگې ترمینځ دغه دشکانه غشي خپل اثر څرگند کړ.
څنگه چه هغه حکومت دینه حاضر نه و چه د هر وکیل استيضاح
ته سمدلاسه په هماغه مجلس کښې توضیح ورکړي دا حکومت هم
دغه کار ته غاړه نږدې او غواړي چه د استيضاح او توضیح ترمینځ
د وصل په ځای فصل موجود وي.
د دواړو حکومتونو مدعا یوه ده مگر په استدلال کښې څه فرق
او تفاوت شته.

دا دوه حکومتونه په ډيرو شينونو کښې د نظر او عمل اختلاف لري مگر په توضیح ورکولو کښې د يوه فکر او موقف خوندان دي او د اولسي جرگې په مقابل کښې ښې خط مشي څه فرق نلري يعنې الان کما کان ورته ویلی شو.

ښاغلی ډاکتر عبدالظاهر وايي استيضاح د وکیلانو کار دی او توضیح ورکول د حکومت متبوعه وظيفه ده.

حکومت د اساسي قانون د (۸۵) مادې له مخې متشکل دی له صدراعظم او وزیرانو څخه او په همدغه وجه صدراعظم په انفرادي ډول نشي کولی چه بې د وزیرانو له شوری او مفاهمي څخه وکیلانو ته توضیحات ورکړي.

د وزیرانو مشوره او موافقه دا ایجابوي چه دوی خپله جلسه دایره کړي او د استيضاح په مطرح کولو په گډه خپله توضیح په تحریري ډول تهیه او جرگې ته ښې وړاندې کړي.

د حکومت دا استدلال چه صدراعظم یوازې یا یو وزیر حکومت نه دی بلکه صدراعظم او وزیران په مجموعي ډول حکومت بلل کيږي تر یو حده سمه خبره ده.

موږ دا منو چه حکومت د یوه کل په حیث رئیس او اعضاء لري چه هر وزیر د دغه کل جزء دی مگر بحث په دې کښې دی چه د یوه صدراعظم فرمانونه او د یوه وزیر امرونه د حکومت اجراءات گڼلی شو او که نه؟

دلته دا سوال هم پیدا کيږي چه هر څه چه حکومت ته منسوب وي حتما به ټوله کابینه پکښې گډون لري او یوازې صدراعظم به هغه کار نشي کولی.

مثلا د اساسي قانون په (۵۶-۷۵-۱۰۷) مادو کښې وايي (حکومت ميتواند در جلسات هر یک از دو جرگه اشتراک ورزد، حکومت مکلف است اقلا یک ماه قبل از تقدیم طرح بودجه حساب قطعي بودجه یک سال قبل را به ولسی جرگه تقدیم کند. بودجه، قوه قضائیه از طرف قاضی القضاة به مشوره حکومت ترتیب

گردنده بعد از موافقه ستره محکمه به حیث یک جزء بوده چه دولت
نوسخ حکومت به شوری تقدیم میشود. (په دغو درې مادو کښي
چه د حکومت کلمه راغلي ده آيا معنی نسي دا ده چه يوازي
صدراعظم ب يو وزير نشي کولی چه د دواړو جرگو په جلسو کښي
اسراک وکړي ځکه چه حکومت په مجموعي ډول کابيني ته ويل
کېږي نه يو وزير يا صدراعظم ته.

آيا قطعه حساب به ټوله کابینه ولسي جرگې ته وړاندې کوي او
يوازي د ماليې وزير به دغه کار نشي کولی؟ آيا قاضي القضاة به
د ټولې کابيني يعنې د مجلس وزراء په مشوره خپله بودجه ترتيبوي
که يوازي د صدراعظم او وزير ماليه مشوره به کافي وي.
ښايي ددې ټولو پوښتنو خواب همدغه وي چه د کل اطلاق په
جزء باندې يا په بل عبارت د جزء تسميه د کل په نامه معموله ده او
په عامه محاوره کښي ډير مثالونه لري.

مثلاً د يوه سړي د کميس لستونې شکيدلی وي او وائي کميس
مې شکيدلی دی بلکه کالي مې شکيدلي هم وايي. يا د چا يوه
گوته ژوبله وي او وايي لاس مې ژوبل دی.

په همدغه فهم صدراعظم دواړه جرگو ته له يوه يا دوو وزيرانو
سره ځي او دا نه وائي چه ترڅو ټوله کابینه راسره ملگري نه وي
جرگې ته نشم تللی ځکه چه په جرگې کښي اشتراک د حکومت حق
دی.

کله چه همدغه صدراعظم د اولسي جرگې رئيس و يوه ورځ
صدراعظم له يوه وزير سره ناخاپه مجلس ته راغی او ښاغلي رئيس
ورته ونه ويل چه جرگې ته حکومت راتلی شي او صدراعظم له يوه
وزير سره نشي راتلی.

راښی چه د اساسي قانون د مطالعې په رڼا کښي دا خبره له بلې
خوا هم وڅيړو اساسي قانون په (۳۲-۳۵-۳۶) مادو کښي وايي:
دولت مکلف است برای تعميم متوازن معارف در تمام افغانستان

پروگرام موزری وضع و تطبیق نماید، رهنمونی و نظارت تعلیم و تربیه وظیفه دولت است.

تاسیس و اداره، موسسات تعلیم عالی و عمومی تنها حق و وظیفه دولت است. دولت موظف است در حدود توان خود وسایل وقایه از امراض و علاج آنها به صورت متوازن برای همه افغان ها تهیه کند.

په دې موادو کښې هر ځای د دولت کلمه راغلي ده او دولت د یوه کل په حیث په دریوارو قواوو (اجرائیه، تقنینیه او قضایه) حاوي دی چه هره یوه قوه ئې یو رکن دی.

که د حکومت هغه دلیل صحیح وي چه صدراعظم یا یو وزیر هغه کار په منفرد ډول نشي کولی چه په حکومت پورې تعلق لري او حکومت ته منسوب وي نو بیا حکومت هم باید هغه څه منفرداً ونکړي چه د دولت وظیفه گڼل شوي وي او دولت ته محول وي.

په دې اساس باید صدراعظم ووايي چه د معارف متوازن تعمیم د تعلیم او تربیې نظارت او لارښودنه، د عالی او عمومي تعلیم د موسساتو تاسیس او اداره د دولت وظیفه ده او حکومت یوازې ددغو کارونو د اجراء حق نلري.

حالا دا چه دغه کار عملاً د پوهنې وزارت ته محول دی او اولسي جرگه په استیضاح کښې حکومت بلکه د پوهنې وزیر د دغو چارو مسئول گڼي. د پښتو د انکشاف او تقویې د پاره د پروگرام وضع کول او تطبیقول هم چه د اساسي قانون له مخې د دولت وظیفه ده عملاً د اطلاعاتو او د معارف د وزارتونو په غاړه ده.

لکه چه په متوازن ډول د امراضو د وقایې او علاج وسایل برابرول د دولت وظیفه ده او د حکومت یو جزء یعنی صحیه وزارت ئې سرته رسوي.

هر کله چه د دولت وظایف او مکلفیتونه حکومت په خپله ذمه اخلي او هغه صلاحیت چه لفظاً د دولت گڼل شويدی د حکومت په

یوه غړې پورې تعلق نیسي نو بیا صدراعظم څنگه د حکومت له خوا وکیلانو ته توضیحات نشي ورکولی؟

آیا د تعجب وړ نه ده چه یو وزیر د دولت نماینده کیږي او یو صدراعظم د خپل حکومت د رئیس په حیث د حکومت له خوا وکیلانو ته توضیحات نشي ورکولی؟

که د حکومت دلیل د استیضاح په مورد کښې د منلو وړ وي او صدراعظم په همدغه دلیل د هر وکیل استیضاح ته توضیح ورکول بهې د وزیرانو له مشورې نه له خپل صلاحیت نه پورته گڼي نو بیا کولی شي چه د دولت وظایف او مکلفیتونه دولت ته حواله کړي او حکومت په انفرادي ډول له دغو مسئولیتونو نه خلاص کړي.

یعنې له همدغه منطق څخه کار واخلي چه دغه کارونه د دولت په صلاحیت کښې دي حکومت یوازې په دغه باب کښې څه نشي کولی او په تنهایی دا مسئولیت په غاړه نشي اخیستی.

په دغسې تاویل او تفسیر د اساسي قانون اساس نریږي او حکومت له ټولو قانوني مسئولیتونو او مکلفیتونو نه ابراء ذمه کولی شي.

په دغه منطق خلک هم ویلی شي چه د اساسي قانون په (۳۸) ماده کښې وایي:

(هر افغان مکلف است بدولت مالیه و محصول تادیه کند...) نو مالیه او محصول اخیستل هم د دولت حق دی نه یوازې د حکومت او بالاخص د مالیې وزارت.

راشې! چه له دغسې عندي توجیهاتو او تاویلاتو څخه تیر شو او نتایج او عواقب یې په نظر کښې ونیسو، د یوه ډیر جزئی مطلب د پاره اساس او بنیاد نرول د سر وینسته ساتل او له سره تیریدل دي.

د اساسي قانون په (۶۶) ماده کښې د توضیح په باب ویل شوي: (توضیح که از طرف دولت داده میشود) او دا نه دي ویل شوي: (توضیحی که حکومت میدهد) بالفرض که همدغسې هم ویل شوي

وای بیا هم صدر اعظم حق درلود چه د حکومت د رئیس په حیث توضیح ورکول خپله وظیفه وگڼي.

د اساسي قانون په (۹۵) ماده کښې د وزیرانو د مجلس او د بناغلي صدر اعظم وظایف او صلاحیتونه په دې ډول بیان شوي دي: (مجلس وزراء خطوط اساسی سیاست حکومت را تعیین می‌کند و مقرراتی را که وضع آن از صلاحیت حکومت مینماید تصویب مینماید.

صدر اعظم از مجلس وزراء ریاست مینماید. فعالیت حکومت را اداره و رهنمونی می‌کند و در اجراءات آن هم اهنگی را تامین مینماید.

حفظ رابطه حکومت با پادشاه و شوری نیز وظیفه صدر اعظم می‌باشد وزراء وظایف خود را به حیث آمرین واحدهای اداری و بحیث اعضای حکومت تحت امر و رهنمائی صدر اعظم در داخل حدودیکه این قانون اساسی تعیین می‌کند اجراء مینماید).

د دې مادې په حکم د وزیرانو مجلس په مجموعي ډول د صدر اعظم له ریاست لاندې د حکومت د سیاست اساسی خطوط تعیینوي او هغه مقررات تصویبوي چه وضع ئي د حکومت په صلاحیت کښې وي.

د سیاست د اساسي خطوطو په تعیین او د مقرراتو په وضع کولو کښې که صدر اعظم د طرح کوونکي او موجد په حیث فعاله ابتکاري برخه ونلري کامله اطلاع خو باید حتماً ولري.

علاوه په دې د حکومت د فعالیت اداره او لارښودنه، د حکومت په اجراءاتو کښې هم اهنگی ساتل شخصاً د صدر اعظم وظیفه ده وزیران قانوناً موظف دي چه د صدر اعظم له امر لاندې د ده په هدایت خپل وظایف اجراء کړي.

که صدر اعظم خپل دغه وظایف په رښتیا سرته رسولي وي او وزیران ئي خپل سرته نه وي پریني حتماً به د حکومت د فعالیتونو او اجراءاتو په باب پوره معلومات او کامله اطلاع لري چه د توضیح

ورکولو په وخت کښې به د انجام شوو کارونو په باب په کلیاتو او
عموميانو کې د وزیرانو مشورې ته نه وي محتاج او په جزئیاتو
کښې هر وزیر او د دفتر کارکوونکی فی المجلس یاداشتونه
ورکولی شي.

د اساسي قانون په همدغه ماده کې د حکومت رابطه له شوری
سره ساتل شخصاً د صدراعظم وظيفه ده او وکیلانو ته توضیح
ورکول د دغې رابطې په ساتلو کې اساسي نقش لري.

صدراعظم به یقیناً په دې پوه وي چه د اساسي قانون په حکم
وزیران د صدراعظم او امرو او لارښوونو ته اړ دي او دی د حکومت
د تیرو اجراتو او فعالیتونو په باب چه د ده په امر او هدايت عملي
شوي وي د وزیرانو شوری ته قانونی ضرورت نلري که له واقعیت نه
سترگې پټې نکړو هر څوک پوهیږي چه حکومت په پلمو او بهانو له
توضیحاتو ورکولو څخه تښتي او نه غواړي چه په حقایقو اعتراف
وکړي.

که دغسې نه وي د استیضاح په لومړۍ جلسه کې ښاغلي
سید ظاهر د شکر درې وکیل له حکومت نه د اجازتو د قانون او
د ښاروالیو او د ولایتي جرگو د قوانینو د عدم انفاذ توضیح
وغوښتله حکومت وویل مونږ ته باید مهلت راکړ شي چه د وزیرانو
په مشوره د هر وکیل استیضاح ته توضیحات تهیه کړو او په بل
مجلس کې ېې قرائت کړو.

د استیضاح په دوهمه جلسه کې چه صدراعظم همدغه دلیل
ته توضیحات ورکول د دغو قوانینو د نه نافذ کېدو په باب ېې
ووېل: (در مورد انفاذ قوانین حکومت ملحوظاتي دارد که بعد از
روشن شدن نظر دیگر وکلاء آنرا توضیح مینماید). دلته دا سوال
پیدا کیږي چه که حکومت هر وکیل ته په توضیح ورکولو څان
مکلف گڼي نو بیا ولې د خپلې وعدي په خلاف یوه هفته وروسته
چه د وزیرانو مشوره هم حاصلیږي له توضیح ورکولو ډډه کوي او
د نورو وکیلانو اظهار نظر ته ېې ځنډوي. که فرضاً نور وکیلان په

دغه باب توضیح ونه غواړي یا د حکومت په اشاره دغه توضیح لازمه ونه گڼي آیا حکومت قانوناً کولی شي چه بناغلي سید ظاهر ته له توضیح ورکولو نه استنکاف یا انکار وکړي له دغسې خبروڅخه معلومېږي چه حکومت په بیل کښې شوی تومنه کوي او خپل دغه راز عذر معقول گڼي سیاسي زعامت دا نه دی چه صدراعظم له مسئولیت نه وتښتي او د وزیرانو مشورې د خان د حمایت د پاره د پناه گاه په حیث وگڼي.

د قیادت او رهبري تقاضا دا ده چه وزیران باید د صدراعظم د سیوري لاندې وي نه دا چه صدراعظم د وزیرانو په سیوري کښې خان وساتي یعنی هغوی باید د خان د پاره د وقایې په حیث استعمال نکړي بلکه دی د هغوی وقایه شي او خپل شهامت وښيي. له سیاسي زعامت سره دا نه ښایي چه سړی محض کاغذ لوستونکی وي او د نورو خبرې قرائت کړي یعنی گوینده نه وي خواننده وي.

که د مملکت چارې په دغه ډول جریان ولري چه د هر وکیل استیضاح ته د توضیح برابرولو د پاره د وزیرانو مجلس دایر شي نو د سرعت په دغه عصر کښې به د حکومت دغه راز اجراءات د میرې تگ وي او د سکون او توقف معنی به ولري.

که یو صدراعظم د (ایس المفرد) په فکر کښې وي له هغه نه د مسئولیت قبولولو توقع نه ده په کار او نه دی په کار دی.

افغان جریده، لومړی کال، ۴۱ مه کڼه

د ۱۳۵۱ د غیرکولې ۲۹ مه

د ۱۹۷۲ د جون ۱۹ مه

حکومت او ولسي جرگه

د تيرې سه شنبې په ورځ چه حکومت د استيضاح د پاره ولسي جرگې ته غوښتل شوی و د دواړو قواوو ترمنځ د اساسي قانون د (۶۶) مادې په تعبير او تفسير کښې معارضه او مجادله شروع شوه او د استيضاح په طرز او طريقه باندې جر و بحث د تفاهم فضا بيخي مغشوشه کړه.

بناغلي ډاکټر عبدالظاهر هم لکه بناغلي اعتمادې نه غواړي چه د هر وکیل استيضاح ته سمداسه په همدغه مجلس کښې توضيحات ورکړي بلکه وايي چه وکیلان دې يو بل پسې خپل صرف مير گردانوي او کله چه د ټولو خبرې خلاصې شي حکومت به ورته خپله مقاله په شد و مد ولولي چه سل ټکه د زرگر او ښوټک د اهنگر شي يا لکه فرهاد (يکی گوید و شیرين گوید) بناغلي وکیلان وايي: د هر وکیل استيضاحيه وينا چه ختمه شي حکومت دې سمداسه توضیح ورکوي او د هيچا سلام دې بې عليکه نه پرېږدي.

د بناغلي اعتمادې د حکومت له سقوط نه دمخه عينا همدغه جنجال د دواړو قواوو ترمنځ پېښ شو بلکه د سقوط اصلي علت همدغه و.

اوسني حکومت هم د خپل محترم سلف په لاره په هغه پسې لکه
سيوري روان دی او هماغه پېښې کوي.

له دغو دوو صدراعظمانو نه دمخه کله چه بناغلی میوندوال
صدراعظم و او بناغلی داکتر عبدالظاهر د اولسي جرگې د ریاست
افتخار درلود د اسیتضاح په متعددو غونډو کښې دا تعامل مینځ
ته راغی چه بناغلی میوندوال به هر وکیل ته سملاسه توضیحات
ورکول او کله به چه د وکیل وینا فقط ته ورسیده د مجلس رئیس به
صدراعظم په توضیح ورکولو موظف کاوه.

اوس هماغه رئیس د صدراعظم په حیث هغه څه د خان دپاره نه
خوښوي چه د بل صدراعظم دپاره خوښول.

دا چه بناغلی میوندوال ولې سملاسه جواب وایه او دغه جناب
یا هغه جناب هغسي ونکره بنایي چه یو علت به ئې دا وي چه
میوندوال له خبرو څخه نه ویریده. په خان ئې باور درلود، د خپل
فکر او حافظې په مرسته ئې بې کاغذه مسلسلې خبرې بې ریریدو
او خولې کیدو کولی شوې او بعیده نه ده چه د خپل دغه استعداد
له تبارز څخه به ئې خوند هم اخیست.

په چا باندي چه په عام مجلس کښې د خبرو کولو په وخت کښې
رڼا ورځ توره شپه شي او هر څه له حافظې نه وتښتي یا ئې خوله
کلي شي او سره لرې پرې راشي هغه مجبور دی چه د کاغذ له مخې
څه ولولي نه دا چه له خانه څه ووايي. د قاري او ناطق فرق همدغه
دی.

بله دا چه اشرافي او اریستوکراسي طبیعت او تربیت یوه
جلالتمات ته اجازه نه ورکوي چه له یوه وکیل سره طرف واقع شي او
د دیالوگ په صورت خان له بل سره مقابل وگڼي.

اصلي علت هرڅه چه وي، وي به مگر حکومت ظاهراً خپل
عجب یا عجز پتوي او وائي چه په اساسي قانون کښې توضیح
ورکول د حکومت کار دی او حکومت یوازې صدراعظم نه دی بلکه
وزیران او صدراعظم په گډه حکومت گڼل کیږي حکومت ته باید

موقع ورکړه شي چه نه که د استيضاح د پاره توضيحات برابر کړي او بيا نې جرگې ته به تحريري ډول وپاڼدي کړي. له دې خبرې څخه دا راوړي چه توضيح بايد حتماً تحريري وي نه تقريري

راشي! چه موسر او ناسي هم په معقولاتو کښې مداخله وکړو او وگورو چه د اساسي قانون (۶۶) ماده څه وايي! چه متن ئې دا دی. (اعضای ولسي جرگه ميتوانند از حکومت استيضاح نمايند مباحثه در مورد توضيحي که از طرف حکومت داده ميشود به تصميم جرگه منوط ميباشد) په دې ماده کښې چه فکر او عقل هر څومره وچنگوو دا ترينه هيڅکله نه معلومېږي چه حکومت دې د يوه وکيل استيضاح ته توضيح نه ورکوي او حتماً دې د (يك تير و صد فاخسته) مصداق پيدا کړي.

کيدی شي چه د استيضاح غونډه اصلاً د يوه وکيل د توضيح غوښتلو (کوونکی حکومت په دې مکلف کړي چه توضيح ورکاندي مگر په توضيح باندې مباحثه البته د يوه وکيل يا څو وکيلانو کار نه دی بلکه د اکثريت په تصميم پورې اړه لري.

اساسي قانون په مطلق ډول ولسي جرگې ته د استيضاح حق ورکړی او حکومت ئې په توضيح ورکولو مکلف کړی دی چه تحريري او تقريري دواړه پکښې راځي د استيضاح تنظيم او تفصيل د اصول وظيف داخلي کار دی او په همدغه وجه د ولسي جرگې د اصول وظيف داخلي په (۳۴) ماده کښې د استيضاح موضوع داسې تشریح کړې ده: هر عضو ولسي جرگه ميتواند در جلسه استيضاح از حکومت به طور کتبی يا شفاهی استيضاح کند. صدر اعظم و اعضای حکومت مکلفند که در برابر آن توضيح کتبی و يا شفاهی بدهند) د ولسي جرگې د مجلس د ادارې پروسيجر په باب اصول وظيف داخلي د اساسي قانون د (۶۲) مادې او د نورو موادو په حکم عیناً د قانون حکم لري چه که حکومت ئې نه مني قانون شکن ورته ويلي شوو. اصول وظيف داخلي په دغه ماده

کښې واضحاً صدراعظم او وزیران د هر وکیل د استیضاح په مقابل کښې په توضیح ورکولو په کښې یا شفاهي ډول مکلف کوي او حکومت قانوناً دا نشي کولی چه یو وکیل ته له توضیح ورکولو نه انکار وکړي.

د حکومت دا خبره چه توضیح ورکول د حکومت کار دی او حکومت په اساس وي (۱) یا خو وکیلان د استیضاح غوښتونکي وي او هر استیضاح له صدراعظم او وزیرانو څخه عبارت دی دا مطلب نه ثابتوي چه باید د هر وکیل د توضیح د پاره د وزیرانو عالی مجلس دایر شي او توضیح د تصویب په صورت ولسي جرگې ته ارائه شي.

کله چه صدراعظم له وزیرانو سره استیضاح ته حاضر شي طبعاً حکومت په دغه مجلس کښې حضور لري او صدراعظم کولی شي چه د کابینې د رئیس په حیث مجلس ته توضیحات ورکړي یا هغه وزیر چه موضوع ورپورې اړتیا لري یا په مطرح شوې موضوع کښې د معلوماتو او تخصص خاوند وي په توضیح ورکولو مامور کړي.

کیدې شي چه حکومت خپل مشاورین او متخصصین له خان سره د استیضاح جلسې ته راوړي او هغوی صدراعظم ته په همدغه مجلس کښې د توضیح د پاره تحریري یادداشتونه وړاندې کړي او صدراعظم په هغه اساس مجلس ته توضیحات ورکړي لکه چه دا کار په تیره دوره کښې معمول و او هر چا لیده چه وزیران او د دفتر کارکوونکي له صدراعظم سره دغه مرسته کوي او یادداشتونه ورته تهیه کوي. دا هم کیدې شي چه د استیضاح د ځینو برخو توضیح چه ارقامو او اعدادو ته ضرورت لري او ډیر دقت ایجابوي بل مجلس ته پرېږدي او له مجلس نه مهلت وغواړي.

که حکومت په دې عقیده وي چه صدراعظم یا وزیر د حکومت له خوا د حکومت په نمایندگي څه نشي ویلي او حکومت ته

منسوبې چاري بلا استثنیٰ حتما د کابینې تصویب ایجابوي ډیره لویه اشتباه کوي.

که دا اصل ومنل شي نو صدراعظم یا وزیر به په رسمي سفرونو یا په کنفرانسونو او رسمي محافلو کښې پسته خوله ناست وي او د حکومت له خوا به داسې څه نشي ویلی چه د وزیرانو په مجلس کښې نه وي مطرح شوی.

په دغه اساس باید صدراعظم د شوری په انجمنونو کښې هم د وکیلانو د پوښتنو جوابونه د وزیرانو مجلس ته محول کړي او د انجمن وخت په شخصي صحبت تیر کړي.

که د استیضاح په غونډه کښې چه ټول وزیران ناست وي یو وکیل له صدراعظم نه توضیح وغواړي چه د احزابو، د بناروالیو او ولایتي جرگو قوانین ولې د شوری له تصویب نه وروسته دا څو کاله په ارشیف کښې پاتې شوه او د انفاذ مخه ئې ونیول شوه؟

یا ولې پوهنتون شپږ میاشتې وتړل شو ښاغلي صدراعظم ته د دیموکراسی او د بیان د ازادئ له برکته قانونا دا حق حاصل دی چه د حکومت مجبوریت څرگند کړي او د عیان له بیان نه وڼه وریږي. که دې په دې فکر وي چه پوهنتون خو په وزیر معارف ازتباط لري او هغه اوس مستعفی دی نو دا توضیح باید تر هغه وخته وځنډیږي چه مستعفی وزیر بیرته کابینې ته راشي یا ئې په ځای بل څوک مقرر شي دا فکر صحیح نه دی او قانون دغه راز معقول عذر هم نه مني.

که چیرې ښاغلي صدراعظم هغه زړه خاطره په حافظه کښې ساتلې وي چه په دولسمه دوره کښې ښاغلي اعتمادی د پارلماني تعامل په خلاف د ټولو استیضاح کوونکو ویناوې په سکوت واوریډي او په اخره ورځ ئې یوه توضیح ټولو ته ورکړه مگر بې له دینه چه له مجلس څخه پوښتنه وشي چه په توضیح څوک مباحثه کوي او که نه؟ د مجلس ښاغلي رئیس وویل توضیحات کافي و مجلس د لوی خدای په نامه ختموو.

او په دغه ډول ښاغلي اعتمادي د مباحثې له جنجاله خلاص شو او استيضاح شنه او بې اثره شوه مگر اوس نه د مجلس رئيس له هغه هنر او مهارته کار اخلي او نه صدراعظم هغه صدراعظم دی کيدی شي چه دا ځل مجلس که فرضاً له صدراعظم سره دا ومني چه وکيلانو له ټولو ويناوو نه وروسته ليکلي توضيحات ولولي په توضيحاتو باندې د مباحثې تصميم ونيسي او تحرير خپل ځای تقرير ته پرېږدي يعنې دغه قند مکرر د مکالمې په صورت نقل مجلس شي او له خبرو نه خبرې پيدا شي.

که دغسې وشي نو له بارانه تښتيدونکی به له ناوې لاندې کښيني او دا متل به صدق پيدا کړي چه هوښياره مرغی په دوه لومو نښلي.

که کابینه له حاضر جوابی څخه بې بهرې نه وي او علاوه په څه لوستلو د څه ويلو توان ولري بهتره به وي چه د حکومت د استقرار او د سياسي ثبات د پاره د اولسي جرگې غوښتنه ومني او د اصول وظيفه داخلي او قانون اساسي په احترام هر وکیل ته په توضیح ورکولو شروع وکړي او د پارلمان له اعتماد سره اعتماد بنفس هم ملگري کړي. وعلینا الابلاغ^۳

کيدی شي چه دغلته. زما په ماخذ کښي. د طباعتي غلطی په وجه، څه عبارات پاه شوي وي (ټولوونکی)

^۲ دلته هم د عبارت نارسايي مانه طباعتي غلطی ښکاري (ټولوونکی)

^۳ افغان جريده، لومړی کال، ۴۰مه

د ۱۳۵۱ د غبرگولي ۲۷ مه

د ۱۹۷۲ د جون ۱۲ مه

څنگه اعتماد او څنگه خط مشي؟

کوم حق چه اساسي قانون د نوي سوغات په حيث ولسي جرگې ته ورکړي او شيخ مير هم منلي دي يوازې د رای اعتماد رسم دی. پخوا حکومتونه د رسم په حيث هم دشوري اعتماد ته محتاج نه و مگر اوس د اساسي قانون له برکته دا رسم د حکومت په جوړيدو کېنې د يوه شرط په حيث قبول شوی او په همدغه وجه ملي د حکومت اصطلاح مينځ ته راغلي ده.

راشي! چه د رای اعتماد ماهيت او کيفيت خاتمه معلوم کړو او وگورو چه د ملت وکيلان حقيقتا په حکومت باندې د زړه له کومي اعتماد لري او که تش د ژبې اقرار دی بلکه د ژبې اقرار هم نه تش د لاس جگول دي او بس. ايا دغه اعتماد پخپله خوښه څرگندوي او که خان مجبور او مکلف گڼي چه د مسافي الضمير په خلاف بي مصداقه اعتماد حکومت ته په لاس جگولو څرگند کړي. د دې پوښتنې ځواب په دې مقاله کېنې مطالعه کړئ.

په هغه ورځ چه د اعتماد په باب رايگيري کيدله په مجلس کېنې ۱۹۵ وکيلان حاضر وو چه د رايگيري نتيجه د لاسونو جگولو له مخې داسې اعلان شوه: موافق (۱۸۱) مخالف (۱۱) ممتنع (۱). وروسته تر دې ښاغلي داکتر عبدالظاهر صدراعظم پخپله امتنایه وينا کېنې داسې وويل: (مباحثات چندین روزه در تسالار

ولسي جرگه در فضای ازادی، کامل بیان و اراده که ناشی از نظام دیموکراتیک کشور است صورت گرفت در چنین فضای ازاد و دیموکراتیک خط مشی ما تائید و حکومت موظف مورد اعتماد ولسی جرگه قرار گرفت.

د بناغلی داکتر بیانیه او د ده خط مشی د ۱۳۵۰ د سرطان په ۱۴ مه ولسی جرگې ته معرفي شوه او د اسد په ۴مه د اعتماد په حصول د اعتماد جلسو خاتمه وموندله یعنی د دغه کار اغاز او انجام ۲۲ ورځې ونيولې ځکه چه د سرطان میاشت ۳۱ ورځې وه. په اوله وځ چه خط مشی ولوستل شوه مجلس ختم شو او سبا ته هم مجلس ونشو چه وکیلان په دغه موده کښې خط مشی مطالعه کړي

دا دوه ورځې چه د درې جمعوله ورځو سره مستثنی کړو نو پوره (۱۷) ورځې د حکومتونو په اجراتو، د دیموکراسی په کم و کیف، د قوانینو په نه تطبیقولو په محلي او عمومي غوښتنو، د کابینې په غړو، د خط مشی په نوعیت او ماهیت خو کتابه خبرې وشوې. دا کابینه هم د صدراعظم په لحاظ او هم د ځینو سره اعضاو په لحاظ داسې گڼل کیده چه په اولسي جرگه کښې به ډیر ښه چانس ولري مگر سره له دغه خوشبینی د دې کابینې اعتماد له تیرو کابینو څخه زیات وخت ونيوه.

په داسې حال کښې چه د هندوستان او پاکستان جگړه له شروع نه تر ختمه پورې (۱۱) ورځې نیسي او د بنگله دیش په نامه (۷۷) ملیوني مملکت نوی جوړیږي. زمونږ د کابینې تبدیل چه د موظف کدو زیات و کم دوه میاشتنی نورې هم ورسره حساب کړو خو میاشتنی غواړي، د اولسي جرگې دغه اعتماد چه (۱۸) ورځې عمومي مجلس پرې وشو که د اولسي جرگې په عادي حساب ورته وگورو چه په هره هفته کښې درې ورځې عمومي مجلس وي د پنځه څلویښتو ورځو کار ئې گڼلی شوو. که د وکیلانو عادت په نظر کښې ونیسو او دیته وگورو چه دوی کله په دوه میاشتنو کښې هم یو

مجلس نسي دايروني نو د خو مياشتو يا د يوه كمال كار ورته ويلي شوو خپر دلته اصلي مقصد د دولت د قواو په ركود او عذالت بحث نه دي بلكه د خط مشي او اعتماد څرنگوالي او په دغه مورد كښي د محترمو وكيانو نظر، اصلي منظور دي چه د پارلماني مطالعي او تتبع په لړ كښي ښاغلو لوستونكو ته په تحقيقي ډول وړاندي كيږي.

ښاغلي ډاكټر صاحب خو وويل چه په ازاده ديموكراتيكيه فضا كښي زمونږ خط مشي تاييد شوه او حكومت د اعتماد وږ وگرزيده. د كميت په لحاظ خو د موافقو او مخالفو وكيانو شمير په رښتيا دا نيسي چه د حكومت غږو او د حكومت خط مشي په ولسي جرگه كښي ډير لوی اکثریت وگاته. د هغه په اساس چه وايي (حب القلب يظهر باليد) دا ثابت شوه چه دا حكومت هم د نورو تيرو حكومتو په شان يو محبوب او مطلوب حكومت دي.

مگر كه ديتنه وگورو چه څه په زړه كښي وي هغه په خوله راځي او (افرار باللسان) هم يو مهم شرط دي نو بيا د كفييت په لحاظ دغه اعتماد د ازادي ديموكراتيكي فضا منونو نه دي بلكه د مجبوريت محصول هم دي او په ځينو مواردو كښي داسي مثال لري لكه چه يو بډاي له ناكامه چا ته څه وركوي مگر دا وركړه د زړه وركړه نه وي د لاس وركړه وي لكه چه ځيني وكيان دغه مجبوريت ته پخپلو ويناو كښي څه نه څه اشاري هم كوي او ځيني نور صراحتا وايي چه د اعليحضرت په خاطر د اعتماد رايه دركوو.

دلته مونږ ښاغلي وكيان په دري صنفو ويشلاي شوو:

۱. هغه چه واضحا ئي وويل مونږ اعتماد نلرو ځكه د اعتماد رايه نه دركوو.

۲. هغه چه اعتماد ئي نه درلود مگر د اعتماد رايه ئي وركړه.

۳. هغه چه هم اعتماد درلود او هم ئي اعتماد وركي.

راځي! چه اوس د ځينو محترمو وكيانو د بيانو ځيني ټكي وړاندي كړو او وگورو چه دوي د حكومت خط مشي او وزيرانو ته په

خه نظر کوری "افغانی دیموکراسی څنگه گڼي" د قوانینو د تطبیق په باب خه وائي؛ او بالاخره خیل اعتماد څنگه تمثیلوي. او د اداري نظام په باب خه قضاوت کوي."

پخوا بر دي چه د بناغلو وکیلانو افعال په دغو مواردو کښي رانقل کړو دا باید ووايو چه په خط مشي کښي ځيني داسي تقاضا موجود وو چه د حکومت د ژوبلو گونو په حيث هرچا فشار ورکوه پدغه جمله کښي يوه د کوچيانو مسئله وه چه حکومت په خط مشي کښي بيخي هيره کړې وه او دغه خلاف دي باعث شوه چه حکومت په کوتاه نظری او فرو گذاشت محکوم کړي او ډير زیات انتقادونه له دغي ناحیې وازد شي.

بله مهمه مسئله د دین څیره وه چه حکومت د خپلي خط مشي په شروع کښي ويلي و: (اجراء حکومت من متکی به اساسات دین مقدم اسلام... خواهد بود) دا څیره ه څه هم ډیره ښه څیره وه چه د خلکو له عقیدي سره نې اساسي تعلق درلود او د حکومت مسلماني، دینداری او دین پرستي نې بنودله مگر د دي د پاره چه وکیلانو خپل هغه مشاهدات نشوه هیرولی چه د دین په خلاف دي او حکومتونه له دین سره په بي علائقي په مخالفت محکوموي نو هر چا دغه ټکی غولوونکی وگانه او د دولت یا د حکومت هغه کارونه او اجراء نې رایه یاد کړه چه هر چا ته په دیني لحاظ بد ښکاري لکه د پل خستی د مسجد صحنه، د شرابو فابریکه،

د بریند مدنیټ بي باکي او ځيني بي شرمه کلیونه او داسي نور دریمه څیره چه پارلماني انتقادونه نې راوتورول د قوانینو نشتوالي ته اشاره وه چه بناغلي صدراعظم پخپله خط مشي کښي د اقتصادي او اجتماعي مشکلاتو د عواملو په بنودنه کښي د لومړني مهم عامل په حيث تر هر څه دمخه قانوني فقدان په دي ډول بنودلی و.

مشکلات اقتصادي و اجتماعي که در حال حاضر دامن گیر م شده ناشی از عوامل مختلف است که مهمترین آن عبارتند از

۱. فقدان یک عده قوانین در بعضی شئون مهمه حیاتی کشور.
د واقعیت په لحاظ دا خبره سل په سلو کښې صحیح ده چه مونږ له
ډیرو حیاتی او ضروري قوانینو څخه محروم یو او هغه قوانین چه
د اساسي قانون تعميل او د ډیموکراسی تطبیق ورته ډیر شدید او
فوري احتیاج لري مونږ ئې نلرو مگر خبره دلته ده چه د اقتصادي او
اجتماعي مشکلاتو یو مهم عامل خود قوانینو فقدان دی، عامل
ئې څوک دی؟

د حکومت همدغه یادونه په حقیقت کښې (کمفروشي به یاد
بقال) ته ورته وه چه حکومتونه ئې د دې کار مسئول معرفي کړه او
دا موضوع ئې مطرح کړه چه د شوری تصویب شوي قوانین ولې
مختنق شوه او حکومتونو ئې د انفاذ مخه ونیوله.
له دغې ناحیې نه هم حکومت او مخصوصا ښاغلي داکتر
عبدالظاهر ته ډیر سوالونه او شدید انتقادونه متوجه شوه چه خط
مشی ئې ډیره بې وزنه کړه.

څلورم عیب یا په بل عبارت ژوبله گوته دا وه چه د تیر لویدلي
حکومت ځینې غړي چه ولسي جرگې ئې په مقابل کښې ډیر
حساسیت درلود بیا راغله او د پروني سلب اعتماد سهداران
د نوي حکومت سهداران شوه هو! د کابینې د ځینو اعضاو
انتخاب هم د دې باعث شو چه د صدراعظم ممیزه قوه یا اراده ډیره
ضعیفه وښيي او امید په یاس بدل کړي.

دا دی اوس د خبرو رشته ښاغلو وکیلانو ته په لاس ورکوو او
د دوی په نظر حکومت او د حکومت خط مشي ته گورو او ضمنا
د اولسي جرگې اعتماد د کیفیت په لحاظ د دوی په ویناو کښې
مطالعه کوو.

— ښاغلی محمد یوسف بینش د کابل وکیل: "نمیتوانم که
امانت عظیم رای اعتماد مردم خود را همچنانکه بحکومت‌های
دیروز ندادم امروز هم این بار سنگین را نمیتوانم ارایه کنم."

... بناغلی محمد اسحق علومی د ارغستان وکیل: "متأسفانه با تحلیل اوضاع اقتصادی کشور که در صفحه (۹) خط مشی شما توضیح شده کاملاً موافق نیستم."

... بناغلی محمد غوث د قادس وکیل: "خط مشی شما با خط مشی حکومت سابق فرقی ندارد و نکاتی که بتواند فصل ممیز باشد در آن دیده نمیشود، طوریکه مکرر دیده شده این خط مشی ها برای یک دفعه و آن هم از تالار شوری شنیدنی دارد که مپرس و همینکه از تالار شوری قدم بیرون گذاشت، دچار فراموشی گردیده و وجود را پدروود میگوید."

... بناغلی سید ظاهر شاه د شکردری وکیل: "ایا در ذواتیکه مسئولیت بزرگ وزارت را که در حکومت شما متقبل گردیده اند بملاحظه سوابق ایشان چنان ایمان به دیموکراسی و اهلیت و کفایت در کار را میتوان سراغ کرد که از عهده این وظیفه مهم بخوبی بدر شده بتواند و مواد قوانین را بصورت عنندی تفسیر و توجیه نکرده و سبب سلب حقوق و اختناق حریت های قانونی افراد و اجتماعات نگردیده."

... بناغلی وکیل شهر کابل: این خط مشی پادر هوا که بیشتر بیکی مقاله عادی جراید حکومتی شباهت دارد تا بخط مشی حکومت شما حکومتی ها در تبلیغات دروغین تان، در پروگرامها و خط مشی پر از نیرنگ و عوامفریبانه تان از آزادی، عدالت، دیموکراسی و حاکمیت قانون دم میزنند در حالیکه عملاً قانون جنگل در کشور حکمفرماست."

... بناغلی مولوی عنایت الله ابلاغ، د بگرام وکیل: "خط مشی طویل و عریض حکومتها پیوسته طوری تنظیم شده که ما را بیک زنده گی و همین نویسه میدهد اما در میدان عمل دیده شده که قانون شکنی ها قدرت از ایها، کنبر یا غرور، دروغ و عوامفریبی حکومتها طوری بسرنوشت ملت بازی کرده که انرا تاریخ فراموش نخواهد کرد."

نگاه باریک بین ملت در قدم اول کار شما اعتراض دارند که در انتخاب بعضی اعضای کابینه دقت نشده یک قسمت کارهای مهم ملت به کسی سپرده شده که نخواهد توانست که این بار سنگین را بردارد.

– بناغلی مولوی عبدالمهین روحانی د کاپیسا وکیل: –
طوری که در باره بعضی از اعضای کابینه شما مطالعه دارم واقعا در دوره خدمت شان مصدر کدام خیر قابل نوازش برای ملت افغانستان نشده اند پس نمی دانم که از کدام نگاه تقدیر میشوند. چون اهلیت واقعی برای سپردن امانات و امور حیاتی مردم داد خواه افغانستان وجود ندارد پس مجبورا از اهلیت نسبی کار گرفته نظر به اعتماد پادشاه محبوب بحکومت شما موافقه دارم.

– بناغلی عبدالقیوم صافی د اشکمش وکیل: – میدانیم که اعلیحضرت معظم همایونی تا زمانیکه تمام اطراف و جوانب شخص را معلوم نکند او را رئیس حکومت معرفی نمیکنند.

روی نظریات اعلیحضرت معظم همایونی پادشاه ترقیخواه ما این بارگران و پر مسئولیت را بدوش شما میگذاریم.

– بناغلی محمد انور د رستاق وکیل: – از اینکه حضور اعلیحضرت معظم همایونی بشما فرمان داده اند تا از اولسی جرگه رای اعتماد حاصل کنید من به حکومت شما رای اعتماد میدهم.

– بناغلی محمد انور د قلات د کوچیانو وکیل: – نظر و خط مشی د تاته، رایبه د اعتماد دما و تاته، مناسب نه ده او نظر ارادی پاکي د اعلیحضرت معظم همایونی ته چه ته ئی په وظیفی د صدارت تا کلمی ئی... رایبه د اعتماد درکوم.

– بناغلی حاجی محمد عثمان د شیرین تگاب وکیل: – بنده به تشخیص و انتخاب صحیح پادشاه خویش اعتماد دارم.

– بناغلی شمس الحق پیرزاده د قرغیوه وکیل: – هر څوک چه د کابینې په جوړولو موظف شي نو هغه د اساسي قانون د (۸۹) مادې په حکم مجبور دی چه له ولسي جرگې د اعتماد رایبه وغواړي

او اولسي جرگه هم د ډيرو عللو او عواملو په وجه مجبوره ده چه د اعتماد رايه ورکړي که څه هم د ژبې په سروې، مونږ په دې څو وختونو کښې چه څو حکومتونه وليدل نو د ترکيب او تاليف په لحاظ راته داسې ښکاري چه د کابينو په تشکيل کښې شخصي ملاحظات، محيطي ملاحظات او نور مخفي ملاحظات زيات دخل لري او د کار ملاحظه د نورو ملاحظاتو تابع ده.

– ښاغلی حاجي عبدالوهاب د حصارک وکیل: "قاچاق په لوړه پيمانه روان دی په هوا او په زمکه جلوگيري ئې ډير زور په کار لري او په چا به ئې وکړې که چيرته مامورين ورسره شريك نه و نو د ايران او پاکستان نه تر کابله پورې د قاچاق مال راوړل امکان نلري.

چه غل د خزاني پاسبان شي گمان نه کوم چه خیر ترې وگورې. د کوچيانو اسکان کول د تعليم او دوا سرشته کول په نظر کښې ونيسي نه ورته په وزارت دفاع کښې جنرالي غواړو او نه په وزارت خارجه کښې ماموريت نه په کابينه کښې وزارت.

– ښاغلی محمد زمان د بکوا وکیل: "در خاتمه مشکلات موکلین خود را به داخل چار مواد فوق ابراز نموده در حال رفع مشکلات متذکره فوق من رای اعتماد خود را به جناب صدراعظم موظف نیز تقدیم میدارم."

– ښاغلی مولوی سید اکبر د پل علم وکیل: "دا حکومت او پخوانی حکومت کوم فرق نلري یو څو څیرې ئې بدلې شوي عیب ئې نه دی بدل شوی."

– ښاغلی یارمحمد د لیلی د اندرو وکیل: "ستا د کابینې ځینو غړیو په پخوانیو وظیفو کښې ډیر بد شهرت گتلی او څو کسه ئې د خلکو په نظر ډیر ضعیف النفس او سست عنصره ښکاري ویل کیږي چه د پچې او قابلین په توگه انتخاب شويدي."

– ښاغلی سید شاه موسی رضوی د مالستان وکیل: "ښاغلی صدراعظم موظف! وعده و نوید کار کردن در حکومت گذشته و حکومت شما به بهترین شکل خود داده شده و میشود اما کار

بستن و عمل یکی از محالات تجربیوی است که مردم این مملکت نموده اند.

– بناغلی میر محمد عثمان د پروان و کیل: در خط مشی تان راجع بچاره های علمی و موثر بطوریکه اقتناع ملت فراهم گردد، در باره هیچیک از الام ملی ما مشخصا تذکر و تعهد نگردیده است.

– بناغلی عبدالحفیظ د نهرین و کیل: یکی از خواسته های مردم افغانستان آنست که بقانون عمل شود متاسفانه قانون که حامی حفظ حقوق، ابرو و امنیت است بکلی جنبه عمل نداشته باید شکل عملی ان عام باشد.

در جمله اعضای کابینه کسانی هم وجود دارد که نمیتوان بموقعیت ان اطمینان داشت.

– بناغلی اقا محمد د نوزاد و کیل: دغه ځینې معرفي شوي غړي چه د بناغلي اعتمادي د حکومت په غړیتوب کښې ئې گلوون درلود د ملت د هیلو د سرته رسولو وعده ئې نه وه کړې. که دوی د خپلو وعدو په کرنه بریالی وای هیڅکله به د یو شمیر محترمو وکیلانو د خوا د حکومت د بیرته باور اخیستلو پیشنهاد عمومی مجلس ته نه وای وړاندې شوی.

– بناغلی محمد اسحق عثمان د کابل و کیل: بنا بر تجربه تلخ قناعت مراجعات و کلمات خط مشی و نه چهره های اعضای کابینه شما فراهم ساخته میتواند.

– بناغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان و کیل: متاسفانه د هغې ناکامه کابینې اکثر غړي ستاسو د کابینې اکثریت هم تشکیلوي (از موده را از مودن خطاست).

– بناغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب و کیل: دا عاجز ملت څه وکړي تراوسه خو په دې طبقه کښې دې ملت ته کوم محبوب شخص نه دی پیدا شوی چه مونږ د محبوبیت له لارې اعتماد ورکړو.

– بناغلی محمد جنید د کوهستان وکیل: "در زندگی اجتماعی امنیت و حیثیت فامیل و کرامت فردی به خطر است و در خط مشی حکومت اساساتی که میتواند چنین تضمین را بکند وجود ندارد."

– بناغلی روح الله حبیب د روداتو وکیل: "بناغلی موظف صدراعظم! کسانیکه خود را اعمار می کنند مملکت را نمیتوانند اعمار کنند چون هر تعمیری به تخریب نیز احتیاج دارد و اعمار او شان باعث تخریب ما و کشور ما شده است.

علماء و دانشمندان و صاحبان افکار مترقی و اهل تبیع و مطالعه بیش از جنایتکاران و قاچاقبران و استفاده جویان مجرم و گنهگار شمرده میشوند از همین حال در انتخاب شما انهم در امور صنعتی ساختن کشور که ارزوی همه بوده و منبع اصلی و اساسی تولید و پیشرفت جامعه می باشد که در راس ان میبایست بزرگترین و با تجربه ترین مغز علمی و اقتصادی و پلان گذاری کشور قرار میداشت ولی فعلا از نگاه علمی و مسلکی عکس ان مشهود است.

واضح است که وزارت دادن و وزارت گرفتن منظور است نه کار کردن و تخصص داشتن بیشتر بدون استحقاق قسم طفیلی بعضی کاتب ها بواسطه و وسیله مقرر شدند فعلا کار بجایی رسیده که بعضی وزیر ها بواسطه و وسیله مقرر شوند.

انهائیکه افتخار کودکستان را به حکومت اقصای اعتمادی بخشیدند و یگانه باعث ناکامی و سقوط حکومت او شدند، فعلا باز هم به مداخله ها و اعمال نفوذها، تهدیدات و تحریکات محلی و منطقوی چنین مقامات بزرگ را اشغال میکنند... منطقه ها به وزیر داشتن ها اباد نمیشود و اگر میشد فعلا مردم ولایت فقیر، گرسنه و برهنه بدخشان با داشتن وزرای دایمی و همیشگی و پسر قدرت خود و بعد از ان ولایت لغمان یکی از ولایات پیشرفته کشور میباشد."

بناغلی شیرین خان د پنجوائی وکیل: ستاسو حکومتونو د ژوندانه په ټولو خواوو کې د ملت د امید خراغ وژلی دی او هغه مو چه ویلي دي په سلو کې مو شل نه دي کړي. دا ترخه تجربه د افغانستان د ملت هر فرد سره شته.

بناغلی سید انبیاء د قلعه کسا وکیل: ایسا از روی انصاف بهمچه حکومت رای دادن لازمست و یا نه؟ اما راجع به حکومت موجوده نسبت به ارزوی شاه ما که واجب الاحترام است نظر به ایه شریفه که خدای پاک فروده (اطیعوا الله والرسول و اولوا الامر منکم) بحکومت محترم حاضر رای اعتماد میدهم.

بناغلی محمد نبی محمدی د لوگر وکیل: باید په صراحت سره وویو چه اصل سبب او علت العلیل د دې دریدرې د افغانستان د حکومتونو خیانتونه دي. ای د افغانستان د اسلام د ادعا حکومته! ای د افغانستان د مدعا سیاسته!... ای د افغانستان د غیور ملت زمامداره! له خدایه وویرېږه له وجدانه وشرمیږه د غفلت له خوږه وپښ شه او شاوخوا لږ سترگې وغړوه. په دین او مذهب دې څه حال دی؟ په رعیت او ملت څه حال؟ په خاوره او وطن او ملک او مملکت څه حال دی؟... دا حقایق او واقعیت نه اظهاروم چه د افغانستان حکومتونو څه نه و چه وي نکره. رشوت په دوی کېږي، قاچاق په دوی کېږي، ظلم په دوی کېږي، کبر په دوی کېږي، خیانت په دوی کېږي خداعت په دوی کېږي، شراب په دوی کېږي، قمار په دوی کېږي، سود او ربا په دوی کېږي، غلا په دوی کېږي، غدر په دوی کېږي... عیاشي او فحاشي په دوی کېږي.

بناغلی عبدالغفار فراهي د بالابلوک وکیل: ایسا د دې د پاره کوم دلیل او حتی ډیر ضعیف سند شته چه دا حکومت به هم پر خپلو وعدو او خط مشي اجرا کولو په حقله وفادار وي او د دې خوار ملت د پاره به څه وکړي شي په داسې حال کې هغه څه چه ئې د وسه پوره و او اسانه کارونه دي په خط مشي کې ئې د هغو د اجرا کولو څخه ماهرانه ځان تیر کړي. دا به عجیبه وي چه د دومره

ناکاری او ناعاقبت اندیشی سره زما څخه د اعتماد د رایې وړ کولو توقع ولري او زه دغه ملي مسئولیت او قومي امانت د ده د خوښی او یوه خوله خندا راته کولو د پاره قربان کړم. نو ځکه په زغرده وایم چه ته د اعتماد وړ نه ئې خپله رایه نه درکوم.

... ښاغلی عبدالروف بینوا د موسی قلعه وکیل: "بخط مشی شما در اینه اصول علمی خود توجه کردیم و انرا بررسی نمودیم با تأسف باید یاد اور شوم که شما به این خطمشی قادر نخواهید بود نقشی را در تحول حیثات اجتماعی و اقتصادی ما بازی کنید. در هیچ جای از خط مشی شما در مورد آزادی های دیموکراتیک قانون اساسی یعنی آنچه در فصل سوم و خاصتا در مواد (۳۱-۳۲) تصریح شده ذکرې به عمل نیامده."

... ښاغلی محمداعظم د شینوارو د مرکز وکیل: "تر کومه حده پورې چه مونږ لیدلي دي حکومتو په خپلو تگ لارو کښې ويلي یو شي دي او کړي ئې بل څه دي، مثلا هر حکومت چه منح ته راغلی دی د اساسی قانون د حکمه سره سم د اسلام د مقدس دین ساتنه او حمایه، متوازن معارف، اجتماعی عدالت، سیاسی او اقتصادی دیموکراسی برقرارول د ظلم، رشوت، قاچاق بری او احتکار د مخنیوي وعدي وړ کړي او په پای کښې د پښتونستان غږ هم پورته کړي خو د عمل میدان کښې د دې ټولو خبرو خلاف نتیجې راوتلي دي."

... ښاغلی شاه محمد د نهر شاهي وکیل: "حکومت ها معمولا در روز اول ورود خود به ولسی جرگه خط مشی قرائت میکنند چنانچه خط مشی چند حکومت گذشته فعلا هم درینجا موجود است ولی تجربه ثابت کرد که اغلبا کردار با گفتار مطابق نیست."

... ښاغلی عبدالعزیز کوشانی د بدخشان د مرکز وکیل: "خط مشی شما را مطالعه نمودیم اما بهتر بود که قوه اجرائیه بجای اینکه بنام خط مشی طومار نا منظمی از وعده های غیر قابل اجراء را پیش کند و قوه مقننه بالای چنان خط مشی تشریفاتى بحث و

مشاجره کند در باره، امکانات و عدم امکانات قانون اساسی جدید مانند یک سیمینار مباحثه می‌کردند و تعهدات در این باره بدوش می‌گرفتند.

... بناغلی محمد علی قاضی زاده د پنتون زرغون وکیل: آقای دکتور عبدالظاهر صدراعظم موظف با پیروی از روش معمولی در خط مشی خویش بیماریها را جسته جسته تشخیص داده ولی نامبرده هیچ نسخه و حتی کمترین قرار خود را هم برای رفع و از اله، ان در خط مشی مرتبه پیشینی نتوانستند.

... بناغلی عبدالحسین مقصودی د ناور وکیل: این خط مشی ها اگرچه با حفظ پالیسی خود حکومت ها و با در نظر داشت سیاست پنهان کناری و ظاهر سازی تهیه میشود با ان هم پنج الی ده فیصد ان در ساحه تطبیق و عمل وارد نمیشود.

... بناغلی غلام دستگیر وطنیار د بغلان د مرکز وکیل: عبارت ارائی و تذکرات بدون وانمود ساختن راه اصلاحی بزعم من خط مشی نیست بلکه تذکراتیست فورمالیته که تطبیق ان عمر نوح و صبر ایوب میخواهد.

... بناغلی امان الله شیرزاد د اصل چغانسور وکیل: من فکر نمی‌کنم که این همه مشکلات بدون داشتن دانش اختصاصی صرف باظهار کلمات هر نوع امکانات سهم گیری فعال و یا همکاری متقابله حل شده بتواند. و کلا بسیار مسرور میشدند اگر در هر قسمت یا تشخیص مسایل و مشکلات راه حل و طرق چاره جویی ان توضیح میگردید.

با انکه فهسیده شد که جناب شما نود فیصد رای اعتماد را حاصل میکنید ولی من به هیچ امید به شما رای اعتماد نمیدهم.

... بناغلی سید رسول فکور د هرات د مرکز وکیل: آقای دکتور عبدالظاهر! میدانم که با در نظر گرفتن سوابق و ماهیت تاریخی شما و اعضای کابینه، معرفی شده تان که شما و امثال شما راسبب اصلی بدبختی ها و عوامل اساسی پسماندگی های مدنیست

افغانستان می‌شمارم و هم ناتوانی شما را چه در مشی ارتجاعی ارائه شده، شما چه در خصلت طبقاتی شما از پیشبرد مرام مردم مانع ترقی و تعالی کشور در مسیر تمدن مسلم میدانم چطور به خود جرئت دهم که لفظ اعتماد را در باره این کابینه متشکله بزبان ارم. باتکاء بروحیه بشر دوستی خویش و با اتکاء به محبت وطن و از همه عمده تر از نگاه مسئولیت ایمانی و وجدانی اعلام میدارم که من به شما اعتماد ندارم.

– بناغلی امان الله شینونوی د شینونو وکیل: به نظر بنده شما نیز از جمله همان اشخاصی هستید که وجه مردمی نداشته از مردم برنخاسته اید و بدردهای مردم آگاه نیستید. شما اصلاً مانند انسان های بیخود حرکت کرده اید، اصلاً یک دقیقه هم فکر نکرده اید که سلف شما چرا از بین رفت؟ وجود کابینه شما میرساند که شما کوچکترین دلچسپی با افغانستان و مردم افغانستان ندارید. کابینه شما یک کابینه سمتی و قومی می باشد، اگر وزرای کابینه آقای اعتمادی کفایت داشتند چرا از بین رفتند و اگر کفایت نداشتند چرا در کابینه شما کرسی نشین وزارت خانه ها شدند.

خط مشی شما که عبارت از چند پارچه کاغذ بی نظم و خارج از درک نوشته های سیاسی بوده انقدر میان خالی و غیر قابل فهم است که همین حال در حلقه های سیاسی مورد تمسخر قرار گرفته است.

ایسا وجدان شما، شما را تکلیف نمیدهد که چطور یک صدراعظم بیک بارگی از ربع نفوس یک مملکت صرف نظر کند و آن موضوع کوچی هاست که اقلاً ارزش یاد اوری این اوراق ننگین شما را هم نداشت. کوچی هائیکه امروز واقعا برابلم بزرگ مملکت میباشند.

– بناغلی میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل: ... این همه سیاه کاریها و قانون شکنی های حکومت سابق که شما نیز عضویت انرا داشتید خود شما نیز نزد مردم افغانستان مسئولیت قانونی دارید باز چگونه و به کدام جرئت به پیشگاه نمایندگان همان مردم

داد از صداقت میزینید باید بدانید که مردم شریف افغانستان عملاً شما را با چهره های فریبنده شما شناخته اند و از شما هیچ توقع کار ندارند. به گفته دانشمندان از موده را از مودن خطاست.

– بناغلی عبدالوهاب د چمتال وکیل: "در این خط مشی هر چیز است و هیچ چیز نیست زیرا در ترتیب آن مهارتی به کار رفته که از تعقیب یک شیوه علمی احتراز شده تا به نتیجه منطقی نرسد."

– بناغلی وزیر محمد د شرفی وکیل: "ما چه ستاسو تگی لاره مطالعه کره د افغان د نجیب ملت د ډاډ وړ نه دی ځکه چه ستاسو په تگی لاره کښې په لاندینی ډول نیمگړتیاوې دي..."

– بناغلی حاجی نادر علی الله داد د سرخ پارسا وکیل: "خط مشی پیشنهادی شما سرشار از عمومیت و ابهام است."

– بناغلی سعدالله کمالی د مهمندری وکیل: "ما در تطبیق مواد مندرج خط مشی تان بدبین نیستیم ولی به تناسب بیداری و آگاهی و ضرورت مردم خود انرا ناکافی می پندارم توقع ما اینست که کلیات مندرج خط مشی شما در جهت نهضت سیر نماید تا به همکاری و سهمگیری مردمان ما در سیاست و اقتصاد از راه قوانین احزاب، شاروالی ها، جرگه های ولایتی و سایر قوانین... در راه سعادت با گامهای موافق و مقتضی بزمان پا بگذارد."

– بناغلی محمد اصف پوپل د کوز کونړ وکیل: "خط مشی حکومت شما در اکثر موارد حساس اقتصادی و اجتماعی تماس گرفته ولی طرق رسیدن به اهداف و رفع موانع انرا به صورت مشخص و روشن توضیح نکرده است."

– بناغلی محمد حکیم صدیقی د ینگې قلعه وکیل: "نظر به انتظاری که می رفت از کابینه روشن فکرانه شما که اکثر استادان پوهنتون و کارگردانان قانون اساسی بوده اند خط مشی شما سطحی ترتیب شده و به گفته اهل نظر علمی و همه جانبه نیست. ستاسې خط مشی د پښتونستان د ازادئ په حقله د افغانستان د خلکو د غوښتنې په اساس کافي نه وللم."

– ښاغلی محمد اکبر د پنجاب وکیل: "از مطالعه خط مشی شما اصلاً مفهوم شده نمیتواند که چه پالیسی عملی در قبال اینهمه نابسامانیها و ناگواریهای کنونی کشور اتخاذ نموده اید. جناب شما هیچگونه طرق و چاره جویی موثر و صریح را در برابر شوری متعهد نشده اید."

– ښاغلی فخرالدین د تیوری وکیل: "بشخصیت شما و بعضی همکاران تان احترام دارم... متأسفانه ازین قبیل خط مشی و بعضی همکاران شما آنچه ارزش بود برآورده نمیشود. از همچو شخصیتی مانند شما انتخاب اینگونه همکاران و طرح چنین خط مشی مایوس کننده است."

– ښاغلی عبدالبصیر د ادرسکن وکیل: "باید متوجه باشید که مملکت به یک رکود مطلق دچار است و شما نمیتوانید بدون یک خط مشی مترقی این همه ارزو ها و نابسامانی های مردم ما را بر آورده سازید."

– ښاغلی بهاولحق مریانی دوازی خوا وکیل: "تاسو پخپله تگه لږه کښې د افغانستان د اقتصاد په نامه خو ټوکې کړيدي او يا دا چه واقعا ستاسو د کابينې درک او فهم به د افغانستان د اقتصادي مسایلو په باره کښې همدا وي. زه تعجب کوم چه پارلماني محترم نمايندگان به څنگه وکولای شي وزيرانو ته د اعتماد رایه ورکاندي."

– ښاغلی غلام حسین یوسفی د شهرستان وکیل: "گرچه شما در خط مشی یک سلسله حقایق را اعتراف نموده اید. ولی عوامل اصلی را انطوریکه لازم است تذکر نداده اید و همچنان راه حل آنها را به صورت قناعت بخش توضیح نفرموده اید."

– ښاغلی عزیزالله واصفی د ارغنداب وکیل: "تاسو غوندي هوښيار سپړي دا دروند او غير قابل تحمل بار ته څرنگه تن ورکوي او په کومو شرايطو د دې خدمتگزارۍ د پاره اماده سواست او کوم د حکومت اعضاء مو په خپل مصلحت په خپله خوښه او د ملگرو په مصلحت انتخاب کړل."

امید ما از شما و اعضای برجسته حکومت شما این بود تا شما بصفحت یک داکتر واقعی اجتماع همه علل و پسمانیها، رکود اقتصادی، رشد معنوی جامعه افغانی را با دستگیری رفقای مشهور بفضیلت تا انجمن تحلیل نمایند که معترضی بران راه اعتراض پیدا نکند و بعد از تشخیص بچاره جویی آن اقدام و در خط مشی تان به پیشگاه ملت تقدیم نمایند ولی باوجود اینهمه ارزوهای ما شما نه ماهیت سطحی اجتماع افغانی متوجه شدید و نه بعمق این اجتماع واژگون التفاتی فرمودید تا بالاخره نسخه کهنه و تجربه شده چندین ساله را بشکل خط مشی خود تقدیم فرمودید آیا این خط مشی میتواند یک هزارم نواقص این جمعیت را اصلاح کند. مایان شیوه ترکیب حکومت های موقوفه قومی را بشدت محکوم نموده و انرا شکل جدید استعماراتی تشدید نفرت ملی میدانیم.

– ښاغلی دستگیر د شاه جوی وکیل: "تاسو دا فکر مه کوئ چه دغه خبرې یوازي زمونږ خبرې دي او یا خو د بل چا له خوا را ښودل شويدي دا خبرې زمونږ په بانډو، مسجدو او ټولنو کښې هره ورځ گوزي راگوزي. منم چه د خبرو ترتیب به نې دا ډول نه وي مگر په لنډه لنډه او حکمي توگه زمونږ خلك داسې وائي:

(زمونږ حکومتونه د خدای بېلا او زمونږ د ټولو شتمنیو چپاولگران دي زمونږ حکومتونه په ښکاره ډول په مونږ کښې نفاق او شقاق، تفرقی او بدبینی اچوي خو زمونږ زور ختلی او حتی د خپل حق غوښتلو د اواز اوچتولو وخت ونه مومو. زمونږ حکومتونه په دې منفي سیاست زمونږ د سر او مال دښمنان دي.) هر اعتماد غوښتونکی دوی غولولي دي. دوی حق لري چه ووایي: مونږ نور نه غولېږو، پر چا باور نلرو، پر هیچا اعتماد نشو کولای. د دې غیر قابل انکار واقعیتونو په درک کولو سره سره که چیرې زه تاسو او ستاسو ملگرو ته د اعتماد رایه درنکړم نو به څه وکړم؟"

– ښاغلی محمد شاه رحمتیان د هرات د ښار وکیل: "اقای داکتر عبدالظاهر! انجام اینگونه کارهای مهم از شما ساخته

نیست. خط مشی شما غیر عملی غیر علمی خالی از محتویات ملی و مسترقی میباشد. مطالعه و بررسی انتقادی این خط مشی شما میرساند که حکومت شما مطابق روز از هر سو که باد بوزد بال میکشاید و چند صباحی بحیات خویش ادامه میدهد.

... بناغلی سید محمد رفیق نادم د تولک وکیل: "خط مشی شما به طور مرموز ترتیب گردیده و موفقیت خود را موکول بهمکاری ارگان ثلاثه دولت، موکول به رفع عوامل مختلف یازده گانه، موکول به اصلاح طرز اداره موکول به... و بالاخره موکول بایستخراج معادن دانسته اید ما هم این نقیصه ها را کاملاً دانسته انتظار داشتیم این نقیصه ها کدام وقت توسط کدام حکومت اصلاح میشود پس از این خط مشی شما چه ارزو داشته باشیم فقط آن ارزو را که بر آمدن گل است و آمدن بهار."

... بناغلی وزیر محمد خدران د ارگون وکیل: "که ستاسو تگ لاری ته به خیر شوو او له بلې خوا د مملکت عمومي اوضاع ته کتنه وکړو ډیر فرق موجود دی ځکه چه د مملکت عمومي اوضاع او ستاسو د خط مشی ترمینځ تضاد واقع دی."

... بناغلی کمال الدین اسحق زی د سرپل وکیل: "خط مشی شما بیشتر به عمومیات متکی بوده در حالیکه بر نقص و نارسایی ها انگشت میگذاشتید، راه علاج را بطور خاص نشان نداده اید هر مشکلی که امروز افغانستان به آن مواجه است باید بطور صریح و طرح یک پروگرام خاص حل گردد و صرف به عمومیات توصل نشود گرچه این تاکید حکومت شما که قوانین متمم قانون اساسی هر چه زود تر بوجود آید مورد تائید من است زیرا یکی از عوامل بسیاری از مشکلات ما تطبیق نشدن قانون اساسی میباشد."

... بناغلی شهناز خروتهی د غزنی د کوچیانو وکیل: "خرنگه چه تاته د صدراعظم خطاب کيږي بيا هم د قانون په سويه د يوې لويې طبقې حق دي د پښو لاندې کو (مقصد نې کوچیان دي)."

... بناغلی الله نظر د ننګرهار د کوچیانو وکیل: "په خط مشی کښې د کوچیانو په باب هیڅ نه دي ویل شوي او د یوه وزیر صاحب

پام هم ورته نه دی شوی زه دا نه وایم چه ولې په کابینه کېنې یو کوچی وزیر نشته چه د کوچیانو له حاله خبر وي مگر دا وایم چه وزیران که د هر ځای وي او هر څوک وي باید ټول افغانستان په نظر کېنې ونیسي. وزیر باید د مملکت وزیر وي نه د خپل ښار یا د خپل ولایت وزیر. زه له اوسني حکومت نه په ټینګه غواړم چه دغه محرومه طبقه همدغسې بې برخې پسرې نږدې او په همدغه شرط د اعتماد رایه ورکوم چه کوچیانو ته په انساني حقوقو قایل شي.

... ښاغلمی شیر احمد خوستی د خوست وکیل: "موظف صدراعظم! کوم وخت چه تاسې د حکومت په جوړولو موظف شوی د افغانستان باشعوره ولس ته د پخوانی تجربې په اساس معلومه شوه چه حکومت هماغه پخوانی حکومت دی مگر لباس ئې بدل شوی دی. دوی پوهیدل چه نوی حکومت هم په حقیقت کېنې د زرو حکومتونو دوام دی یعنی هغه حکومتونه چه د عام ذهنیت له خوا په بې کفایتی او محافظه کاری محکوم شوی دي. د خلکو پیشګویی په هماغه لومړی مرحله کېنې درسته ثابت شوه ځکه له یوې خوا ستاسې په کابینه کېنې هماغه څیرې بیا لیدل کیږي چه په دفکتو ډول له هغو نه سلب اعتماد شوی و او له بلې خوا ستاسې تګ لاره د پخواني حکومت له تګ لارې څخه یوازې لفظي او شکلي فرق لري." دا و د حکومت د خط مشي او اعضا په باب د وکیلاو اظهار نظر چه شمیر ئې شپیتو تنو ته رسېږي او دا ښیني چه د اعتماد اصلي ماهیت له میځه تللی او په زړه کېنې ځای نلري. بلکه له نظره هم لویدلی او د ژبې نه دی. تش د تش لاس ورکړه ده او بس. که دلته سړی وواتي: هغه څه شی دی چه وجود نلري او بل ته ورکول کیږي؟ نو جواب به ئې دا وي:

اعتماد!

افغان جریده، لومړی کال، ۴۲ مه ګڼه

د ۱۳۵۱ د چنگاښ ۵ مه

د ۱۹۷۲ د جون ۲۶ مه

د ژبو فيصله

د اساسي قانون په دريمه ماده كښې پښتو او دري د افغانستان رسمي ژبې گڼل شوي او د دې مادې تطبيق دا ايجابوي چه پښتو هم لكه دري د دفتر او ديوان ژبه شي او په رسمياتو كښې دواړه ژبې بې له تبعيض او امتياز مساوي حق ولري.

د اولسي جرگې د پنځه اتيا وكيلاوو پيشنهاده چه د مامورينو د قانون په (۷) ماده كښې د دواړو ژبو زده كړې او سواد د ماموريت د شرط په حيث شاملوي او يوازې يوه رسمي ژبه كافي نه گڼي په حقيقت كښې د اساسي قانون دغه حكم ته د عمل ساحه پيدا كوي.

مگر دا پيشنهاده د يو شمير وكيلاوو له شديد عكس العجل سره مخامخ شو او دې احتجاج په داسې وخت كښې د شوري له تالار نه د عمومي جلسو جنازه په اوږو كړه چه د استيضاح جلسې شروع شوې وې او اولسي جرگه له حكومت سره د معارضې او مبارزې په حال كښې وه.

استيضاح که له خاورو لاسدي شوه دومره مهمه ده مگر
د دولت بودجه او د مملکت مالي او اقتصادي وضع په دغسي
بحراني حال کښې د وکیلانو فوري او جدي توجه نه شديد ضرورت
او د عمومي جلسو انعقاد نه مبرم احتياج لري
د محترمو وکیلانو دغه سوږ او تود جنگ او پارلماني رکود په
ولسي جرگه کښې دننه محصور پاتې نشو او هنگامه نې دباندې په
خينو ازادو جرايدو کښې په ډير شور و زور منعکسه شوه او په
لومړي سر کښې خينو د افکارو منحرف کولو په غرض نامطلوب
رنگونه ورکړه.

دوی دا پیشنهاد خونين او له تعصبه ډک د نفاق او شقاق اور
بلوونکی وگانه مگر دا فکر ئې ونکړ چه وينې په وينو نه مينخل
کيږي او تعصب په تعصب نه ورکيږي.

که څوک دا طفائبي په حث د اور د وژلو اراده لري بايد اوبه پري
وشيندي. د پترولو په شيندلو يا په لارو توکولو باندې اور نه مري
کيږي. زمونږ خيني ناشرين د دې په ځای چه په سره سينه د متصف
او حکم په حيث د حل لاره ولټوي يا اقلاد جنگ سرولو د پاره
د ناصح دريځ اختيار کړي په ډير عصبانيت ميدان ته راووتل او
خلاصونکی له تښتونکی څخه ډير تاوده دي.

د همدغه عصبانيت په تقاضا خيني داسې يو اړخيز پاروونکی
مقالې خپرې شوي چه د منطق او استدلال ډيره نيمگړتيا بلکه
مغالطه پکښې له ورا ځليږي. يوه مقاله د روزگار په (۸۶) مسلسله
گڼه کښې خپره شوه چه عنوان ئې و: (مسئله زبان یکی از مسایل
مهم اجتماعی است که ميتوان انرا با حسن نيت و تفاهم حل کرد،
دې مقالې د تحريک جنبه نه درلوده او ليکوال په حسن نيت د تفکر
له مخې د يوه متصف په حيث په موضوع کښې وارد شوی و.
مگر خينو نورو جرايدو خلک جبهه گيری او مقابلي ته راوبلل او
د دغه مقدس جهاد دپاره نې سنگر نيول د دې وخت فرض عين
وگانه.

د دوی په نظر د ژبو مسئله مطرح کول د ملي اتحاد او د مملکت د عالي مصالحو په ضد یو ناوړه حرکت دی چه د طبقاتو ترمنځ عداوت او خصومت پیدا کوي او د افغانستان تمامیت ته خطر پېښوي.

دوی دا نشي منلی چه په افغانستان کښي د ژبو مسئله د اختلافاتو منشاء ده چه حتما حل و فصل غواړي او الی الابد په دغه حال نشي پاتې کیدی.

غیر له پښتو او دري ژبو چه اساسي قانون رسمي گڼلي نورې ژبې هم په افغانستان کښي ویونکي لري چه هغوی هم د خپلو محلي ژبو حق غواړي لکه چه د شوری په همدغه دوره کښي د اعتماد په غوندو کښي ډیرو وکیلانو د ازبکسي او ترکمني ژبو مطالبه کوله او دا مطالبه چا د تعصباتو او تفرقي په بنا د ملي وحدت په ضد نه گڼله بلکه د اتحاد او ورورۍ ساتلو وسیله ئې گڼله خکه ئې هر چا تائید کاوه او بالاخره د اکثریت په غوښتنه د افغانستان په راډیو کښي نشراتي برخه ورکړه شوه چه موقتا د قناعت ورده او بنایي چه په آینده کښي کافي ونه گڼل شي او تدریجا ابتدایي تعلیمات په ځینو محلي ژبو ومنل شي.

پښتو او دري چه ملت په رسمیت منلي دي او اساسي قانون دواړو ته مساوي حق ورکړي په عمل کښي تراوسه دغه قانوني حکم نه دی تطبیق شوی او ضرورت دا ایجابوي چه په فرعي قوانینو کښي د پښتو رسمیت واقعیت پیدا کړي او شکل و صورت طرز او طریقه ئې تثبیت شي. دلته ځیني مهم سوالونه پیدا کيږي چه قانع کوونکي جوابونه غواړي

یو له دغو سوالونو څخه دا دی چه د دوو ژبو رسمیت یعنی څه؟ که یو دري زبان چه په پښتو نه پوهیږي یوه رسمي مقام یا شخص ته په رسمي چارو کښي مراجعه کوي او هغه ورسره په پښتو غږیږي مطلب به څنگه حل شي؟ ایا هغه ویلي شي چه پښتو رسمي ژبه ده ما د مملکت په رسمي ژبه ځواب درکړ، زه دا مکلفیت نه لرم

چه نا په دري ژبه پوه کړم يا زه په دري نه پوهيږم ته بايد په پښتو
راسره خبرې وکړې

همدارنگه که يو پښتون په دري نه پوهيږي او يو رسمي دفتر ته
د رسمي کار د اجراء د پاره ورځي هغه دفتر به مکلف وي چه د ده په
مطلب خان پوه کړي او د ده په ژبه د ده قناعت حاصل کړي که نه؟

هغه اشخاص چه رسمي مامور د دواړو رسمي ژبو په زده کړه
مکلف نه گڼي او د يوې رسمي ژبې پوهيدل د ماموريت د پاره کافي
بولي دغه سوال ته څه ځواب لري او دا مشکل څنگه حل کوي؟ په
يوه مملکت کښې چه اداره د اساسي قانون د (۱۰۸) مادې په حکم
د مرکزيت په اصل اتکا لري او مامورين له مرکز څخه ولايتاتو ته
مقررېږي او له يوه ولايت څخه بل ته بدليږي که د دولت مامور په
دواړو رسمي ژبو په زده کړه مکلف نه وي نو بيا بايد د افغانستان
ټول خلک د دواړو رسمي ژبو په زده کړه مجبور شي يا دا اصل ومنو
چه حاکمه طبقه بايد په داسې خلکو حکومت او امریت ولري چه
د هغو په ژبه نه پوهيږي او هيڅ مفاهمه ورسره نلري.

که څوک دا وايي چه په پښتو مناطقو کښې دې حاکمان او
ماموران پښتانه وي او په دري مناطقو کښې دې دري زبان مقررېږي
دا تجویز که څه هم ټول مشکلات نه حل کوي بيا هم قانوني فيصلې
ته ضرورت لري او دا فيصله هغه وخت مينځ ته راځي چه د وکيلانو
دغه راز پيشنهاده مطرح شي او اکثریت ئې په همدغه ډول تصویب
کړي

په يوه هیواد کښې چه قانونا دوه ژبې رسمي وي او عملا يوه ژبه
عام و تام رسمیت ولري او بله د تطبيق په ساحه کښې بي برخې وي
يا ئې برخه ډيره ناچيزه وي مثال به ئې داسې وي لکه يو جرگ چه په
يوه پښه ولاړ وي او سپی وايي چه (مرغ من يك لنگه دارد)

که ښه عمیق او دقیق فکر وکړو دلته اصلي سوال د اساسي
قانون د (۳) مادې تطبيق او تعميل دی، چه بايد دواړه رسمي ژبې
په رسمياتو کښې برابره برخه ولري او تبعیض و امتیاز له مينځه لاړ

شي د پښتو ويونکي او دري ويونکي وروري او ملي اتحاد د مساوي حق په ورکولو تحقق پيدا کړي او د اجتماعي عدالت په قلمولو د مليت اساسي فوب ومومي که څوک بل راز فکر کوي او د سوه مشکل حل کول د بل مشکل خلق کول گڼي يا د قانوني حق غوښتنه په تعصب او تفرقه افگني تعبيريوي ښه نه کوي.

د پښتو او دري تر مينځ رسمي تعادل او موازنه قايمول چه يوه په بلې هيڅ ترجيح ونلري او سکه او ناسکه پکښې نه وي د افغاني جامعي د بقا دپاره حتمي او ضروري کار دی چه د اساسي قانون په سويه له واجباتو څخه گڼل شوی دی.

مگر دا هم بايد ووايو چه د دغسې مهم کار توقع له دغسې شوري نه له زانو څخه کتوري غوښتل دي.

د څو کالو تجربې دا ثابته کړه چه هره قانوني مسوده چه يوې جرگې ته وړاندې شوې (د خسارجي فرضو قراردادونه او دبانک صنعتي قانون مستثنی ده) په مربوط انجمن او عمومي مجلس کښې پرې مياشتې او کلونه تير شوي او په هر ټکي باندې د مکررو بحثونو په مدوجزر کښې ډير جنجالونه مينځ ته راغلي او کله چه له ډيرو شخړو او ډير ځنډ نه وروسته بلې جرگې ته حواله شوي هلته هم په انجمن او عمومي مجلس کښې له ډيرو تغييرونو او تعديلونو سره ډيره موده وروسته د مخالف تصويب په اثر مختلف انجمن ته سپارل شوی او هلته ئې د تقاعد مرحله رانژدې شوې ده.

د همدغه ځنډونو، بندونو او ځنډونو په وجه ډير قوانين چه د نيري دورې په سر کښې ئې کار شروع شوی و دې دورې ته په مبرات پاتي شوه چه اوس دغه دوره په وروستيو سلگيو کښې ده مگر د هغو قوانينو د انفاذ پته په دوربين کښې هم نه معلومېږي.

په دغه حساب د دولت د مامورينو قانون چه د دې دورې په خاتمه کښې د اولسي جرگې عمومي مجلس ته وړاندې شو چه رسمي تعطيل ته ډيرې لږې ورځې پاتي دي او د بودجي دروند کار لا شروع شوی نه دی. د اينده کال شپږ مياشتې هم د بلې دورې په

انځېانو نيريرې دا امکان هېڅ نه ليدل کيږي چه ولسي جرگه په دې دوره کښې د مامورينو قانون پای ته ورسوي او د کل په حيث نې تقويب کړي بلکه په يقيني ډول ويلی شو چه دا نيمگري کار په څوارلسمه دوره کښې بله ولسي جرگه له سره رانيسي او بالاخره بيا له دغسې جرگې نه بلې جرگې او له هغې جرگې نه مختلط انجمن ته د ختخي په تگ انتقال کوي مگر د نافذ کيدو انتظار نې د حضرت ايوب صبر او د حضرت نوح عمر غواړي.

د احزابو قانون، د ولايتي جرگو قانون، د ښارواليو قانون او ځينې نور قوانين د دې مدعا ډير ښه شواهد او اسناد دي چه هيوڅوک ترينه انکار نشي کولی.

د دغو واقعيتونو په نظر کښې نيولو سره سپري حيرانيرې چه د ژبو د مسئلې مطرح کول ولې دومره عصبانيت راپاروي. يو اغاز چه انجام نلري او بې نتيجې وي ولې به څوک سپري خپه کيږي يا خوشحاليرې.

د شوری په تيره دوره کښې به په ځينو مواردو کښې وکيلانو فکر کاوه چه زمونږ تصويبونه او فيصلې د مملکت په مقدراتو کښې ډيره مهمه برخه لري ځکه به د موافقې او مخالفتې ډلې تر مينځ جر و بحث، ساره او تاوده جنگونه شروع شوه او په ډيرو چيغو او عصبانيتونو به غاړې ټټې شوي او د غاړو رگونه به وپرسيدل، مگر اوس هغه کسان چه تير نه هيروي په دې ښه ويو هيدل چه هغه عصبانيتونه څومره بيخايه و او هغه بې نتيجې مجادلې څومره بيهوده او طفلانه وي. په همدغسې مواردو کښې سپري ويلی شي وروستيه عقله که رومبې وای.

ترڅو چه سياسي احزاب تشکل ونه مومي او هغه حزب چه په ملت کښې اکثریت لري د شوری په دواړو جرگو کښې د فيصلې قدرت او د خپلو تصويبونو د عملي کولو جرئت ونلري د دغسې مهمو مسایلو مطرح کول به بې دانو بوس بادول وي هغه هم هغې خوا ته چه د باد مخه او د سياسي جريان تقاضا وي.

خوک چه د سیاست له مزاج او طبیعت سره لږ غوندې اشنا وي او
د اداري اجراتو پیل نې تعقیب کړی وی پوهیږي چه زمونږ د سیاست
په اصول اساسي کښې ستاتسکو ساتل ډیر مهم اصل دی او د دغه
اصل له مخې د اختلافاتو مبداء او منشاء له مینځه وړل مصلحت نه
دی

مصلحت نیست که از پرده برون رفتد راز
ورنه در مجلس رندان خبری نیست که نیست

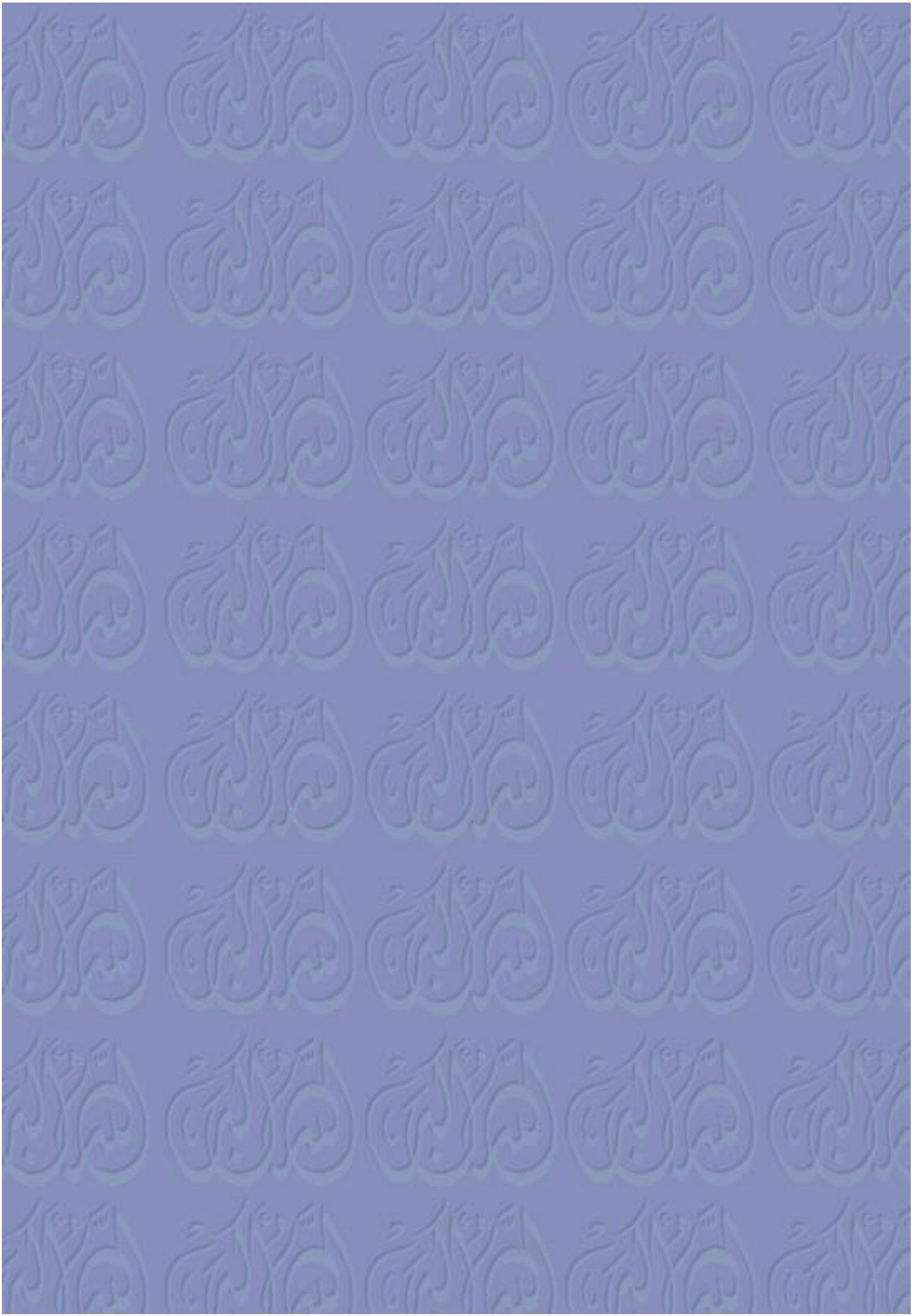
پای

افغان جریده، لومړی کال، ۴۴ مه گڼه

د ۱۳۵۱ د جنګاښ ۱۹ مه

د ۱۹۷۲ د جولای ۱ مه

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**